

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

s. Mirjana Juranović

**VREDNOTA REDOVNIČKOGA
ZAJEDNIŠTVA
U HRVATSKIM I BOSANSKO-
HERCEGOVAČKIM REDOVNIČKIM
ZAJEDNICAMA OD DRUGOGA
VATIKANSKOGA SABORA
DO 2016.**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

s. Mirjana Juranović

**VREDNOTA REDOVNIČKOGA
ZAJEDNIŠTVA
U HRVATSKIM I BOSANSKO-
HERCEGOVAČKIM REDOVNIČKIM
ZAJEDNICAMA OD DRUGOGA
VATIKANSKOGA SABORA
DO 2016.**

DOKTORSKI RAD

Mentor: Red. prof. dr. sc. Stjepan Baloban

Zagreb, 2017.

University of Zagreb
Catholic Faculty of Theology

Mirjana Juranović

**THE VALUE OF RELIGIOUS COMMUNION
IN CROATIAN AND BOSNIAN AND
HERZEGOVINIAN RELIGIOUS
COMMUNITIES FROM THE SECOND
VATICAN COUNCIL UNTIL 2016**

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Prof. dr. sc. Stjepan Baloban

Zagreb, 2017

Životopis mentora

Stjepan Baloban (1954.) redoviti je profesor u trajnom zvanju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (2009.) i pročelnik Katedre socijalnog nauka Crkve. Osim redovitih predavanja na KBF-u kontinuirano vodi seminare, diplomske, magistarske i doktorske radove kao i predavanja na poslijediplomskom studiju. Dosada je bio mentor preko 90 diplomskih radova, četiri rada na poslijediplomskom specijalističkom studiju, sedam magistarskih radova na poslijediplomskom sveučilišnom studiju i četiri doktorska rada.

Bio je voditelj dvaju znanstveno-istraživačkih projekata na KBF-u: *Teološko fundiranje solidarnosti u hrvatskom društvu* (2002. – 2006.), i *Supsidijarnost u hrvatskom društvu* (2007. – 2013.) te voditelj projekta Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve i Hrvatskog Caritasa pod nazivom *Praćenje siromaštva u Hrvatskoj* (2002. – 2005.).

Kao istraživač sudjelovao je u trima znanstvenim projektima na KBF-u: *Vjera i moral u Hrvatskoj* (1997. - 2002.), *European Values Study* (1999. - 2001.) i *Komparativna europska studija vrednota – Hrvatska i Europa* (2002. – 2006.).

Vršio je i vrši različite službe na matičnom Fakultetu i na Sveučilištu u Zagrebu. U tri je mandata bio predsjednik Matičnog odbora za područje humanističkih znanosti – polja filozofije i teologije: 2005. – 2009.; 2009. – 2013.; 2013. – 2017., a trenutno je član tog Matičnog odbora.

Kao član više međunarodnih teoloških društava višekratno je boravio u inozemstvu te održao predavanja i objavio radove.

Bio je prvi pročelnik Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije (1997. – 2004.), član je Skupštine Kršćanske sadašnjosti (od 2011.), glavni i odgovorni urednik *Bogoslovne smotre* (od 2016.). Objavio je 7 autorskih i 26 uredničkih knjiga (12 sam i 14 u suuredništvu, od kojih dvije u inozemstvu). Autor je znanstvenih i stručnih članaka (55 izvornih, 28 preglednih te 35 stručnih) te brojnih članaka i prikaza u novinama te intervju (42). O aktualnim pitanjima u hrvatskoj Crkvi i društvu od 2002. godine kontinuirano piše u Kolumni crkvenoga mjesečnika *Kana*.

Zahvale

Kao članica redovničke zajednice Klanjateljica Krvi Kristove zahvalna sam Bogu za poziv i izabranje da ga nasljeđujem u posvećenom životu. Tema i sadržaj moga doktorskoga rada duboko prožima moju svakodnevicu i uvijek mi je izazov za promišljanje i propitivanje o dragocjenosti Božjeg izbora, koji je uvijek osoban, nov i dinamičan.

Svoju zahvalu upućujem ponajprije mentoru prof. dr. sc. Stjepanu Balobanu, redovitom profesoru u trajnom zvanju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i pročelniku Katedre socijalnog nauka Crkve. Profesor je Baloban bio moj mentor u pisanju, ne samo doktorata, nego i diplomskog i licencijatskog rada. Zahvalna sam mu jer sam u našem zajedničkom hodu doista puno naučila. Hvala za svaku dobronamjernu kritiku, postavljeno pitanje i traženje odgovora, za točnost i preciznost, metodološku jasnoću i poštivanje dogovorenoga. Sve je to ugrađeno u mozaik moga osobnog i profesionalnog života.

Pisanje doktorata, osobito njegovog istraživačkog dijela, nije moguće zamisliti bez osoba koje su mi svojim savjetima davale neprestanu podršku i pomoć u njegovom sociološkom dijelu. To su prof. dr. sc. Gordan Črpić, dr. sc. Silvija Migles i prof. Ivana Brstilo Lovrić.

Zahvalna sam svim provincijalima i provincijalkama, članovima i članicama svih redovničkih zajednica koji su sudjelovali u fokus grupama, te redovnicama i redovnicima koji su sudjelovali u osobnim intervjuima moga kvalitativnog empirijskog istraživanja. Njihova otvorenost, susretljivost, prilagodljivost i gostoljubivost bile su mi velika podrška u radu i znak da redovnički život u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini ima budućnost.

Na kraju, izražavam zahvalu svojoj redovničkoj zajednici Klanjateljica Krvi Kristove koja mi je omogućila upisati i dovršiti poslijediplomski studij. Posebna zahvala sestri Ana Mariji Antolović, regionalnoj poglavarici, za trajnu podršku i ohrabrenje te sestri Nadi Abramović za lekturu cijeloga teksta.

Vrednota redovničkoga zajedništva u hrvatskim i bosansko-hercegovačkim redovničkim zajednicama od Drugoga vatikanskoga sabora do 2016.

Doktorski rad *Vrednota redovničkoga zajedništva u hrvatskim i bosansko-hercegovačkim redovničkim zajednicama od Drugoga vatikanskoga sabora do 2016.* pod teoretskim i praktičnim vidom obrađuje vrednotu redovničkog zajedništva nakon Drugoga vatikanskoga sabora kao jednu od bitnih komponenti redovničkoga života. Radom su obuhvaćene redovničke zajednice u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini i to od 1972. do 2016. godine. U teoretskom je dijelu korištena kritičko-analitička i induktivno-deduktivna metoda, dok je za praktičnu razinu provedeno i analizirano kvalitativno empirijsko istraživanje obavljeno pomoću metoda fokus grupe i osobnog intervjua. Rad je podijeljen u pet poglavlja. Redovničko je zajedništvo najprije smješteno unutar ekleziološkog zajedništva (1. „Redovničko zajedništvo“), a njegove su bitne dimenzije osvijetljene uz pomoć poslijesaborskih crkvenih dokumenata o posvećenom životu (2. „Redovničko zajedništvo i dimenzije njegova ostvarenja prema crkvenim dokumentima“). U trećem poglavlju („Bitni naglasci redovničkoga zajedništva: Zbornici redovničkih tjedana (1973.-2002.), časopis Posvećeni život (1994. - 2016.), Vijećanja redovničkih odgojitelja i odgojiteljica (1972.-2016.) i Redovnički dani (1998.-2016.)“) temeljito je analizirana tema redovničkog zajedništva prema zapisima najvažnijih skupova redovnika i redovnica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u vremenskom razmaku od 44 godine. U četvrtom je poglavlju („Izazovi i poteškoće zajedništva u redovničkim zajednicama“) izdvojeno sedam izazova i poteškoća redovničkoga zajedništva kao rezultat teološko-teoretske analize proizašle iz prva tri poglavlja. Peto poglavlje („Redovničko zajedništvo pred suvremenim izazovima – Empirijsko istraživanje“) donosi i analizira rezultate kvalitativnog empirijskog istraživanja provedenog u siječnju i svibnju 2016. godine u kojemu je sudjelovalo 70 redovnika i redovnica iz hrvatskih i bosansko-hercegovačkih redovničkih zajednica. Rezultati su potvrdili važnost vrednote redovničkog zajedništva, osvijetlili njegove pomake kako u pozitivnom tako i u negativnom smjeru, otkrili važne teme za potreban rast redovničkog zajedništva te otvorili teme o kojima se do sada nije raspravljalo ni pisalo. U ovom se radu po prvi puta temeljito analizira vrednota redovničkoga zajedništva kako pod teološko-teoretskim (od 1972.-2016.) tako i pod praktično-empirijskim vidom. Interdisciplinarni pristup u obradi tematike redovničkog zajedništva kao i dobiveni rezultati nude znanstveno utemeljeno polazište kako za daljnja istraživanja tako i za konkretnu primjenu u redovničkim zajednicama.

The Value of Religious Communion in Croatian and Bosnian and Herzegovinian Religious Communities from the Second Vatican Council until 2016

The doctoral *The Value of Religious Communion in Croatian and Bosnian and Herzegovinian Religious Communities from the Second Vatican Council until 2016* thesis focuses on how the value of communion has been lived by male and female monks in Croatian and Bosnian-Herzegovinian monastic communities in the period from the Second Vatican Council until 2016. The monastic communion is a natural and supernatural reality. Its ideal is the Trinitarian communion of the Father, the Son, and the Holy Spirit and its role model the first Christian community. The foundation of the monastic community is faith, characterised by two kinds of relationships: the first one is that of sonhood/daughterhood and the second one is that of brotherhood/sisterhood. While the first includes the relationship between the individual, the community, and God, the second presupposes mutual relations within a monastic community.

The main goal of the doctoral thesis is to theoretically and practically analyse and provide an overview of the monastic communion in Croatian and Bosnian-Herzegovinian monastic communities in the period from the Second Vatican Council until 2016. The final goal is to show that the value of monastic communion always remains a value, no matter the changes, difficulties, and challenges it might be undergoing. In the theoretical part the author utilises the critical-analytical and the inductive-deductive method. The practical part consisted of a conducted qualitative empirical study that utilised the methods of focus group and individual interviews and whose results were then analysed. The study has been conducted during January and May, 2016. 36 female monks and 18 male monks, altogether 54 persons, participated in ten focus groups. 9 female monks and 7 male monks, altogether 16 persons, participated in individual interviews.

The thesis is divided into five chapters. The first three chapters analyse the value of monastic communion theoretically, while the fourth chapter presents and analyses, on the basis of results of the first three chapters, certain challenges of and difficulties with communion in monastic communities. The fifth chapter presents and analyses results of the conducted qualitative empirical study among monks of Croatian and Bosnian-Herzegovinian monastic communities.

The first chapter entitled *Monastic communion* introduces the topic through the discussion of ecclesiology of communion and situates the monastic communion within the Church as *communio*. Furthermore, the chapter discusses the concept of Christian and

monastic community and interprets main traits of the monastic communion. Confronted with various crises after the Second Vatican Council, monastic communities were struck by the crisis of communion. Among others Pope Francis also called for the renewal of monastic communion by announcing the Year of Sanctified Life that lasted from November 30, 2014 until February 2, 2016.

The second chapter entitled *Monastic Communion and Dimensions of Its Realisation according to the Church Documents* treats essential dimensions of the monastic communion according to the Church documents in the period from the Second Vatican Council until 2016. The Church documents enlighten the way towards good monastic communion and present an ideal that ought to be realised, but they also analyse the problem of communion in an open and critical way while proposing ways and means of overcoming this problem. The following essential dimensions of the monastic communion have been analysed in the second chapter: the renewal of the monastic life after the Second Vatican Council with an emphasis on communion; contemplation; formation; brotherly and sisterly life in a communion; mission; the vow of chastity; the vow of poverty, authority, and obedience. The themes covered in the second chapter showed that the Church documents on sanctified life always followed circumstances and changes in monastic communities faithfully and have dealt with them in a successful and responsible way.

The third chapter entitled *Essential Emphases of the Monastic Communion: Collection of Papers of the Monastic Weeks (1973 - 2002), the Journal Posvećeni Život (1994 - 2016), Rulings of Male and Female Monastic Prefects (1972 - 2016), and the Monastic Days (1998 - 2016)*, presents an overview of reflections and essential emphases of the monastic communion by analysing and following collections of papers of the monastic weeks (I-XVII; 1973-2002), the journal *Posvećeni život* (1994 - 2016), which collected most of the lectures held during 32 monastic weeks in Croatia, counsels/rulings of male and female monastic prefects (1st-45th; 1972 – 2016) and the Monastic Days (1998 – 2016). The chapter first generally presents three specific and most numerous gathering of male and female monks in Croatia and Bosnia and Herzegovina: the Monastic Weeks (1973 – 2016), counselling/rulings of male and female monastic prefects (1972 – 2016) in Croatia, and, at the end, the Monastic Days (1998 – 2016) in Bosnia and Herzegovina. This chapter analyses liturgical and prayer life of the community, ascetic practice, daily schedule, local council, the vow of chastity and affective maturity, the vow of poverty, authority and animation of a monastic community, dialogue and pluralism of thinking, and, at the end, spirituality of communion. All these topics have been analysed in the context of monastic communion. The analysis in the third chapter has confirmed the fact

that the monastic communion was important for monastic communities in Croatia and Bosnia and Herzegovina. This is especially evident through these topics and a large number of participants at the aforementioned gatherings of male and female monks. On the other hand, it is much easier to discern the reality of monastic communities from the first twenty years of gatherings than from the last twenty years. However, when one takes into account that throughout the years the number of days and the number of lectures at the Monastic Days in Croatia have decreased, that collections of papers from the Monastic Weeks have ceased to be published, that some lectures from the Monastic Days in Bosnia and Herzegovina have not been preserved or published and that there were no records of papers delivered in individual sessions of the Monastic Weeks from the tenth Monastic Week onwards, one can only conclude that enthusiasm and openness for critical and clear reflection on monastic life in general and the monastic communion in particular has decreased over the years.

The fourth chapter, entitled *Challenges of and Difficulties with the Communion in Monastic Communities*, specifies, on the basis of the first three chapters, seven challenges of and difficulties with the monastic communion that monastic communities in Croatia and Bosnia and Herzegovina faced since the Second Vatican Council until 2016. The chapter begins with an analysis of the problem of individualism and the influence of electronic media on the monastic communion. This is followed by the topics of life in small and big monastic communities, inter-generational relations, and the relation between the community and an individual. The chapter analyses difficulties of the monastic communion of female monastic communities that live and work in parishes and problems of monks-priests who are also parish priests in parishes. This chapter has confirmed that male and female monks are not spared of the problem of individualism, the influence of electronic media, and inter-generational conflicts. A positive shift has been discerned in the relation between the community and an individual. Each difficulty presents a challenge and a chance to rethink and renew the monastic communion.

The fifth chapter, entitled *Contemporary Challenges to the Quality of the Monastic Communion – an Empirical Study* gathers and analyses results of a quality empirical study and deepens the topic of monastic communion while showing how male and female monks in Croatian and Bosnian-Herzegovinian monastic communities see and experience the value of monastic communion and what kind of meaning they ascribe to it. This chapter starts with a description of basic methodological data. It introduces and interprets the organisation and conduction of focus groups and individual interviews, provides methodological notes, explains the research question, and poses hypotheses. Methodological notes are followed by

an exhaustive analysis of five study areas. Firstly, the issue of leisure time, secondly, new media, thirdly, interpersonal relations, fourthly, loneliness and addiction, fifthly, ascetic practice. At the end the author presents proposals of male and female monks on how to increase the quality of monastic communion. The first area of study, focused on the theme of leisure time and related common recreational activities, has shown that male and female monks, taking into account smaller or bigger discrepancies and in relation to the quantity of leisure time and the manner of its usage, do have leisure time after all. The common recreational activities are quite important and needed, but in terms of its existence and the manner of its conduction there are significant discrepancies from one community to another. In some communities the common recreational activities are often and regular, in some occasional, and in some other it has been reduced to watching TV together or does not exist at all. The second area, focused on the topic of new media, the internet, and smart phones, has shown that each monastic community has its own web site and that participants in the study use new media extensively. The purpose of this usage is, however, manifold. New media are used for various forms of communication, but also as a means of various kinds of pastoral work. The need for culture of using new media and education for media is quite pronounced. The third area of study focused on dynamics of interpersonal relations in a monastic community and it revealed aspects of interpersonal relations that are important to participants, as well as those that could be improved within communities. Among important aspects, acceptance, respect, trust, sincerity, communication, and forgiveness stand out. The area of interpersonal relations has also shown five ways of resolving conflicts in monastic communities of the participants. The most common way of resolving conflicts is through talking. However, there were also participants who are trying to avoid every conflict in their monastic life. There is a strong and close link between interpersonal relations and the apostolate of a community. The fourth area of study focused on the topic of loneliness and the problem of addictions. Male and female monks also suffer from the feeling of loneliness. There are various reasons for, kinds, and frequency of this feeling among the participants. The topic of addictions is still more or less a taboo within monastic communities. It is much easier to talk about an addiction of a monastic brother/sister than about one's own addiction. The study has shown that male and female monks are not immune to addictions and that there are various kinds of addictions in Croatian and Bosnian-Herzegovinian monastic communities. There is awareness that this problem is present as well as openness for finding solutions to it. The fifth area of study focused on the importance of ascetic practice in the life of participants and confirmed that it exists and that participants engage in it in their personal lives and as a

community. There was an attempt to link ascetic practice to careerism in monastic communities, which led to the conclusion that participants have different views on what constitutes career and careerism. For some participants these have nothing in common with ascetic practices and monastic communities, while some participants honestly admitted that male and female monks are not immune to the negative syndrome of careerism. Nevertheless, the majority agreed that careerism is more present in male than female monastic communities.

The results of the doctoral thesis, both those of the theoretical as well as the empirical part of the study, confirmed the importance of the value of monastic communion and demonstrated both positive and negative shifts. They also revealed important themes that need to be addressed in the interest of growth in quality of monastic communion and opened up issues that were not discussed until now in Croatian and Bosnian-Herzegovinian monastic communities. The shifts towards positive were manifested through the selection of topics for monastic weeks, days, and counselling of male and female monks. Especially in their first years, these gatherings emanated clarity, concreteness, and good theological background. Values such as dialogue, participation, and co-responsibility were ever more present in the everyday monastic life. Throughout the years the sensibility for initial and permanent formation also grew, especially when it comes to affective maturity of an individual. One can also discern a major positive shift towards respect for each individual person and his/her gifts within a community. Despite the increased tempo of life, male and female monks manage to find time for personal and communal leisure activities. They use media for communication and pastoral work, but they are well aware of dangers associated with these. One can also notice a positive shift in the continuous desire and struggle of male and female monks for building up good interpersonal relations, which also testifies in favour of the selection of good personal ways of conflict resolution. It is also encouraging to see that male and female monks are not afraid to admit that they feel lonely, that they are open to finding solutions for the problem of addictions within their communities, and that they largely engage in personal and communal ascetic practices.

Shifts towards the negative are manifested through the phenomenon of ever more present individualism within communities, to which new media and the crisis of authority largely contribute. Although many monastic communities engage in common recreational activities, there are communities in which these have all but disappeared, while their place has been taken up by new media, especially the internet and smart phones. There are communities in which new media even disturb common meals. Negativity is also manifested through views on the problem of addictions that is still a taboo topic in most monastic communities, while

finding a solution for individual cases of addictions is still expected from the head of a community and not from a community as a whole.

The following topics have proved to be of extreme importance for the future of monastic communities in Croatia and Bosnia and Herzegovina and it would be advisable to discuss them during upcoming gatherings of monks: interpersonal and inter-generational relations, new media, the problem of addictions and finding solutions to it, the issue of monastic communion of monks-parish priests.

A possible way of dealing with the aforementioned negative shifts, as well as a signpost for further reflections and work in communities, can be discerned from individual proposals of male and female monks that they shared at the end of the empirical study. In this sense, the return to the Word of God, as well as personal and communal prayer, is of utmost importance. The encounter with the Word of God can also lead to good and quality interpersonal relations. There is also a need to return to the original charisma of a given monastic community. The initial and permanent formation are extremely important, especially the formation for good interpersonal relations and communion. More regular common encounters on the level of a community could also contribute to the quality of monastic communion.

In conclusion, this doctoral thesis is a contribution to the overall reflection of male and female monks during all gatherings that they organised. For the first time, the thesis has gathered and analysed everything that has to do with the value of monastic communion in Croatia and in Bosnia and Herzegovina within the time span of 44 years (1972 – 2016). In both its theoretical part as well as in its empirical part, this doctoral thesis is a positive and valuable result of the risk of entering into a large number of Croatian and Bosnian-Herzegovinian monastic communities. Through their openness and complaisance, these communities have showed that they are not perfect, but that they are, nevertheless, willing to face the great challenges of contemporary monastic life. This doctoral thesis is, therefore, also a sign of gratitude to these monastic communities for their efforts in building up the Kingdom of God within the ecclesial life and in their relation to society in which they live and work.

The monastic communion is an incomplete reality. This reality consists of many threads and small details of everyday life. It is always an opportunity for personal growth and formation. For each male and female monk it is what the examination of conscience at the end of each day ought to consist of. This doctoral thesis shows that challenges and difficulties of monastic communion ought to be discussed even more, while its contents and results offer

scientifically-based starting point for further research and concrete application within monastic communities.

Ključne riječi

zajednica, redovnik, redovnica, redovništvo, redovnički život, posvećeni život, redovnička zajednica, život u zajednici, zajedništvo, redovničko zajedništvo, vrednota redovničkog zajedništva, zavjeti, međuljudski odnosi, međugeneracijski odnosi, Drugi vatikanski sabor, Godina posvećenog života, formacija, duhovnost zajedništva, redovnički tjedan, redovnički dan, fokus grupa, osobni intervju

SADRŽAJ

Uvod	1
1. REDOVNIČKO ZAJEDNIŠTVO	6
1.1. Crkva kao zajedništvo – ekleziologija zajedništva	6
1.2. Kršćanska i redovnička zajednica	12
1.3. Pojam i obilježja redovničkog zajedništva	21
1.4. Kriza redovničkog zajedništva nakon Drugoga vatikanskog sabora	28
1.5. Godina posvećenog života – poziv na obnovu redovničkog zajedništva	33
2. REDOVNIČKO ZAJEDNIŠTVO I DIMENZIJE NJEGOVA OSTVARENJA PREMA CRKVENIM DOKUMENTIMA	39
2.1. Obnova redovničkog života prema Drugom vatikanskom saboru s naglaskom na zajedništvo	39
2.2. Kontemplativna dimenzija redovničkog života	43
2.3. Formacija u redovničkim ustanovama	46
2.4. Bratski/sestarski život u zajednici	48
2.5. Posvećeni život i njegovo poslanje u Crkvi i svijetu	53
2.6. Zavjet čistoće	55
2.7. Zavjet siromaštva	56
2.8. Autoritet i posluš	58
3. BITNI NAGLASCI REDOVNIČKOG ZAJEDNIŠTVA: ZBORNICI REDOVNIČKIH TJEDANA (1973.-2002.), ČASOPIS POSVEĆENI ŽIVOT (1994.-2016.), VIJEĆANJA REDOVNIČKIH ODGOJITELJA I ODGOJITELJICA (1972.-2016.) I REDOVNIČKI DANI (1998.-2016.)	63
3.1. Skupovi redovnika i redovnica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini	63
3.1.1. Redovnički tjedni/dani u Hrvatskoj (1973.-2016.)	63

3.1.2. Savjetovanja/vijećanja redovničkih odgojitelja i odgojiteljica (1972.-2016.)	67
3.1.3. Redovnički dan(i) u Bosni i Hercegovini (1998.-2016.)	69
3.2. Liturgijski i molitveni život zajednice	70
3.2.1. Slavljenje euharistije	70
3.2.2. Zajednička molitva	73
3.2.3. Osobna molitva	78
3.2.4. Pučka pobožnost	81
3.3. Askeza u redovničkoj zajednici	84
3.4. Dnevni red zajednice	88
3.5. Mjesni sabor ili kućni kapitul mjesne zajednice	89
3.6. Zavjet čistoće	91
3.7. Afektivna zrelost	92
3.8. Zavjet siromaštva	97
3.9. Autoritet i animiranje redovničke zajednice	100
3.10. Dijalog i pluralizam mišljenja	103
3.11. Međuljudski odnosi u zajednici	105
3.12. Duhovnost zajedništva	106
 4. IZAZOVI I POTEŠKOĆE ZAJEDNIŠTVA U REDOVNIČKIM ZAJEDNICAMA	 108
4.1. Individualizam – shvaćanje slobode i odgovornosti	108
4.2. Utjecaj elektroničkih medija na redovničko zajedništvo	112
4.3. Zajedništvo u malim i zajedništvo u velikim zajednicama	118
4.4. Međugeneracijski odnosi u redovničkoj zajednici	121
4.5. Odnos zajednice prema pojedincu i pojedinca prema zajednici	125
4.6. Redovničko zajedništvo ženskih redovničkih zajednica koje su u direktnom župnom pastoralu i žive u prostorijama župe	128
4.7. Redovničko zajedništvo svećenika-redovnika u župi	131

5. KVALITETA REDOVNIČKOG ZAJEDNIŠTVA PRED SUVREMENIM IZAZOVIMA - EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	135
5.1.1. Osnovni metodološki podaci	135
5.1.2. Fokus grupe – organiziranje i izvedba	135
5.1.3. Osobni intervjui – organiziranje i izvedba	138
5.1.4. Metodička napomena, istraživačko pitanje i hipoteza	139
5.2. Slobodno vrijeme	142
5.2.1. Postojanje slobodnog vremena i način provođenja slobodnog vremena	142
5.2.2. Zajednička rekreacija	145
5.2.3. Prijedlozi za zajedničku rekreaciju	148
5.3. Novi mediji	149
5.3.1. Korištenje novim medijima	150
5.3.2. Trebaju li redovnici i redovnice biti medijski pismeni	153
5.4. Međuljudski odnosi	154
5.4.1. Važni aspekti međuljudskih odnosa za redovničku zajednicu	154
5.4.2. Aspekti međuljudskih odnosa koji bi se mogli poboljšati	159
5.4.3. Rješavanje konflikata	163
5.4.4. Međuljudski odnosi i apostolat zajednice	167
5.5. Osamljenost	169
5.5.1. Osjećaju li se redovnici i redovnice osamljeno	169
5.5.2. Ovisnost među redovnicima i redovnicama - tabu tema	174
5.5.3. Osobna ovisnost i ovisnost subrata/susestre	176
5.5.4. Rješavanje ovisnosti	181
5.6. Askeza	182
5.6.1. Važnost askeze u redovničkom životu	182
5.6.2. Askeza kojoj daju prednost redovnici i redovnice danas	183
5.6.3. Askeza na razini zajednice	185
5.6.4. Veza između askeze i karijerizma	188
5.6.5. Karijerizam u redovničkim zajednicama	191
5.7. Prijedlozi za poboljšanje kvalitete redovničkog zajedništva	194
Zaključak	199

Popis literature	210
Prilog 1	230
Prilog 2	232
Prilog 3	235
Životopis autorice	238

KRATICE

HK(U)VRP	Hrvatska konferencija viših redovničkih poglavara i Hrvatska unija viših redovničkih poglavarica
HKVRP	Hrvatska konferencija viših redovničkih poglavara
HUVRP	Hrvatska unija viših redovničkih poglavarica
HKVRPP	Hrvatska konferencija viših redovničkih poglavara i poglavarica
KVRP	Konferencija viših redovničkih poglavara
KVRPP BiH	Konferencija viših redovničkih poglavara i poglavarica Bosne i Hercegovine
KVRPuJ	Konferencija viših redovničkih poglavara u Jugoslaviji
UVRP	Unija viših redovničkih poglavarica
UVRPJ	Unija viših redovničkih poglavarica Jugoslavije
UVRPuJ	Unija viših redovničkih poglavarica u Jugoslaviji
VVRPuJ	Vijeće viših redovničkih poglavara u Jugoslaviji

UVOD

Središnji je element tematike koju obrađujemo pojam *zajedništvo*. Nije riječ o bilo kakvom zajedništvu, nego o zajedništvu koje žive redovnici i redovnice u svojim zajednicama. Budući da je u naslovu istaknuta riječ vrednota, proizlazi jednostavan zaključak da je riječ o nečemu veoma važnom i pozitivnom u redovničkom životu. Redovničko je zajedništvo naravna i nadnaravna stvarnost. Ono svoj ideal pronalazi u trinitarnom zajedništvu Oca, Sina i Duha Svetoga, a svoj uzor u prvoj kršćanskoj zajednici. Redovnička je zajednica, koja je pozvana tvoriti redovničko zajedništvo, poput Crkve, ljudska i božanska, vidljiva i nevidljiva stvarnost. U svojim temeljima ima vjeru, a karakteriziraju je dvije vrste odnosa. Jedan je sinovstvo/kćerinstvo, a drugi bratstvo/sestrinstvo. Prvi uključuje uzajamnost pojedinca, zajednice i Boga, a drugi podrazumijeva međusobne odnose unutar redovničke zajednice.

U naslovu je doktorskoga rada *Vrednota redovničkoga zajedništva u hrvatskim i bosansko-hercegovačkim redovničkim zajednicama od Drugoga vatikanskoga sabora do 2016.* vidljivo da je riječ o redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Radom je obuhvaćeno vremensko razdoblje od Drugoga vatikanskog sabora do 2016. godine. Razlog zbog kojeg su radom obuhvaćene zajednice u dvije različite države, u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, jest u jednostavnoj činjenici da je veliki dio redovnika i redovnica koji žive u Hrvatskoj podrijetlom iz Bosne i Hercegovine, a isto tako postoje redovnici i redovnice podrijetlom iz Hrvatske koji žive i djeluju na području Bosne i Hercegovine. Puno istih redovničkih družbi i redova ima svojih zajednica na području obje države. Velika je, dakle, povezanost redovnika i redovnica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Dobro je na početku predstaviti i statističke podatke broja redovnika i redovnica u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Prema dostupnim podacima u Hrvatskoj je 1977. godine bilo 2 522 redovnika-svećenika i redovničke braće. Redovnica je 1976. godine bilo 4 609 (osim klauzurnih, kojih je tada bilo 190). U taj ukupan broj redovnica uključene su i redovnice koje su tada živjele na području Bosne i Hercegovine i Slovenije.¹ Prema podacima iz 2015. godine redovnika-svećenika i redovničke braće u Hrvatskoj je 998. Redovnica je iste godine bilo 2 934. U ukupan su broj uključeni redovnici i redovnice koji žive u inozemstvu, a

¹ Usp. HKVRPP, Statistički podaci o redovnicima i redovnicama (8.04.2015.), u: <http://www.redovnistvo.hr/statistika/> (22.04.2017.).

nisu uključeni redovnici i redovnice s privremenim zavjetima.² U Bosni i Hercegovini je 31.12.2016. godine bilo 504 redovnica i 368 svećenika-redovnika i redovničke braće.³ Ukupan je broj redovnika i redovnica u Hrvatskoj u 2015. i Bosni i Hercegovini u 2016. godini, ne uključujući one sa privremenim zavjetima, 4 804.

Radi jasnoće potrebno je dati objašnjenje pojmova *posvećeni život* i *redovnički život*. Posvećeni život obuhvaća sve oblike takvog života (monaštvo, razni oblici aktivno-kontemplativnog života, zajednice apostolskog života, svjetovni instituti itd). Redovnički život, obilježen stalnim zajedničkim životom, obuhvaća kontemplativne ustanove te ustanove monaškog i samostanskog života. U naslovu Dekreta *Perfectae caritatis* o prilagođenoj obnovi redovničkog života⁴ zadržan je izraz „redovnički život“ premda je on ograničen samo na jedan oblik posvećenog života, koji je najrašireniji, ali ne i jedini. Stoga naslov Dekreta ne obuhvaća sve oblike posvećenog života o kojima govori. Saborski je dekret svjetovnim institutima posvetio broj 11.⁵ Širi izraz „posvećeni život“ počet će se koristiti od novog *Zakonika kanonskog prava* iz 1983. godine. Premda je izraz „posvećeni život“ više ustaljen, djeluje da je previše općenit jer ne izražava dovoljno različitost i raznolikost oblika posvećenoga života. U radu će se ipak davati prednost izrazu „redovnički život“, premda nije isključen ni izraz „posvećeni život“.

Rad je podijeljen na pet poglavlja. U prva je tri poglavlja načinjena teoretska obrada vrednote redovničkoga zajedništva, dok četvrto poglavlje donosi rezultate proizišle iz teoretskog dijela. Peto poglavlje predstavlja i sabire rezultate provedenog empirijskog istraživanja među redovnicima i redovnicama Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Prvo poglavlje pod naslovom „Redovničko zajedništvo“ polazi od ekleziologije zajedništva i smješta redovničko zajedništvo unutar Crkve kao *communio*. Redovnička zajednica kao jedna od specifičnih kršćanskih zajednica nalazi svoje konstitutivne elemente i nadahnuće u novozavjetnim tekstovima. Redovnička je zajednica ljudska i Božja, vidljiva pravna i nevidljiva karizmatična stvarnost koju karakteriziraju dvije vrste odnosa: sinovstvo/kćerinstvo i bratstvo/sestrinstvo. Nadalje, isto poglavlje približava pojam i obilježja redovničkog zajedništva. Redovničko je zajedništvo otajstveno zajedništvo Crkve koje participira na trinitarnom zajedništvu Oca, Sina i Duha Svetoga. Redovničke su se zajednice

² Usp. *Isto*.

³ Usp. KVRPP BiH, Statistički podaci. Redovnici u Bosni i Hercegovini. Statistički podaci (31.12.2016.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=12> (22.04.2017.).

⁴ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Perfectae caritatis. Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života* (28. X. 1965.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008. Dalje se citira: *Perfectae caritatis*.

⁵ Usp. *Perfectae caritatis*, br. 11, 323.

nakon Drugoga vatikanskog sabora morale suočiti s raznim krizama, kao što je kriza institucija, kriza identiteta, smanjivanje broja članova. Sve to dovelo je i do krize redovničkog zajedništva. Prvo poglavlje završava pozivom na obnovu redovničkog zajedništva posebno u *Godini posvećenog života* koju je proglasio papa Franjo (30. studenog 2014. do 2. veljače 2016.

Drugo poglavlje „Redovničko zajedništvo i dimenzije njegova ostvarenja prema crkvenim dokumentima“ osvjetljava bitne dimenzije redovničkog zajedništva prema crkvenim dokumentima o posvećenom životu od Drugog vatikanskog sabora do 2016. To su: obnova redovničkog života nakon Drugog vatikanskog sabora s naglaskom na zajedništvo; kontemplacija; formacija; bratski odnosno sestarski život u zajednici; poslanje; zavjet čistoće; zavjet siromaštva te autoritet i posluš. Do odabranih tema došlo se nakon iščitavanja svih dokumenata o posvećenom životu i pronalaska najvažnijih pojmova koji su u srži shvaćanja redovničkog zajedništva.

Treće poglavlje „Bitni naglasci redovničkog zajedništva: Zbornici redovničkih tjedana (1973. - 2002.), časopis *Posvećeni život* (1994. - 2016.), Vijećanja redovničkih odgojitelja i odgojiteljica (1972. - 2016.), i Redovnički dani (1998. - 2016.)“, donosi presjek promišljanja bitnih naglasaka redovničkog zajedništva analizirajući i prateći zbornike redovničkih tjedana (I. – XVII.; 1973. - 2002.) i časopis *Posvećeni život* (1994. - 2016.), u kojima je sabrana većina predavanja održanih na 32 redovnička tjedna u Hrvatskoj, savjetovanja/vijećanja redovničkih odgojitelja i odgojiteljica (1. - 45.; 1972. - 2016.) te predavanja na Redovničkim danima (1998. - 2016.). Na području Hrvatske održani su svi Redovnički tjedni i Savjetovanja/vijećanja redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, dok je Redovnički dan vezan za područje Bosne i Hercegovine.

Izbor tema trećeg poglavlja donekle se slaže s izborom u drugom poglavlju, premda je puno opsežnije i obuhvatnije. Analiza literature zadane naslovom trećeg poglavlja iznjedrila je bitne naglaske redovničkog zajedništva opisane u tom poglavlju. Interesi redovnika i redovnica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini za neke su stvarnosti redovničkog zajedništva bili jači i učestaliji, a za neke vrlo slabi. Analiza se nije vezala samo za one teme o kojima se puno pisalo i raspravljalo, nego se htjelo vidjeti koliko i na koji način se pisalo i raspravljalo i o nekim „nepopularnim“ temama. To poglavlje započinje predstavljanjem triju specifičnih i najbrojnijih okupljanja redovnika i redovnica. Prvo su predstavljeni Redovnički tjedni (1973. - 2016.), zatim Savjetovanja/vijećanja redovničkih odgojitelja i odgojiteljica (1972. - 2016.) u Hrvatskoj, i na kraju Redovnički dan (1998. - 2016.) u Bosni i Hercegovini. To poglavlje

dotiče liturgijski i molitveni život zajednice, askezu, dnevni red, mjesni sabor. Obrađuje zavjet čistoće, afektivnu zrelost, zavjet siromaštva, autoritet i animiranje redovničke zajednice, dijalog i pluralizam mišljenja te duhovnost zajedništva. U analizi se gotovo uvijek polazi kronološkim redom, tj. ide se od starijih prema novijim zapisima zadane tematike. O nekim stvarnostima raspravljalo se samo unutar rada u skupinama, što će se moći vidjeti u bilješkama. U središtu četvrtog poglavlja pod naslovom „Izazovi i poteškoće zajedništva u redovničkim zajednicama“ nalaze se izdvojena pitanja proizišla na temelju istraživanja provedenog u prva tri poglavlja. Radi se o izazovima i poteškoćama redovničkog zajedništva s kojima se redovničke zajednice u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini susreću od Drugoga vatikanskog sabora do 2016. godine. Poglavlje započinje s problematikom individualizma i utjecaja elektroničkih medija na redovničko zajedništvo. Dalje se prati razlika između života u malim i u velikim redovničkim zajednicama. Nezaobilazna je problematika međugeneracijskih odnosa unutar redovničke zajednice te odnos zajednica - pojedinac. Rad iznosi poteškoće redovničkog zajedništva ženskih redovničkih zajednica koje su u izravnom župnom pastoralu i ujedno žive u prostorijama župe. Na kraju tog poglavlja analizira se problem redovničkog zajedništva svećenika-redovnika koji vrše ujedno službu župnika u župi. Svaku poteškoću pokušalo se realno sagledati, koliko je to literatura dopustila, a onda se iz nje iščitavao izazov za redovničko zajedništvo.

Peto poglavlje „Kvaliteta redovničkog zajedništva pred suvremenim izazovima – empirijsko istraživanje“, koje je najopsežnije, donosi sabrane rezultate kvalitativnog empirijskog istraživanja koje je provedeno pomoću dvije metode: metodom fokus grupe i metodom osobnih intervjua. Istraživanje je provedeno tijekom siječnja i svibnja 2016. godine među redovnicima i redovnicama hrvatskih i bosansko-hercegovačkih redovničkih zajednica. U istraživanju je u deset fokus grupa sudjelovalo 36 redovnica i 18 redovnika, ukupno 54, a u osobnim intervjuima devet redovnica i sedam redovnika, ukupno 16. Peto poglavlje započinje opisom osnovnih metodoloških podataka, uvodi i objašnjava organizaciju i izvedbu fokus grupa i osobnih intervjua, daje metodičke napomene, objašnjava istraživačko pitanje te postavlja hipoteze. Nadalje, u zadnjem, petom poglavlju nalazi se opsežna analiza pet istraženih područja. Najprije pitanje slobodnog vremena, zatim novi mediji, međuljudski odnosi, osamljenost i ovisnost te pitanje osobne i zajedničke askeze. Na kraju su doneseni prijedlozi redovnika i redovnica za poboljšanje kvalitete redovničkog zajedništva.

Možda nije toliko vidljivo, ali moguće je u prva četiri poglavlja osjetiti sklonost pisanju više o ženskim, a manje o muškim redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i Bosni i

Hercegovini. Razlog je tome osobno iskustvo života u ženskoj redovničkoj zajednici i možda u činjenici da se općenito o redovnicama manje pisalo, i još uvijek se manje piše, a ovim se radom to htjelo na neki način ispraviti.

Stanoviti je nedostatak rada u tome što se u njemu ne obrađuju bitni naglasci redovničkog života u vremenskom razdoblju od 1965. do 1972. godine. Savjetovanja redovničkih odgojitelja i odgojiteljica počinju se održavati od 1972. godine, a Redovnički tjedni od 1973. godine, a treće poglavlje ne obrađuje drugu literaturu o tom razdoblju, koja je vrlo skromna.

Razlog zbog kojega sam ovu temu uzela za svoj doktorski rad jest ponajprije u činjenici što sam članica aktivno-kontemplativne redovničke zajednice već 21 godinu. Tema moga diplomskog rada bila je *Problematika početnog odgoja u ženskim redovničkim zajednicama u Hrvatskoj*, a tema licencijskog rada glasila je *Razumijevanje i ostvarivanje vrednote zajedništva u redovničkim zajednicama u Hrvatskoj od Drugoga vatikanskog sabora do danas*. Licencijski je rad ostavio dovoljno prostora i bio mi je izazov upustiti se u empirijsko kvalitativno istraživanje vrednote redovničkog zajedništva. Vrednota je redovničkog zajedništva dinamična stvarnost i ona je u zadnjim desetljećima, osobito nakon Drugoga vatikanskog sabora, doživjela velike promjene. Za mene je ta tema izazov prije svega zato što se o njoj u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini nije puno pisalo. Moja osobna iskustva pomogla su mi upustiti se u traženje bitnih dimenzija redovničkog zajedništva *razasutih* u mislima crkvenih dokumenata te u literaturi o redovništvu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Licencijski je rad otvorio put i učvrstio želju za pisanjem doktorskoga rada kojemu je jedan od ciljeva bio produbiti dobivene spoznaje o redovničkom zajedništvu te istražiti i proširiti te spoznaje kroz empirijsko kvalitativno istraživanje. Provedenim se istraživanjem došlo do novih spoznaja koje mogu biti dobar zalog za daljnja proučavanja i promišljanja vrednote redovničkoga zajedništva, posebice redovničkih zajednica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Krajnji cilj koji se želi postići ovim radom jest pokazati kako vrednota redovničkog zajedništva ostaje zapravo uvijek vrednota bez obzira kroz kakve promjene, poteškoće i izazove prolazila.

1. REDOVNIČKO ZAJEDNIŠTVO

Redovničko je zajedništvo, uz zavjete, jedno od najbitnijih i možda najzahtjevnijih komponenti redovničkog života. O kvaliteti redovničkog zajedništva ovise svi vidovi redovničkoga života. To je vrednota koju se živi iznutra, a opaža se izvana. O njoj ovisi sva plodnost apostolskih djela. Kako bi se što bolje razumjela vrednota redovničkog zajedništva smještena unutar Crkve kao zajednice, prvo poglavlje ovog rada polazi od ekleziologije zajedništva. Dalje se tumače i definiraju bitne oznake kršćanske i redovničke zajednice te samog redovničkog zajedništva. U vremenu nakon Drugog vatikanskog sabora redovničke su se zajednice trebale suočiti s raznim krizama, primjerice krizom identiteta, krizom zvanjâ, krizom strukturâ. Sve one zajedno imale su utjecaj na redovničko zajedništvo, koje će se i samo naći u nemaloj krizi. Papa Franjo je u Godini posvećenoga života (30. studenoga 2014. – 2. veljače 2016.), između ostaloga svojim Apostolskim pismom, istupima i govorima redovnicima i redovnicama u raznim prigodama pozvao na obnovu redovničkoga zajedništva.

1.1. Crkva kao zajedništvo – ekleziologija zajedništva

Prema dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium* Crkva je „sakrament odnosno znak i sredstvo najprisnijeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda“.⁶ Proučavanja Crkve u godinama nakon Drugoga vatikanskog sabora ići će za tim da se dublje istraži pojam ekleziologije zajedništva. Pojam zajedništva, prema kardinalu Franji Šeperu, prožimao je svijest Crkve i ekleziološki nauk prvog tisućljeća, a on postoji još i danas u svojoj plodnosti u predaji crkava Istoka.⁷

Preduvjet je razumijevanja redovništva prethodno poznavanje otajstva Crkve. Pretsaborska Crkva, prema Kasperu, sličila je „izvrsno uređenom vojnom logoru sa strogo hijerarhijskim vodstvom“.⁸ Ona je bila čuvarica tradicije, neprijateljski raspoložena prema svemu novome u svijetu.⁹ Model Crkve kao institucije pojavio se u kasnom srednjem vijeku, a osobito u doba reformacije. Teolozi tog razdoblja najčešće se bave crkvenim pravom kako

⁶ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 1, 77-78. Dalje se citira: *Lumen gentium*.

⁷ Usp. Franjo ŠEPER, Crkva je „communio“ – zajedništvo svih vjernika, u: *Bogoslovska smotra*, 58 (1988.), br. 4, 149.

⁸ Walter KASPER, Trajno značenje Drugoga vatikanskog sabora za Crkvu, u: *Crkva u svijetu*, 31 (1996.), br. 1., 7.

⁹ Usp. *Isto*.

bi zaštitili papinstvo i hijerarhiju.¹⁰ Papa Ivan XXIII. u svom će pontifikatu uvelike promijeniti sliku Crkve, a ona će se po Drugom vatikanskom saboru otvoriti čovjeku i svijetu. Ta promjena crkvenog stava najbolje se iščitava i zamjećuje u mislima kojima započinje Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*: „Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe, jesu radost i nada, žalost i tjeskoba Kristovih učenika te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu.“¹¹ Sabor će, dakle, iznjedriti obnovljenu viziju Crkve koja se najbolje zrcali u Dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium*. Crkva će progovoriti o samoj sebi, o svojoj unutarnjoj biti i poslanju. U prva dva poglavlja *Lumen gentium* započet će govor o Crkvi kao otajstvu, sakramentu, a zatim kao narodu Božjem i tek onda o pojedinim staležima.

Konstitucija upotrebljava različite slike za označavanje Crkve. Crkva je tako „ovčinjač“, „obrađena zemlja ili Božja njiva“, „Božja građevina“, „onaj Jeruzalem gore“, „naša majka“, „neokaljana Zaručnica Jaganjca bez mane“.¹² Prema Walteru Kasperu najdublji je izričaj o Crkvi Drugoga vatikanskog sabora da je ona otajstvo ili misterij. Shvaćanje i prihvaćanje Crkve kao misterija pomalo je udaljava od dotadašnjih shvaćanja Crkve poput hijerarhijske, institucionalne, Crkve kao savršenog društva i slično. Upravo je pojam „mysterium“ interpretacijski ključ za središnju ideju vodilju saborske ekleziologije: *communio*. To je pojam koji ne označava strukturu Crkve, nego njezinu bit ili njezin misterij. Misterij Crkve kao *communio* (zajedništvo) opisan je u Konstituciji o Crkvi pod trima vidovima. Prvo, *communio* označava sudjelovanje u božanskom životu na koji su svi pozvani od Oca. To je osobno zajedništvo s Bogom na kojemu se temelji dostojanstvo čovjeka i istina o njegovu čovještvu. Drugo, *communio*, koje je cilj povijesti spasenja, ostvaruje se na poseban način u Isusu Kristu koji je utjelovljeni oblik zajedništva između Boga i ljudi. I treće, Duh Sveti nastavlja provoditi i širiti Kristovo djelo. On stanuje u Crkvi i u srcima vjernika. Crkva je dakle po Duhu Svetomu *communio* – jedinstvo s Bogom i međusobno zajedništvo članova Crkve. Crkva kao *communio* zapravo je sudioništvo u trinitarnom zajedništvu.¹³

Naglasak na Crkvi kao *communio* naći će se u teološkoj literaturi tek u godinama nakon Sabora. Kardinal Ratzinger je povodom izvanredne Sinode održane 1985. godine rekao

¹⁰ Usp. Nikola DOGAN, Crkva i njezina dinamika u Katekizmu Katoličke Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 65 (1995.), br. 1., 63.

¹¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 1, 651-652. Dalje se citira: *Gaudium et spes*.

¹² Usp. *Lumen gentium*, br. 6, 83-84.

¹³ Usp. Walter KASPER, Trajno značenje Drugoga vatikanskog sabora za Crkvu, br. 1, 10-11.

da riječ *communio* nije zapravo zauzimala središnje mjesto na Saboru.¹⁴ Razlog tome je u činjenici da se u katoličkoj ekleziologiji stoljećima sadržaj pojma *communio* nastojao svesti pod pojam *societas*, što je kulminiralo u poimanju Crkve prije svega kao *societas perfecta*.¹⁵

Teolog Tomislav Janko Šagi Bunić smatra da je u hrvatskom jeziku pojam *communio* bolje prevesti riječju *općinstvo* ili *općenje* jer je taj pojam otvoreniji nego pojam *zajedništvo* koji danas prevladava.¹⁶ No, mi ćemo ipak ostati pri pojmu zajedništvo. Latinski izraz riječi *communio* dolazi od grčke riječi *koinonia* koji ukazuje i označava situaciju nekoga tko nešto dijeli s drugima. S teološko-kršćanskog gledišta riječ je o zajedništvu koje kršćani imaju s Kristom, o zajednici kršćanskih svetinja (vjera, euharistija) i Duha Svetoga te o zajednici koja se na temelju svega toga oblikuje. *Communio* je, dakle, situacija punoga kršćanskog života u kojoj su kršćani „zajedničari božanske naravi“ (usp. 2 Pt 1,4).¹⁷ Prema Walteru Kasperu, izvorno značenje riječi *communio* ne podrazumijeva strukturirano zajedništvo između ljudi, nego zajedničko sudioništvo u spasenjskim dobrima.¹⁸ Joseph Ratzinger smatra da sve bitne elemente kršćanskog pojma *communio* nalazimo ujedinjene u 1 Iv 1,3: „Što smo vidjeli i čuli, to navješćujemo i vama, da i vi imate s nama zajedništvo. A naše je zajedništvo s Ocem i Sinom njegovim Isusom Kristom. Mi vam ovo pišemo da naša radost bude potpuna“. Susret s Isusom Kristom, koji u navještaju Crkve dolazi k ljudima, stvara zajedništvo među ljudima koje onda počiva na zajedništvu s trojedinim Bogom. Riječ *communio* ima, dakle, teološko, kristološko, spasenjsko-povijesno i ekleziološko obilježje. Ona u sebi nosi i sakramentalnu dimenziju koju nalazimo kod Pavla u 1 Kor 10,16-17: „Zar nije posvećeni kalež koji posvećujemo zajedništvo s krvlju Kristovom? Zar nije kruh koji lomimo zajedništvo s tijelom Kristovim? Budući da je samo jedan kruh, mi svi smo jedno tijelo...“. *Communio* – ekleziologija je zapravo i euharistijska ekleziologija. U njoj ekleziologija postaje konkretna, a istodobno duhovna, transcendentna i eshatološka.¹⁹

Teolog Kasper piše o pet različitih razina ili dimenzija pojma *communio*. Prva razina razumijevanja pojma *communio* uključuje posvješćivanje vertikalne dimenzije Crkve, to jest njezine biti kao misterija. Druga je razina *communio* kao sudioništvo u Božjem životu po riječi i sakramentima. Treća razina značenja pojma *communio* odnosi se na međusobno

¹⁴ Usp. Joseph Cardinal RATZINGER, *Weggemeinschaft des Glaubens. Kirche als Communio*, Sankt Ulrich Verlag GmbH, Augsburg, 2002., 112.

¹⁵ Usp. Joseph Kard. HÖFFNER, *Christliche Gesellschaftlehre*, Butzon und Bercker Verlag, Kvelaer, 1997., 40.

¹⁶ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti I*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., 478.

¹⁷ Usp. Umbero CASALE, *Il mistero della Chiesa*, Elle Di Ci, Torino, 1998., 227.

¹⁸ Usp. Walter KASPER, *Crkva Isusa Krista. Ekleziološki spisi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., 175.

¹⁹ Usp. Joseph RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, Verbum, Split, 2006., 137-138.

zajedništvo mjesnih Crkava. Prema Kasperu između opće i mjesne Crkve postoji međusobno prožimanje. Opća Crkva postoji u mjesnim Crkvama, a mjesna Crkva nije samo dio ili upravna jedinica opće Crkve, nego zaista Crkva u mjestu. Četvrta razina pojma *communio* tiče se kolegijalnosti kao izvanjskog vida sakramentalnog jedinstva. Na kraju, peta je dimenzija *communio fidelium*, zajedništvo vjernika. Svi su kršćani Crkva i svi su suodgovorni za Crkvu. Laici, redovnici i klerici snose odgovornost za razvitak Crkve i za plodno i uspješno vršenje njezina poslanja.²⁰

Ekleziologija zajedništva polazi od novozavjetnih tekstova, osobito Pavlovih poslanica. Korijen riječi *koinon* spominje se 45 puta u Novom zavjetu, od čega 29 puta u pavlovskim spisima. Temeljno značenje korijena *koinon* kod Pavla može se formulirati kao međusobni suodnos zajedništva i sudjelovanja (*communione e partecipazione*) s drugima u istoj zbilji koja im upravo po sudjelovanju postaje zajednička. U to zajedništvo ulaze osobe (božanske i ljudske) koje su u životnom suodnosu s obzirom na događaj spasenja. Temeljni izvor svih tih suodnosa jest zajedništvo s Ocem po Sinu u Duhu Svetom.²¹ Pavlove zajednice nastaju u helenističkim gradovima i od početka su suočene s odnosom Židova i pogana. Snažni društveni, socijalni i pravni okviri tadašnjeg društva nisu sprječavali Pavla da kao zajednički temelj egzistencije svih kršćana smatra vjeru i krštenje. To potvrđuje u poslanici Galaćanima 3, 26-28 gdje piše: „Uistinu, svi ste sinovi Božji, po vjeri u Kristu Isusu. Doista, koji ste god u Krista kršteni, Kristom se zaodjenuste. Nema više: Židov - Grk! Nema više: rob - slobodnjak! Nema više: muško - žensko! Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu!“ Prema Pavlu „biti u Kristu“ jest najkraća moguća definicija kršćanske egzistencije. To znači živjeti u prostoru koji je Krist omogućio, a spominjanje krštenja (Gal 3,27) toj egzistenciji daje eklezijalnu dimenziju. Crkva je prostor i mjesto u kojemu se po Kristu ostvaruje novi život, nova egzistencija.

Drugi vatikanski sabor smjestio je redovnike u Crkvu, u organsku cjelinu Božjeg naroda - vrednovao je redovništvo ekleziološki.²² Stoga se ne može promišljati ekleziologija u koju ne bi bio uključen i posvećeni život. On je „dar Crkvi, rađa se u Crkvi, raste u Crkvi, sav

²⁰ Usp. Walter KASPER, Trajno značenje Drugoga vatikanskog sabora za Crkvu, 11-13.

²¹ Usp. Bonaventura DUDA, Crkva kao zajedništvo – *koinonia*. Priopćenje na VII. međufakultetskom ekumenskom simpoziju u Stični (22-26. rujna 1986.), u: *Bogoslovska smotra*, 58 (1988.), br. 4., 143.

²² Usp. Nikola Mate ROŠČIĆ, Crkvenost redovništva, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 153.

je usmjeren na Crkvu“.²³ Kao dar Crkvi, on nije „izdvojena ili marginalna stvarnost, nego joj intimno pripada, u samom je srcu Crkve kao odlučujući čimbenik njezina poslanja jer izražava duboku narav kršćanskoga poziva i težnju čitave Crkve Zaručnice prema jedinstvu s njezinim Zaručnikom“.²⁴ *Sentire cum ecclesia* je uvijek bila temeljna oznaka osoba posvećenog života od njegovih početaka. Počevši od Oca Antuna, sv. Atanazija, sv. Augustina, pa preko sv. Katarine Sijenske koja se osjećala i bila „kći Crkve“, htijući dati život za nju, do sv. Ignacija Loyole koji je imao veliku ljubav prema Crkvi. Naučiteljica Crkve sv. Terezija Avilska poznata je po dubokom poštovanju prema hijerarhijskoj Crkvi svoga vremena.²⁵ Utemeljitelji i utemeljiteljice pokazivale su uvijek živi osjećaj za Crkvu, koji se očitovao u punom sudjelovanju u crkvenom životu u svim njegovim dimenzijama te u poslušnosti pastirima Crkve, osobito papi.²⁶

Otkriće Crkve kao *communio* pomoglo je redovničkim zajednicama nakon Drugoga vatikanskoga sabora živjeti bratstvo/sestrinstvo u kojima odnosi trebaju biti jednostavniji, autentičniji, a manje formalni. Redovnička zajednica, prema tome, treba biti mjesto prihvaćanja, iskrenosti, tolerancije, pažnje prema starijim članovima, mjesto gajenja ljudskih kreposti i dobrih međuljudskih odnosa. Redovničku zajednicu ne čine zajednički čini, nego božanska *koinonia* koja nastaje po autentičnim odnosima ljubavi, bratstva i prijateljstva.²⁷

Redovnički stalež, prema učenju Drugoga vatikanskog sabora, ne pripada hijerarhijskom staležu Crkve, ali „nerazdvojivo“ pripada njezinu životu i svetosti te samom središtu njezinog otajstva zajedništva i svetosti.²⁸ Samo polazeći od Crkve moguće je razumjeti posebnosti posvećenog života. Šesto poglavlje dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen gentium* ima naslov „Redovnici“ i u pet brojeva (43-47) govori o redovnicima. To je prvi put u povijesti da se jedna dogmatska konstitucija bavi posvećenim životom pod

²³ PAPA FRANJO, *Apostolsko pismo Svetoga Oca Franje svim posvećenim osobama u prigodi Godine posvećenog života* (21. XI. 2014.), HKVRPP, Zagreb, 2015., br. 5, 16, bilj. br. 8, NJ. P. mons. Jorge Mario Bergoglio, Intervent na Sinodi o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu. XVI. opća kongregacija, 13. listopada 1994.

²⁴ PAPA FRANJO, *Apostolsko pismo Svetoga Oca Franje svim posvećenim osobama u prigodi Godine posvećenog života* (21. XI. 2014.), HKVRPP, Zagreb, 2015., br. 5, 16. Dalje se citira. *Apostolsko pismo Svetoga Oca Franje svim posvećenim osobama u prigodi Godine posvećenog života*.

²⁵ Usp. Caterina CIRIELLO, La vita religiosa femminile a 50 anni dal Vaticano II. L'importanza di essere segno profetico, u: Caterina CIRIELLO (ur.), *Il contributo delle religiose uditrici al Perfectae caritatis. Fare memoria per guardare al futuro. Saggio storico-teologico*, Tau editrice, Perugia, 2015., 182-184.

²⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu* (25. III. 1996.), HK(U)VRP i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., br. 46., 54. Dalje se citira: *Vita consecrata*.

²⁷ Usp. Fabio CIARDI, Quale modello di fraternità e quali conseguenze per la comunicazione, u: *Vita consecrata*, 33 (1997.), br. 2, 137.

²⁸ Usp. *Lumen gentium*, br. 44., 168.

teološko-dogmatskim, a ne disciplinarnim vidom.²⁹ Prema autoru biskupu Frani Franiću do sada se o redovništvu govorilo samo u okviru crkvenog prava i duhovnog bogoslovlja. Dva su temeljna razloga promjene saborskog govora o redovništvu. Prvi je, prema autoru, dotadašnji krivi dogmatski nauk o redovništvu. Drugi je razlog duh same konstitucije koja na Crkvu gleda kao na otajstvo i naglašava svetost Crkve, a redovnici su također nositelji svetosti u Crkvi.³⁰ *Lumen gentium* (broj 43) objašnjava status redovničkog staleža i kaže: „S obzirom na božansko i hijerarhijsko ustrojstvo Crkve taj stalež nije srednji između kleričkoga i laičkoga stanja, nego Bog s obje strane poziva neke Kristove vjernike da u životu Crkve uživaju u posebnom daru te da svaki na svoj način bude na korist njezinomu spasenjskom poslanju“.³¹ Evanđeoski savjeti na poseban način „povezuju svoje pristalice s Crkvom i njezinim otajstvom, njihov duhovni život također mora biti posvećen dobru čitave Crkve“.³²

Ekleziologija posvećenog života pronalazi razloge svoga postojanja u sljedećim segmentima: u krštenju koje briše grijeh i posvećuje Bogu, u prihvatanju evanđeoskih savjeta čistoće, siromaštva i poslušnosti koji ujedinjuju s Crkvom i njezinim otajstvom, u snažnijem posvećenju u služenju Bogu, u posvećenju koje snažnije predstavlja Krista ujedinjena sa svojom zaručnicom – Crkvom, u duhovnom životu redovnika, koji traže dobro cijele Crkve te se po evanđeoskim zavjetima sjedinjuju s Božjim narodom.³³

Papa Ivan Pavao II. u svojoj pobudnici *Vita consecrata* reći će da posvećeni život „nije izolirana i rubna stvarnost, nego se tiče cijele Crkve“.³⁴ On nije samo u prošlosti pomagao i podupirao Crkvu, nego je dragocjen i nužan dar i za sadašnjost i za budućnost Božjega naroda, jer duboko u sebi pripada njegovu životu, njegovoj svetosti i njegovu poslanju.³⁵ Također je važno uočiti da je crkveno zajedništvo plod pashalnog misterija te da je s tog razloga i redovnička zajednica pashalna zajednica. Ona u Crkvi i s Crkvom živi pashalnu dinamiku smrti i života. Ona je u svojoj biti prisutnost uskrslog Krista.³⁶ Ekleziološki vid redovničke zajednice daje bitne pretpostavke za stvaranje autentične međuljudske komunikacije koja ima svoj izvor u Trojstvu koje se objavilo u pashalnom otajstvu. Prema tome, brat ili sestra u zajednici nije zapreka osobnom jedinstvu s Bogom,

²⁹ Usp. Xabier LARRAÑAGA, *Nella chiesa per il mondo. La dimensione ecclesiale della vita consecrata*, San Paolo, Milano, 2015., 10-11.

³⁰ Usp. Frane FRANIĆ, Dogmatska konstitucija: o Crkvi: Svjetlo naroda – Komentar, u: *Crkva u svijetu*, 5 (1966.), br. 2, 3.

³¹ *Lumen gentium*, br. 43, 166.

³² *Isto*, br. 44, 167.

³³ Usp. Xabier LARRAÑAGA, *Nella chiesa per il mondo. La dimensione ecclesiale della vita consecrata*, 15.

³⁴ *Vita consecrata*, br. 3, 323.

³⁵ Usp. *Lumen gentium*, br. 44, 168.

³⁶ Usp. Fabio CIARDI, *Quale modello di fraternità e quali conseguenze per la comunicazione*, 145.

nego sakrament Krista i susret s Bogom. Druga je osoba Božji dar, konkretna mogućnost življenja zapovijedi ljubavi. Nadalje, uzajamni odnosi u zajednici uvijek su znakovi i trenuci *kenosisa*. Pashalno otajstvo uvijek u sebi sadrži trenutke umiranja, darivanja sebe, darivanja vlastitog života. *Kenosis* je uvijek potrebna zajednici iz koje onda nastaje pashalni događaj. Napetosti, poteškoće, nerazumijevanja, razjedinjenosti, do kojih često dolazi u redovničkim zajednicama, ne trebaju biti shvaćane kao znakovi neodgovornosti i nevelikodušnosti. One nesumnjivo pripadaju projektu zajedništva. Neizbježno je da put prema stvaranju jedinstva prolazi kroz muku i umiranje. Redovnička je zajednica mjesto u kojoj je prisutan Krist a Crkva je vidljiva u njoj. Krist je prisutan među onima koje poziva i posvećuje te živeći među njima ostvaruje njihovo zajedništvo.³⁷

Iz svega ovoga može se izvesti zaključak da je posvećeni život, kao poseban dar Crkvi i kao dar Duha Svetoga, pozvan učiniti vidljivim zajedništvo naroda Božjega i to po autentičnom i postojanom bratskom/sestarskom životu. Veliki je zahtjev pred posvećenim životom da svijet u njihovu zajedništvu može pronaći odgovor dubinske želje za autentičnim odnosom s Bogom i braćom i sestrama.³⁸ Redovničke su zajednice pozvane svijetu pokazati vidljivost Crkve kao otajstva zajedništva.³⁹

1.2. Kršćanska i redovnička zajednica

Čovjek je društveno biće i biće odnosa. Ostvaruje se u relaciji s drugima i da bi otkrio svoj osobni identitet, potrebni su mu drugi. Stoga je jedna od temeljnih ljudskih potreba biti dio neke zajednice i stvarati zajedništvo s drugima. Zajednica podrazumijeva udruživanje ljudskih bića koja imaju neki cilj koji žele postići, a s druge strane zajednica pomaže čovjeku da bolje upozna samoga sebe, da se otvori dijalogu, dijeljenju i istinskoj brizi za drugoga.⁴⁰ Zajednica je mjesto gdje čovjek otkriva svoja ograničenja, strahove, sebičnost.⁴¹ Zajednica je i konkretni sociološki pojam koji označava društvenu skupinu ljudi koji su u međudnosu.

³⁷ Usp. *Isto*, 148-149.

³⁸ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOGA ŽIVOTA I DRUŠTVA APOSTOLSKOGA ŽIVOTA, *Jubilej posvećenoga života, 2. veljače 2000. Posvećeni život u Crkvi. Svjedočanstvo Isusa Krista jučer, danas i uvijek. Pomoćni materijali za trodnevnu pripremu i blagdan Prikazanja Gospodina (30. siječanj – 2. veljače)*, HK(U)VRP, Zagreb, 1999., 49.

³⁹ Usp. *Isto*, 50.

⁴⁰ Usp. Amedeo CENCINI, *Sveta povijest osobe*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., 223.

⁴¹ Usp. Amedeo CENCINI, *Zajednica i rast*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., 46.

Ona može biti: obiteljska, rodbinska, interesna, radna itd. Vrstu zajednice karakterizira vrsta međuodnosa. Svaka zajednica ima svoju strukturu i funkcije.⁴²

Zajednica koja okuplja kršćane jest *kršćanska zajednica*. Nju sačinjavaju pojedinci, i to ne iz prirodnih potreba, već kao navjestitelji i svjedoci novih odnosa među ljudima.⁴³ Temelj je ove zajednice kršćanska ljubav, prije svega ljubav prema Bogu i bližnjemu. Utemeljio ju je sam Isus Krist okupivši oko sebe najprije dvanaestoricu učenika. Tri su važna obilježja Isusove zajednice, koja će postati uzor svim kasnije nastalim kršćanskim zajednicama. Prvo, Otac, Sin i Duh Sveti u samom su središtu ove zajednice. Kršćanska zajednica nadilazi svaki obiteljski, radni ili društveni odnos. Drugo obilježje odnosi se na bratstvo/sestrinstvo u skupini. Za Isusa su svi jednaki, braća i sestre, sinovi i kćeri jednog Oca (usp. Mt 23,8); ne postoji prostor za naravne sklonosti i pojave dominacije nad drugima i traženje vlastitog prestiža (usp. Mk 10, 42-43). Treće je obilježje otvorenost zajednice i svjedočenje. Isus nije želio sa svojim učenicima stvoriti geto niti osnovati neku sektu.⁴⁴ Njegova je zajednica otvorena svima, tko god želi, može participirati u toj zajednici.

U teološko-duhovnom promišljanju bilo kršćanske bilo redovničke zajednice skupina od dvanaest apostola predstavlja model zajedničkog života. Od njih se može učiti kako Isusa i njegov nauk staviti u samo središte zajednice. Premda je ta zajednica bila sastavljena od ograničenih i nesavršenih osoba, malo-pomalo vođena od Isusa, ona nadvladava svoje ambicije, svoje nesavršenosti stavljajući se u službu evanđeoskog navještaja opraštanja, služenja i prihvaćanja. Isusovi apostoli nisu mogli ostati zatvoreni u sebe i u svoju skupinu, nego su trebali izići i otvoriti se naviještanju evanđelja drugima. Isus je postavio prvi temelj svakog zajedništva, a to je Božja ljubav prema svakom čovjeku. Kada mu je postavljeno pitanje koja je zapovijed najveća od svih u zakonu, Isus će reći „Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim, i svom dušom svojom, i svim umom svojim. To je najveća i prva zapovijed. Druga, ovoj slična: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga. O tim dvjema zapovijedima visi sav Zakon i Proroci" (Mt 22,37-40). Nadalje, drugi temelj zajedništva jest ljubav prema bližnjima kao odgovor na Božju ljubav. U ovim se dvama temeljima nalazi odgovor na otajstvo Crkve i kršćanske zajednice: ona je zajedništvo ljubavi braće i sestara koji su Božja djeca. Božja ljubav je izvor ljubavi braće i sestara; ona osvjetljava i pročišćava

⁴² Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Problem individualizma u redovničkom životu, u: *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 242-243.

⁴³ Usp. Vjekoslav BAJŠIĆ, Kršćanska zajednica – bez grupnog egoizma, u: Stjepan KUŠAR (ur.), *Život i problemi crkvene zajednice. Članci, rasprave, materijali*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., 195.

⁴⁴ Usp. Jaime PUJOL, BARDOLET, Comunità, u: Angel Aparicio RODRIGUEZ i Joan Maria CANALS CASAS (ur.), *Dizionario teologico della vita consacrata*, Editrice ancora, Milano, 1994., 328-329.

njihovo međusobno zajedništvo. Sve će ovo biti zapravo od početka življeno u redovničkim zajednicama.⁴⁵ Konstitutivni elementi svake kršćanske, pa tako i redovničke zajednice, sadržani su u novozavjetnim tekstovima, osobito u Djelima apostolskim (usp. 2,42-47; 4,32-35) i Pavlovim poslanicama (usp. 1 Kor 12; Rim 12; Ef 4). To su: vjera, zajedništvo, apostolat, različitost karizmi, euharistija i molitva. Vjera je polazište i snaga zajednice. Zajedništvo se očituje u prihvatanju drugih, dijeljenju dobara, u zajedničkom življenju koje svoj izvor ima u Bogu. Apostolska dimenzija zajednice proizlazi iz osobnog i zajedničkog iskustva vjere koja se prenosi proročkim svjedočenjem i aktivnom nadom. Zbog toga kršćanska i redovnička zajednica trebaju biti otvorene. Različitost karizmi i darova izražava bogatstvo cijele Crkve i jedinstvo u različitosti. Euharistija i molitva ujedinjuju članove zajednice oko Krista i međusobno.⁴⁶

Novozavjetna knjiga *Djela apostolska* daje opis prve kršćanske zajednice. Ona nije teološka knjiga i nema nakanu dati točan opis zajednice ni jednostavno teološko tumačenje jedne ili druge zajednice. Djela apostolska zapravo su povijest rasta kršćanske zajednice u Božjoj riječi (usp. Dj 6,7; 12,24; 19,20) od njezinog početka.⁴⁷ U toj knjizi evanđelist Luka donosi četiri bitne značajke prve kršćanske zajednice. One su sadržane u Dj 2,42: „bijahu postojani u nauku apostolskom, u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama“. Riječ *zajedništvo* zauzima važno mjesto u opisu biti Crkve. Ta riječ stoji između dvaju pojmova: „nauk“ i „lomljenje kruha“ te ih povezuje tvoreći neku vrstu mosta između njih. Luka predstavlja ta četiri pojma u dva para: „nauk i zajedništvo“, „lomljenje kruha i molitve“. Zajedništvo je povezano s apostolskim naukom, s njime tvori zatvoreno jedinstvo te je tako u određenom smislu odvojeno od lomljenja kruha. U svakom slučaju, ono u Lukinom opisu nadilazi bogoslužje i bitno je zasnovano na temeljnoj činjenici postojane i čvrste predaje.⁴⁸ Zajedništvo jeruzalemske prazajednice ne smije biti shvaćeno kao neko površinsko zanesenjaštvo, ali ni kao nedostižno savršenstvo. Idealiziranje prve kršćanske zajednice u službi je poticaja vjernicima Crkve Lukina vremena. Ipak, Luka ne prešućuje pojedinačne, sasvim negativne primjere grijeha protiv zajedništva. Navodi primjer bračnog para Ananije i Safire (usp. Dj 5, 1-11) te napetosti između Židova iz dijaspore i domaćih Židova zbog

⁴⁵ Usp. Camilo MACCISE, *Cento Temi di vita consacrata. Storia e Teologia, Spiritualità e Diritto*, Edizione dehoniane Bologna, Bologna, 2007., 165-166.

⁴⁶ Usp. *Isto*, 174-177.

⁴⁷ Usp. Jaume PUJOL, BARDOLET, *Comunità...*, 330.

⁴⁸ Usp. Joseph RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, 65-66.

zanemarivanja njihovih udovica (usp. Dj 6,1-6). Isticanje idealnog zajedništva ima razloge upravo u manjkavom zajedništvu Crkve Lukina vremena koje treba popraviti.⁴⁹

Bruno Secondin⁵⁰ razvija zanimljivu misao u vezi s biblijskim nadahnućem redovničkog zajedništva. Uspoređujući jeruzalemsku i antiohijsku zajednicu prvih kršćana, kaže kako jeruzalemska zajednica, premda vrlo lijepa i idealistički orijentirana, ipak ne ostavlja dovoljno prostora novosti, slobodi definiranja pojedinačnih uloga ni kulturoloških izazova. U jeruzalemskoj zajednici dominira etika samozadovoljstva koja je usmjerena više na održavanje propisa. Otvorenost „sve do kraja zemlje“ (Dj 1,8) zvuči više kao širenje i nagomilavanje negoli kao istraživanje novih horizonata. Ta se zajednica čini manje sposobna za zrelu i slobodnu komunikaciju s drugima. U ovoj se zajednici na Duha Svetoga više gleda kao na izvor kojeg treba čuvati nego kao dah proroštva. Poslanje Duha Svetoga nije u strahu i kontroli, nego u omogućavanju i otvaranju prostora kreativnosti. Za Secondina je model antiohijske zajednice opisane u Dj 11,19-26⁵¹ puno bliži izazovima redovničkog života i zajedništva danas nego onaj jeruzalemski. Antiohija je bila oko 500 kilometara udaljena od Jeruzalema i u njoj je živjelo oko pola milijuna ljudi. Ona je kozmopolitski i politeistički grad u kojemu su prisutne različite religijske grupacije. Smrt đakona Stjepana dovela je skupinu kršćana u ovaj grad. U početku propovijedaju samo Židovima, no uskoro počinju naviještati Radosnu vijest i Grcima. Izraz „ruka Gospodnja bijaše s njima“ želi reći da premda je ova inicijativa potekla od nekolicine ljudi, ona je ipak Božje djelo. „Velik broj ljudi povjerova“ podsjeća na događaj prvog navješćaja u Jeruzalemu (Dj 4,4⁵²; 6,7⁵³). O svemu je obaviještena zajednica u Jeruzalemu te ona odmah šalje svoga delegata Barnabu, koji je „muž čestit, pun Duha Svetoga i vjere“ (Dj 11,24). Barnabinu reakciju na viđeno Luka opisuje riječima: „obradova se te potaknu sve da u odlučnosti srca ostanu uz Gospodina“ (Dj 11,23). Barnaba

⁴⁹ Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, Biblijsko nadahnuće redovničkog zajedništva, u: *Posvećeni život*, 9 (2004.), br. 1 i 2., 13-14.

⁵⁰ Usp. Bruno SECONDIN, Quale modello di fraternità: terapia, comunione o profezia?, u: Mario DE MAIO, Bruno SECONDIN, Cesare FALLETTI, *La vita fraterna inizio di Resurrezione*, Gabriellieditori, Verona, 2010., 52-65.

⁵¹ Dj 11, 19-26: „Oni dakle što ih rasprši nevolja nastala u povodu Stjepana dopriješe do Fenicije, Cipra i Antiohije, nikomu ne propovijedajući Riječi doli samo Židovima. Neki su od njih bili Ciprani i Cirenci. Kad stigoše u Antiohiju, propovijedahu i Grcima navješćujući evanđelje: Gospodina, Isusa. Ruka Gospodnja bijaše s njima te velik broj ljudi povjerova i obrati se Gospodinu. Vijest o tome doprije do Crkve u Jeruzalemu pa poslaše Barnabu u Antiohiju. Kad on stiže i vidje milost Božju, obradova se te potaknu sve da u odlučnosti srca ostanu uz Gospodina. Ta bijaše to muž čestit, pun Duha Svetoga i vjere. Znatno se mnoštvo prikloni Gospodinu. Barnaba se zatim zaputi u Tarz potražiti Savla. Kad ga nađe, odvede ga u Antiohiju. Punu su se godinu dana sastajali u toj Crkvi i poučavali povećano mnoštvo te se u Antiohiji učenici najprije prozvaše kršćanima.“

⁵² Dj 4,4: „Ipak mnogi od onih koji su čuli Riječ, povjerovali su te broj vjernika poraste nekako do pet tisuća.“

⁵³ Dj 6,7: „Riječ je Božja rasla, uvelike se množio broj učenika u Jeruzalemu i veliko je mnoštvo svećenika prihvaćalo vjeru.“

dalje odlazi u Tarz potražiti Savla te ga dovodi u Antiohiju, gdje će ostati godinu dana i poučavati mnoštvo (usp. Dj 11,25-26). Antiohijsku zajednicu, prema Secondinu, karakterizira nevjerojatna prijemljivost koja daje primat osobi, poštuje različitost i kulturalnu raznolikost te je vrlo solidarna. Današnje redovničke zajednice mogu od Antiohijske zajednice naučiti kako osnažiti svoje zajednice da budu manje opterećene tradicijom i institucijom, da se otvore novosti, da riskiraju, da pronađu nove načine izlaska iz ustaljenih modela i struktura, da se otvore novosti različitih kultura. Takve zajednice ne mogu biti unaprijed programirane iz ureda, one trebaju biti najprije rezultat života u kojemu postoje kušnje i mogućnosti pogrešaka.⁵⁴ Od antiohijske zajednice redovničke zajednice nadalje mogu učiti kako je potrebno napustiti „centre i svete gradove“ i otići na periferije u svakom smislu. Za ovo je potrebna mudrost i odvažnost. To znači da redovničke zajednice danas trebaju otkriti nove „Antiohije“ koje su multietničke i multireligiozne. Trebaju moći ući u rizik i avanturu razgovora s „novim Grcima“ te učiniti sve kako bi „Savao“ moglo ozdraviti. Tu autor misli na sve rubne i ranjene koji se trebaju zatim uključiti u novi proces sudjelovanja i dijaloga. Za sve navedeno današnjem su redovništvu potrebni novi mudri i ljubazni Barnabe, čista srca, koji otkrivaju milost novoga i slijede ju. Za sve ovo pak potrebno je znati riskirati i osloboditi se ustaljenih shema.⁵⁵

Kako kršćanska tako i redovnička zajednica, u početku više spontana i duhovna, s vremenom će poprimati sve više institucionalne oblike te postajati sve više organizirana. Malo pomalo u redovničkoj će zajednici pravila i zakoni određivati i najmanje detalje zajedničkog života. Tako će u određenom razdoblju biti naglašavana briga za osobni odnos s Bogom, dok će odnos s drugima biti manje važan; bit će naglašavano zajedništvo ali ne i dublji međusobni odnosi; individualna duhovnost u okviru skupine; te piramidalna struktura zajednice. Danas, osobito nakon Drugoga vatikanskog sabora, ponovno se vrednuje i naglašava dimenzija zajedništva u redovničkom životu.⁵⁶

Za redovničku se zajednicu može reći da je to jedna od specifičnih kršćanskih zajednica. Povijest posvećenog života svjedoči o različitim oblicima redovničkih zajednica i različitim modalitetima življenja zajedništva. Oni se prikazuju kao stablo s mnogo grana,⁵⁷ koje je pustilo svoje korijene u evanđelje i daje obilne plodove u svim razdobljima Crkve.⁵⁸

⁵⁴ Usp. Bruno SECONDIN, *Quale modello di fraternità: terapia, comunione o profezia?*, u: Mario DE MAIO, Bruno SECONDIN, Cesare FALLETTI, *La vita fraterna inizio di Resurrezione*, 52-65.

⁵⁵ Usp. *Isto*, 72-73.

⁵⁶ Usp. Camilo MACCISE, *Cento Temi di vita consacrata. Storia e Teologia, Spiritualità e Diritto*, 166-167.

⁵⁷ Usp. *Lumen gentium*, br. 43, 165-166.

⁵⁸ Usp. *Vita consecrata*, br. 5, 10.

Na poziv Drugoga vatikanskoga sabora, redovništvo je krajem 60-tih godina 20. stoljeća poduzimalo nove korake vlastite obnove iz kojih će onda proizlaziti različiti i novi stilovi života u redovničkoj zajednici. Juan Mari Ilarduia opisuje sedam modela ili stilova života redovničke zajednice nakon Sabora.⁵⁹ Prvi je model tzv. *poslušna redovnička zajednica* čiji je ideal bio poštivanje pravila i disciplina, a kriterij da je netko dobar redovnik/redovnica jest besprijeekorna poslušnost poglavaru. Takav model zajednice nije poštivao različitosti osoba. Ta je zajednica davala jak osjećaj pripadnosti, izvana je izgledala savršeno, bila je dobro strukturirana, ali nije poštivala osobni identitet i autonomiju pojedinca. Kao reakcija na *poslušnu redovničku zajednicu* nastat će model *zajednice samoostvarenja*. Takva zajednica postoji kako bi ispunila potrebe osoba. Naglasak se, dakle, stavlja na osobu, a ne na zajednicu. U takvoj zajednici osobe žive zajedno, ali je njihov cilj ostvarenje vlastitih, a ne zajedničkih potreba. Zato će se dogoditi *zajednice samoostvarenja* i polučiti mnoga napuštanja samostana, ali ne i redovničkog poziva i ti će redovnici i redovnice živjeti kao samci. Treći je model redovničke zajednice *zajednica-poduzeće*. Obrazovanje redovnika/redovnica mora biti vrlo visoko kako bi kompetentno mogli odgovoriti na svoju zadaću. Malo se pažnje posvećuje ljudskoj, teološkoj i duhovnoj izobrazbi. Poglavar je u takvoj zajednici dobar poduzetnik i administrator. Četvrti je model redovničke zajednice *zajednica staklenika*. To su zajednice kojima je cilj zaštita samih sebe, i to hiperzaštita. U takvoj se zajednici naglasak stavlja na dobru organizaciju vremena, života, rada, molitve. Ljubomorne su na vlastitu klauzuru, na vlastiti prostor i svoju intimnost, na afektivne odnose, toliko da ne dopuštaju biti smetani vanjskim faktorima. Takve zajednice zaboravljaju da trebaju biti u funkciji poslanja. Peti je model redovničke zajednice *svjetovna zajednica*. Način života takve redovničke zajednice više je svjetovni nego redovnički. Njezina prevelika otvorenost prema potrebama drugih, što ne mora biti shvaćeno negativno, stvara problem pronalaska ispravne ravnoteže između apostolata i zajedničkog života. Osobama u takvoj redovničkoj zajednici teško je pronaći vrijeme za molitvu, osobno razmišljanje i studij. Šesti je model redovničke zajednice *zajednica koja živi od programa*. Program nastaje iz potreba za ravnotežom između različitih dimenzija života: kontemplacije i akcije, osobe i zajednice i slično. Zajednica osigurava minimalni prostor i vrijeme za svaku dimenziju života i u tome sudjeluju svi članovi zajednice. U toj se zajednici ispunjavanju dužnosti i poštuju dogovori. Ta je zajednica slična prvom modelu, to jest *poslušnoj zajednici*, ali je ipak razlika u tome što je ta zajednica više demokratska jer odluke ne donosi sam poglavar, nego svi članovi zajednice. U opisanim

⁵⁹ Usp. Juan Mari ILARDUIA, *Il progetto comunitario. Cammino d'incontro e comunione*, EDB, Bologna, 2004., 20-30.

modelima redovničkih zajednica veći je naglasak stavljen na negativnom nego na pozitivnom aspektu. Različiti su naglasci koje njeguje pojedina opisana zajednica. Negdje je to osoba, negdje zajednica ili poslanje, organizacija života i slično. Sedmi je model *zajednica koja ide u susret zajedništvu polazeći od zajedničkog projekta*. Takva zajednica nastaje kada se braća i sestre, koji su međusobno različiti, susreću u Bogu te odlučuje međusobno se prihvaćati i pomagati kako bi na taj način mogli ostvariti istinsko zajedništvo. Zajednički projekt pomaže svima u takvoj zajednici rasti i sazrijevati u osobnom identitetu kako bi se mogli darovati Bogu i drugima, ali u poslušnosti. Redovnička zajednica nije vrijedna zato što pomaže osobama ili ispunjava njihove osobne potrebe. Ona je vrijedna zato što poziva svoje članove da upoznaju i susretnu sami sebe, da budu slobodni u prihvaćanju različitosti te odgovorni u zajedničkom projektu, a to je ostvarenje Božjeg kraljevstva. Redovnička zajednica funkcionira ako je svatko vjeran samome sebi, ako se brine za drugoga i dopušta da se drugi brine o njemu. U takvoj je zajednici temeljna podjela vlastite istine sa sestrama i braćom u zajednici, podupiranje dinamike osobnog i zajedničkog rasta u otvorenom dijalogu kako bi se zajednički otkrivalo što je Božja volja za zajednicu i što je onda njezino poslanje. Uloga poglavara u takvoj zajednici je da pazi da bratstvo/sestrinstvo ostane vjerno samome sebi i svom zajedničkom projektu.⁶⁰ Vrlo je vjerojatno da se ni jedna redovnička zajednica danas ne može poistovjetiti samo s jednim od opisanih modela zajednice. Moguće da je u jednom razdoblju prevladavao jedan ili drugi model, ili se više njih međusobno isprepletalo.

Postoje različite mogućnosti definiranja redovničke zajednice. Najprije je potrebno reći da je to „zajednica osoba koje su se po Božjem pozivu slobodno i promišljeno opredijelile za određeni način života koji je u svojoj biti stalan život u zajednici“.⁶¹ Ona je prije svega religiozna stvarnost. Okupljena je Božjim pozivom pojedincima, a Krist je njezino središte okupljanja. Ona je i sociološka stvarnost koja okuplja konkretne ljudske osobe sa svim njihovim ljudskim vrlinama i manama.

Redovnička je zajednica ljudska i Božja, vidljiva i pravna ustanova i nevidljiva karizmatična stvarnost,⁶² po svojoj naravi utemeljena na vjeri.⁶³ Ona je „ćelija bratskog zajedništva pozvana da živi nadahnuta osnivateljskom karizmom; dio je organskog

⁶⁰ Usp. Juan Mari ILARDUIA, *Il progetto comunitario. Cammino d'incontro e comunione*, 20-30. Autor Juan Mari Ilarduia je profesor antropologije i religijske filozofije na Teološkom fakultetu Vittoria Gasteiz u Španjolskoj te profesor teologije posvećenog života na Institutu religijskog života na spomenutom fakultetu. Posljednjih godina pomaže redovničkim zajednicama u provođenju osobnih i zajedničkih projekata.

⁶¹ Matija KOREN, Svijest djetinjstva Božjeg u našim odnosima, u: Petra VIDAKOVIĆ (ur.), *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo „Abba“ Oče*. Zbornik XIV. i XV. redovničkog tjedna, HK(U)VRP, Zagreb, 2000., 211.

⁶² Usp. Anton NADRAH, *Za Kristom. Smisao posvećenog života*, KVRPuJ, Zagreb, 1991., 85.

⁶³ Usp. *Gaudium et spes*, br. 11, 666.

zajedništva čitave Crkve koju Duh uvijek obogaćuje različitošću službi i karizmi“. ⁶⁴ Ona je u izvrsnom smislu ostvarenje otajstva Crkve, okupljena unutarnjim djelovanjem Duha Svetoga. ⁶⁵ Redovnička je zajednica po svom zajedničkom životu znak velike *koinonije* što je Bog uspostavlja među ljudima. ⁶⁶

Redovnička je zajednica skupina odraslih žena ili muškaraca, ravnopravnih i slobodnih osoba koje izabiru život u zajednici, koje nisu vezane jedna za drugu da bi nešto zajedno radile, nego zato što ih okuplja ljubav prema Kristu, želja da žive evanđelje na poseban način i da tako zajedno dosegnu svoj ideal. ⁶⁷ Osobe pozvane živjeti u redovničkoj zajednici, smatrale su se neprekinutom nasljednicom skupine koja je slijedila Isusa. On im je osobno uputio poziv da žive u zajedništvu s njime i s drugim učenicima (usp. Mk 3, 13-15) te na taj način budu znak života i zajedništva. ⁶⁸

Redovnička je zajednica prije svega ljudska zajednica. U njoj svatko ima potrebu ostvariti svoje tri temeljne psihološke potrebe: *ljubiti i biti ljubljen, biti koristan* i osjećati se korisno te otkrivati smisla života. ⁶⁹ U redovničkoj zajednici žive osobe različite životne dobi, naravi, sklonosti ⁷⁰ i interesa. Pozvane su iznutra i izvana svjedočiti vrednote gostoprimstva, prijateljstva, solidarnosti, dijaloga i otvorenosti. To je zajednica prijatelja/prijateljica u vjeri. U njoj se svatko osjeća biti svoj, slobodan i prihvaćen od drugih. ⁷¹ Zajednica omogućuje svakom pojedincu nesebično sudjelovanje u njezinim planovima, cijeni osobnost svake osobe, gaji osjećaj pripadnosti, pruža sigurnost, poštuje dostojanstvo te potiče solidarnost na planu svima zajedničke ljubavi. ⁷² Redovnička je zajednica pozvana svojim životom posvjedočiti kako je važnije *biti* negoli *imati*, kako prednost treba imati osoba, a ne struktura te kako odgovornost treba biti podijeljena, i to uvijek u svjetlu poštivanja dostojanstva svake osobe. ⁷³

⁶⁴ KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Bratski život u zajednici* (2. II. 1994.), HK(U)VRP, Zagreb, 1994., br. 2, 9-10. Dalje se citira: *Bratski život u zajednici*.

⁶⁵ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, *Na poprištu redovničke obnove*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., 40.

⁶⁶ Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, Teološka zasnovanost redovničkog zajedničkog života, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna u Zagrebu, Zagreb, 3.-6. rujna 1974., VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 22.

⁶⁷ Usp. Sandra Marie SCHNEIDERS, Redovnički život u budućnosti, u: RAZNI AUTORI, *Revnost za Krista, revnost za ljude. Međunarodni kongres o posvećenom životu, Rim, 23.-27. studenog 2004.*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2005., 185.

⁶⁸ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 10, 18-19.

⁶⁹ Usp. Camilo MACCISE, *Cento Temi di vita consacrata. Storia e Teologia, Spiritualità e Diritto*, 172.

⁷⁰ Usp. Ivan ŠARČEVIĆ, Duh Sveti i proročka uloga redovnika za treće tisućljeće, u: Petra VIDA KOVIĆ (ur.), *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo „Abba“ Oče*. Zbornik XIV. i XV. redovničkog tjedna, HK(U)VRP, Zagreb, 2000., 94.

⁷¹ Usp. *Isto*.

⁷² Usp. Joyce RIDICK, *Zavjeti - blago u glinenim posudama*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., 143.

⁷³ Usp. Camilo MACCISE, *Cento Temi di vita consacrata. Storia e Teologia, Spiritualità e Diritto*, 173.

U svakoj redovničkoj zajednici postoje i neminovne su različite rane ili krhkosti koje su tipične za različite životne dobi. Dobro je da mladi žive s odraslima i starijima ne samo da bi učili životnu mudrost nego da bi se vježbali u prihvatanju ranjenosti, krhkosti. U zajednicama žive zatvoreni i mrzovoljni starci, žive bolesna braća i sestre, individualisti okupirani aktivizmom, žive braća i sestre koji su u napasti grijeha ili su mu već podlegli. Zbog ovih i mnogih drugih ranjenosti potrebno je u redovničkoj zajednici puno raditi na početnoj i trajnoj formaciji osoba.⁷⁴ Redovnička je zajednica i mjesto čišćenja, mjesto gdje svatko treba biti pomiren sam sa sobom, gdje osobe trebaju svakodnevno nadilaziti vlastitu sebičnost i osobnu čežnju za egocentrizmom.⁷⁵

U redovničkoj zajednici postoje dvije vrste odnosa ili osi: vertikalni i horizontalni. *Vertikalna* je os sinovstvo/kćerinstvo, odnos pojedinca i zajednice prema Bogu te Boga prema pojedincu i zajednici, a *horizontalna os* je međusobni odnos osoba unutar redovničke zajednice – bratstvo, sestrinstvo. Za vertikalnu os važno je reći da je redovnička zajednica trinitarna stvarnost: ona je Očev dar, rođena podno Isusova križa, podržavana od Duha Svetoga. Stoga je iskustvo zajedništva uvijek trinitarno iskustvo. Nadalje, redovnička zajednica anticipira u sebi buduću Crkvu. Putujemo žudeći za danom kada će Bog biti sve u svemu (usp. 1 Kor 15,28). Zajednica je znak i sakrament buduće Crkve koja će biti posljednji sabor ljubavi. Taj znak postoji već na zemlji u sakramentu euharistije, koja stvara zajednicu i koja se slavi u zajednici. Zajednica je također mjesto gdje se kontemplira misterij Božje ljubavi kroz povijest. Ona je mjesto traženja Boga te radikalnog nasljedovanja Isusa u zajedništvu s braćom/sestrama. Redovnička zajednica nadilazi ljudsku stvarnost jer je motiv njezina jedinstva teološki. Ona se ne rađa iz prijateljstva njezinih članova, niti zbog dijeljenja neke ideje, niti zbog druženja ili simpatije. Redovnička zajednica je zajednica vjere. Zašto se pojedine osobe odlučuju živjeti zajedno a da se ne poznaju, različitog su podrijetla i karaktera, imaju različite ideje i stavove – teško je razumski shvatiti. To je moguće shvatiti samo posredstvom vjere. Ideal redovničke zajednice nalazi se u Bogu i ne postoji ni jedan drugi ideal koji bi bio iznad ovoga.⁷⁶

Bratstvo/sestrinstvo je horizontalna os redovničke zajednice i nju čini nekoliko stvarnosti. Prije svega, redovnička je zajednica mjesto stalnog obraćenja i pomirenja. Ona je

⁷⁴ Usp. Giuseppina ALBERGina, *Fraternità fragile: dono e compito da custodire*, u: AUTORI VARI, *Custodire per essere custoditi. Bellezza della fraternità e Percorsi di Crescita*, Conferenza italiana superiori maggiori, Roma, 2015., 56-57.

⁷⁵ Usp. Michael Davide SEMERARO, *La fraternità custodisce*, u: AUTORI VARI, *Custodire per essere custoditi. Bellezza della fraternità e Percorsi di Crescita*, Conferenza italiana superiori maggiori, Roma, 2015., 22.

⁷⁶ Usp. Jaume PUJOL, BARDOLET, *Comunità...*, 346-349.

nasljedovanje Trojstva u potpunoj i trajnoj ljubavi jednih prema drugima te uključuje međusubjektivnost – odnos ja-ti. Zajednica stvara prostor za odnose u kojima se svatko osjeća uključen i voljen te u zajednici uvijek pronalazi mogućnost biti ono što zapravo jest. Zajednica je svjedok kako Bog stvara savez i jedinstvo između potpuno različitih osoba i daje mogućnost razvitka znakovitih vrednota koje se ne mogu naći u pojedincima i u naravnim zajednicama. Zajednica je mjesto osobnog ogoljenja gdje se osoba uči biti u stalnoj raspoloživosti za potrebe drugih. Redovnička je zajednica oličenje zajednice opisane u Djelima apostolskim. Premda je zajednica u Dj 2,42 opisana pomalo idilično, ona je primjer kako skupina osoba koja želi radikalno nasljedovati Isusa ima potrebu staviti u praksu različite aspekte prisutne u zajednici: sudjelovanje u zajedničkoj molitvi, biti jedno srce i jedna duša te dijeljenje materijalnih dobara. Osobe u redovničkoj zajednici jesu braća/sestre *u* i *po* Isusu Kristu.⁷⁷

1.3. Pojam i obilježja redovničkog zajedništva

Papa Ivan Pavao II. rekao je da „sva plodnost redovničkog života ovisi o kvaliteti bratskog života u zajedništvu“.⁷⁸

Redovničko zajedništvo (bratstvo/sestrinstvo) nadnaravna je stvarnost, Božji dar i plod Duha Svetoga. Ono je „temeljna sastavnica koja uspostavlja jedinstvo redovničke obitelji“,⁷⁹ ima svoje duboko korijenje u samom redovničkom posvećenju, oživljava se evanđeoskim duhom, hrani se molitvom, očituje se u velikodušnom mrtvljenju, a označava ga motiv radosti i nade koji proizlazi iz plodnosti križa.⁸⁰

Redovničko zajedništvo svoju narav otkriva u otajstvu Crkve, to jest kroz prizmu eklezijanosti. Tako „Duh Gospodnji, koji je okupio prve vjernike i koji neprestano sabire Crkvu u jednu te istu obitelj, sabire te hrani redovničke obitelji koje, putem svog zajedništva, posijane po čitavoj zemlji, imaju poslanje da budu posebno čitljivi znakovi najdubljeg

⁷⁷ Usp. *Isto*, 349-351.

⁷⁸ Luciano MANICARDI, *Quale vita religiosa per gli uomini e le donne d' oggi?*, u: Fidenzio VOLPI, Egidio PICUCCI, *La vita consacrata una vita di qualità*, CISM, Roma, 2015., 23, bilj. br. 1, *Discorso ai partecipanti alla Plenaria della Congregazione per gli Instituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica del 21 novembre 1992*.

⁷⁹ SVETA KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE USTANOVE, *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata* (31. V. 1983.), u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997., br. 18, 195. Dalje se citira: *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata*.

⁸⁰ Usp. PAPA PAVAO VI, *Evangolica Testificatio*. Apostolski nagovor Pavla VI. o obnovi redovničkog života po nauku Drugog vatikanskog sabora (29. VI. 1971.), u: Viktor, NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997., br. 41, 53. Dalje se citira: *Evangolica Testificatio*.

zajedništva koje nadahnjuje i čini Crkvu, i da budu potporanj ostvarenju plana Božjega.“⁸¹ Po svom zajedničkom životu, redovničke zajednice postaju privilegirano mjesto ostvarivanja i privilegirano sredstvo objavljivanja zajedništva same Crkve.⁸² Po svom zajedničkom životu redovnici imaju proročko poslanje. Crkva od redovničkih zajednica očekuje da po svom zajedništvu bude objava otajstva Crkve u njezinu življenju za Krista te očitovanje Duha koji oživljuje Crkvu. Također, od redovnika se očekuje da bude manifestacija nedostižne veličine proslavljenoga Krista, predznak uskrsnuća i slave te navještaj vječnog i sveopćeg zajedništva svih ljudi u nebu.⁸³

Pojam „redovničko zajedništvo“ nalazi svoje biblijsko uporište u prvoj kršćanskoj zajednici opisanoj u Djelima apostolskim (usp. Dj 2,42-47; 4,32-35). Ono je znak eklezijalnog zajedništva koje u sebi treba konkretno kondenzirati sve ono što se na difuzan način živi u cijeloj Crkvi. Bez te kondenzacije ona ostaje difuzna, što će reći neuočljiva.⁸⁴

Elementi tipičnog redovničkog zajedništva jesu: određeni dnevni red, određeni asketski čini, zajednička euharistija i molitva, zajednička ekonomija i poglavar sa svojim ovlastima.⁸⁵

Gotovo sve Konstitucije redovničkih zajednica u usku vezu stavljaju zajedništvo i euharistiju. Euharistija je ujedno pokazatelj kako zajedništvo ne počiva na naravnim temeljima. Zajednica svjedoči svoju povezanost kad se u bratskom/sestrinskom zajedništvu okupi oko euharistije. Što je više redovnička zajednica prožeta euharistijom, to je njezino zajedništvo čvršće, a ona sama postaje rječiti znak svijetu.⁸⁶ Euharistija je srce kako crkvenog tako i posvećenog života. Njezin je uzvišeni cilj podržavanje zajedništva s Gospodinom i međusobno. Slavljenje euharistije učvršćuje i povećava jedinstvo i ljubav posvećenih osoba.⁸⁷ Redovnička je zajednica euharistijska zajednica ljubavi u okviru crkvene *koinonije*. Ta se zajednica treba truditi biti što je više moguće očitovanje osnovne istine zajedništva u Isusu Kristu. Euharistija u redovničkoj zajednici nije samo neki prolazan, trenutačni obred, nego je

⁸¹ *Bratski život u zajednici*, br. 10, 20.

⁸² Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, Teološka zasnovanost redovničkog zajedničkog života, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna u Zagrebu, Zagreb, 3.-6. rujna 1974., 19.

⁸³ Usp. *Lumen gentium*, br. 44, 166-168.

⁸⁴ Usp. Špiro MARASOVIĆ, Novi oblici redovničkoga zajedništva, u: *Bogoslovska smotra*, 72 (2002.), br. 4, 595.

⁸⁵ Usp. *Isto*, 587.

⁸⁶ Usp. Ines KEZIĆ, Redovnička zajednica – euharistijska zajednica, u: Jozo VASILJ (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 48-49.

⁸⁷ Usp. *Vita consecrata*, br. 95, 113.

to sakrament koji prodire u život, a njezin učinak teži ostvarenju u svakodnevnom životu.⁸⁸ Bitan uvjet za sudjelovanje u euharistiji jest uzajamno praštanje, ljubav i pomirenje s drugima. Redovnici/redovnice iz zajedništva s euharistijskim Isusom crpe sposobnost ljubiti i opraštati. Ne može se slaviti euharistija ostajući ravnodušni prema braći i sestrama u zajednici. Svakodnevno okupljeni oko euharistije, redovnici/redovnice obnavljaju svoju zajednicu i zajedništvo.⁸⁹

Mnogi vide redovničko zajedništvo kao četvrti evanđeoski zavjet.⁹⁰ S pravom, jer se u vrednoti zajedništva mogu jasno opažati ostala tri zavjeta koje redovnici/redovnice žive u redovničkoj zajednici. Zajedništvo posvećenog života ima svoje duboko eklezijalno utemeljenje. Ono je otajstveno zajedništvo Crkve koje participira na trinitarnom zajedništvu Oca, Sina i Duha Svetoga, dijeleći ga međusobno i s drugima.⁹¹ Poslijesaborski dokumenti o posvećenom životu potvrđuju teološko-trinitarnu utemeljenost zajedništva posvećenih osoba te poziv na život po uzoru na trojstveno zajedništvo. U zaključku VI. poglavlja *Lumen gentium*, koje govori o redovnicima, izričito se spominje Presveto Trojstvo. Svako tko je „pozvan zavjetovati savjete, neka se revno skrbi da ustraje i da se što više oblikuje u onom zvanju u koje ga je Bog pozvao na što plodniju svetost Crkve te na veću slavu jednoga nerazdijeljenoga Trojstva, koje je u Kristu i po Kristu izvor i iskon svake svetosti“.⁹² U Trojstvu se ujedinjuje doksologijski i teološko-asketski aspekt. U crkvenom dokumentu *Perfectae caritatis* ne postoji ni jedno izričito pozivanje na Trojstvo, čak ni u broju 15, koji govori o zajedničkom životu. Izričito pozivanje na Trojstvo povezano s posvećenim životom nalazi se u Apostolskom pismu Ivana Pavla II. koje je upućeno svim posvećenim osobama u redovničkim zajednicama i svjetovnim institutima povodom Marijanske godine.⁹³ U Preambuli Sinode o posvećenom životu 1994. godine stoji da posvećeni život ima u sebi trinitarno obilježje te se izražava poziv da se produbi to obilježje posvećenog života, polazeći

⁸⁸ Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, Teološka zasnovanost redovničkog zajedničkog života, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna u Zagrebu, 23.

⁸⁹ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Ponovno krenuti od Krista. Obnovljena zauzetost posvećenog života u trećem tisućljeću. Instrukcija* (19. V. 2002.), HK(U)VRP, Zagreb, 2002., br. 26, 39. Dalje se citira: *Ponovno krenuti od Krista*.

⁹⁰ Usp. Basil COLE, Paul CONNER, *Christian Totality of the Consecrated Life*, New York Alba House, 1997., 239-287.

⁹¹ Usp. Marin BARIŠIĆ, Naša povezanost s Ocem nebeskim, u: Petra VIDAKOVIĆ (ur.), *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo „Abba“*. Zbornik XIV. i XV. redovničkog tjedna, HK(U)VRP, Zagreb, 2000., 145.

⁹² *Lumen gentium*, br. 47, 172.

⁹³ Usp. IVAN PAVAO II., Svim posvećenim osobama nekih redovničkih zajednica i svjetovnih ustanova u prigodi Marijanske godine. Apostolsko pismo (22. V. 1988.), u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997., 178.

od dinamike koju Trojstvo ima u samome sebi.⁹⁴ Dokument *Bratski život u zajednici* donosi veliki preokret pišući o Trojstvu u posvećenom životu, osobito u otkrivanju značenja zajednice i zajedničkog života: „Redovnička zajednica... je sudjelovanje i svjedočenje Crkve-misterija, ukoliko je živi izraz i povlašteno ostvarenje njenog osobitog 'zajedništva', velike trojstvene 'koinonije' u kojoj je Otac htio da ljudi u Sinu te u Duhu Svetom sudjeluju.“⁹⁵ Nebrojena su mjesta u tom dokumentu koja jasno naglašavaju trojstvenu dimenziju redovničke zajednice.⁹⁶ Redovnička je zajednica duboko povezana s Crkvom jer ona „ljubi sveopću Crkvu i svoju mjesnu Crkvu, u koju je ucijepljena, budući da se unutar Crkve i kao Crkva ona osjeća postavljenom u doticaj sa zajedništvom Trojstva, koje je blaženo i daje čovjeku blaženstvo“.⁹⁷ U svom zadnjem broju taj dokument kaže da je redovnička zajednica plod Duha i dioništvo u trojstvenom zajedništvu.⁹⁸ Crkveni dokument *Vita consecrata* također jasno potvrđuje da „posvećeni život ostvaruje onu *confessio Trinitatis* koja karakterizira sav kršćanski život“⁹⁹ Duh Sveti uvodi u „zajedništvo s Ocem i njegovim Sinom Isusom Kristom (usp. Iv 1,3), zajedništvo u kojemu je vrelo bratskoga života“.¹⁰⁰ Trinitarno zajedništvo što ga je pozvana živjeti redovnička zajednica zajedništvo je međusobnog darivanja i dijeljenja. Bratski/sestarski život predstavlja se kao rječita trinitarna ispovijest ukoliko ispovijeda Oca, kojemu je cilj od svih ljudi stvoriti jednu obitelj; ispovijeda utjelovljenoga Sina koji svojim primjerom, molitvom, riječima a osobito svojom smrću, otkupljene skuplja u jedinstvu; ispovijeda Duha Svetoga koji je počelo jedinstva u Crkvi i koji neprestano budi duhovne obitelji i bratske/sestarske zajednice kakva je i redovnička.¹⁰¹ Zajednički život kao trinitarna ispovijest zahtijeva od redovnika/redovnica raspoloživost za služenje, spremnost za prihvaćanje drugoga onakva kakav jest i sposobnost opraštanja. Postati „jedno srce i jedna duša“ (Dj 4,32) znači staviti sve u zajednicu: materijalna dobra kao i duhovna iskustva, talente i nadahnuća te apostolske ideale i karitativno služenje.¹⁰² Posvećeni život promicanjem

⁹⁴ Usp. SINODA BISKUPA, IX. REDOVITA OPĆA SKUPŠTINA, *Posvećeni život i njegova zadaća u Crkvi i svijetu*. Nacrt, KVRP, Zagreb, 1993., br. 6, 11-12.

⁹⁵ *Bratski život u zajednici*, br. 2, 9.

⁹⁶ U dokumentu *Bratski život u zajednici*, br. 8. piše: „Stoga se redovnička zajednica ne može razumjeti ako se ne pođe od toga da je ona dar Odozgor, od njena misterija, od njena ukorjenjenja u samo Trojstvo, koje je sveto i posvećujuće, koje ju želi kao dio misterija Crkve, za život svijeta“. U br. 9. stoji „Bog stvoritelj koji se objavio kao Ljubav, Trojstvo, zajedništvo, pozvao je čovjeka da uđe u najdublji odnos s njime te u međusobno zajedništvo, to jest u sveopće bratstvo“. Sljedeći broj (10) napominje da redovnička zajednica „nalazi svoj arhetip i svoj ujedinjujući mehanizam u životu i jedinstvu Osoba Presvetoga Trojstva“.

⁹⁷ *Bratski život u zajednici*, br. 60, 51.

⁹⁸ Usp. *Isto*, br. 71, 65.

⁹⁹ *Vita consecrata*, br. 16, 22.

¹⁰⁰ *Isto*, br. 42, 51.

¹⁰¹ Usp. *Isto*, br. 21, 27.

¹⁰² Usp. *Isto*, br. 42, 50-51.

zajedništva objavljuje da „sudjelovanje u trinitarnom zajedništvu može izmijeniti ljudske odnose, stvarajući novi tip solidarnosti“.¹⁰³ Isto tako, posvećeni život smješten u različita društva našeg planeta – „društva kroz koja često prolaze strasti i suprotni interesi, koja su željna jedinstva, ali nisu sigurna kojim putem krenuti – zajednice posvećenoga života, u kojima se susreću kao braća i sestre osobe različite dobi, jezika i kulture, postavljaju se kao znak uvijek mogućeg dijaloga i zajedništva sposobnog da uskladi različitosti“.¹⁰⁴

Redovnike se naziva *stručnjacima* zajedništva koji su pozvani da u crkvenoj zajednici i svijetu budu svjedoci i izvršitelji plana koji je, po Bogu, na vrhuncu povijesti čovjeka. Najprije su to po zavjetovanju evanđeoskih savjeta, a žar ljubavi oslobađa ih od svake zapreke te po njima postaju proročki znak najdubljeg sjedinjenja s najviše ljubljenim Bogom. Nadalje, znakom bratskog zajedništva postaju po svakidašnjem iskustvu zajedništva života, molitve i apostolata, kao bitne i razlikovne sastavnice njihova načina posvećenja života. Oni, naime, u često tako duboko razdijeljenom svijetu i pred svom svojom braćom i sestrama u vjeri svjedoče zajedništvo dobara, bratsku/sestrinsku ljubav, plan života i djelovanja, do kojeg su došli jer su prihvatili poziv da slobodnije i izbližega slijede Krista Gospodina, poslana od Oca da, kao prvorodenac među mnogom braćom, ustanovi, darom svog Duha, novo bratsko/sestarsko zajedništvo.¹⁰⁵

Pravi je kriterij zajedništva odnos prema Kristovu križu i nasljedovanje Isusova čovještva, a ne puko ostvarenje sebe ni samo izvršavanje dnevnoga reda i zadataka zajednice.¹⁰⁶ Bruno Secondin kaže da „ako ne umru bogovi i božanstva, neće nastati bratstvo: bratstvo se javlja ondje gdje prestaje poistovjećivanje s idolom koji jamči odvajanje od Boga i osobno posvećivanje drugim bogovima, ondje gdje međusobno povezivanje s bogovima i božanstvima uzrokuje zapadanje svih vjerskih institucija u krizu.“¹⁰⁷

Nikola M. Rošćić dao je zanimljivu i duboko teološku definiciju redovničkog zajedništva. Ono je za njega „stvarni pluralizam osoba i osobnosti koje se dinamikom iste vjere, nade i ljubavi, u slobodi Božje djece, ujedinjuju i postaju 'jedno srce i jedna duša' – radi kraljevstva“.¹⁰⁸

¹⁰³ Isto, br. 41, 50.

¹⁰⁴ Isto, br. 51, 60.

¹⁰⁵ Usp. KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE USTANOVE, Redovnici i promicanje čovjeka (12. VIII. 1980.), u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997., br. 24, 124. Dalje se citira: *Redovnici i promicanje čovjeka*.

¹⁰⁶ Usp. Ivan ŠARČEVIĆ, Duh Sveti i proročka uloga redovnika za treće tisućljeće, u: Petra VIDA KOVIĆ (ur.), *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo „Abba“ Oče*. Zbornik XIV. i XV. redovničkog tjedna, 94.

¹⁰⁷ Bruno SECONDIN, *Quale modello di fraternità: terapia, comunione o profezia?*, 31.

¹⁰⁸ Nikola Mate ROŠČIĆ, Pozdravni govor, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPUJ i UVRPUJ, Zagreb, 1974., 10.

Redovnička zajednica ima u sebi određeni stupanj dramatičnosti zato što je za njezino ostvarenje zajedništva potrebno da u svakom članu zajednice umre „stari čovjek“. Sveti Pavao kaže: „Stoga mi od sada nikoga ne poznajemo po tijelu!“ (2 Kor 5,16). Da bi se živjelo zajedništvo, potrebno je, u određenom smislu, krvariti. Potrebno je da „stari čovjek“ umre. U redovničkom je životu na neki način sve određeno životom zajedništva. Redovničko je zajedništvo nezamislivo bez prihvaćanja *ponovnog rođenja*. Netko može imati više-manje prikladan karakter za zajedništvo, ali bez ponovnog rođenja odozgor ne može ga živjeti. U zajedništvu je potrebno dati prostor novosti života jer ne postoje nikakve tehnike, dinamike, strategije ni psihološka savjetovanja koja bi mogla omogućiti istinsko zajedništvo.¹⁰⁹ U redovničkoj se zajednici osobe ne biraju, nego se prihvaća život s osobama različite životne dobi, karaktera, odgoja i drugo.¹¹⁰ Premda se ne može reći da psihološka i sociološka dimenzija života redovničke zajednice nije bitna, ipak vrednota zajedništva mora na kraju biti otkrivena i shvaćena u svom teološkom karakteru dara i otajstva: „U životu zajednice, zatim, mora na neki način biti opipljivo da je bratsko zajedništvo, prije nego sredstvo za određeno poslanje, teološki prostor u kojemu se može iskusiti mistična nazočnost uskrslog Gospodina (Mt 18,20)“.¹¹¹

Ulazak u redovnički život obvezuje osobu na stvaranje dvaju odnosa: odnosa s Bogom i odnosa s drugima. Stvaranje zajedništva s drugima nije nimalo jednostavno. Brata ili sestru u zajednici ne bira se, nego ga/ju se prihvaća, podnosi, ljubi. Ne može ga/ju se isključiti iz vlastitog života. Tragični je znak zajedništva gubitak osjećaja Božje ljubavi koji se pokazuje u zajednici kroz ljubomoru. Ljubomora u redovničkoj zajednici rađa ideologiju jednakosti, što znači da svi u zajednici moraju biti jednaki, imati ista prava, iste potrebe, isti studij itd. U ljudskom srcu postoji uvijek rana koja želi izjednačiti ono *biti* sa *imati*. Jednakost se može pronaći samo u Božjoj ljubavi. Temelj redovničkog zajedništva jest u svjedočanstvu redovnika i redovnica da su sinovi i kćeri Božje. Zato riječ „zajedništvo“ nije samo riječ koja označava određenu kvalitetu socijalizacije, nego je i svjedočanstvo Božje ljubavi koji nas poziva da budemo braća i sestre u zajednici.¹¹²

Redovničko je zajedništvo uvijek prije redovničke zajednice. Ne izabire se posvećeni život radi zajednice. Zajednica je samo sredstvo, pomoć ili način koji treba svima omogućiti

¹⁰⁹ Usp. Giuseppina ALBERGina, *Fraternità fragile: dono e compito da custodire*, 53.

¹¹⁰ Usp. Udienza ai partecipanti all'Assemblea nazionale della Conferenza Italiana Superiori Maggiori (CISM), 7.11.2014., u: *Testimoni*, 12 (2014.), br. 46, 8.

¹¹¹ *Vita consecrata*, br. 42, 51.

¹¹² Usp. Michelina TENACE, *La vita religiosa femminile per una spiritualità di comunione*/3, u: *Vita consecrata*, 48 (2012.), br. 5, 415-416.

čišćenje od sebičnih čežnji. Stoga, ako su strukture u zajednici zapreka ostvarenju zajedništva, onda ih treba mijenjati. Na koncu posvećenog života ne nalazi se zajednica, ni njezin pastoral, nego zajedništvo koje je svjedočanstvo nade koju se dijeli s drugima.¹¹³

Zajednicama posvećenoga života povjerena je posebna zadaća omogućavanja rasta duhovnosti zajedništva,¹¹⁴ koja zahtijeva duhovne osobe, milosrdno zajedništvo i zrele zajednice.¹¹⁵ Ivan Pavao II. najbolje objašnjava što sve podrazumijeva duhovnost zajedništva. To je „pogled srca, usmjeren na otajstvo Presvetog Trojstva koje boravi u nama i čije svjetlo treba vidjeti na licu braće i sestara koji su pokraj nas“¹¹⁶. Nadalje, duhovnost zajedništva zahtijeva da se drugoga čuje u vjeri, u dubokom jedinstvu mističnoga tijela, kao netko tko mi pripada. To konkretno podrazumijeva dijeliti međusobno radosti i trpljenja, naslutiti potrebe i želje drugih, ponuditi drugima istinsko i duboko prijateljstvo. Duhovnost zajedništva žive oni koji imaju sposobnost u drugome vidjeti ono što je pozitivno te to vrednuju i prihvaćaju kao Božji dar.¹¹⁷ Papa Franjo u Godini posvećenog života, pozivajući se na riječi Ivana Pavla II., poziva redovnike i redovnice da duhovnost zajedništva učine stvarnim te da „ozbiljno rade na tome da ideal bratstva, kojemu su težili utemeljitelji i utemeljiteljice, raste na svim razinama, kao u koncentričnim krugovima“.¹¹⁸

Kada se govori ili piše o redovničkom zajedništvu, postoji realna opasnost da se ostane samo na razini ideala. Jedan od velikih izazova za posvećeni život danas, bilo na osobnoj bilo na institucionalnoj razini, da se krene ne od ideala, nego od stvarnosti.¹¹⁹ Za papu Franju „stvarnost je važnija od ideje“¹²⁰ i zato treba i u pisanju o redovničkom zajedništvu „izbjegavati razne oblike prikrivanja stvarnosti“.¹²¹

¹¹³ Usp. Usp. Michael Davide SEMERARO, *La fraternità custodisce*, 29.

¹¹⁴ Usp. *Vita consecrata*, br. 51, 60.

¹¹⁵ Usp. *Ponovno krenuti od Krista*, br. 28, 41.

¹¹⁶ IVAN PAVAO II., *Ulaskom u novo tisućljeće. Apostolsko pismo episkopatu, kleru i vjernicima na završetku Velikoga jubileja godine 2000.* (6. I. 2001.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., br. 43, 56. Dalje se citira: *Ulaskom u novo tisućljeće*.

¹¹⁷ Usp. *Isto*.

¹¹⁸ *Apostolsko pismo Svetoga Oca Franje svim posvećenim osobama u prigodi Godine posvećenog života*, br. 3, 12.

¹¹⁹ Usp. Michael DAVIDE, *Non perfetti, ma felici. Per una profezia sostenibile della vita consacrata*, EDB, Bologna, 2015., 16.

¹²⁰ PAPA FRANJO, *Evangelii gaudium. Radost evanđelja. Dokumenti 163* (24. XI. 2013.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014., br. 231, 175.

¹²¹ *Isto*.

1.4. Kriza redovničkog zajedništva nakon Drugoga vatikanskog sabora

Polazeći od etimološkog značenja riječi krizu se shvaća kao razlučivanje, prosudbu, razdjelnicu, odluku.¹²² Svaka navedena riječ navodi na zaključak da je kriza sastavni dio svakoga pa tako i posvećenoga života i da mu ona pripada kao njezino bitno unutarnje određenje. Kriza je stvarnost koja, na ovaj ili onaj način, pogađa život svakog pojedinca i zajednice. Ona je neizbježna i ne smije ju se promatrati samo pod negativnim vidom.

Kriza prati svaku osobu kao vjeran prijatelj, ali prijatelj koji ponekad smeta, ruši sigurnosti i kritizira. Ona određuje prijelaz iz jednog u drugo životno razdoblje.¹²³ Kriza u zajednici prisiljava osobe da ponovno promotre, dovedu u pitanje same sebe te ponovno uspostave ravnotežu i kvalitetu zajedništva koja je potrebna za suočavanje s poteškoćama. Osobne su krize i krize zajednice, a kriza zajednice kriza je i svake osobe. To znači da zajednica treba najprije otkriti koje su njezine krize te imati dovoljno hrabrosti suočiti se s njima. Kriza može ujediniti zajednicu osoba ako postoji povjerenje da se ona može nadvladati. Krize mogu produbiti zajedništvo, roditi novu solidarnost, otvoriti nove mogućnosti i osloboditi nove snage. Prema duhovnim autorima krize, kušnje i noći su zapravo „najveći i najplodniji trenuci milosti“.¹²⁴ Crkveni dokumenti o posvećenom životu svjesni su činjenice krize koja je sveopća, a ne samo kriza posvećenih osoba te na nju gledaju realno i pozitivno jer poteškoće i pitanja „mogu uvesti u novi *kairós*, vrijeme milosti“.¹²⁵

Općenito o krizi i krizama redovničkih zajednica u Europi mogu se naći mnogi članci na talijanskom¹²⁶ ali i hrvatskom¹²⁷ govornom području. Krizu posvećenog života F. Ciardi naziva *tamnom noći*, a kao njezine razloge navodi: osrednjost u duhovnom životu, potrošački mentalitet, sekularizam, pretjerani aktivizam, važnost pastoralnog uspjeha, protagonizam,

¹²² Grčka riječ κρίσις (kriza) dolazi od glagola κρίνω, u značenju »razlučivati, odijeliti, razlikovati, odlučivati, prosuđivati«, te odatle označava: lučenje, rastavljanje, odluku, kušnju, sud, presudu. Usp. Oton GORSKI, Niko MAJNARIĆ (ur.), *Grčko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 2005., 240–241.

¹²³ Usp. Amedeo CENCINI, *L'ora di Dio*, Edizioni dehoniane Bologna, Bologna, 2010., 15.

¹²⁴ Fabio CIARDI, Una notte per la vita consacrata? Una chiave di lettura per approdare alla speranza, u: *Vita consacrata*, 43 (2007.), br. 6, 584.

¹²⁵ *Ponovno krenuti od Krista*, br. 13, 20.

¹²⁶ Usp. José Maria VIGIL, Crisi della vita religiosa in Europa, sfida per la vita religiosa mondiale, u: *Vita consacrata*, 42 (2006.), br. 6, 582–594; Fabio CIARDI, Una notte per la vita consacrata? u: *Vita consacrata*, 43 (2007.), br. 6, 583–592; José Rodríguez CARBALLO, Crisi delle vocazioni religiose? È colpa dello zapping? u: *Vita consacrata*, 50 (2014.), br. 1, 16–21; José Cristo Rey García PAREDES, Lunga alba o crepuscolo della vita religiosa in Europa, u: *Vita consacrata*, 50 (2014.), br. 3, 197–206.

¹²⁷ Usp. Atanazije Josip MATANIĆ, Crkva i osuvremenjeno redovništvo, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.), br. 2–3, 263–273; Bonaventura DUDA, Ima li naše redovništvo budućnost?, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1971.; Špiro MARASOVIĆ, Redovništvo za 21. stoljeće, u: *Posvećeni život*, 7 (1999.), br. 1, 77–91; Zvonimir Bono ŠAGI, *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog sabora*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.; Marijan JURČEVIĆ, Četrdeset godina Perfectae caritatis - dekreta o prilagođenoj obnovi redovničkog života, u: *Posvećeni život*, 10 (2005.), br. 1–2, 62–69.

stavljanje naglasaka na osobni, a ne zajednički apostolat. Tome dodaje unutarcrkvene probleme: često ignoriranje karizmatične dimenzije te ponekad i nepovjerenje hijerarhijske Crkve prema redovničkom staležu. Svemu ovome pribraja još smanjivanje broja članova čemu je razlog nedostatak novih zvanja i sve veća starost članova.¹²⁸ Zabrinjavajući fenomen jesu napuštanja redovničkog života od strane mladih redovnika i redovnica.¹²⁹ Uzrok je mnogih odlazaka pomanjkanje osjećaja za zajednički život a koji se očituje u krizi odnosa s članovima vlastite zajednice, posebno s autoritetom što „rađa velikim nezadovoljstvom, slabim sudjelovanjem u zajedničkim trenucima i u pomanjkanju ravnoteže između zahtjeva zajedničkog života i potreba pojedinca i apostolata kojemu se posvećuje“.¹³⁰ Mons. Carballo, tajnik Kongregacije za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života, kaže da godišnje oko 2500 posvećenih osoba napusti svoje zvanje i da uzroke tome ne treba tražiti u društvu, već u nečemu što nije dobro u posvećenom životu.¹³¹ Sekularizam je ušao u svijest i srca pojedinih osoba i redovničkih zajednica, moderna kultura ostavila je svoje posljedice na redovnički život poput mogućnosti nasljedovanja bez odricanja, molitve bez susreta, zajedničkog života bez zajedništva, služenja bez onostranosti.¹³² Nedostatak istinskog duhovnog života, to jest osobne i zajedničke molitve te sakramentalnog života dovodi do istinske krize vjere u redovničkom životu. Posljedica je toga da življenje zavjeta postaje besmisleno, pa i sam posvećeni život.¹³³ Sadašnja slabost ili kriza posvećenog života, prema papi Franji, proizlazi možda iz toga što se izgubila radost malih stvari svakodnevnog života.¹³⁴

Redovnički je život odraz vremena u kojemu živi. Većina je redovničkih zajednica nastala u vremenu i društvu koje danas više ne postoje. Na primjer, prije se komuniciralo pismima, poslije faksom i telefonom, a danas se najčešće komunicira internetom. Za organiziranje većeg susreta nekada je bilo potrebno nekoliko dana pripreme, dok je to danas moguće vrlo lako i brzo ostvariti društvenim mrežama. Prije je bilo premalo, a danas je previše hrane. Prije se naglasak stavljaio na obitelj, a danas postoje razni oblici zajedničkog

¹²⁸ Usp. Fabio CIARDI, Una notte per la vita consacrata?, br. 6, 585-586.

¹²⁹ Usp. José Rodríguez CARBALLO, Crisi delle vocazioni religiose? È colpa dello zapping?, 16.

¹³⁰ Isto, 18.

¹³¹ Usp. Katarina ERDIĆ, Završeni XXXI. redovnički dani. Redovnici i redovnice u Hrvatskoj, gdje je vaše srce? (24.10.2015.), u: <http://www.redovnistvo.hr/vijesti-hkvrpp/novosti/zavrsili-xxxi.-redovnicki-dani> (30.10.2015.).

¹³² Usp. Franz RODÉ, Interrogativi e sfide alla vita consacrata nel terzo millennio, u: *Sequela Christi*, 36 (2010.), br. 1, 141.

¹³³ Usp. José Rodríguez CARBALLO, Crisi delle vocazioni religiose? È colpa dello zapping?, 17.

¹³⁴ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Istražujete. Posvećenim muškarcima i ženama u hodu za Božjim znakovima* (8. IX. 2014.), HKVRPP, Zagreb, 2015., br. 16, 50. Dalje se citira: *Istražujete*.

življenja. Sve to utječe na redovnički život. Uz sve navedeno, zapravo je najveća briga i kriza redovničkih zajednica nedostatak zvanja te velika neravnoteža u međugeneracijskim odnosima. Novi članovi, koji su malobrojni, moraju se uklopiti u stare strukture kako bi se očuvala karizma zajednice; osjećaju potrebu ići naprijed kako bi odgovorili novosti karizme, ali bivaju zagušeni potrebom da se očuvaju dosadašnje strukture zajednice. Nerijetko se događa da stalno iste strukture onemogućavaju život, ali ne zato što je riječ o osobama ili karizmi, nego zato što se okolnosti u svijetu mijenjaju.¹³⁵ Nekada su u Europi mnoge redovničke zajednice bile upraviteljice vrtića, škola, bolnica (npr. u Italiji, Njemačkoj, Francuskoj), što i danas nije rijetko, no oduzimanjem vrtića i škola u vrijeme komunizma (npr. u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj) i smanjivanjem broja članova mnogi su laici preuzeli poslove koje su vodili redovnici i redovnice. Sve je to utjecalo na potrebu promjene struktura života i apostolata u redovničkim zajednicama.

Papa Ivan Pavao II. u razgovoru s redovničkim poglavarima (1983.) govori o redovničkom životu koji se nalazi u krizi identiteta nakon Drugoga vatikanskog sabora. Ta je kriza dovela do znatnog pada zvanja, osobito na Zapadu. Neka napuštanja redovničkih zajednica pripadaju normalnim kušnjama i pročišćavanju, a neka su teško objašnjiva. Papa predlaže da se redovničkom životu vrati njegovo mjesto u Crkvi. Posvećeni život treba biti poznat, priznat, cijenjen i pomagan na svim razinama - zvanja, odgoja i poslanja.¹³⁶

Može se reći da zapravo „nikada nije postojalo zlatno doba redovništva“¹³⁷ Prva kriza koja je nakon Drugoga vatikanskog sabora snašla posvećeni život bila je kriza institucija. Trebalo je napustiti stare, a stvoriti nove strukture. Kako bi opisala tu potrebu promjene, *Parfectae caritatis* (br. 2-6) upotrebljava tri glagola: *ukinuti*, *prilagoditi* i *uvesti*. U tom su procesu trebali sudjelovati svi i za to je bila potrebna strpljivost, poniznost i otvorenost. Vrijeme je to otkrivanja važnosti pojedinca koju su mladi u redovničkih zajednicama prihvatili s oduševljenjem dok su stariji s nostalgijom gledali na svoj odgoj u kojem je sve bilo jasno i definirano. Kriza institucija pokrenut će i krizu identiteta. U 70-im godinama 20. stoljeća mnogi su redovnici/redovnice napustili svoj poziv. Sve to dovest će do ponovnog vrednovanja zajedništva i zajedničkog života. Kako je Crkva otkrivena kao zajedništvo, tako su i redovničke zajednice pozvane da budu manje strukturirane, a više fleksibilne i više

¹³⁵ Usp. Michelina TENACE, *La vita religiosa femminile per una spiritualità di comunione*/1, u: *Vita consacrata*, 48 (2012.), br. 3, 210-211.

¹³⁶ Usp. Papa Ivan Pavao II. razgovara s redovničkim poglavarima (1983.), u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997., 163.

¹³⁷ Ugo SARTORIO, *Vita consacrata al futuro*, u: Maria MARCELLINA PEDICO (a cura), *Sedotti e abbandonati? Giorni di grazia e prova per la vita consacrata*, Centro studi USMI, Roma, 2012., 19.

ljudske. U zajedničkoj molitvi naglasak se stavljao na Božju riječ, na Časoslov, na slavljenje euharistije kao centra svega, na dijeljenje ljudskih osjećaja i duhovnih iskustava. Trebalo je napustiti podjelu na stare oblike međuljudskih odnosa (*korista* i *konverza*¹³⁸ u ženskim redovničkim zajednicama) te u odnose unijeti više jednostavnosti, ljudskosti i srdačnosti. Redovničke zajednice izlaze iz geta i počinju se otvarati potrebama svijeta. Redovnici preuzimaju nove oblike apostolata koji polako mijenjaju oblike redovničkog života, mjesta stanovanja, prostore klauzure, življenje zavjeta, zajednički život, čak i način odijevanja.¹³⁹ Prema mišljenju L. Guccinija, zadnjih smo desetljeća previše izgubili koncentrirajući se oko institucionalnih problema i to je razlog zbog kojeg nismo mogli donijeti željene plodove. Štošta je trebalo obnoviti i to je učinjeno, ali je i puno toga jednostavno zaustavljeno u obnovi. Puno se gledalo na formu, a premalo na sadržaj obnove.¹⁴⁰

Kriza redovničkog zajedništva nije stvarnost koja bi se mogla izdvojiti iz sveopće krize redovništva. Navedeni razlozi krize doveli su i do krize zajedništva. Najčešći su problemi koji dovode do krize zajedništva problemi međuljudskih odnosa, nesuglasice, nedostatak dijaloga i istinske komunikacije, psihička nesposobnost živjeti zahtjeve bratsko-sestarskog života u zajednici, nesposobnost prevladavanja konflikata. Kriza je zajedništva povezana i s gubitkom svijesti o pripadnosti zajednici. Taj gubitak dovodi do fizičkog napuštanja zajednice bez ikakvog dopuštenja poglavara/poglavarice, ako se sa zajednicom računa samo dok zadovoljava vlastite potrebe. Nadalje, kriza zajedništva očituje se i u afektivnim problemima koji snažno utječu na bratsko-sestarski život u zajednici jer se tiču svijeta odnosa (nedostatak podrške, pomirenja, zdravih prijateljstava, poticaja i sl.).¹⁴¹

U Godini posvećenog života redovnici franjevačke provincije Presvetog otkupitelja izdali su knjigu pod naslovom *Kalendar aktivnosti i prilozi za slavlja u godini posvećenoga*

¹³⁸ Dva crkvena dokumenta o posvećenom životu, i to *Perfectae caritatis* i *Ecclesiae sanctae* spominju konverze. *Perfectae caritatis* u broju 15 objašnjava: „A da među članovima bude što dublja veza bratstva, treba one koji se zovu konverzima, pomoćnicima ili kojim drugim imenom, čvršće povezati sa životom i djelovanjem zajednice. Ako stvarne okolnosti doista dugačije ne iziskuju treba se pobrinuti da se u ženskim ustanovama uvede jednovrsnost među sestrama. Zadržat će se samo ona razlika među osobama koju zahtijevaju različiti poslovi za koje su sestre određene posebnim Božjim pozivom ili posebnom prikladnošću.“ u: *Perfectae caritatis*, br. 15, 23-24. Dokument *Ecclesiae sanctae* pojašnjava: „Generalni kapituli i sinakse neka pronađu način kako bi članovi, koji se nazivaju konverzima, suradnicima ili kojim drugim imenom, postupno u određenim činima zajednice i u izborima dobili aktivno pravo glasa, a u stanovitim dužnostima i pasivno. Tako će se stvarno postići da se oni tješnje sjedine sa životom i djelatnošću zajednice, a svećenici će se moći slobodnije posvetiti svojim dužnostima.“ u: PAPA PAVAO VI., *Ecclesiae sanctae*. Motu proprio o primjeni nekih saborskih dekreta (6. VIII. 1966.), u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997., članak 27, 40.

¹³⁹ Usp. José ROVIRA, *La vita consacrata dal Vaticano II a oggi. Tra il vento dello Spirito e le turbolenze della storia*, u: *Vita consacrata*, 49 (2013.), br. 1, 26-28.

¹⁴⁰ Usp. Luigi GUCCINI, *Vita consacrata e mondanità spirituale. La parola di Papa Francesco*, Edizioni dehoniane Bologna, Bologna, 2015., 10.

¹⁴¹ Usp. José Rodríguez CARBALLO, *Crisi delle vocazioni religiose? È colpa dello zapping?*, 18.

života. U njoj se, između ostalih, nalazi i članak *Razmišljanje o redovničkom životu* koji u drugom poglavlju govori o znakovima krize. Članak je zanimljiv jer ga je napisao redovnik iz Hrvatske i on zasigurno odražava situaciju redovničkih zajednica u Hrvatskoj. Autor kaže da se ne radi o intelektualnoj krizi, nego krizi života koja svakodnevno utječe na redovničke zajednice.¹⁴² Navedeno je sedam znakova krize. Nedostatak zvanja i velik broj zavjetovanih članova u trećoj ili četvrtoj životnoj dobi stvara krizu, obeshrabrenje i strah za budućnost. Kao drugi znak krize autor navodi „raspoloženje žalosti“ koje vlada u redovničkim zajednicama a koje utječe na sve aspekte osobnog, zajedničkog i apostolskog života. Kada se izgubi smisao i oslabi poslanje, smrtni neprijatelj redovnika/redovnica postane vrijeme, dugi dan. Tada se vježba preživljavanja sastoji u traženju zabave i razonode.¹⁴³ To je „borba protiv rutine, monotonije, lijenosti ili monaške žalosti.“¹⁴⁴ To rađa raznim ovisnostima od kojih autor spominje ovisnost o vijestima, računalu, televizoru, internetu. Treći znak krize nazvan je „osjećaj beskorisnosti“. Doživjeti starost u samostanu te nakon puno godina služenja osjećati se „beskorisnim“ postaje veliki problem i stvara krizu. Rad je za mnoge redovnike postao dokaz vjernosti redovničkom životu pa nije ni čudo da nisu imali vremena razviti osobni molitveni život kao ni kvalitetu života u zajednici. Četvrti znak krize među redovnicima jest formalizam. Njega se prepoznaje u napuštanju struktura molitve i zajedništva koji stvaraju život u redovničkim zajednicama. U stanju krize „prihvaćamo tradicionalne strukture koje daju određenu sigurnost, ali u konačnici ni sami ne vjerujemo da će nas strukture spasiti.“¹⁴⁵ Peti su znak krize napuštanja zajednice. Nekada odlazak pojedinog redovnika ima opravdan razlog, ali autor ovdje otvoreno priznaje da „ni redovnički zajednički život nije uvijek imao snagu opraštanja i dobrodošlice“.¹⁴⁶ Kao šesti znak krize navodi se kriza tradicionalne službe. Naime, ne postoji spremnost napustiti službe koje su izgubile privlačnost i vrijednost i tražiti nova sredstva i oblike služenja koji su istinski odgovor na stvarne potrebe. Sedmi znak krize je kriza identiteta koju autor nudi kao odgovor nadvladavanja krize. Naime, ponovno otkrivanje identiteta i teološkog smisla redovničkog života može biti odgovor na sve navedene znakove krize.¹⁴⁷

Promatrajući redovnički život u cjelini, José Rovira uzima tri slike pomoću kojih objašnjava kako sami redovnici/redovnice danas gledaju na svoju budućnost. U prvoj su

¹⁴² Usp. [s.n.], *Razmišljanje o redovničkom životu*, u: *Kalendar aktivnosti i prilozi za slavlja u godini posvećenoga života*, Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja, ad usum privatum, Split, 2014., 140.

¹⁴³ Usp. *Isto*, 140.

¹⁴⁴ *Isto*.

¹⁴⁵ *Isto*, 142.

¹⁴⁶ *Isto*.

¹⁴⁷ Usp. *Isto*, 143.

skupini rezignirani redovnici koji kažu: „Nema se više što za raditi. Pustite nas da umremo u miru!“ U drugoj su skupini nostalgicari koji kažu: „Vratimo se natrag prije nego postane prekasno i dok nas još ima.“ A treću skupinu čine redovnici puni nade koji kažu: „Pa nismo mi čuvari muzeja. Mi smo Božja djeca i trebamo nastaviti putovanje s našim Bogom koji se nikada ne vraća natrag.“¹⁴⁸

1.5. Godina posvećenog života – poziv na obnovu redovničkog zajedništva

Papa Franjo odlučio je 2015. godinu proglasiti Godinom posvećenog života, koja je otvorena na prvu nedjelju došašća, 30. studenog 2014., a zatvorena na Svijećnicu, 2. veljače 2016. godine.¹⁴⁹ Time je Papa htio podsjetiti na 50. obljetnicu dogmatske konstitucije *Lumen gentium* o Crkvi, čije je 6. poglavlje posvećeno govoru o redovnicima, i dekret *Perfectae caritatis* o prilagođenoj obnovi redovničkoga života (28. listopada 1965.) i potaknuti cijelu Crkvu da bude svjesna velikog dobra tog oblika života za nju i za čovječanstvo. Taj Jubilej nije imao samo slavljeničko obilježje, nego je bio i prilika za sve posvećene osobe da ponovno promisle svoje životne izbore u svjetlu evanđelja i karizmi svojih utemeljitelja i utemeljiteljica. Papa zapravo želi ponovno posvijestiti kako je posvećeni život „dragocjeni biser“ u Crkvi i svijetu.¹⁵⁰ Posvećeni život može pomoći Crkvi i svijetu dajući svjedočanstvo zajedništva po kojemu je moguće živjeti kao braća i sestre u različitosti. Tri su cilja koje papa Franjo postavlja za Godinu posvećenog života. Prvi je cilj „gledati prošlost sa zahvalnošću“. Potrebno je, piše Papa, „govoriti o vlastitoj povijesti radi očuvanja identiteta živim, kao i radi jačanja jedinstva obitelji i osjećaja pripadnosti njezinih članova“.¹⁵¹ Drugi je cilj „živjeti sadašnjost s velikom ljubavlju“. Treći je cilj „prigriliti budućnost s nadom“. Nasuprot mnogim teškoćama s kojima se suočava posvećeni život, a među njima Papa upozorava na opadanje zvanjâ i starenje, ekonomske probleme, zamke relativizma, marginalizacije i društvene beznačajnosti, redovnike se potiče da budu muškarci i žene nade i to nade koja se ne temelji

¹⁴⁸ Usp. José ROVIRA, La vita consacrata dal Vaticano II a oggi. Tra il vento dello Spirito e le turbulence della storia, 19-20.

¹⁴⁹ Usp. *Apostolsko pismo Svetoga Oca Franje svim posvećenim osobama u prigodi Godine posvećenog života*, 5.

¹⁵⁰ Usp. Joan Braz card. DE AVIZ, Sì! Scegliamo il vangelo! Nuove generazioni di vita consacrata, u: *Sequela Christi*, XL (2014.), br. 1, 15.

¹⁵¹ *Apostolsko pismo Svetoga Oca Franje svim posvećenim osobama u prigodi Godine posvećenog života*, br. 1, 6.

na brojevima ili djelima, nego na Onome u kojemu je naše pouzdanje (usp. Tim 1,12) i kojemu „ništa nije nemoguće“ (Lk 1,37).¹⁵²

Papa Franjo u svojim govorima posvećenim osobama vrlo često spominje radost i zajedništvo. Na susretu s redovnicima i redovnicama u Koreji 16. kolovoza 2014. godine, ukratko je protumačio riječ „radost“ rekavši kako „u središtu zvanja jest radost zbog sigurnosti da nas Bog voli. Samo ako je naše svjedočanstvo radosno, moći ćemo muškarce i žene privući Kristu. A ta je radost dar koji se osnažuje životom molitve, razmatranjem riječi Božje, slavljenjem sakramenata i životom u zajednici. Kada to nedostaje, pojavljuju se slabosti i teškoće koje će zatamniti radost koju smo tako intimno upoznali na početku našega puta“.¹⁵³ Prvo i najuvjerljivije evanđelje koje posvećene osobe trebaju propovijedati jest upravo zajedništvo. Redovnici trebaju biti poslužitelji zajedništva i kulture susreta.¹⁵⁴

Pročelnik kongregacije za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života Joan Braz card. De Aviz, parafrazirajući papine riječi upućene posvećenim osobama „Probudite svijet! Budite svjedoci drugog načina činjenja, djelovanja življenja!“, poziva mlade posvećene osobe da probude svoje zajednice, da ih zaraze svojim entuzijazmom i radikalnošću kako bi zasjale novim svjetlom karizmi primljenih od utemeljitelja i utemeljiteljica, da pokažu kako je danas lijepo živjeti kao posvećena osoba te kako ih čini radosnim darivanje života Bogu i bližnjima.¹⁵⁵

U Apostolskom pismu svim posvećenim osobama, u prigodi Godine posvećenoga života, papa Franjo između ostalog piše i o zajedništvu te poziva redovnike i redovnice da budu muškarci i žene zajedništva: „U društvu sukoba, teškog suživota među različitim kulturama, tlačenja slabih, nejednakosti, pozvani smo pružiti konkretni model zajedništva koji, kroz priznavanje dostojanstva svake osobe i dijeljenje dara kojeg svaki može biti nositelj, omogućuje živjeti bratske odnose.“¹⁵⁶ Nadalje, poziva redovnike da budu radosni te kaže da „istinsko bratstvo življeno u našim zajednicama jača našu radost; da nas naš potpuni dar u služenju Crkvi, obiteljima, mladima, starijima, siromašnima ostvaruje kao osobe i daje

¹⁵² Usp. *Isto*, br. 3, 9.

¹⁵³ Discorso del Santo Padre Francesco. Incontro con le comunità religiosa in Korea, Training Center "School of Love", Kkottongnae, Sabato, 16 agosto 2014, u: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/ugust/documents/papa-francesco_20140816_corea-comunita-religiose.html (15.05.2016.).

¹⁵⁴ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Radujte se. Okružnica posvećenim muškarcima i ženama. Iz učiteljstva pape Franje* (2. II. 2015.), HKVRPP, Zagreb, 2015., br. 9-10, 29-30. Dalje se citira: *Radujte se*.

¹⁵⁵ Usp. Joan Braz card. DE AVIZ, Si! Scegliamo il vangelo! Nuove generazioni di vita consacrata, 15-16.

¹⁵⁶ *Apostolsko pismo Svetoga Oca Franje svim posvećenim osobama u prigodi Godine posvećenog života*, br. 2, 8.

puninu našem životu“.¹⁵⁷ Obraćajući se bogoslovima, novacima i novakinjama u homiliji 7. srpnja 2013. godine, Papa kaže: „Svijetu nedostaje radosti i upravo su redovnici oni koji ju trebaju unijeti u svijet. No ne mogu biti nositelji radosti ako i sami nisu osjetili radost Božje ljubavi i utjehe.“¹⁵⁸ Kada govori redovnicima i redovnicama, svim posvećenim osobama, papa Franjo nastupa kao učitelj duhovnosti. S teološke terminologije prelazi brzo na životno iskustvo, na život koji je prosvijetljen vjerom. Zbog toga je njegov govor vrlo jednostavan i svima prihvatljiv te neobično jak i dubok.¹⁵⁹ Tako se u svom Apostolskom pismu ne umara ponavljati da su „kritike, ogovaranja, zavisti, ljubomore, antagonizmi stavovi kojima nema mjesta u našim kućama“.¹⁶⁰ Obraćajući se mladim redovnicima i redovnicama piše: „U bratskom zajedništvu moći ćete se obogatiti njegovim iskustvom i mudrošću i, istodobno, moći ćete mu dozvati u svijest ideale koje je upoznao na početku svog redovničkog života, pružiti polet i svježinu svog zanosa te ćete tako zajedničkim snagama iznjedriti nove načine življenja evanđelja i sve prikladnije odgovore na potrebe za svjedočenjem i naviještanjem.“¹⁶¹

Papa Franjo se 17. rujna 2015. godine susreo u Vatikanu s oko 5000 mladih posvećenih osoba iz cijeloga svijeta. Bio je to susret s temom „Probudite svijet“. Između ostaloga, Papa je govorio o životu unutar redovničke zajednice te posebno istaknuo potrebu opraštanja: „Iskreno vam govorim: jedan od grijeha koje često pronalazim u životu unutar zajednice je nesposobnost opraštanja između braće, između sestara: 'Eh, ta će mi platiti! Zapaprit ću ja njoj!'... A upravo ovo znači okaljati drugoga!“.¹⁶² Kao zapreku opraštanju u zajednici Papa spominje ogovaranjâ i naziva ih kugom života u zajednici. Tko ogovara, taj "baca bombu" na dobar glas druge osobe, uništavajući tu osobu, a ona se pri tome ne može braniti. Uvijek se ogovara u tami, a ne u svjetlu, a tama je kraljevstvo đavla. Svjetlo je Isusovo Kraljevstvo. Ako imaš nešto protiv svojeg brata, svoje sestre, idi... Najprije moli, smiri dušu, a onda idi i reci njemu, njoj: 'Ne slažem se s time... učinio si nešto loše'. Ali nikada, nikada se ne smije bacati bomba ogovaranja. Nikada, nikada! To je kuga života u zajednici! Na taj način redovnik, redovnica, koji/koja je posvetio/posvetila život Bogu,

¹⁵⁷ *Isto*, 10.

¹⁵⁸ Santa messa con i seminaristi, i novizi e le novizie, Omelia del santo padre Francesco, Basilica Vaticana, 7 luglio 2013., u: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/homilies/2013/documents/papa-francesco_20130707_omelia-seminaristi-novizie.html (20.05.2016.).

¹⁵⁹ Usp. Luigi GUCCINI, *Vita consacrata e mondanità spirituale. La parola di Papa Francesco*, 7.

¹⁶⁰ *Apostolsko pismo Svetoga Oca Franje svim posvećenim osobama u prigodi Godine posvećenog života*, 12.

¹⁶¹ *Isto*, 10.

¹⁶² Discorso del santo padre Francesco ai partecipanti al convegno internazionale per i giovani consacrati, Aula Paolo VI, Giovedì, 17 settembre 2015., u: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/settembre/documents/papa-francesco_20150917_giovani-consacrati.html (23.11.2015.).

postaje terorist jer baca u svoju zajednicu bombu koja uništava”.¹⁶³ Na susretu sa svećenicima, redovnicima i trajnim đakonima u Napulju 21. ožujka 2015. godine Papa će upotrijebiti izraz „terorizam ogovaranja” koji je najjasniji znak djelovanja đavla u zajednici a koja onda može uništiti živote bližnjih.¹⁶⁴

Isusovac Antonio Spadaro u svom članku „Uomini e donne che illuminano il futuro. Sette sfide della vita consacrata secondo Papa Francesco“ piše o sedam izazova posvećenog života prema riječima pape Franje.¹⁶⁵ Na šesto mjesto stavlja izazov zajedništva (biti braća) prethodno objašnjavajući konflikte među osobama u zajednici. U homiliji tijekom euharistijskog slavlja na početku generalnog kapitula reda augustinijanaca papa Franjo je rekao: „Moguće je živjeti u stanu a da se ne upozna prvoga susjeda, no isto tako može se živjeti u zajednici a da se nikada istinski ne upozna subrata. S tugom mislim na posvećene osobe koje nisu postale plodni, nego su *usidjelice*.“¹⁶⁶ Kada papa Franjo govori ili piše o zajedništvu, vrlo je konkretan i jasan. U svakoj su zajednici, pa tako i redovničkoj, neminovni konflikti, koji ne smiju biti sprječavani ili prekrivani. Redovničko zajedništvo nije plod težnje za idealom koji bi osobe činio slijepim pred nepomirenim razlikama i međusobnim konfliktima. Dapače, konflikti zapravo moraju postojati ako zajednica ima iskrene i vjerne odnose. Zajednici koja ne pati od konflikata nešto bitno nedostaje. Konflikt ne smije biti ignoriran. Ako ga se prekrije, on može stvoriti napetost i na kraju eksplodirati.¹⁶⁷ Redovnicima u Koreji Papa svjedoči: „Iz iskustva znam da život u zajednici nije uvijek lagan, ali je providnosno tlo za formaciju srca. Nerealno je očekivati da nema konflikata. Nesporazumi se ne mogu izbjeći i treba se s njima konfrontirati. Unatoč sukobima i teškoćama, upravo smo u životu u zajednici pozvani rasti u milosrđu, strpljenju i savršenoj ljubavi.“¹⁶⁸

¹⁶³ *Isto*.

¹⁶⁴ Usp. Incontro con il Clero, i Religiosi e i Diaconi permanenti nel Duomo di Napoli, 21 marzo 2015., u: <http://www.cercoiltuovolto.it/2015/vaticano/papa-francesco-incontro-con-il-clero-i-religiosi-e-i-diaconi-permanenti-nel-duomo-di-napoli-21-marzo-2015-video-e-mp3/> (16.04.2015.).

¹⁶⁵ Sedam izazova posvećenog života prema papi Franju su: 1. Priznati se grešnicima, 2. Tražiti i pronalaziti Boga u svim stvarima, 3. Biti otvoreni, 4. Biti proroci, 5. Biti plodni, 6. Biti braća i 7. Ići u misije. Usp. Antonio SPADARO, Uomini e donne che illuminano il futuro. Sette sfide della vita consacrata secondo Papa Francesco, u: *La civiltà cattolica*, 166 (18 aprile 2015), br. 3956, 153-169.

¹⁶⁶ Omelia per la Messa di inizio Capitolo Generale dell'Ordine di Sant'Agostino. Basilica di Sant'Agostino in Campo Marzio, Roma, 28 agosto 2013., u: <https://www.youtube.com/watch?v=iJeiP3azzZM> (12.11.2015.)

¹⁶⁷ Usp. Antonio SPADARO, Svegliate il mondo! Colloquio di Papa Francesco con i Superiori Generali, u: *Civiltà Cattolica*, (2014.), br. 1, 13.

¹⁶⁸ Discorso del Santo Padre Francesco. Incontro con le comunità religiosa in Korea, Training Center "School of Love", Kkottongnae, Sabato, 16 agosto 2014, u: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/august/documents/papa-francesco_20140816_corea-comunita-religiose.html (15.05.2016.).

Na susretu pape Franje s Unijom viših redovničkih poglavara održanom 29. studenog 2013. godine u Vatikanu, kada je najavio da će 2015. biti Godina posvećenog života, govorio je između ostalog i o bratstvu, o opasnosti individualizma te priznao da je „katkada teško živjeti bratstvo, ali ako ga se ne živi, onda redovnički život nije plodan“.¹⁶⁹ I apostolskom radu – smatra Papa – „prijeti bježanje od bratskoga života, a ako neka osoba ne može živjeti bratstvo, onda ne može biti ni redovnik“.¹⁷⁰ Tome je dodao da je sukob „neizbježan i s njim se treba suočiti, ne smije biti zanemaren, jer će prije ili poslije eksplodirati. Katkada smo vrlo okrutni. Svakomu prijeti napast da kritizira radi osobnoga zadovoljstva ili iz koristoljublja. A katkada nestabilnost osobnosti izaziva krizu, u tom slučaju valja pribjeći savjetu stručnjaka, primjerice psihologa. Toga se ne treba bojati, ali s bratom u teškoći nikad ne smijemo postupati kao upravitelji, nego kao očevi. Potrebna je očinska nježnost. Sukobe treba rješavati euharistijskom nježnošću, jer ona ne skriva sukob, nego pomaže da se kao ljudi s njime suočimo.“¹⁷¹

U Godini posvećenog života u Hrvatskoj su tijekom rujna i listopada 2015. godine održani XXXI. redovnički dani. U organizaciji Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica (HKVRPP) Redovnički su dani prvi puta održani u pet gradova: u Dubrovniku (5. rujna), Rijeci (12. rujna), Splitu (19. rujna), Đakovu (10. listopada) i Zagrebu (23. i 24. listopada). Tema tih dana bila je „Radost i zajedništvo“.¹⁷² U drugom danu XXXI. Redovničkih dana u Zagrebu (24. listopada) s oko 400 redovnika i redovnica susreo se tajnik Kongregacije za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života nadbiskup José Rodríguez Carballo. U svom je predavanju nadbiskup Carballo, između ostaloga, istaknuo da je posvećeni život u cijelome svijetu u vremenu krize i zime. Za (ne)kvalitetan život u redovničkoj zajednici odgovorni su svi članovi te da „nema smisla voditi utopističke razgovore u samostanima koji frustriraju, ... važnije je više moliti, a manje pričati o molitvi, ... važnije je živjeti bratstvo, a manje pričati o njemu“.¹⁷³ Na vrlo konkretan i jasan način govorio je o nezadovoljstvu redovnika i redovnica, o redovnicima koji su sretni samo tamo gdje nisu, koji imaju lice kao da su na sprovodu, o duhovno anemičnim redovnicima. Upozorio je i na opasnost primanja neprikladnih kandidata u samostane zbog straha od

¹⁶⁹ KTA/RV, Vijesti. Razgovor sa susreta pape Franje i Unije viših redovničkih poglavara, Vatikan, 5. siječanj 2014., u: <http://www.kta.bkbih.net/info.asp?id=40630> (10.01.2015.).

¹⁷⁰ Isto.

¹⁷¹ Isto.

¹⁷² O tome će se više biti riječi u trećem poglavlju ovoga rada.

¹⁷³ Katarina ERDIĆ, Završeni XXXI. redovnički dani. Redovnici i redovnice u Hrvatskoj, gdje je vaše srce? (24.10.2015.), u: <http://www.redovnistvo.hr/vijesti-hkvrpp/novosti/završili-xxxi.-redovnički-dani> (30.10.2015.).

propasti redovničkih zajednica. Redovničke kuće ne smiju biti utočišta za one koji nikad ne smiju postati redovnici, a osoba koja nema ljudske kvalitete, ne može biti primljena u samostan. Nadahnuće za redovnički život treba biti svetost, dok osjećajna i seksualna formacija ne smiju biti tabui, treba insistirati na trajnoj redovničkoj formaciji – naglasio je mons. Carballo hrvatskim redovnicima i redovnicama.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Usp. *Isto*.

2. REDOVNIČKO ZAJEDNIŠTVO I DIMENZIJE NJEGOVA OSTVARENJA PREMA CRKVENIM DOKUMENTIMA

Ovo poglavlje obrađuje neke od bitnih dimenzija ostvarenja redovničkog zajedništva. To su: obnova redovničkog života prema Drugom vatikanskom saboru s naglaskom na zajedništvo, zatim kontemplativna dimenzija redovničkog života, formacija, bratski odnosno sesterski život u zajednici, poslanje te zavjeti čistoće, siromaštva i poslušnosti. Polazište je promišljanja Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života *Perfectae caritatis*, a analiza uključuje još nekoliko poslijesaborskih važnih dokumenata o posvećenom životu: *Renovationis causam-uputa o obnovi formacije za redovnički život*,¹⁷⁵ *Evangelica testificatio*,¹⁷⁶ *Kontemplativna dimenzija redovničkog života*,¹⁷⁷ *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata*,¹⁷⁸ *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama*,¹⁷⁹ *Bratski život u zajednici*,¹⁸⁰ *Vita consecrata*,¹⁸¹ *Ponovno krenuti od Krista*,¹⁸² *Služenje autoriteta i posluh*,¹⁸³ *Radujte se. Okružnica posvećenim muškarcima i ženama. Iz učiteljstva pape Franje*¹⁸⁴ i dr.

2.1. Obnova redovničkog života prema Drugom vatikanskom saboru s naglaskom na zajedništvo

Najveći doprinos obnovi redovničkog života dao je Drugi vatikanski sabor u svojim dokumentima, posebice u Dekretu o prilagođenoj obnovi redovničkog života *Perfectae caritatis*. Dekret ima svoje doktrinarno teološko uporište u dogmatskoj konstituciji o Crkvi

¹⁷⁵ Usp. SVETA KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE USTANOVE, *Renovationis causam - uputa o obnovi formacije za redovnički život* (6. I. 1969.), u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997. Dalje se citira: *Renovationis causam - uputa o obnovi formacije za redovnički život*.

¹⁷⁶ Usp. *Evangelica Testificatio*.

¹⁷⁷ Usp. SVETA KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE USTANOVE, *Kontemplativna dimenzija redovničkog života* (12. VIII. 1980.), u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997. Dalje se citira: *Kontemplativna dimenzija redovničkog života*.

¹⁷⁸ Usp. *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata*.

¹⁷⁹ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I ZAJEDNICE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama* (2. II. 1990.), KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1990. Dalje se citira: *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama*.

¹⁸⁰ Usp. *Bratski život u zajednici*.

¹⁸¹ Usp. *Vita consecrata*.

¹⁸² Usp. *Ponovno krenuti od Krista*.

¹⁸³ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Služenje autoriteta i posluh. Faciem tuam, Domine, requiram. Naputak* (11. V. 2008.), HK(U)VRP, Zagreb, 2008. Dalje se citira: *Služenje autoriteta i posluh*.

¹⁸⁴ Usp. *Radujte se*.

Lumen Gentium. Svrha ovog *Dekreta* nije dati definiciju redovništva ni odrediti njegovo ekleziološko mjesto kao strukture u Crkvi, nego dati praktične smjernice za provođenje redovničke obnove. Ključne su riječi koje su obilježile događaj Sabora, ali i vrijeme poslije Sabora, aggiornamento – posuvremenjenje, dijalog, suodgovornost, zajednica i zajedništvo. Zajednica i zajedništvo posebno će biti poticajne i važne u razmišljanju o redovničkoj obnovi. U *Dekretu* će riječ zajedništvo, uz vrlo naglašeno načelo povratka na izvore, biti okosnica dokumenta.¹⁸⁵

Prilagođena obnova redovničkoga života ima dva svoja bitna elementa, a to su neprestano vraćanje na izvore svega kršćanskog života i na izvorno nadahnuće redovničkih ustanova, s jedne strane, i njihovu prilagodbu promjenjivim prilikama vremena, s druge strane.¹⁸⁶

Ovdje nemamo nakanu dati iscrpan pregled ovog dokumenta, nego istražiti na koji način i u kojem kontekstu on govori o zajedničkom životu i zajedništvu redovničke zajednice. *Perfectae caritatis* dovodi u vezu život u zajednici i zavjet čistoće riječima: „da se čistoća sigurnije čuva kad među članovima u zajedničkom životu vlada prava bratska ljubav“.¹⁸⁷ Bratska/sestrinska ljubav podržava i oploduje posvećenu čistoću, a čistoća je stvarateljica bratske/sestrinske ljubavi.¹⁸⁸

Od ukupno dvadeset pet brojeva koliko ih ima ovaj *Dekret* cijeli petnaesti je posvećen tematici zajedničkog života. U prvom se dijelu po svom sadržaju oslanja na broj šest, koji govori o prvenstvu duhovnog života. Za neke je ovih nekoliko redaka u tom broju nešto „najljepše i najevanđeoskije od svega što je Sabor rekao“.¹⁸⁹ Tu je jasno naznačen imperativ obnove redovničkog života i tu je težište cijelog *Dekreta*, mjesto u kojem dolazi do izražaja duh Sabora i u kojem je sasvim jasno da redovnički život ima bitno eklezijalnu dimenziju.¹⁹⁰

„Po primjeru prve Crkve, u kojoj je mnoštvo vjernika bilo jedno srce i jedna duša (usp. Dj 2,32), neka se u molitvi i jednodušnom zajedništvu (usp. Dj 2,42) ustrajno njeguje zajednički život hranjen evanđeoskim naukom, svetom liturgijom, i osobito euharistijom. Neka redovnici kao Kristovi udovi u bratskom načinu života jedan drugoga pretječu poštovanjem (usp. Rim 12,10) noseći bremena jedni drugih (usp. Gal 6,2). Po Božjoj ljubavi, koja je po Duhu Svetom

¹⁸⁵ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Značenje i smjernice *Perfectae caritatis*, u: *Posvećeni život*, 10 (2005.), br. 1 i 2, 71-75.

¹⁸⁶ Usp. *Perfectae caritatis*, br. 2, 315.

¹⁸⁷ *Perfectae caritatis*, br. 12, 315.

¹⁸⁸ Usp. Kerubin BARBARIĆ, *Redovnici danas. Novo lice redovništva – posvećenje i znak Crkve*, VVRPuJ i UVRPuJ, Zagreb, 1973., 144.

¹⁸⁹ *Isto*, 62.

¹⁹⁰ Usp. *Isto*.

razlivena u srcima (usp. Rim 5,5) zajednica kao prava obitelj sabrana u Božje ime uživa njegovu nazočnost (usp. Mt 18,20). A ljubav je punina zakona (usp. Rim 13,10) i veza savršenstva (usp. Kol 3,14); po njoj znamo da smo preneseni iz smrti u život (usp. 1 Iv 3,12). Štoviše, jedinstvo braće očituje Kristov dolazak (usp. Iv 13,35; 17,21) i iz njega potječe velika apostolska snaga.

A da među članovima bude što prisnija bratska povezanost, treba one koji se nazivaju konverzi, suradnici ili nekako drugačije, čvršće povezati sa životom i djelovanjem zajednice. Ako stvarne okolnosti doista drukčije ne iziskuju, treba se pobrinuti da u ženskim redovničkim ustanovama dođe do jednovrsnosti među sestrama. Neka se u tom slučaju zadrži samo ona razlika među osobama koju zahtijevaju različiti poslovi za koje se sestre određene ili posebnim Božjim pozivom ili posebnom prikladnošću.

Muški samostani i redovničke ustanove, koje nisu čisto laičke, mogu prema svojoj naravi i prema konstitucijama podjednako primati klerike i laike s jednakim pravima i dužnostima, osim u onome što proizlazi iz svetoga reda.¹⁹¹

Prvi odlomak iznosi evanđeosku i liturgijsku dimenziju zajedničkog života: „Po primjeru prve Crkve, u kojoj je mnoštvo vjernika bilo jednog srca i jedne duše (usp. Dj 4,32), neka se u molitvi i jednodušnom zajedništvu (usp. Dj 2,42) ustrajno njeguje zajednički život hranjen evanđeoskim naukom, svetom liturgijom, i osobito euharistijom“.¹⁹² Dekret stavlja redovničkoj zajednici za primjer i uzor jeruzalemsku zajednicu prve Crkve. Životno središte Crkve, pa tako i redovničke zajednice, jest euharistija. Njome se hrani i njeguje zajednički život.

Nadalje, koristeći se novozavjetnim citatima tekst poziva redovnike da jedni druge u bratskom ophođenju pretječu poštovanjem (usp. Rim 12,10), da nose breme jedan drugomu (usp. Gal 6,2).¹⁹³ Redovničku se zajednicu uspoređuje s pravom obitelji „zajednica kao prava obitelj“,¹⁹⁴ sabrana je u Božje ime i „uživa njegovu nazočnost“.¹⁹⁵ Naglašava se da je ljubav punina zakona (usp. Rim 13,10) i veza savršenstva (usp. Kol 3,14). Jedinstvo braće u redovničkoj zajednici očituje dvije stvarnosti: Kristov dolazak i izvor velike apostolske snage.¹⁹⁶

Kako bi se uspostavila zajednica u kojoj će se živjeti bratskim/sestarskim životom, s jednakim pravima i obvezama *Perfectae caritatis* potiče na prevladavanje klasâ i

¹⁹¹ *Perfectae caritatis*, br. 15, 328-329.

¹⁹² *Isto*, br. 15, 328.

¹⁹³ Usp. *Isto*.

¹⁹⁴ *Isto*.

¹⁹⁵ *Isto*.

¹⁹⁶ Usp. *Isto*, br. 15, 329.

kategorijâ.¹⁹⁷ U drugom odjeljku broja petnaest gdje se kaže da treba one koji se zovu *konverzi*, *suradnici*¹⁹⁸, ili nekako drugačije, čvršće povezati sa životom i djelovanjem zajednice.¹⁹⁹ *Dekret* traži da „u ženskim ustanovama dođe do jednovrsnosti među sestrama“²⁰⁰ a da se među osobama zadrži samo razlika koju zahtijeva različitost poslova, određena posebnim Božjim pozivom ili nekom osobitom prikladnošću.²⁰¹

Zadnji se odjeljak ovoga broja tiče muških samostana i ustanova koje nisu čisto laičke te kaže da „mogu prema svojoj naravi i prema konstitucijama podjednako primati klerike i laike s jednakim pravima i dužnostima, osim u onome što proizlazi iz svetoga reda“.²⁰² Ovaj zahtjev Sabora po ovom će *Dekretu* uvelike utjecati na zajednički život i vrednotu zajedništva. Poziv na uspostavu jednovrsnosti, jednakih prava i dužnosti svih članova jedne redovničke zajednice, otvorit će nove prostore, nove izazove, nove mogućnosti, ali i zbunjenost zbog dosadašnje prakse i vrednovanja pojedinih članova unutar redovničke zajednice.

Među pozitivne plodove obnove koja se odnosi na zajednički život IX. redovita opća skupština biskupske sinode održane ujesen 1994. godine ubraja „veće otvaranje osjećaju zajedničarskog života, s njegovim evanđeoskim zahtjevima i oblicima pravog duhovnog i bratskog zajedništva. To je dovelo do toga da se više vrednuju osobe nego ustrojstva, da se pazi na potrebe pojedinih članova zajednice, da se shvati značenje osobnog zalaganja i zajedničke odgovornosti; dovelo je do uzajamnog zajedništva koje se sastoji od savršenijih međusobnih, jednostavnijih i vjerodostojnijih odnosa“.²⁰³ Među negativnim vidicima spominje znakove individualizma i posvjetovljenja – sekularizma²⁰⁴ na izravnu štetu kako zajedništva tako i javnog svjedočenja posvećenog života u društvu.

¹⁹⁷ Usp. *Istražujete*, br. 4, 17.

¹⁹⁸ „Na početku su pomoćnici bili penitenti koje je pojedini samostan milostivo primao te im je često bilo teško dati onaj odgoj koji bi zadovoljio samostanski život. No danas to više nije slučaj. Danas se na kapitulima i kanonskim vizitacijama govori da su 'pomoćnici pravi članovi zajednice', a ipak postoji neki rascjep između njih i klerika. Ni u pitanjima redovništva nemaju ista prava kao klerici: ne sudjeluju na provincijalnim ili generalnim kapitulima, smatraju se vrstom »novaka«, o njima se brine jedan svećenik, često mlađi i neiskusniji od njih... Takva je situacija danas neodrživa. Osim toga što takav stav vrijeđa ljubav, vrijeđa i osnovna prava ljudskog dostojanstva.“ Kerubin BARBARIĆ, *Redovnici danas. Novo lice redovništva – posvećenje i znak Crkve*, 68.

¹⁹⁹ Usp. *Perfectae caritatis*, br. 15, 315.

²⁰⁰ *Isto*.

²⁰¹ Usp. *Isto*.

²⁰² *Isto*.

²⁰³ SINODA BISKUPA, IX. REDOVITA OPĆA SKUPŠTINA, *Posvećeni život i njegova zadaća u Crkvi i svijetu*, br. 26, 36-37.

²⁰⁴ Usp. *Isto*, br. 28, 39.

2.2. Kontemplativna dimenzija redovničkog života

Crkveni dokumenti o posvećenom životu posvećuju veliku pozornost kontemplativnoj dimenziji redovničkog života i gotovo da nema dokumenta koji ne progovara o toj temi.

Među najvažnije komponente redovničkog života Dekret *Perfectae caritatis* ubraja duhovni život i kontemplaciju te im posvećuje velik dio teksta.

Redovnici trebaju „spajati kontemplaciju – po kojoj umom i srcem prijanjaju uz Boga – s apostolskom ljubavlju kojom se nastoje pridružiti djelu otkupljenja i širenju kraljevstva Božjeg“.²⁰⁵ Dekret poziva članove redovničkih ustanova da njeguju duh molitve i samu molitvu, da svakoga dana čitaju i razmatraju tekstove iz Svetog pisma te da slave svetu liturgiju, osobito otajstvo euharistije.²⁰⁶ To su izvori iz kojih redovnici crpe hranu za svoj duhovni život, a time ujedno i snagu za život u zajednici.

Kontemplativna dimenzija redovničkog života razmatrana je na Plenarnoj sjednici Svete kongregacije za redovnike i svjetovne ustanove koja se održavala od 4. do 7. ožujka 1980. godine. Izbor ove teme, odobren od Svetog Oca, vremenski se podudara s pojavom obnovljenog zamaha novih oblika molitve i kontemplativnog načina života kako u Božjem narodu općenito tako i u redovničkim zajednicama. Osjetila se težnja prevladavanja štetne podvojenosti između unutarnjeg duhovnog života i djelatnosti u osobnom i zajedničkom životu redovnika i redovnica, kao odgovor na razdoblje obezvređivanja molitve i sabranosti.²⁰⁷

Kontemplativna dimenzija je milosna stvarnost koju vjernik, ali i redovnik/redovnica doživljava kao Božji dar. Ona osposobljava osobu da spozna Oca (usp. Iv 14,8) u tajni trojstvenog zajedništva (usp. Iv 1,1-3) tako da bi mogao okusiti „Božje dubine“ (usp. 1 Kor 2,10).²⁰⁸ Kontemplativna dimenzija opisuje se kao „bogoslovni odgovor vjere, ufanja i ljubavi kojim se vjernik otvara objavi i zajedništvu živoga Boga po Kristu u Duhu Svetomu“.²⁰⁹ Ona se izražava u slušanju i razmatranju Božje riječi; u zajedništvu božanskog života koji se daje sakramentima, osobito euharistijom; u osobnoj i liturgijskoj molitvi; u trajnoj želji i traženju Boga i njegove volje u drugima; u svjesnom sudjelovanju u Božjem spasenjskom poslanju te u darivanju sebe drugima za dolazak Božjega kraljevstva.²¹⁰

²⁰⁵ *Perfectae caritatis*, br. 5, 319.

²⁰⁶ Usp. *Isto*, br. 6, 319.

²⁰⁷ Usp. *Kontemplativna dimenzija redovničkog života*, 142.

²⁰⁸ Usp. *Isto*, br. 1, 143.

²⁰⁹ *Isto*.

²¹⁰ Usp. *Kontemplativna dimenzija redovničkog života*, br. 1, 143.

Redovnička zajednica kao „obitelj ujedinjena u Gospodinovo ime“²¹¹ po svojoj naravi je mjesto gdje se iskustvo Boga treba moći na poseban način postići i priopćiti drugima. Bratsko/sestrinsko međusobno prihvaćanje u ljubavi pospješuje „stvaranje ozračja prikladnog za podupiranje duhovnog napretka svakog pojedinca“²¹² u zajednici. Zbog toga je redovnicima potrebno mjesto molitve unutar samostana, gdje svakodnevni susret s Bogom, izvorom zajedništva u ljubavi, nalazi svoj trajni motiv poziva i oslonca. Isusova stvarna prisutnost u euharistiji postaje živi znak zajednice koja se izgrađuje svakoga dana u ljubavi.²¹³ Kako je euharistija u samom središtu Crkve, tako se i redovnici na osobit način trebaju truditi da im euharistija bude središte života, a to znači središte svakoga dana, središte njihova rada i čvrsta središnja točka poveznica zajedništva. Liturgija, posebice slavljenje euharistije, izgrađuje zajednicu,²¹⁴ ona je „ujedinjujuće središte“²¹⁵ redovničkog života. Nakon euharistije sljedeća potpora zajedničkom životu i zajedništvu redovničke zajednice je svakodnevna molitva u zajednici, koja ima svoje uporište u Božjoj riječi, u jedinstvu s molitvom Crkve, a to je prije svega liturgija časova. Zajedništvu uvelike pridonosi i intenzivna molitva u stalnom tjednom i mjesečnom ritmu, kao i godišnje duhovne vježbe.²¹⁶ Božja je riječ hrana za život zajednice, za molitvu i za svakodnevni hod, ona je počelo koje ujedinjuje zajednicu.²¹⁷ Papa Franjo smatra da Božja riječ obnavlja redovničke zajednice: „Božja je riječ ta koja budi vjeru, koja je hrani i oživljuje. Božja je riječ ta koja dira srca, obraća ih Bogu i njegovoj logici koja je tako različita od naše.“²¹⁸ Dokument *Bratski život u zajednici* smatra zajedničku molitvu temeljem svakoga zajedničkog života. Ona polazi od kontemplacije Božjeg misterija i divljenja njegovoj prisutnosti, koja djeluje kako u najbitnijim trenucima redovničkih obitelji tako i u skromnoj i svakidašnjoj stvarnosti redovničke zajednice.²¹⁹ Svaki redovnik/redovnica ima pravo dobiti podršku prisutnošću i primjerom drugih članova vlastite zajednice u molitvi.

²¹¹ *Perfectae caritatis*, br. 15, 328.

²¹² *Evangelica Testificatio*, br. 39, 53.

²¹³ Usp. *Kontemplativna dimenzija redovničkog života*, br. 15, 148.

²¹⁴ Usp. Slavko PAVIN, Euharistija – temelj duhovnosti redovničkoga života, u: *Posvećeni život*, 10 (2005.), br. 1 i 2, 83.

²¹⁵ SVETA KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE INSTITUTE, *Redovnički život u nauku Crkve* (31. V. 1983.), KVRPuJ, Zagreb, 1984., br. 30, 28. Dalje se citira: *Redovnički život u nauku Crkve*.

²¹⁶ Usp. *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata*, br. 20, 196.

²¹⁷ Usp. *Ponovno krenuti od Krista*, br. 24, 36.

²¹⁸ *Radujte se*, br. 6, 23., bilj. br. 42, FRANJO, Ona privlačnost koja pomaže Crkvi rasti, susret sa svećenicima, redovnicama i redovnicima u katedrali Svetog Rufina [Susret s klerom, osobama posvećenog života i članovima pastoralnog vijeća, Asiz (Perugia), 4. listopada 2013.], *L'Ossevatore Romano*, 6. listopada 2013., CLIII (229) 6.

²¹⁹ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 12, 22.

Molitva s drugima i sudjelovanje u euharistiji povlastica je i zadatak svakog člana. Ta međusobna pomoć podržava napor da se živi životom sjedinjenja s Gospodinom.²²⁰

Učvršćenju duha zajedništva također pridonosi često osobno primanje sakramenta pomirenja, osobna molitva, duhovno štivo te njegovanje raznih pobožnosti, osobito prema Blaženoj Djevici Mariji.²²¹

Dokument *Bratski život u zajednici* podsjeća ponovno na vrijednost molitve u zajedništvu po *Lectio divina*. Kada se ovaj način zajedničke molitve prakticira, on hrani vjeru i nadu svakoga člana redovničke zajednice.²²² *Vita consecrata* ići će korak dalje time što će pozvati redovnike/redovnice da osobitu pažnju posvete spisima Novoga zavjeta, napose evanđeljima. Zajedničko razmatranje biblijskih tekstova dovodi do radosnog dijeljenja bogatstva Božje riječi, zahvaljujući kojima braća i sestre zajedno rastu i uzajamno se pomažu u duhovnom napretku.²²³

Bez kontemplacije i molitve „nemoguće je imati pogled vjere“.²²⁴ Redovnički život pomalo gubi smisao, a lica braće i sestara potamnjuju te postaje nemoguće u njima otkrivati Kristovo lice.²²⁵ Dokument o posvećenom životu *Ponovno krenuti od Krista* zamjećuje kako su molitva časoslova i euharistijsko slavlje, tijekom niza posljednjih godina, zauzele središnje mjesto u životu svake redovničke zajednice.²²⁶ To potiče na uzajamno izgrađivanje te može postati svjedočanstvo kako se postaje „dom i škola zajedništva“.²²⁷

Euharistija se dovodi u bliski odnos sa zajedništvom u redovničkoj zajednici. Kako bi ona mogla uroditi plodovima zajedništva i obnove, potrebno je ispuniti neke bitne uvjete, a to su uzajamno opraštanje i ljubav prema Gospodinovu učenju da je prije prinošenja žrtve potrebno potpuno pomirenje s braćom i sestrama (usp. Mt 5,23). Euharistijsko slavlje ne dopušta ravnodušnost naspram drugih. S druge strane, dobro je imati pred očima da su ovi bitni uvjeti plod i znak dobro slavljene euharistije. Ljubav i opraštanje proizlazi iz zajedništva s euharistijskim Isusom. Zajednica se svakodnevno obnavlja okupljena oko euharistijskog Isusa. Na ovaj način zajednica posvećenih osoba, koja živi i svjedoči uskršno otajstvo svakodnevno ga obnavljajući u euharistiji postaje svjedok zajedništva i proročki znak za

²²⁰ Usp. *Redovnički život u nauku Crkve*, br. 30, 28.

²²¹ Usp. *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata*, br. 20, 196.

²²² Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 16, 23.

²²³ Usp. *Vita consecrata*, br. 94, 111-112.

²²⁴ *Ponovno krenuti od Krista*, br. 25, 37.

²²⁵ Usp. *Isto*.

²²⁶ Usp. *Isto*.

²²⁷ *Ulaskom u novo tisućljeće*, br. 43, 56.

društvo.²²⁸ Papa Franjo stavlja u usku vezu molitvu i poslanje te smatra da je u molitvi izvor plodnosti poslanja. On poziva posvećene osobe da i u vrtlogu najhitnijih i najtežih obveza njeguju kontemplativnu dimenziju.²²⁹

2.3. Formacija u redovničkim ustanovama

Redovnički odgoj ili redovnička formacija specifični je oblik odgoja unutar jedne redovničke zajednice u Crkvi. Prema najjednostavnijoj definiciji formacija je trajni rast osobe, koju treba pratiti od prvih koraka do smrti. Ona je trajni proces rasta prema potpunom životu posvećenja osobi Isusa Krista, od trenutka kada se počinju pokazivati prvi znakovi živog zanimanja za poziv do konačnog dovršetka, kada redovnik odnosno redovnica završava svoj zemaljski život. Redovnici žive naročiti oblik posvećenog života u jednoj redovničkoj zajednici koji pretpostavlja trajni i postupni razvoj, koji se nikada ne zaustavlja.²³⁰ Redovnička formacija sastoji se u tome da se sve više postaje Kristov učenik, rastom u sjedinjenju i suobličenju s njim.

Budući da je formacija trajni rast, ona ima različite dijelove i faze. Prvi je dio *početna formacija*, a drugi dio toga puta jest *trajna formacija*. Prvi dio ili početna formacija ima četiri faze od kojih je prva kandidatura, a druga postulatura. Crkveni dokumenti ove dvije faze nazivaju jednim imenom 'prednovicijat'. U razdoblju prednovicijata²³¹ nastoji se identificirati istinitost poziva. Treća je faza novicijat, koji uvodi u novi oblik života. Početak četvrte faze jest prvo zavjetovanje. Ova faza naziva se još vrijeme juniorata, u kojemu se produbljuje redovnički poziv i identitet. Činom polaganja doživotnih zavjeta završava početna, a počinje trajna formacija.²³² U trajnoj formaciji redovnici/redovnice trebaju tijekom cijeloga života revno nastaviti oko vlastite duhovne, doktrinarne i praktične formacije, koristeći vrijeme i sredstva koje im u tu svrhu ponude poglavari.²³³

Saborski i posaborski dokumenti o redovničkom životu naglašavaju odgojno značenje uže zajednice odgajanika. Tako Uputa svete kongregacije za redovnike *Renovationis causam*

²²⁸ Usp. *Ponovno krenuti od Krista*, br. 26, 39.

²²⁹ Usp. Omelia in occasione della santa messa con i seminaristi, i novizi e le novizie, Basilika Vaticana, 7 luglio 2013, u: *Sequela Christi*, XXXIX (2013.), br. 2, 49.

²³⁰ Usp. *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata*, br. 44, 204.

²³¹ Pojam 'prednovicijat' obuhvaća razdoblje kandidature i postulare u većini družbi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, no u nekim se družbama to razdoblje naziva samo postulatura.

²³² Usp. *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata*, br. 48, 206.

²³³ Usp. *Isto*, br. 41, 212.

traži da se „novicijat mora odvijati u zajednici ili grupi novaka bratski između sebe povezanih pod vodstvom učitelja“.²³⁴ Velika važnost i odgojna uloga pridaje se zajedničkom životu novaka.²³⁵

Ono što je jednako za sve redovničke zajednice jesu sami djelatnici formacije. Crkveni dokumenti²³⁶ navode četiri djelatnika formacije. Prvi i glavni djelatnik je Bog, koji je inicijator samog poziva. On djeluje po svojoj riječi i sakramentima, molitvi i liturgiji, učiteljstvu Crkve i na najneposredniji način po odgojitelju. Drugi je djelatnik formacije sam redovnik/redovnica, koji s ljubavlju prihvaća odgovornost za vlastiti rast. Na trećem je mjestu odgojitelj/odgojiteljica koji pomažu prepoznavati Božje djelovanje te hraniti život temeljitim naukom i življenom molitvom. Odgojitelj također treba vrednovati prijedeni put, raspoznavati vjerodostojnost zvanja i sposobnost odgovora na prvo i doživotno zavjetovanje. Zanimljivo je da papin dokument *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu...* zajednicu kao djelatnika cjelokupnog formativnog postupka stavlja na zadnje mjesto.²³⁷ No to nikako ne umanjuje njezinu važnost. Zajednica treba biti živi svjedok Krista i potpora u svakom trenutku.

Formacija je proces koji se odvija u zajednici. Zajednica koja je prožeta duhom molitve i velikodušnim posvećivanjem, koja svoje zajedništvo utemeljuje na Kristu te sudjeluje u njegovu poslanju pruža pogodnu sredinu za formaciju.²³⁸ Redovnička je zajednica sjedište i prirodna sredina u kojoj su svi u procesu rasta i sazrijevanja, tu je svatko odgovoran ne samo za svoj nego i za rast drugoga.²³⁹

Ono što privlači mlade u određenu redovničku zajednicu prije svega je svjedočenje radosti već pozvanih redovnika/redovnica i potpora ustrajnosti. Na mlade u samostanu djeluje zajednica kao cjelina, ali i svaka osoba pojedinačno. Osobni život predanja redovničkom pozivu, svijest življenja u Božjoj prisutnosti i svjedočenje te prisutnosti svima najjasnije je sredstvo oduševljavanja mladih za život u zajednici. Odgoj u zajednici ne smije biti shvaćen kao funkcija samo određene osobe ili više njih, nego kao odnos prihvaćanja i povjerenja svih, kao zajedničko traženje i otkrivanje Božjeg plana za svaku osobu.

²³⁴ *Renovationis causam - uputa o obnovi formacije za redovnički život*, br. 15/II, 51.

²³⁵ „Budući da za formaciju novaka najveću važnost ima zajednički život, mali broj novaka nije prikladan za promicanje zajedničkog života.“ *Isto*, br. 18, 51.

²³⁶ Usp. *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata*, br. 47, 205.

²³⁷ Usp. *Isto*, br. 47, 206.

²³⁸ Usp. *Isto*.

²³⁹ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 43, 38.

Dokument *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama* dovodi formaciju u vezu s kvalitetom redovničkog zajedništva. Ta kvaliteta proizlazi kako iz općeg ozračja u zajednici tako i iz stila života njezinih članova. Zajednicu se predstavlja kao sredstvo formacije. Nadalje, mir i vazmena radost neke zajednice dovodi se u usku vezu s osobnim umiranjem samima sebi i prihvaćanjem dara Duha svake osobe u zajednici.²⁴⁰ Redovnici i redovnice trebaju za vrijeme formacije u svojim zajednicama moći naći „duhovno ozračje, zbiljnost života i apostolski polet“.²⁴¹ Zajednica koju karakterizira stav vjere, svjedočenje nade i radosti, uzajamno prihvaćanje i povjerenje, ravnopravni dijalog, zajednica je koja pozitivno utječe na mlade i kadra ih je uvelike oduševiti za Krista, za Crkvu, za život zajedništva.

2.4. Bratski/sestarski²⁴² život u zajednici

Jedna od temeljnih karakteristika redovničkog života bratski je odnosno sestarski život u zajednici. Prema crkvenim dokumentima bratski/sestarski život podrazumijeva prije svega zajednički suživot koji u sebi uključuje radosnu jednostavnost,²⁴³ uzajamnu otvorenost i povjerenje,²⁴⁴ sposobnost za razgovor²⁴⁵ te pristajanje na zajedničarsku disciplinu, to jest askezu.²⁴⁶ Bitna svojstva potrebna za izgradnju ljudskih odnosa u jednoj redovničkoj zajednici jesu plemenitost, iskrenost, nadzor samoga sebe, finoća, smisao za humor i duh sudioništva.²⁴⁷

Crkveni dokument *Bratski život u zajednici* stavlja vrednotu radosti i svjedočenje radosti u bratskom životu kao bitan izvor novih zvanja i potporu ustrajnosti. Također naglašava da postoji opasnost da radost bude ugušena zbog prevelikog posla, da ju pretjerani žar oko neke stvari dovede do zaborava ili da ju zamagli neprestano ispitivanje o identitetu i budućnosti.²⁴⁸ Papa Franjo smatra zajedništvo i bratstvo odnosno sestrinstvo prvim i

²⁴⁰ Usp. *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama*, br. 26, 247-248.

²⁴¹ *Isto*, br. 27, 248.

²⁴² Svi su crkveni dokumenti o posvećenom životu pisani u muškom rodu. Tako su i prevedeni na hrvatski jezik. Izraz *bratski život* zacijelo ne podrazumijeva samo život muških redovničkih zajednica, nego u tome trebamo iščitavati i sestarski život, premda se on nigdje ne spominje. Izuzetak je dokument *Ponovno krenuti od Krista* koji podjednako upotrebljava i muški i ženski rod. No izraz *bratski život* i ovdje je ostao kao i u drugim dokumentima. Unatoč tomu, ovaj će rad sadržavati oslovljavanje kako u muškom tako i u ženskom rodu.

²⁴³ Usp. *Evangelica Testificatio*, br. 39, 53.

²⁴⁴ Usp. *Perfectae caritatis*, br. 14, 326-328.

²⁴⁵ Usp. ZAKONIK KANONSKOG PRAVA S IZVORIMA, Glas koncila, Zagreb, 1996, kan. 619, 309-311.

²⁴⁶ Usp. *Evangelica Testificatio*, br. 39, 53.; *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata*, br. 19, 195-196.

²⁴⁷ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 27, 28.

²⁴⁸ Usp. *Isto*, br. 28, 28-29.

najuvjerljivijim evanđeljem kojega treba propovijedati.²⁴⁹ Obraćajući se sestrama klarisama Papa govori o redovničkoj zajednici koja treba biti više ljudska: „Gajiti među sobom prijateljstvo, obiteljski život, uzajamnu ljubav. Neka samostan ne bude čistilište, već obitelj. Problema ima, i bit će ih, ali baš kao što se čini u obitelji, potrebno je s ljubavlju tražiti rješenje; ne uništiti jedno da bi se riješilo drugo; neka ne bude suparništva. Graditi život u zajednici, jer kada je u zajedničkom životu tako, kao u obitelji, upravo je Duh Sveti usred zajednice... I zajednički život uvijek živjeti velikodušno. Zažmiriti na jedno oko, ne hvaliti se, sve podnositi, smijati se od srca. A znak toga je radost.“²⁵⁰

Svakodnevni bratski/sestarski život u zajednici podrazumijeva zajedničko sudjelovanje u molitvi, radu, obrocima i odmoru. Karakterizira ga nadalje duh skupine, odnosi prijateljstva i suradnje te uzajamno podupiranje.²⁵¹

Čovjek je biće komunikacije i odnosa. Da bi se ojačao bratski/sestarski život u zajednici, potrebna je „opširnija i dublja komunikacija“.²⁵² O njoj se zadnjih dvadesetak godina sve više govori i piše. S jedne strane, umnožile su se komunikacijske mogućnosti i sredstva, a s druge strane, čini se kao da je izostala ona temeljna kvalitetna komunikacija među osobama. Komunikacija unutar redovničkih zajednica doživjela je svojevrsan razvoj. Povećao se broj redovitih susreta na svim razinama (mjesnoj, pokrajinskoj, provincijalnoj, vrhovnoj), poglavari češće šalju pisma i preporuke, češće posjećuju zajednice te se proširilo korištenje raznih medija (glasilo, e-pošta, internet, mobitel). Ovakva je komunikacija stvarateljica užitih veza, ona okrepljuje obiteljski duh, senzibilizira za opće probleme te okuplja osobe oko zajedničkog poslanja. Susreti u tjednom ritmu na razini jedne mjesne zajednice korisni su trenutci kako bi se mogle priopćiti vlastite misli, razmotriti i procijeniti prijedeni put te zajednički programirati budućnost. Intenzivna komunikacija osobito je važna među redovnicima koji žive u istoj zajednici. Njezino nepostojanje slabi bratstvo/sestrinstvo zbog nepoznavanja onoga što živi druga osoba, čini brata/sestru strancem, a odnos bezimenim te može dovesti do pravih odvajanja i samoće. Osim ovoga crkveni dokument *Bratski život u zajednici* spominje još neke od problema oskudne kakvoće temeljne komunikacije unutar redovničke zajednice te predlaže neka od sredstava pomoći. Svodeći komunikaciju na rubne teme i probleme izostaje uzajamnost u onome što je životno i središnje na putu posvećenja.

²⁴⁹ Usp. *Radujte se*, br. 9, 29.

²⁵⁰ *Radujte se!*, br. 9, 29., bilj. br. 48; FRANJO, Za klausuru koju resi veliko čovjekoljublje, preporuke klarisama u bazilici Svete Klare. Obraćanje klauzurnim monahinjama, Asiz (Perugia), 4. listopada 2013, *L'Osservatore Romano*, 6. listopada 2013., CLIII (229), 6.

²⁵¹ Usp. *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata*, br. 19, 195-196.

²⁵² *Bratski život u zajednici*, br. 29, 29.

Dokument predlaže izravno suočavanje s problemima, taktički i pažljivo, bez prisile, te hrabro i stvaralački, pomoću oblika i sredstava koji će svim članovima pomoći da nauče kako međusobno jednostavno i bratski/sestarski dijeliti darove Duha koji služe za izgradnju svih.²⁵³ Oblici i sredstva komuniciranja različiti su. Među redovita se ubrajaju: uzajamno dijeljenje Riječi i iskustva Boga, zajedničko rasuđivanje i zajednički projekti, bratsko/sestarsko popravljjanje,²⁵⁴ preispitivanje života i neki tipični oblici iz tradicije.²⁵⁵ Izvanredna sredstva jesu pomoć stručnjaka za komunikaciju i profesionalaca na području psihologije ili sociologije. *Dokument* ova sredstva smatra korisnima, ali ne i dostatnima te upozorava da ih treba razborito procijeniti i suzdržljivo iskoristiti. Njih se može zatražiti u slučaju *zida podjele* koji može biti podignut u zajednici.²⁵⁶

Dokument Kongregacije za katolički odgoj *Smjernice za korištenje psihološke struke u primanju i odgoju svećeničkih kandidata* pruža jasne smjernice za pomoć odgojiteljima, kako svećeničkih tako i redovničkih kandidata i kandidatica. U nekim slučajevima korisno je uteći se stručnjacima u psihološkim znanostima kako bi se izbjegao rizik pripuštanja svećeništvu i redovništvu onih osoba koje za to nisu prikladne. *Dokument* ipak predlaže izbjegavanje „korištenja specijalističkih psiholoških i psihoterapeutskih tehnika“.²⁵⁷

Sredstva priopćavanja (mediji) uvelike utječu na unutarnju komunikaciju u redovničkoj zajednici. Potrebna je dobra formacija za prihvaćanje medija te njihovu kritičku i plodonosnu upotrebu. Njihova procjena, provjera i programiranje mogu biti predmet i tema susreta u zajednici. Dokument *Bratski život u zajednici*²⁵⁸ spominje problem televizije koji može postati jedini oblik rekreacije te ponekad sprečava odnos među osobama, ograničava komunikaciju te škodi posvećenom životu. Papa Franjo upozorava na naše doba u kojemu dominira prodorna i globalna komunikacija a istodobno nesposobnost komuniciranja s

²⁵³ Usp. *Isto*, br. 32, 30.

²⁵⁴ Jedno od tumačenja pojma bratsko/sestrinsko popravljjanje, ispravljanje: „Ono što se nekad zvalo bratsko ispravljanje u biti je prijedlog o zajedničkom radu za razjašnjavanje i razumijevanje, poznavanje i prepoznavanje. Zajedno se razmišlja, nastoje se izdvojiti očite slabosti, predrasude, bolestan ponos, paranoični kompleksi, možda čak zla namjera. Pokušava se izdvojiti pozitivne osobine koje imamo, gdje griješimo te naći rješenja. Posao je to gradnje i rušenja, lakši ako se radi udvoje. Teško je naći pogreške kad smo sami, jer u ovom slučaju budući da smo suci i optuženi u isto vrijeme, došli smo do prihvaćanja vrednota u vlastitu korist. Tako se ozdravlja i raste. Važno je polaziti od ljubavi. Tada brane i odbijanja nestaju same od sebe. Sve ovo se gleda kao davanje neslužbene pomoći pojedincu s problemima od povjerljive osobe koja može biti prijatelj, poglavar, duhovni vođa. To pomaže ne samo obnavljanju njegova unutarnjeg dobra i skladnih odnosa već i njegovu općeljudskom rastu.“ Giuseppe COLOMBERO, *Od suživota do bratstva*, Teovizija, Zagreb, 2005., 141-142.

²⁵⁵ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 14, 16, 28, 31 i 32.

²⁵⁶ Usp. *Isto*, br. 33, 31.

²⁵⁷ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Smjernice za korištenje psihološke struke u primanju i odgoju svećeničkih kandidata* (29. VI. 2008.), Dokumenti 156, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., br. 5, 16.

²⁵⁸ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 34, 32.

autentičnošću. On poziva redovnike/redovnice da budu znak mogućnosti gostoljubivih, transparentnih i iskrenih ljudskih odnosa.²⁵⁹

Dokument *Bratski život u zajednici* sasvim otvoreno i jasno govori da su u svakoj redovničkoj zajednici neizbježni sukobi i slabosti²⁶⁰ i da „idealna zajednica zasada još ne postoji“.²⁶¹ Zajednica je mjesto u kojem svatko prepoznaje krhkosti. Bratski/sestarski život u zajednici ne rađa savršenost odnosâ, nego prihvaća ograničenost svih svojih članova i nosi je u srcu i molitvi kao ranu koja je nanesena Isusovoj zapovijedi ljubavi (usp. Iv 13,31-35).²⁶²

Papa Ivan Pavao II. kaže da bratski život u zajednici, shvaćen kao život koji se dijeli u ljubavi „*teološki prostor* u kojemu se može iskusiti mistična nazočnost uskrslog Gospodina (usp. Mt 18,20), a događa se zahvaljujući uzajamnoj ljubavi hranjenoj Riječju i Euharistijom, pročišćenoj u Sakramentu Pomirenja, podržavanoj zaklinjanjem jedinstva, posebnoga dara Duha onima koji zauzimaju stav pokornog slušanja Evanđelja“.²⁶³ Ovog jedinstva nema bez „uzajamne bezuvjetne ljubavi koja zahtijeva raspoloživost za služenje ne štedeći snage, spremnost za prihvaćanje drugoga onakva kakav jest ne 'sudeći ga' (usp. Mt 7, 1-2), sposobnost opraštanja 'sedamdeset puta sedam' (Mt 18,22)“.²⁶⁴

Za bratski, odnosno sestarski život u zajednici vrlo je važna zajedničarska disciplina, odnosno askeza. O njoj progovaraju gotovo svi dokumenti od Drugog vatikanskog sabora do danas, pod različitim terminima kao što su: pokora,²⁶⁵ mrtvljenje,²⁶⁶ askeza.²⁶⁷ Bez askeze redovnički život nije uopće zamisliv. On je po definiciji pokornički život u kojem se pokora ne prihvaća u prvom redu kao pokora za vlastite i tuđe grijehe, nego kao sebedarna žrtva iz ljubavi prema Bogu i bližnjemu.

Među bitne elemente koje treba prilagoditi i obnoviti u redovničkom životu navode se djela pokore i mrtvljenje.²⁶⁸ Dekret *Perfectae caritatis* ne daje objašnjenje i ne navodi poimenice koja bi to djela pokore bila i što bi se podrazumijevalo pod mrtvljenjem.

²⁵⁹ Usp. *Istražujete*, br. 13, 42.

²⁶⁰ Usp. *Isto*, br. 15, 46.

²⁶¹ *Isto*, br. 6, 27.

²⁶² Usp. *Istražujete*, br. 13, 44.

²⁶³ *Vita consecrata*, br. 42, 51.

²⁶⁴ *Isto*.

²⁶⁵ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Sacrosanctum concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji* (4. XII. 1963.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 110, 49.

²⁶⁶ Usp. *Perfectae caritatis*, br. 5 i 12., 318-325.

²⁶⁷ Usp. *Kontemplativna dimenzija redovničkog života*, br. 14, 147.

²⁶⁸ „Redovnici moraju više od ostalih vjernika vršiti djela pokore i mrtvljenja. Pokorničke vježbe koje su vlastite ustanovama neka se, ukoliko je potrebno, obnove tako da ih članovi, vodeći brigu o predajama i Istoka i Zapada i današnjim prilikama, doista uzmagnu provoditi u djelo, usvojivši također nove oblike iz današnjeg načina života.“ *Ecclesiae sanctae*, br. 22, 39.

Dobar zajednički bratski/sestarski život ne može se zamisliti bez odricanja od sama sebe. Bez odricanja „ne može biti dobroga zajedničkog života niti plodnog apostolata“.²⁶⁹ Život po zavjetima nužno uključuje askezu. Askeza je potrebna kako bi se moglo živjeti u siromaštvu u duhu i u zbilji (zavjet siromaštva), kako bi se moglo biti podložno volji drugoga koji predstavlja Krista (zavjet poslušnosti) te kako bi se moglo ljubiti kao što Krist ljubi (zavjet čistoće). Redovnički se život treba izgrađivati na radosnoj i uravnoteženoj strogosti te na konkretnim dragovoljnim odricanjima, što redovnicima daje duhovnu slobodu za radosno življenje redovničkih zavjeta.²⁷⁰

Dokument *Bratski život u zajednici* dovodi u usku vezu bratski život u zajednici i odricanje od samih sebe kako bi se primilo i prihvatilo drugoga s njegovim ograničenjima. Zapadnjačko društvo uzdiže neovisnu osobu, koja se sama ostvaruje i sigurna je u sebe, dok Evanđelje traži ljude koji znaju umirati sebi da bi se rodio bratski/sestarski život.²⁷¹ Dokument jasno daje do znanja da je askeza shvaćena kao odricanje od samih sebe bila jedna od slabih točaka obnove posljednjih godina te napominje da su se umnožile spoznaje, istražili različiti vidovi zajedničkog života, a manje se obraćalo pozornosti asketskom naporu, nužnom i nezamjenjivom za svako oslobođenje koje može od skupine ljudi stvoriti kršćansko bratstvo.²⁷²

Pobudnica Ivana Pavla II. *Vita consecrata* još će jasnije staviti naglasak na značenje askeze u redovničkom životu time što će pojasniti u čemu se sastoji bit askeze za redovništvo. Papa kaže da treba ponovno otkriti *asketska sredstva* koja su tipična za duhovnu tradiciju Crkve i pojedine redovničke ustanove. Askeza pomaže u ispravljanju težnji ljudske naravi ranjene grijehom te pomaže posvećenoj osobi da ostane vjerna svom pozivu i nasljedovanju Isusa Krista. Pobudnica naglašava unutarnju askezu ili duhovnu borbu. Cjelokupna askeza ima za cilj suobličenje Kristovu životu.²⁷³ Papa će u jednom svom obraćanju redovničkim poglavarima u Rimu još jasnije izreći u čemu je bit askeze. Suobličenje Kristovu životu pretpostavlja stil života koji, uz odricanje i žrtvu, nosi u sebi veliki napor i nužno traži stalnu i prikladnu askezu. Ona se ne sastoji u programiranju života mrtvljenja i pokore, nego u posvemašnjem opredjeljenju za Isusa Krista. Samo ovo može dovesti do autentičnog

²⁶⁹ Redovnički život u nauku Crkve, br. 31, 29.

²⁷⁰ Usp. Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata, br. 31, 200-201.

²⁷¹ Usp. Bratski život u zajednici, br. 23, 25, 26-27.

²⁷² Usp. Isto, br. 23, 26.

²⁷³ Usp. Vita consecrata, br. 16 i 38, 20-22; 45

vrednovanja Križa te osobnog otkrića neizrecivog misterija Isusa Krista, raspetog i uskrslog.²⁷⁴

Zaključno se o askezi, kako ju tumače dokumenti o posvećenom životu, može reći da postoje blage razlike u samom pojmu askeze i načinima njezina ostvarenja, no gledajući u cjelini, prevladava pojam „askeza“. Dokumenti izrijekom ne nabrajaju koja su i kakva bi trebala biti asketska sredstva, no polazeći od Dekreta *Perfectae caritatis* naovamo može se zamijetiti tendencija veličanja unutarnje askeze naspram vanjske, koja je prije Drugog vatikanskog sabora zauzimala važno mjesto u posvećenom životu. Bratski/sestarski život u zajednici nezamisliv je bez ove osobne i zajedničarske asketske dimenzije življenja redovničkog života jer on uvelike utječe na kakvoću međuljudskih odnosa.

2.5. Posvećeni život i njegovo poslanje u Crkvi i svijetu

Poslanje je bitno za svaku redovničku zajednicu. Sam posvećeni život zapravo je poslanje. To su dvije nerazdvojive stvarnosti koje se međusobno duboko prožimaju. Poslanje nadalje „učvršćuje posvećeni život, daje mu novi zanos i nove motivacije, potiče njegovu vjernost“.²⁷⁵ Zajedništvo redovničke zajednice ne zadržava se unutar same zajednice, već se reflektira na sve one s kojima članovi te zajednice dolaze u doticaj po svom životu i apostolatu.

Papa Ivan Pavao II. u postsinodalnoj Apostolskoj pobudnici *Christifideles laici* kaže da se zajedništvo i poslanje međusobno isprepleću, uzajamno prožimaju i uvjetuju do te mjere da zajedništvo predstavlja ishodište i ujedno plod poslanja: zajedništvo je misionarsko, a poslanje je radi zajedništva.²⁷⁶ Ova istina može se jednako primijeniti i na bratsko/sestarsko zajedništvo u redovničkoj zajednici i njezino poslanje. Prečesto se u povijesti redovničkog života, a osobito danas, zaboravlja činjenica da je zapravo život u zajedništvu prvotno poslanje svake redovničke zajednice, a svjedočanstvo dobrog zajedničkog života uvjerljiv je znak Božje ljubavi Crkvi i svijetu.

U današnjem shvaćanju poslanja redovničke zajednice postoji tendencija da se poslanje poistovjeti s apostolatom. Tako se može dogoditi da se misli ako neka redovnička

²⁷⁴ Usp. Il discorso di Giovanni Paolo II ai partecipanti al Congresso Internazionale promosso dall'Unione Superiori Generali. L'impegno dei religiosi nella nuova evangelizzazione, grande sfida del nostro secolo a cui è chiamata tutta la Comunità dei battezzati, u: *L'Osservatore Romano*, 133 (27.11.1993.), br. 273, 4.

²⁷⁵ *Vita consecrata*, br. 78, 94.

²⁷⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu* (30. XII. 1988.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., br. 32, 75.

zajednica ne vrši nikakav vanjski apostolat, da je samim time izgubila svoje poslanje, to jest smisao svoga postojanja. No poslanje obuhvaća puno šire područje. U nj ulazi bratski/sestarski život i sve ono što taj život sačinjava. Jedan je od načina ostvarivanja poslanja apostolat redovničke zajednice. Na početku i svršetku toga apostolata nalazi se bratsko/sestarsko zajedništvo.²⁷⁷ Premda bratski/sestarski život nije „sve“ u poslanju redovničke zajednice, on je njegov bitan element, isto je tako važan kao i apostolsko djelovanje.²⁷⁸ Papa Franjo smatra da zajednica podupire cjelokupni apostolat i da ponekad u redovničkim zajednicama postoje napetosti koje povlače opasnost individualizma i raspršenosti. Oplemenjujuću snagu evanđelja svjedoči bratstvo/sestrinstvo koje se živi u zajednici u kojoj vlada prihvatanje, poštivanje, pomaganje, razumijevanje, uljudnost, opraštanje i radost.²⁷⁹

Poslanje se uvijek tiče cijele zajednice. To ne znači da u jednoj redovničkoj zajednici svi trebaju raditi isto, nego da je djelovanje svakog člana neposredno usmjereno na zajedničko poslanje. Viši poglavari odgovorni su za čuvanje integriteta zajedničkog apostolata. Apostolat svakog pojedinca ostaje uvijek apostolat redovnika/redovnice koji je poslan u zajedništvu s cijelom redovničkom zajednicom, a koje se nalazi u krilu Crkve.²⁸⁰

Dokument *Bratski život u zajednici* govori o napetosti u shvaćanju bratskog/sestarskog života i poslanja. Oni nisu uvijek bili jasni te su nerijetko izazivali napetosti bilo kod pojedinaca bilo u zajednici. Tako su neki život u zajednici smatrali zaprekom poslanju i gubitkom vremena.²⁸¹ Dokument jasno potvrđuje da se u nekim ustanovama više pažnje poklanjalo poslanju nego zajednici te da je to duboko utjecalo na bratski život u zajedništvu, i to toliko da se bratski život postavljao gotovo kao suprotnost poslanju.²⁸² Dokument jasno kaže da je bratsko/sestarsko zajedništvo kao takvo već apostolat i da on izravno pridonosi djelu evangelizacije.²⁸³

Vita consecrata dovodi u usku vezu poslanje i osobno svjedočanstvo kao prvotnu zadaću posvećenog života. To osobno svjedočanstvo sastoji se u uprisutnjivanju Krista u svijetu kao prvotne zadaće posvećenog života. Nadalje, na redovnički život gleda kao na sudjelovanje u Kristovu poslanju po bratskom/sestarskom životu u zajednici. Redovnički će

²⁷⁷ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 2, 9-10.

²⁷⁸ Usp. *Isto*, br. 56, 46.

²⁷⁹ Usp. *Istražujete*, br. 13. 44, bilj. br. 112, FRANJO, Obraćanje sudionicima generalnog kapitula Salezijanske družbe sv. Ivana Bosca (salezijanci), Rim, 31. ožujka 2014.

²⁸⁰ Usp. *Redovnički život u nauku Crkve*, br. 24-26.

²⁸¹ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 54, 45.

²⁸² Usp. *Isto*, br. 59, 51.

²⁸³ Usp. *Isto*.

život biti više apostolski što bude dublje njegovo posvećenje Gospodinu Isusu i „bratskiji zajedničarski oblik egzistencije“.²⁸⁴

2.6. Zavjet čistoće

Premda ne govore puno o odnosu zavjeta čistoće i zajedništva, crkveni dokumenti o posvećenom životu ipak ih stavljaju u usku vezu. Gledaju na taj zavjet kao na pozitivnu krepost. Samo ljubav prema Bogu može osobe potaknuti da neopozivo prihvate čistoću, a ta ljubav iziskuje zahtjevno bratstvo odnosno sestrinstvo. Čistoća je misterij ljubavi koji se očituje kao izvor dubokog mira.²⁸⁵ Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života *Perfectae caritatis* u broju 12 govori o zavjetu čistoće. Naglašava pozitivan smisao čistoće te njezinu sposobnost da obogati ljudsku osobu, potiče na služenje Bogu te apostolsku djelatnost. Također ističe teocentrični i sveopći značaj čistoće. Čistoća na „poseban način oslobađa čovjekovo srce (usp. 1 Kor 7,32-35) da se rasplamsa većom ljubavlju prema Bogu i prema svim ljudima.“²⁸⁶ Život u zajednici i zavjet čistoće dovode se u vezu riječima: „da se čistoća sigurnije čuva kad među članovima u zajedničkom životu vlada prava bratska ljubav“.²⁸⁷ Tamo gdje nedostaje bratske/sestrinske ljubavi, lakše se pada u napast potražiti negdje drugdje nadoknadu i utjehu. Pogodna je sredina za življenje zavjeta čistoće tamo gdje je ljubav, međusobno prihvaćanje i razumijevanje.²⁸⁸ Papa Ivan Pavao II. u razgovoru je s redovničkim poglavarima rekao da postoje mnogi svećenici i redovnici koji su napustili svoje zvanje. Ne želeći ulaziti u detaljne razloge tomu, ipak je naglasio da je potrebno stvarati ozračje zajedništva, i to vedro i ozbiljno.²⁸⁹ Da je potrebno razmotriti ili vrednovati zajednički život ako postoje slabosti u življenju zavjeta čistoće i u međusobnom prijateljstvu kod redovnika i redovnica, smatra također Joyce Ridick. Svakomu je u življenju toga zavjeta potrebna podrška i uzor subraće i susestara.²⁹⁰ Bratska/sestrinska ljubav podržava i oplođuje posvećenu čistoću, a čistoća je stvarateljica bratske/sestrinske ljubavi.²⁹¹ Zavjet je čistoće posebno usmjeren na ljubav čovjekovog srca. Čistoćom se naglašava zaručnički karakter te

²⁸⁴ *Vita consecrata*, br. 72, 87-88.

²⁸⁵ Usp. *Evangelica testificatio*, br. 13, 67-68.

²⁸⁶ *Perfectae caritatis*, br. 12, 324.

²⁸⁷ *Isto*.

²⁸⁸ Usp. Jean GALOT, *Redovnici i obnova. Komentar koncilskog dokumenta o redovničkoj obnovi*, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb 1973., 72-73.

²⁸⁹ Usp. IVAN PAVAO II., *Redovnički život u nauku Crkve. Papa razgovara s redovničkim poglavarima*, KVRPuJ, Zagreb, 1984., 64.

²⁹⁰ Usp. Joyce Ridick, *Zavjeti - blago u glinenim posudama*, 79.

²⁹¹ Usp. Kerubin BARBARIĆ, *Redovnici danas. Novo lice redovništva – posvećenje i znak Crkve*, 144.

ljubavi.²⁹² Odgoj za posvećenu čistoću zahtijeva sudjelovanje u pravoj bratsko-sestrinskoj ljubavi u zajednici koja se zatim konkretizira u otvorenim i srdačnim odnosima.²⁹³ Svaki zavjet ima zajedničarsku dimenziju, pa tako i zavjet čistoće. On treba biti izricanje sebedarja Bogu i Crkvi, ali i sebedarja koje se živi u redovničkoj zajednici. Ljubav koju redovnici/redovnice prihvaćaju po zavjetu čistoće nije sebična niti isključiva, ona nije osvajačka i nije rob strasti, „nego sveopća i bez interesa, slobodna i osloboditeljska, veoma potrebna za poslanje, treba biti uzgajana i rasti u bratskom životu“.²⁹⁴

Kao odgovor na izazov današnje hedonističke kulture koja oslobađa seksualnost od svake objektivne moralne norme svodeći ju na igru i potrošnju, potpomognuta sredstvima društvenog priopćavanja, odgovor posvećenoga života treba biti u radosnom življenju savršene čistoće. Redovnik dokazuje da ono što mnogi smatraju nemogućim postaje mogućim i oslobađajućim po milosti Isusa Krista. U Kristu je moguće ljubiti Boga iznad svega i ljubiti svako stvorenje. To svjedočanstvo iziskuje sve veću unutarnju čistoću u ljudskim odnosima. Redovnička je zajednica pozvana današnjem svijetu dati primjer življene čistoće pokazujući uravnoteženost, vladanje samim sobom, smionost, psihičku i afektivnu zrelost.²⁹⁵

Budući da posvećena čistoća izražava zajedništvo s Bogom, ona ne može biti odijeljena od zajedništva s braćom i sestrama u zajednici. Redovnička je zajednica stoga pozvana biti sredstvo posvećene čistoće koja je svjedočanstvo saveza između Boga i njegova naroda. To je savez koji oslobađa za služenje i za življenje bratstva. Ta ljubav, podržavana u zajedništvu, pomaže rasti u slobodi kako bi se moglo služiti svima u ljubavi Kristovoj.²⁹⁶

2.7. Zavjet siromaštva

Kako zavjet poslušnosti i čistoće, tako i zavjet siromaštva ima uvijek komunitarno obilježje. Drugi vatikanski sabor traži od redovnika/redovnica da njihovo siromaštvo bude ne samo osobno nego i „kolektivno svjedočanstvo siromaštva i neka od vlastitih dobara rado nešto pridonose za druge potrebe Crkve i za uzdržavanje siromaha.“²⁹⁷ To svjedočanstvo treba biti prilagođeno socijalnim i ekonomskim uvjetima sredine u kojoj se živi. Svjedočanstvo

²⁹² Usp. IVAN PAVAO II., *Redemptionis donum*. Apostolski nagovor redovnicima i redovnicama o njihovu posvećenju u svjetlu tajne Otkupljenja (25. III. 1984.) u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997., br. 11, 225. Dalje se citira: *Redemptionis donum*.

²⁹³ Usp. *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama*, br. 13, 240.

²⁹⁴ *Bratski život u zajednici*, br. 44, 40.

²⁹⁵ Usp. *Vita consecrata*, br. 88, 105-106 i *Perfectae caritatis*, br. 12, 324-325.

²⁹⁶ Usp. Camilo MACCISE, *Cento temi di vita consacrata. Storia e Teologia, Spiritualità e Diritto*, 196-197.

²⁹⁷ *Perfectae caritatis* 13, 326.

pojednog redovnika/redovnice se smije biti zasjenjeno ili oslabljeno protusvjedočanstvom ustanove.²⁹⁸ Redovničke su ustanove pozvane davati svjedočanstvo tako što će „izbjegavati svaku vrstu raskoši, neumjereni dobitak i gomilanje dobara“.²⁹⁹ Stil bratskoga života treba biti nadahnut kriterijima jednostavnosti i gostoljubivosti.³⁰⁰ Zavjet siromaštva od početka je bio temelj bratskog zajedništva i crkveni ga dokument *Bratski život u zajednici* stavlja u odnos prema služenju Bogu i siromasima. Siromaštvo pojedinog redovnika/redovnice ne samo da oslobađa brigâ za osobna dobra, nego obogaćuje zajednicu, koja se zbog toga može djelotvornije dati na služenje Bogu i siromasima.³⁰¹ Zavjet siromaštva zahtijeva življeno siromaštvo tako da sva dobra koja pojedini redovnik/redovnica stekne donosi u zajednicu. Na taj način redovnik/redovnica svjedoči narav ovisnosti koja je svojstvena svakom siromaštvu. Tako pojedinac ne uživa u vlastitim prihodima, nego u bratskom sudioništvu u zajedničkim dobrima.³⁰² Redovnik je dužan u zajednicu staviti sve svoje darove i plaću jer oni pripadaju cijeloj zajednici. Redovnik se odriče slobodne upotrebe dobara i raspolaganja njima, a u svojim materijalnim potrebama ovisi o zakonitom poglavaru ustanove.³⁰³

Zavjet siromaštva poziva redovnike i redovnice da se približe najsiromašnijima i najbjednijima. Ta blizina je razlog primjene onog stila osobnog i zajedničkarskog života koji je u skladu s njihovom obvezom slijediti siromašnog i poniženog Krista. To opredjeljenje za siromašne uključuje „unutarnju oslobođenost, jednostavnost i strogost zajedničkarskog života“.³⁰⁴ Zavjetovano siromaštvo koje obogaćuje zajedništvo u redovničkoj zajednici zahtijeva vrednote poput poniznosti, jednostavnosti, priznavanja tuđih darova, uvažavanje skrivene žrtve, vrednovanja posljednjih itd.³⁰⁵

Zajedništvo koje žive redovnici i redovnice po zavjetu siromaštva slično je prvoj kršćanskoj zajednici u kojoj su članovi sva svoja dobra stavljali u zajednicu (usp. Dj 2,42-45). Tako bratstvo/sestrinstvo bez zajedništva dobara ne može biti autentično. Zavjet siromaštva pokazuje osobe koje vrijede ne zbog onoga što posjeduju nego zbog onoga što one jesu. Međusobno dijeljenje materijalnih dobara u funkciji je susreta s Bogom i s drugima.³⁰⁶

²⁹⁸ Usp. Jean GALOT, *Redovnici i obnova. Komentar koncilskog dokumenta o redovničkoj obnovi*, 80.

²⁹⁹ *Perfectae caritatis*, br. 13, 326.

³⁰⁰ Usp. *Vita consecrata*, br. 90, 107.

³⁰¹ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 44, 39.

³⁰² Usp. *Evangelica testificatio*, br. 21, 70.

³⁰³ Usp. *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu*, br. 16, 194.

³⁰⁴ *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama*, br. 14, 241.

³⁰⁵ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 44, 39.

³⁰⁶ Usp. Camilo MARCCISE, *Cento temi di vita consacrata. Storia e Teologia, Spiritualità e Diritto*, 150.

2.8. Autoritet i posluh

Crkveni dokumenti o posvećenom životu pridaju veliku pozornost temi autoriteta i posluha u redovničkoj zajednici. Gotovo da nema dokumenta koji se na ovaj ili na onaj način ne dotiče te teme. O autoritetu, s jedne strane, i posluhu, s druge strane, uvelike ovisi kvaliteta redovničkog zajedništva. Stoga će ove dvije stvarnosti u ovoj cjelini biti promatrane u odnosu na redovničko zajedništvo kako ga vide crkveni dokumenti o posvećenom životu. *Perfectae caritatis* ovim riječima daje tumačenje zavjeta poslušnosti: "Po zavjetu poslušnosti redovnici prinose Bogu kao žrtvu samih sebe potpuno predanje vlastite volje i time se stalnije i sigurnije sjedinjuju s božanskom spasiteljskom voljom. Zato se redovnici - po primjeru Isusa Krista, koji je došao da vrši volju Očevu (usp. Iv 4,34; 5,30; Heb 10,7; Ps 39,9) te se "uzevši lik sluge" (Fil 2,7) po mucu naučio poslušnosti (usp. Heb 5,8) - na poticaj Duha Svetoga u duhu vjere pokoravaju poglavarima, koji su tu na mjestu Boga".³⁰⁷ *Dekret*, govoreći o poglavarima, kaže da u izvršavanju svoje dužnosti trebaju biti poučljivi volji Božjoj i izvršavati svoju vlast u duhu služenja braći, te im tako očitovati ljubav kojom ih Bog ljubi. Poglavarari trebaju pomoći svojim članovima da u svojim izvršavanjima dužnosti i u preuzimanju pothvata sudjeluju svojom aktivnom i odgovornom poslušnošću.³⁰⁸

Nakon Drugog vatikanskog sabora odbačena je koncepcija tzv. slijepe poslušnosti, a preuzet je model dijaloga, suradnje i sudjelovanja u poslušnosti - dakako, u propisima, pravilima i konstitucijama, a pitanje je koliko je on usvojen u konkretnom životu. Prije nego donese neku odluku koja se tiče cjelokupnog života jedne redovničke družbe ili zajednice, poglavar/poglavarica mora čuti mišljenje svih. *Perfektae caritatis* smatra bitnim naglasiti da se od autoriteta traži da u vršenju svoje vlasti rado sasluša osobe koje mu je Gospodin povjerio.³⁰⁹ Sveti Benedikt inzistira da svaki put kad se u samostanu treba odlučiti nešto važnije, opat sazove svu zajednicu i sasluša savjet sve braće te na kraju još sam razmotri i učini ono što misli da je korisnije.³¹⁰ Osim što treba saslušati osobe u zajednici, autoritet je pozvan stvarati ozračje povjerenja te iskren i slobodan dijalog. Od velike je važnosti poticati i motivirati sve članove da daju vlastiti doprinos tako da se svaki član zajednice osjeća dužnim

³⁰⁷ *Perfectae caritatis*, br. 14, 326-327.

³⁰⁸ Usp. *Isto*, br. 14, 327-328.

³⁰⁹ Usp. *Isto*, br. 14, 328.

³¹⁰ Usp. SVETI BENEDIKT, Pravilo svetog Benedikta, u: Hadrijan BORAK (ur.), *Redovnička pravila*, Biblioteka „Frat Franjo“ i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985., 256.

dati vlastiti prilog ljubavi, stručnosti i domišljatosti. Darovi svakog pojedinca trebaju biti stavljani u službu zajednice.³¹¹

Zavjet poslušnosti, prema učenju Drugog vatikanskog sabora, promatra se kroz Isusovu slobodnu pripadnost Ocu. To je potpuno predanje Bogu. Time se nasljeđuje Krista koji je rekao da je njegova hrana vršiti volju Božju (usp. Fil 2,8). U evanđeljima iščitavamo da je Krist bio poslušan svojim roditeljima, podložan Zakonu i zemaljskim vlastima. Poslušnost je nadnaravna krepost. Nju se treba motriti u svjetlu bogoslovnih kreposti vjere i ljubavi. Redovničke se osobe posvećuju zavjetu poslušnosti zato što priznaju Božji primat u vlastitom životu. Redovnik/redovnica time želi reći Bogu: posvećujem ti svoju slobodu da ju utjeloviš u svoj autoritet kako ti želiš. Stoga je poslušnost štovanje Boga, zavjet, klanjanje Bogu, posvećenje Bogu. Poslušnost nije samo u materijalnom izvršavanju dužnosti jer se to mora, jer je to naređeno, ona je poslušnost duha i cijeloga čovjekova bića koje se zavjetuje. To ističe i Sabor kada kaže: "Neka redovnici ulažu snage razuma i volje, darove naravi i milosti u izvršenje zapovijedi i u ispunjavanje dužnosti koje su im povjerene".³¹² Takva poslušnost ne uništava ljudsku osobnost. Ona dopušta da Bog uđe u život redovnika/redovnice koji time postaje sličan Kristu, koji se potpuno predao Ocu. Vođeni svjetlom saborske misli, redovnici tragaju za novim oblicima primjene poslušnosti. U traženju novih oblika poslušnosti treba imati na umu da je poslušnost bila i bit će teška krepost, jer je ona žrtva, jer Bog svoju volju priopćuje preko poglavara, a oni su ljudi, pogrešivi. Poslušnost se vrši u zajednici i zajednica je ta koja će sagledati sve mogućnosti i potrebe koje poglavar predlaže zajednici za izvršenje kao prepoznavanje volje Božje.

Redovnici polažu zavjet poslušnosti da bi uvijek i prije svega slušali Božji glas, to jest tražili Božju volju u ovome svijetu. Prakticiranje poslušnosti u zajednici specifičan je i konkretan način slušanja koji obilježava redovnički život. U prošlosti je ovaj zavjet shvaćan isključivo kao podlaganje pravilima i volji poglavara. Tako se govorilo o tzv. slijepoj poslušnosti, koja je donijela mnoge negativne plodove. Danas, osobito nakon Drugog vatikanskog sabora, ovaj se zavjet shvaća kao odgovorno i velikodušno sudjelovanje i suradnja. Suradnja i rad oko istog projekta uključuje slobodno izražavanje mišljenja svih članova zajednice, ostvarivanje zadanih ciljeva, vrednovanje postignutog i drugo. Redovnička poslušnost pretpostavlja angažirane osobe, spremne mudro upotrijebiti slobodu, razum i volju.

U posljednjih 40-ak godina izdan je niz dokumenata crkvenog učiteljstva posvećen problematici redovničkog života. Među zadnjima je nalog Kongregacije za ustanove

³¹¹ Usp. *Služenje autoriteta i posluh*, br. 20, 31-32.

³¹² *Isto*.

posvećenog života i družbe apostolskog života *Služenje autoriteta i posluh*.³¹³ Novost je ovog *Naputka* u tome što se posebno bavi temom autoriteta i poslušnosti donoseći obrazloženja i brojne praktične oznake. Glavni je cilj ovog dokumenta ponovna potvrda da se posluh i vlast, i kad ih se prakticira na razne načine, nalaze u posebnom odnosu s Isusom, poslušnim Slugom. Stoga se predlaže da se autoritetu pomogne u njegovoj trostrukoj službi: služenju pojedincima pozvanima na život za vlastito posvećenje, izgrađivanju bratske zajednice i sudjelovanju u zajedničkom poslanju. *Naputak* se temelji na dokumentima o posvećenom životu *Potissimum institutioni*, *Bratski život u zajednici*, *Vita consecrata* i *Ponovno krenuti od Krista*.

Vita consecrata, oslanjajući se velikim dijelom na *Bratski život u zajednici*, smatra da treba, posebno u sredinama obilježenim individualizmom, ponovno poraditi na tome da se postigne i prihvati zadaća koju vrši vlast u korist svih. Ta zadaća doprinosi učvršćenju bratskog zajedništva i sprečava uništenje zavjetovane poslušnosti.³¹⁴ Zamračenje uloge autoriteta, stav da je on nepotreban za život zajednice ili njegovo svođenje na najobičniju dužnost usklađivanja inicijativa članova zajednice vodi do mrvljenja zajedničkog života. Ne smije se zaboraviti da je bratstvo/sestrinstvo dar Božji koji dolazi od poslušnosti riječi Božjoj, ali i poslušnosti autoritetu. Poslušnost služi izgradnji bratstva/sestrinstva, te ostvarenju duhovne i apostolske svrhe redovničke zajednice.³¹⁵

Zadaća je autoriteta truditi se oko rasta bratskog/sestarskog života u zajednici, a to se postiže slušanjem i dijalogom, stvaranjem povoljnog ozračja za dijeljenjem i suodgovornošću, po sudjelovanju svih u svim zadacima, uravnoteženim služenjem pojedincu i zajednici te rasuđivanjem i promicanjem posluha.³¹⁶

Poslušnost pretpostavlja zajedničko traženje Božje volje od strane svih osoba u zajednici, a ne samo poglavara, stoga ona traži dijalog, izmjenu ideja, uzajamno slušanje i razumijevanje. Poglavar ima zadaću animirati i unapređivati zajednicu; on to ne čini umjesto drugih, nego potiče svakoga da dade svoj doprinos, prihvaćajući dokraja zajedničarsku snagu.³¹⁷ Redovnička poslušnost prožima sve vidove osobnog života redovnika/redovnice: stil života, dnevni red, prijateljstvo, druženje, apostolat, molitvu, odjeću i drugo.³¹⁸

³¹³ Usp. *Služenje autoriteta i posluh*.

³¹⁴ Usp. *Vita consecrata*, br. 43, 52; *Bratski život u zajednici* br. 48, 42.

³¹⁵ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 48, 42.

³¹⁶ Usp. *Služenje autoriteta i posluh*, br. 20, 30.

³¹⁷ Usp. Luigi GUCCINI, *Karizma osoba i zajednica u redovničkom životu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., 40.

³¹⁸ Usp. Joyce RIDICK, *Zavjeti - blago u glinenim posudama*, 189.

Danas su više nego prije potrebni muškarci i žene koji vrše autoritet u duhu besplatnosti, u dosljednosti između govoriti i činiti, sposobni za velikodušnost i milosrđe; potrebno im je vrijeme više nego stvari, inteligencija više nego sredstva, strpljivost više nego improvizacija, žar više od računice. Drugim riječima, potreban im je autoritet koji svoje služenje živi kao izbor ljubavi.³¹⁹

Bitno je naglasiti da je poslušnost zajedničarska. To znači da ovdje nije važan odnos poglavar-podložnik (onaj koji sluša) nego se poslušnost tiče cijele zajednice. To je poslušnost zajedničkom planu kojemu su se posvetili i koji svakog dana treba utjelovljivati prema uvijek novim zahtjevima evanđelja. Poslušnost ne suprotstavlja poglavara s jedne i zajednicu s druge strane, nego stavlja zajedno zajednicu i nositelja vlasti za ostvarenje plana koji je zajednički svima i za koji su svi odgovorni.³²⁰

Poslušnost je dakle poziv čitave zajednice da osluškuje što pojedini brat ili sestra govore ili predlažu. Redovnički život treba pomoći da osobe rastu u pozornosti i velikodušnosti jedni prema drugima. No može se dogoditi rizik zatvaranja u sebe i u svoje vlastite brige. Redovnički život može osobu učiniti duboko nesebičnom ili vrlo egoističnom. Život je u redovničkoj zajednici darivanje i primanje. Slušanje traži aktivnost razuma i volje. Redovnička poslušnost je dijaloška, ali ne u nametanju vlastite volje jedan drugome. Poslušnost se ne nalazi u nekom subjektivnom nadahnuću. Ona se temelji na stvarnim događajima, darovima pojedinaca, u evanđelju, pravilu i konstitucijama. Nitko, ni poglavari ni podanici, nemaju pravo manipulirati Božjom riječi, ni autentičnim tumačenjem konstitucija. Volja se Božja ne nalazi negdje u zraku, u samovolji pojedinca. Ona je u autentičnim izvorima. Stoga je poglavar onaj koji najviše mora slušati. Mora slušati najprije volju Božju u odnosu na sebe i na pojedince u zajednici. On mora slušati da bi mogao biti nosilac poslušnosti. Stoga poglavar moli, istražuje, proučava, razmišlja što je volja Božja za zajednicu i onda tu volju izjavljuje zajednici. Biti poglavar/poglavarica znači služiti braći i sestrama u ljubavi, po dijalogu. Poglavar će zato ostaviti prostor slobode svojoj subraći i susestrama. Sloboda je u okviru povjerene dužnosti, i što je važnija dužnost, to treba biti veći prostor slobode kako bi se mogla razviti osobna karizma pojedinca za zajednicu. Ta sloboda zahtijeva i odgovornost, a ne zlorabu u svoje osobne svrhe. U praktičnom redovničkom životu i izvršavanju zavjeta poslušnosti može doći i do sukoba poglavarove vlasti i savjesti pojedinog člana zajednice. U Apostolskom pismu *Svjedočenje Evanđelja* papa Pavao VI. piše: "Savjest

³¹⁹ Usp. Enrica ROSSANA, Autoritet i posluš - jedinstven izbor ljubavi, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i Hrvatske unije viših redovničkih poglavarica*, 37 (2009.), br. 1, 84-85.

³²⁰ Usp. Luigi GUCCINI, *Karizma osoba i zajednica u redovničkom životu*, 39.

nije jedini sudac moralne kakvoće čina što ih nadahnjuje; ona se mora uskladiti s objektivnim smjernicama, i ako je potrebno, ispraviti se i pravilno usmjeriti.”³²¹ Redovnička osoba će odbiti poslušnost poglavaru samo onda kada on naređuje nešto što se protivi božanskim zakonima ili konstitucijama, odnosno ono što može uroditi teškim posljedicama i zlom.³²² Poglavar i cijela zajednica suodgovorni su u traženju volje Božje. Stoga za poglavare treba birati razborite i odgovorne ljude, no iluzija je misliti i sanjati o savršenim poglavarima, kada su i oni samo ljudi. Savršeni poglavar mogao bi biti samo Bog, no i On ne može svakoga zadovoljiti jer pojedinac uvijek misli da samo on ima pravo. Cijela bi zajednica trebala, osobito na samostanskim kapitulima, dijaloški sudjelovati, predlagati zdrave inicijative i prijedloge. Svi članovi trebaju biti raspoloživi služiti zajednici i onda kada se pojedinačni i osobni prijedlozi i ne usvoje. To bi bilo pravo traženje volje Božje, a ne naše subjektivne volje. Poslušnost nije bijeg od odgovornosti. Svaka redovnička osoba u zajednici treba shvatiti svoju odgovornost pred Bogom, Crkvom i redom kojemu pripada.

Poslušnost je ljubav koja proizlazi iz iskrena srca. Takva poslušnost onda nije teret, nego rast u prihvaćanju volje Božje poput samoga Isusa, koji postade poslušan Ocu sve do smrti, i to smrti na križu. Zato ga Bog preuzvisi i darova mu ime, ime nad svakim imenom (usp. Fil 2,8).

Dokument *Služenje autoriteta i posluh* naglašava da „ljubav i zajedništvo predstavljaju najviše vrijednosti kojima su podređeni čak i služenje autoriteta i posluh“.³²³

³²¹ *Evangelica testificatio*, br. 28, 72.

³²² Usp. *Isto*.

³²³ *Služenje autoriteta i posluh*, br. 26, 45.

3. BITNI NAGLASCI REDOVNIČKOG ZAJEDNIŠTVA: ZBORNICI REDOVNIČKIH TJEDANA (1973.-2002.), ČASOPIS POSVEĆENI ŽIVOT (1994.-2016.), VIJEĆANJA REDOVNIČKIH ODGOJITELJA I ODGOJITELJICA (1972.-2016.) I REDOVNIČKI DANI (1998.-2016.)

3.1. Skupovi redovnika i redovnica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini

U ovom poglavlju tražimo bitne naglaske redovničkog zajedništva na Redovničkim tjednima u Hrvatskoj, i to od 1973. do 2016. godine, zatim na savjetovanjima/vijećanjima redovničkih odgojitelja i odgojiteljica od 1972. do 2016. godine te Redovničkim danima u Bosni i Hercegovini od 1998. do 2016. godine.

Cilj je ovog poglavlja iščitavati pojedine stvarnosti i teme bitne za redovničko zajedništvo - iz zapisanih predavanja, rasprava, diskusija, okruglih stolova i radova po skupinama. Najprije su predstavljeni pojedini skupovi redovnika i redovnica, a zatim su na temelju zadane literature izvučene i analizirane teme koje slijede u ovom poglavlju.

3.1.1. Redovnički tjedni/dani u Hrvatskoj (1973.-2016.)

Redovnici Crkve u Hrvata održavaju od 1973. godine Redovničke tjedne na kojima se govori i raspravlja o različitim temama redovničkog života. Oni okupljaju velik broj redovnika i redovnica s područja tadašnje Jugoslavije. Svi su Redovnički tjedni, osim četvrtog, održani u Zagrebu. Četvrti je održan u Splitu.³²⁴ Od XXVI. redovničkog tjedna (2010.) održavaju se, s istim predavačima i predavanjima, i u Splitu.³²⁵ U Godini posvećenog života (30. studenoga 2014. – 2. veljače 2016.) redovnički su se dani iznimno održali 2015. godine u pet gradova u Hrvatskoj, i to u Dubrovniku (5. rujna), Rijeci (12. rujna), Splitu (19. rujna), Đakovu (10. listopada) i Zagrebu (23. i 24. listopada). Time je obuhvaćeno sudjelovanje većeg broja redovnika i redovnica. Do 2016. godine održana su 32 redovnička tjedna/dana. Na 32. redovničkom danu u Dubrovniku, 3. rujna 2016. godine, najavljeno je da će se ubuduće Redovnički dani održavati u pet gradova u kojima su se održali u Godini

³²⁴ Usp. Ljudevit MARAČIĆ, Četvrti redovnički tjedan, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovnici u mjesnoj Crkvi*. Zbornik radova IV. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1976.

³²⁵ Usp. UREDNIŠTVO, Riječ uredništva, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i Hrvatske unije viših redovničkih poglavarica*, 38 (2010.), br. 2, 1.

posvećenog života, to znači u Dubrovniku, Rijeci, Splitu, Đakovu i Zagrebu.³²⁶ Okupljanja redovnika i redovnica do 2010. godine nazivat će se *Redovnički tjedan* (I.-XXVI.), a od 2011. to će biti *Redovnički dani* (od XXVII. nadalje). Do 1989. godine na *Redovnički tjedan* u Zagreb dolazili su redovnici i redovnice iz cijele Jugoslavije, tako da je njihova brojnost dotad bila znatno veća nego nakon 1989. godine.

Za organizaciju Redovničkih tjedana brinula se uvijek Hrvatska konferencija viših redovničkih poglavara i Hrvatska unija viših redovničkih poglavarica sa sjedištem u Zagrebu.³²⁷

HKVRP i HUVRP izdavala je zbornike redovničkih tjedana. Prvi Redovnički tjedni (I. - IX.) u svojim su zbornicima sakupili sva predavanja, sve rezultate rada po skupinama te rasprave nakon predavanja i/ili plenarnu raspravu. Zbornik X. redovničkog tjedna, osim održanih predavanja, ima još zapisanu plenarnu raspravu. U zbornicima od XI. do XVII. redovničkog tjedna zapisana su samo predavanja, s tim da Zbornik XIII. redovničkog tjedna nije objavljen. Organizatori XVIII. redovničkog tjedna (2002.) i svih daljnjih Tjedana odustali su od izdavanja zbornika radova, pa su tekstove koje su predavači pripremili i dostavili za objavljivanje objavljeni u časopisu *Posvećeni život*.³²⁸ Tako se događalo da su neka predavanja održana, ali budući da ih predavači nisu dostavili HKVRP i HUVRP, nisu nigdje objavljena, što je svojevrsno osiromašenje i s obzirom na temu koju obrađujemo.

S obzirom na časopis *Posvećeni život* važno je napomenuti da on sadržava i neka druga predavanja koja nisu bila na Redovničkom tjednima/danima, nego su bila izlagana prigodom nekih drugih događanja kao, na primjer, Vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica ili izlaganje ili na nekoj od plenarnih skupština HKVRPP i slično.

³²⁶ Usp. IKA/HKVRPP, Redovnički dan u Dubrovniku (5.09.2015.), u: <http://www.redovnistvo.hr/vijestihkvrpp/novosti/redovnicki-dan-u-dubrovniku1> (10.10.2016.).

³²⁷ Sveta stolica, odnosno Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života, odobrila je 12. veljače 2011. godine *Statut Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*. Ovim je Statutom, na razini Republike Hrvatske, utemeljeno zajedničko upravno tijelo svih redovnika i redovnica u Hrvatskoj. Usp. UREDNIŠTVO, 43. plenarna skupština HKVRPP-a. Razlog i smisao ujedinjenja Konferencije i Unije. Perspektive za budućnost, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, 39 (2011.), br. 2, 16; Na 43. skupštini (26.-27. listopada 2011.) sjedinjene su dvije institucije redovničkog vodstva: Hrvatska konferencija viših redovničkih poglavara (HKVRP) i Hrvatska unija viših redovničkih poglavarica (HUVRP). Od tada će njihov službeni naziv biti Hrvatska konferencija viših redovničkih poglavara i poglavarica (HKVRPP). Usp. UREDNIŠTVO, Poštovani čitatelji, draga braćo i sestre, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, 39 (2011.), br. 2, 1. Za Hrvatsku konferenciju viših redovničkih poglavara dalje se upotrebljava skraćenica HKVRP. Za Hrvatsku uniju viših redovničkih poglavarica dalje se upotrebljava skraćenica HUVRP. Za Hrvatsku konferenciju viših redovničkih poglavara i poglavarica dalje se upotrebljava skraćenica HKVRPP.

³²⁸ Časopis *Posvećeni život* jedini je časopis na hrvatskom jezičnom području koji objavljuje problematiku i interes svih postojećih redovničkih zajednica u Hrvatskoj i šire. Usp. UREDNIŠTVO, Uvodnik, u: *Posvećeni život* 13 (2008.), br. 1 i 2, 3.

Broj dana kao ni broj predavanja na Redovničkim tjednima nije uvijek bio isti. U početku je Redovnički tjedan trajao puna četiri dana, a posljednjih godina traje nepuna tri ili puna dva dana. Sedmi redovnički tjedan imao je sedam predavanja, dok su na šesnaestom samo tri predavanja.

Iz radova po skupinama/grupama³²⁹ (od I. - IX. redovničkog tjedna) stvarana su *Izvjешća iz skupina*. Skupine su bile sastavljene od redovnika i redovnica, s tim da je u svakoj skupini uvijek bio veći broj redovnica nego redovnika, i svaka je imala svog voditelja/voditeljicu, zapisničara/zapisničarku. Iščitavajući danas ta *Izvjешća* može se doći u napast stvaranja određenih slika o redovničkim zajednicama u to vrijeme. Potrebno je to činiti s oprezom te ovim Izvjешćima pristupiti objektivno. U njima nema nekih posebno razrađenih i obrađenih tema, nego su to više „nabacane misli“, to jest misli koje se odnose na jedno ili više održanih predavanja. Na nekim Redovničkim tjednima teme su u skupinama već bile unaprijed određene, a u nekima su sami sudionici na početku rada određivali teme o kojima žele više razgovarati. Rečenice koje se nižu često nemaju puno međusobnih poveznica. Skupina je dotaknula nekoliko tema i saopćavana su osobna mišljenja pojedinaca. Broj sudionika na redovničkim tjednima bio je različit. Na I. redovničkom tjednu bilo je oko 800 sudionika.³³⁰ Na II. redovničkom tjednu bilo je između 700 i 800 sudionika.³³¹ Na III. redovničkom tjednu sudjelovalo je oko 600 redovnika i redovnica.³³² Na IV. redovničkom tjednu bilo je oko 550 sudionika.³³³ Na V. redovničkom tjednu bilo je oko 650 sudionika (oko 540 redovnica i oko 110 redovnika).³³⁴ Na VI. redovničkom tjednu bio je 280 sudionika.³³⁵ Na VII. redovničkom tjednu sudjelovalo je oko 250 sudionika (oko 200 redovnica i oko 50 redovnika).³³⁶ Na VIII. redovničkom tjednu bilo je oko 350 sudionika (273 redovnice i 77

³²⁹ U nekim Zbornicima koristi se izraz *Rad u skupinama* (Zbornik III.-IX. redovničkog tjedna), a u nekima *Rad u grupama* (Zbornik II. redovničkog tjedna). Zbornik I. redovničkog tjedna koristi izraz *Radne grupe*. U radu se dalje služi izrazom *skupina*, *rad u skupinama*, *radna skupina*.

³³⁰ Usp. Ljudevit MARAČIĆ, Predgovor, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje Evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 6.

³³¹ Usp. Ljudevit MARAČIĆ, Predgovor, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 5.

³³² Usp. Ljudevit MARAČIĆ, Treći redovnički tjedan, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 5.

³³³ Usp. Ljudevit MARAČIĆ, Četvrti redovnički tjedan, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovnici u mjesnoj Crkvi*. Zbornik radova IV. redovničkog tjedna.

³³⁴ Usp. Ljudevit MARAČIĆ, Rezultati ankete, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1977., 123.

³³⁵ Usp. Stjepan BOLKOVAC, Anketa o VI. redovničkom tjednu, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 151.

³³⁶ Usp. Albertina Anđa BAČAK, Anketa VII. redovničkog tjedna, u: Jozo VASILJ (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 111.

redovnika).³³⁷ Na IX. redovničkom tjednu sudjelovalo je 320 sudionika.³³⁸ Na XI. redovničkom tjednu bilo je oko 400 sudionika (230 redovnica i 90 redovnika).³³⁹ Na XIII. redovničkom tjednu okupilo se oko 600 redovnika i redovnica.³⁴⁰ Na XVIII. redovničkom tjednu sudjelovalo je oko 250 redovnika i redovnica.³⁴¹ Na XXIV. redovničkom tjednu bilo je oko 300 redovnika i redovnica.³⁴² Za ostale redovničke tjedne (X., XII., XIV.-XVII, XIX.-XXIII., XXV.-XXXII.) nisu pronađeni podaci o broju sudionika.

Veći dio predavanja održali su redovnici, a manji dio redovnice. Nadalje, premda je znatno veći broj redovnica sudjelovao u Redovničkom tjednu, češće su redovnici bili voditelji skupina.³⁴³ Može se to opravdati i činjenicom da je veći broj redovnika nego redovnica imao teološku naobrazbu.

U zbornicima nije vidljivo s kojim redovničkim tjednom prestaju radovi u skupinama, ali je jasno da već od X. tjedna nema nikakva zapisa. Svojevrsno osiromašenje znači i činjenica da se nakon XVI. i XVII. redovničkog zbornika (dvobroj) jednostavno odustalo od izdavanja zbornika, a predavanja sa sljedećih Tjedana izdavala su se u časopisu *Posvećeni život*. Neka predavanja održana na redovničkim tjednima ne postoje nigdje u pisanom obliku, kao ni Zbornik XIII. redovničkog tjedna. Sve ovo navodi na mogući zaključak da je puno lakše i jednostavnije iščitavati *bilo* redovničkih zajednica u prvih devet zbornika nego u svima ostalima koji slijede.

³³⁷ Usp. Albertina Anđa BAČAK, Anketa VIII. redovničkog tjedna, u: Jozo VASILJ (ur.), *Redovnički identitet*. Zbornik radova VIII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1984., 192.

³³⁸ Usp. Albertina BAČAK, Anketa IX. redovničkog tjedna, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva*. Zbornik radova IX. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1987., 152.

³³⁹ Usp. IZDAVAČ Konferencija VRP i Unija VRP, Riječ izdavača, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, KVRP i UVRP, Zagreb, 1993., 9.

³⁴⁰ Usp. Magdalena ŠOKIĆ, Marko PUŠKARIĆ, Redovnički tjedan o Isusu Kristu, u: *Posvećeni život*, 4 (1997.), br. 2, 261.

³⁴¹ Usp. Petra VIDAKOVIĆ, Redovnički tjedan 2002., u: *Posvećeni život*, 7 (2002.), br. 2, 74.

³⁴² Usp. Anita STRUJIĆ, 24. redovnički tjedan. Redovništvo u trajnom obraćenju: opraštanje, nada i poslanje, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i Hrvatske unije viših redovničkih poglavarica*, 36 (2008.), br. 2, 7.

³⁴³ U uvodu Zbornika IV. redovničkog tjedna urednik piše: „Na skupu daleko brojnije su bile redovnice. To je već ustaljena pojava, koju neki pokušavaju tumačiti činjenicom da redovnici imaju mnogo brojnije prigode za razne susrete. Međutim, čini nam se, to ne bi smjelo biti opravdanje za slab odaziv redovnika, za koje se također priređuje ovaj godišnji skup.“ Ljudevit MARAČIĆ, Četvrti redovnički tjedan, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovnici u mjesnoj Crkvi*. Zbornik radova IV. redovničkog tjedna.

3.1.2. Savjetovanja/vijećanja redovničkih odgojitelja i odgojiteljica (1972. - 2016.)

Prvi susret odgojitelja novaka bio je u Zagrebu 14. lipnja 1969. godine i u njemu je sudjelovalo 16 odgojitelja. Na tom je susretu odlučeno da se za odgojitelje organizira savjetovanje i da se na iste pozovu i redovničke odgojiteljice. Do XII. susreta u nizu ova će se okupljanja zvati *Savjetovanja redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, a od XIII. susreta zvat će se *Vijećanja redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*. Te je susrete prvih godina organiziralo Vijeće redovničkih poglavara u Jugoslaviji, kasnije Konferencija viših redovničkih poglavara u Jugoslaviji i Unija viših redovničkih poglavarica Jugoslavije, a zadnja dva desetljeća organizira ih tijelo pri HKVRPP nazvano Povjerenstvo za početnu formaciju redovnika i redovnica pri HKVRPP. U prvim je godinama na tim susretima sudjelovalo preko stotinjak odgojitelja/odgojiteljica dok će se broj sudionika s godinama smanjiti premda i danas ti skupovi predstavljaju važan segment života redovničkih zajednica u Hrvatskoj.³⁴⁴ Budući da je već naveden broj sudionika na Redovničkim tjednima, dobro je ovdje pogledati koliko je prisutnih odgojitelja/odgojiteljica bar na pojedinim savjetovanjima/vijećanjima. Zbornici većine savjetovanja/vijećanja (I.-XVII.) donose točan broj sudionika. Tako je na II.,³⁴⁵ XIII.,³⁴⁶ XIV.,³⁴⁷ XV.³⁴⁸ i XVII.³⁴⁹ savjetovanju/vijećanju bilo 100 sudionika. Na V. savjetovanju ih je bilo 94.³⁵⁰ Najmanji broj sudionika, njih 69, bio je na X. vijećanju,³⁵¹ a najbrojnije je bilo VI. savjetovanje sa 140 sudionika.³⁵² Na VII. savjetovanju bilo je 107³⁵³, a na VIII. 87 sudionika. Na IX. je savjetovanje došlo 99 sudionika,³⁵⁴ dok ih je na XI. bilo 80.

³⁴⁴ Usp. Ljudevit Anton MARAČIĆ, *Naša konferencija. HKVRP od prošlosti do sadašnjosti*, HKVRP, Zagreb, 1995., 29.

³⁴⁵ Usp. Ljudevit MARAČIĆ, *Drugo savjetovanje redovničkih odgojitelja/odgojiteljica*, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *II. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1973., 1.

³⁴⁶ Usp. Jozo VASILJ (ur.), *Pomirenje-potreba i uvjet rasta osobnosti*. XIII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1985., 3.

³⁴⁷ Usp. Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Redovnički odgoj - promicanje ljudskog dostojanstva*. XIV. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1986., 3.

³⁴⁸ Usp. Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Odjek sabora u redovničkim zajednicama*. XV. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1986., 3.

³⁴⁹ Usp. Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Problemi mladih u današnjem društvu*. XVII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1989., 3.

³⁵⁰ Usp. Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 1.

³⁵¹ Usp. Jozo VASILJ, *Anketa o X. savjetovanju redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, u: Jozo VASILJ (ur.), *Odgojni program*. IX. i X. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 155.

³⁵² Usp. Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ, Zagreb, 1977., 3.

³⁵³ Usp. Stjepan BOLKOVAC (ur.), *VII. savjetovanje o redovničkom odgoju*, KVRPuJ, Zagreb, 1979., 3.

³⁵⁴ Usp. Gabrijel ŠTOKALO, *Anketa o IX. savjetovanju o redovničkom odgoju*, u: Jozo VASILJ (ur.), *Odgojni program*. IX. i X. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 81.

Sljedeće godine, na XII. je savjetovanju sudjelovalo 120 odgojitelja/odgojiteljica³⁵⁵. U zbornicima s XVIII. pa sve do XXII. vijećanja nije naveden broj sudionika. Časopis *Posvećeni život* donosi podatak da je na XXVIII. vijećanju bilo oko 60 odgojitelja/odgojiteljica,³⁵⁶ kao i na XXXIV. vijećanju.³⁵⁷ Do 2016. godine održano je 45 vijećanja redovničkih odgojitelja/odgojiteljica. Većina predavanja, rezultati rada u skupinama, neke od plenarnih diskusija, razni prilozi te popis sudionika zapisana su u zbornicima koji prate prva dvadeset i dva savjetovanja/vijećanja redovničkih odgojitelja/odgojiteljica. Nakon XXII. vijećanja odustalo se od izdavanja zbornika te su neka od predavanja zabilježena u časopisu *Posvećeni život*, a neka nisu nigdje zabilježena. Teme koje se obrađuju na savjetovanjima/vijećanjima raznolike su. One uglavnom prate problematiku redovničkog odgoja i prilika su za razmjenu pedagoškog iskustva među odgojiteljima/odgojiteljicama.³⁵⁸ U Zborniku II. savjetovanja stoji da se rad u skupinama može nazvati glavnim dijelom savjetovanja. Sudionici su u skupinama bili podijeljeni prema svojoj specifičnosti u području odgoja, to znači da su bili podijeljeni na sljedeći način: u jednoj su skupini bili odgojitelji u muškim sjemeništima i odgojiteljice kandidatice u ženskim redovničkim zajednicama, zatim u drugoj odgojitelji i odgojiteljice novaka i novakinja i u trećoj odgojitelji i odgojiteljice u klerikatu i junioratu.³⁵⁹ Iz Izvještaja o radu u skupinama jasno izlaze na vidjelo mnoge konkretne stvarnosti, poteškoće, ali i pozitivnosti s kojima se odgojitelji i odgojiteljice susreću. Uočljiva je iskrenost, otvorenost i nadasve želja za rastom redovničkog zajedništva, kako u odgojnim tako i u svim drugim redovničkim zajednicama. Nakon XXII. vijećanja redovničkih odgojitelja/odgojiteljica više nigdje nisu zabilježena. Izvješća iz rada po skupinama, kao ni diskusije nakon predavanja, tako da to predstavlja svojevrsno osiromašenje. Nažalost, većina predavanja na Vijećanjima redovničkih odgojitelja/odgojiteljica posljednjih godina nisu dostupna. Samo su neka od njih objavljena u časopisu *Posvećeni život*.

³⁵⁵ Usp. Jozo VASILJ (ur.), *Redovnički poziv*. XII. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1984., 3.

³⁵⁶ Usp. Veliki jubilej, Vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica. Bog odgaja svoj narod. Redovništvo u godini Boga-Oca, u: *Posvećeni život*, 7 (1999.), br. 1, 30.

³⁵⁷ Usp. Naša tema 1. Redovnički odgoj pred izazovima suvremenosti, u: *Posvećeni život*, 10 (2005.), br. 1 i 2, 5.

³⁵⁸ Usp. Ljudevit MARAČIĆ, Počeci HKVRPP- a (8.04.2015.), u: [http:// www.redovnistvo.hr/index.php/o_nama / pochetci_hkvrpp_a](http://www.redovnistvo.hr/index.php/o_nama/pochetci_hkvrpp_a) (20.05.2015.).

³⁵⁹ Usp. Ljudevit MARAČIĆ, Drugo savjetovanje redovničkih odgojitelja/odgojiteljica, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *II. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, 3.

3.1.3. Redovnički dan(i) u Bosni i Hercegovini (1998.-2016.)

Redovnici i redovnice Bosne i Hercegovine organiziraju *Redovničke dane* od 1998. godine u svojoj državi,³⁶⁰ svake godine u nekom drugom mjestu.³⁶¹ Redovnički dani u Bosni i Hercegovini od 1998. do 2009. godine trajali su dva dana, od 2010. traju jedan dan, a organizira ih Konferencija viših redovničkih poglavara i poglavarica Bosne i Hercegovine (KVRPP BiH). Cilj je Redovničkih dana obogaćivanje, upoznavanje i produbljivanje zajedništva redovnika i redovnica.³⁶² Za razliku od Zbornika redovničkih tjedana (I.-XVII) i Zbornika savjetovanja/vijećanja redovničkih odgojitelja/odgojiteljica (I.-XXII.) gdje su sabrana većina predavanja, rasprave, diskusije i izvješća iz skupina, organizatori Redovničkih dana u Bosni i Hercegovini nisu objavili nijedan zbornik, nego su samo neka od predavanja objavljena u časopisu *Posvećeni život*, dok se neka predavanja nalaze na mrežnoj-stranici KVRPP BiH (www.redovnistvo.ba), a velik dio predavanja nije dostupan. Tako, od ukupno 41 predavanja koja su održana na redovničkim danima (I.-XIX.) 15 ih se može naći na mrežnoj stranici www.redovnistvo.ba, 7 ih se nalazi na istoj mrežnoj stranici, ali i u časopisu *Posvećeni život*. Nažalost, 19 predavanja održanih na Redovničkim danima u Bosni i Hercegovini nije nigdje objavljeno ni dostupno. Na Redovničkom danu u Bosni i Hercegovini nakon predavanja uvijek slijedi rasprava, koja također nije nigdje zabilježena. Budući da ne postoje zapisane rasprave nakon predavanja, puno je teže iz predavanja iščitavati *bilo* samog zajedništva redovnika i redovnica Bosne i Hercegovine. Ni jedan Redovnički dan nije se bavio temom redovničkog zajedništva. Samo je na Redovničkom danu 2006. godine Jozo Vasilj održao predavanje pod nazivom *Zajednički život – znak individualiziranom društvu*.³⁶³ Predavanja s Redovničkih dana u Bosni i Hercegovini, njih 15 koja su dostupna u pisanom obliku, rijetko dotiču problematiku kojom se bavi ovaj rad.

Redovnički dan u Bosni i Hercegovini okuplja redovnike i redovnice koji žive na području Bosne i Hercegovine. Prema podacima koji se mogu naći na stranici Konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica Bosne i Hercegovine (www.redovnistvo.ba) na XV.

³⁶⁰ Do 2015. godine Redovnički su dani održani u Sarajevu, Humcu, Banja Luci, Rami, Potocima kod Mostara, Buškom Blatu, Jajcu, Širokom Brijegu i u Tolisi. U nekim su mjestima održani samo jedanput, a u nekima više puta. Na primjer u Sarajevu su održani četiri puta. KVRPP BiH, *Kronologija* (12.09.2011.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=69> (3.12.2015.).

³⁶¹ Usp. KVRPP BiH, O konferenciji (12.09.2011.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=69> (3.12.2015.).

³⁶² Usp. *Isto*.

³⁶³ Usp. Jozo VASILJ, *Zajednički život – znak individualiziranom društvu* (25.08.2006.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=1348> (16.04.2015.).

redovničkom danu sudjelovalo je 250 redovnika i redovnica.³⁶⁴ Na XVI. redovničkom danu bilo ih je oko 200,³⁶⁵ a na XVII. 350 redovnika i redovnica.³⁶⁶ Na XVIII. redovničkom danu bilo je oko 220³⁶⁷, a na XIX. 160 redovnika i redovnica.³⁶⁸ S obzirom na ukupan broj redovnika i redovnica koji žive u Bosne i Hercegovine, njih 872,³⁶⁹ prema podacima iz 2016. godine, broj sudionika/sudionica na Redovničkom danu zavidno je visok.

3.2. Liturgijski i molitveni život zajednice

Razlog zbog kojeg je liturgijski i molitveni život zajednice stavljen na prvo mjesto u ovoj cjelini njegova je bitnost za plodan redovnički život i redovničko zajedništvo. Zajednica i svaki redovnik/redovnica snagu i nadahnuće za život u zajednici ponajprije crpe iz svakodnevne euharistije te molitvenog života, kako zajedničkog tako i osobnog. Izvanliturgijski molitveni oblici također imaju svoje mjesto u redovničkom životu. Liturgijski i molitveni život redovnicima daje duhovnu hranu za svakodnevni život, snagu za nošenje križa, prihvaćanje drugih te nadahnjuje apostolsko djelovanje.

3.2.1. Slavljenje euharistije

Euharistija zauzima povlašteno mjesto u redovničkom životu. Da je to točno, pokazuje i činjenica da su dva redovnička tjedna bila posvećena toj temi. Sedmi redovnički tjedan imao

³⁶⁴ Usp. KVRPP BiH, Redovnički dan održan u Jajcu (11.09.2012.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=393> (30.01.2016.).

³⁶⁵ Usp. KVRPP BiH, Održan redovnički dan u franjevačkom samostanu na Šćitu (7.09.2013.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=728> (30.01.2016.).

³⁶⁶ Usp. KVRPP BiH, XVII. redovnički dan na temu *Poziv radosti Evanđelja* u Mostaru. Predavanje na Redovničkom danu održao je mons. José Rodríguez Carballo, tajnik Kongregacije za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života (27.09.2014.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=1073> (30.01.2016.).

³⁶⁷ Usp. KVRPP BiH, Održan redovnički dan u franjevačkom samostanu u Tolisi (5.09.2015.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=1325> (30.01.2016.).

³⁶⁸ Usp. KVRPP BiH/ s. Jadranka OBUČINA, Održan XIX. redovnički dan u Katoličkom školskom centru „Don Bosco“ u Žepču (10.09.2016.), u: <http://www.redovnistvo.hr/httpvijesti-hkvrpp/novosti/odrzan-xix.-redovnicki-dan-u-katolickomskol-skom-centru-don-bosco-u-zepcu> (10.10.2016.).

³⁶⁹ Usp. KVRPP BiH, Statistički podaci. Redovnici u Bosni i Hercegovini. Statistički podaci (31.12.2016.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=12> (22.04.2017.).

je za temu *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*,³⁷⁰ a XVI. *Životna snaga euharistije*.³⁷¹ Na drugim redovničkim tjednima održana su dva predavanja koja su se više-manje ticala euharistije.³⁷² Ni jedno savjetovanje odnosno vijećanje redovničkih odgojitelja/odgojiteljica nije se izravno bavilo temom euharistije. Na Redovničkom danu u Bosni i Hercegovini 2005. godine Ante Vučković je održao predavanje *Redovništvo i euharistija* ali ono nije objavljeno.³⁷³ Ipak, VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja/odgojiteljica (24. - 26. svibnja 1977.) imalo je predavanje pod naslovom *Duhovni elementi zajednice*³⁷⁴. U tom je predavanju također bilo govora o euharistiji i molitvi.

U ovom će poglavlju euharistija biti promatrana u odnosu prema redovničkom zajedništvu. Cilj je obrazložiti, iz predavanja, diskusija nakon predavanja i plenuma te rada po skupinama, kako sami redovnici i redovnice promišljaju ovu stvarnost. Za većinu održanih predavanja može se reći da su dobro pripremljena, da imaju dobru teološku podlogu i da većina autora inspiraciju dobiva iz saborskih i drugih dokumenata o posvećenom životu. Iz rada po skupinama te rasprava nakon predavanja i onih plenarnih može se živo opipati *bilo* redovničkog zajedništva, čuti radosti i nade redovničkog života, osobito problemi koji zahvaćaju redovnički život.

Euharistijsko slavlje središnji je čin svake kršćanske, pa tako i redovničke zajednice. Članovi zajednice blaguju Kristovo tijelo i krv da bi se u njemu izgrađivali kao bratska/sestarska zajednica. Redovnička zajednica u euharistiji susreće svoga Spasitelja te prima obnoviteljsku snagu za bratski/sestarski život i svoje poslanje.³⁷⁵

³⁷⁰ Predavači i teme predavanja na ovom redovničkom tjednu bili su: Ivan DUGANDŽIĆ, *Euharistija u Novom zavjetu: mjesto okupljanja zajednice i kriterij njezina života*; Marijan JURČEVIĆ, *Euharistija – ljudski susret sa živim Kristom – tajna zajedništva*; Marko BABIĆ, *Euharistijski život starih monaha – izazov današnjici*; Ines KEZIĆ, *Redovnička zajednica – euharistijska zajednica*; Nikola VUKOJA, *Sveti Franjo Asiški i euharistija*; Snežna VEČKO, *Euharistija – slika i temelj zavjeta*; Zvezdan LINIĆ, *Euharistija – sakrament pretvorbene snage svijeta*. Usp. Jozo VASILJ (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 5-115.

³⁷¹ Predavači i teme predavanja na ovom redovničkom tjednu bili su: Marijan STEINER, *Poklonstveni karakter euharistije*; Ines KEZIĆ, *Savez u krvi Kristovoj*; Tomislav Zdenko TENŠEK, *Euharistija – izvor i snaga zajedništva*. Usp. Petra VIDA KOVIĆ (ur.), *Mladež pred izazovom i ponudom duhovnosti*. Zbornik radova XVI. i XVII. redovničkog tjedna, Zagreb, 2002., 7-48.

³⁷² Na III. redovničkom tjednu održano je predavanje pod naslovom Vinko ŠKAFAR, *Liturgijska molitva unutar kojega se govori i o euharistiji kao centru liturgije*. Usp. Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*, Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 15-28. Na XX. redovničkom tjednu održano je predavanje pod naslovom Stjepanka STANIĆ, *Euharistija – izvor i uvir zajedništva*. Usp. *Posvećeni život*, 9 (2004.), br. 1 i 2, 22-32.

³⁷³ Usp. KVRPP BiH, Kronologija. Redovnički dani održani u BiH u organizaciji KVRPP BiH (12.09.2011.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=69> (30.10.2016.).

³⁷⁴ Usp. Renata MRVELJ, *Duhovni elementi zajednice*, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ, Zagreb, 1977., 18-24.

³⁷⁵ Usp. Vinko KRALJEVIĆ, *Molitva i zajednički život*, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 143.

Euharistija je pokazatelj da zajedništvo ne počiva na naravnim temeljima. Ono je hrana, izvor i osnova zajedništva, a zajednica najsnažnije svjedoči svoju povezanost kada se u bratskom ili sestrinskom zajedništvu okupi oko euharistije.³⁷⁶ Redovnička zajednica treba biti ujedno i euharistijska zajednica, a to uključuje zahvaljivanje, žrtvu, ljubav i darivanje. Za euharistiju će se reći da je ona sakrament redovničkog života.³⁷⁷ Euharistija predstavlja vrhunac zajedničkog redovničkog života. Zajedništvo, sve molitve i žrtve redovnika/redovnica trebaju se hraniti u euharistiji. U euharistiji se događa osobni susret s Kristom bez kojega nema i ne bi moglo biti susreta s braćom i sestrama u zajednici. Euharistijski Isus treba biti središte, izvor i uvir redovničkog zajedništva. Udaljavanjem od euharistije redovničko zajedništvo postaje razvodnjenije, „bljutavije“ i hladnije. Euharistija pere oči srca i duha kako bi se s pravom dioptrijom – dioptrijom ljubavi - moglo vidjeti brata i sestru pokraj sebe.³⁷⁸ Redovnička zajednica koja se okuplja u ime uskrslog Krista, koja traži Božju volju, posvećuje samu sebe i cijelu Crkvu te tako postaje otajstvo, znak, snaga koja mijenja život.³⁷⁹

Na VII. redovničkom tjednu u radu u skupinama redovnici kao zapreku pravom euharistijskom susretu smatraju *istoobličnost* koja se cijeni kao krepost u zajednici. Toliko su samokritični da će reći: ako zataji međusobna ljubav u odnosima, euharistija postaje promašaj.³⁸⁰ Euharistija nikako ne bi smjela postati samo obična točka dnevnog reda, nego kruna svakodnevnog života i rada *u i izvan* zajednice.³⁸¹

Redovnici i redovnice pitaju se kako izbjeći rutinu svakidašnjeg euharistijskog slavlja u redovničkim zajednicama. Što učiniti da euharistija ne postane samo puki običaj?³⁸² Smiju li redovnici pristupiti euharistiji ako su nekoga uvrijedili ili je euharistija upravo ona koja

³⁷⁶ Usp. Ines KEŽIĆ, Redovnička zajednica – euharistijska zajednica, u: Jozo VASILJ (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, 49.

³⁷⁷ Usp. Snežna VEČKO, Euharistija – slika i temelj zavjeta, u: Jozo VASILJ (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 69.

³⁷⁸ Usp. Stjepanka STANIĆ, Euharistija – izvor i uvir zajedništva, 23-25.

³⁷⁹ Usp. Renata MRVELJ, Duhovni elementi zajednice, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, 18.

³⁸⁰ Usp. Zdenko Tomislav TENŠEK (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 1. skupina, u: Jozo VASILJ (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*, 60. Da se ne bi krivo shvatila ova konstatacija „promašaja euharistije“ potrebno je objašnjenje. Naime, sama euharistija nikada ne može biti promašaj ili promašena, ali redovnici ove skupine vjerojatno su mislili da euharistija može postati promašaj za pojedinu osobu ili zajednicu ako zataji ili ne postoji međusobna ljubav u zajednici. Njihova je konstatacija poprilično oštra i samokritična, no treba ju stoga gledati u širem kontekstu.

³⁸¹ Usp. Danijela VINCETIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 3. dan, 1. skupina, u: Jozo VASILJ (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 85.

³⁸² Usp. Mariangela ŽIGLIĆ, (zapisničarka), Rad u skupinama, 1. dan, 2. skupina, u: Jozo VASILJ (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 31.

obnavlja bratstvo/sestrinstvo?³⁸³ Kako to da euharistija koju se slavi svaki dan ne mijenja redovnike i redovnice, odnosno njihove zajednice?³⁸⁴ Zašto su naša zajedništva tako jalova i prazna, a svakodnevno smo zajedno na euharistiji?³⁸⁵

Krist, koji se u euharistiji bez pridržaja daruje, poziv je osobama u redovničkoj zajednici na darivanje jednih drugima. Ako se čuje govor euharistije, onda nastaju novi odnosi unutar redovničke zajednice. Sestra Snežna Večko u svom se predavanju pita: „Možemo li i nadalje nositi u srcu osamljenost, neriješene nesporazume s bratom, odnosno sa sestrom, nepovjerenje u njega, sumnjičenje, otpor koji se očituje i vani hladnim odnosom, mrzovoljnim pritužbama, ogovaranjem, nedobrohotnim kritikama, tužakanjem poglavarima, itd?“³⁸⁶ I dalje konstatira: „To teško nasljeđe naše sebičnosti truje tu istu zajednicu, kojoj se Krist dariva svaki dan u istom činu zaborava samog sebe, da bi mogao biti sav za sve.“³⁸⁷

Može se ustvrditi da redovnici i redovnice, naročito na prvim redovničkim tjednima, promišljaju vrlo otvoreno, konstruktivno i dijaloški o svim problemima, a osobito o življenju redovničkog zajedništva. Euharistiju vide kao „izvor i uvir“ svog zajedništva i stavljaju je na prvo mjesto u svom životu. Ona je žarište svakodnevnog okupljanja redovničke zajednice. Bore se da im euharistija ne postane rutina, običaj, puka točka dnevnog reda. Svjesni su činjenice da euharistija ne smije biti izolirana od konkretnog života. Ona oblikuje i hrani međuljudske odnose, bratstvo, sestrinstvo. Euharistija je sastanak s Kristom kojemu treba prethoditi bratsko/sestarsko prijateljavanje, a ako toga nema, onda euharistija za njih može postati promašaj. Redovnici i redovnice vrlo otvoreno dovode sebe i svoj život u pitanje s obzirom na to da njihova zajednica treba biti euharistijska zajednica.

3.2.2. Zajednička molitva

Molitva, bilo osobna bilo zajednička, zauzima važno mjesto u redovničkom životu. Ne samo da redovnici/redovnice s njom započinju i završavaju dan, nego ona treba prožimati svaki trenutak dana. Liturgijska je molitva uvjet zajedništva, ona iz njega izrasta. Ako je istinska, ona povezuje sve članove zajednice u jedno i vodi ih k Bogu. Zajednička molitva u

³⁸³ Usp. Danijela VINCETIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 3. skupina, u: Jozo VASILJ (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 61.

³⁸⁴ Usp. Okrugli stol na kraju tjedna, 4. dan, u: Jozo VASILJ (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 100.

³⁸⁵ Usp. Stjepanka STANIĆ, Euharistija – izvor i uvir zajedništva, 27.

³⁸⁶ Snežna VEČKO, Euharistija – slika i temelj zavjeta, u: Jozo VASILJ (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, 72.

³⁸⁷ Isto.

redovničkoj zajednici prije svega je molitva Časoslova za koju Drugi vatikanski sabor kaže da je uređena „da podavanjem hvale Bogu posvećuje čitav tijek dana i noći“.³⁸⁸ Papa Pavao VI. proglasio je 1. studenog 1970. godine, Apostolskom konstitucijom *Laudis canticum*, novi časoslov.³⁸⁹ Prvi svezak na latinskom jeziku izašao je u lipnju 1971., a u srpnju 1974. izašao je četvrti, posljednji svezak. *Kršćanska sadašnjost* prevela je i izdala Časoslov na hrvatski jezik. Redovničke zajednice u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini nisu se ni na jednom redovničkom skupu posebno bavile ni raspravljale o molitvi Časoslova, no u sklopu nekih drugih predavanja Časoslov će biti spominjan u kontekstu zajedničke molitve. Zanimljiva je činjenica da će najviše biti spominjan u radu u skupinama na III. redovničkom tjednu, i to nakon predavanja *Izvanliturgijski molitveni oblici u redovničkim zajednicama*. Iz dvije skupine dolazi pozitivno gledanje na spontane molitve za vrijeme Časoslova (molbenice i prošnje) koje pomažu u liturgijskom rastu zajednice,³⁹⁰ te povezuju zajednicu tako da svaki član ulazi u životnu problematiku bližnjega.³⁹¹ U kontekstu načina moljenja Časoslova naglašena je važnost osobnog proživljavanja, a ne vanjski oblik molitve (držanje tijela, visina glasa, vrijeme zaustavljanja).³⁹² Raspravljalo se o obvezatnosti Časoslova kao liturgijske molitve³⁹³ i o tome da se Časoslov u zajednici moli kad je prisutan veći broj članova.³⁹⁴ Predavanje *Izvanliturgijski molitveni oblici u redovničkim zajednicama* održano je 1975. godine na III. redovničkom tjednu i s obzirom na vremensku udaljenost, ne iznenađuje ovakav način razmišljanja budući da je molitva Časoslova uvedena kao službena liturgijska molitva u redovničkim zajednicama tek tri godine prije ovog Tjedna (1972.). Zato se redovnici ponajprije propituju o njezinoj obvezatnosti i načinu moljenja. Četrnaest godina poslije, na XI. redovničkom tjednu (1989.) bit će govora o Časoslovu u sklopu predavanja *Redovnički poziv i posveta vremena*. Tu će doći do izražavanja pitanje kako u nemirnom ritmu

³⁸⁸ *Sacrosanctum concilium*, br. 84, 40.

³⁸⁹ Redovnici i redovnice prije izlaska novog Časoslova molili su tzv. Rimski brevijar, što ga je 1568. godine proglasio papa Pio V. On se tijekom stoljeća mijenjao i obnavljao. Značajniju promjenu tog Brevijara načinio je 1911. godine papa Pio X. Značajan zaokret obnovi cjelokupne liturgije, pa tako i molitve Časoslova načinio je papa Ivan XXIII. Usp. PAPA PAVAO VI., Apostolska konstitucija kojom se proglašuje božanska služba, u: *Novi časoslov. Temeljni dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., 6-12.

³⁹⁰ Usp. Marinka TADIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 1. dan, 10. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 44.

³⁹⁰ Usp. Srećko MALBAŠIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 8. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 43.

³⁹¹ Usp. Vlastimira ŠARAC, (zapisničarka), Rad u skupinama, 1. dan, 1. skupina u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 40.

³⁹² Usp. Srećko MALBAŠIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 8. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*, 43.

³⁹³ Usp. Vladimir EREŠ (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 9. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 43.

³⁹⁴ Usp. Anto KNEŽEVIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 17. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 46.

života posvetiti vrijeme molitvom Časoslova? Dan je i odgovor na ovo pitanje: najprije je potrebno produbiti svijest o potrebi molitve. Poticaj na molitvu manje dolazi izvana te je stoga nužno razvijati unutarnje poticaje i svijest o potrebi molitve.³⁹⁵

Otac Martin Kirigin, benediktinac, liturgičar, navodi dva bitna preduvjeta za moljenje Časoslova. Prvi uvjet je poznavanje biblijskoga teksta, a drugi slaganje glasova i duhova. Osobni doprinos svakog člana zajedničkoj molitvi ovisi i o cjelokupnom ozračju u kojemu se moli.³⁹⁶ Povezano s Isusovim riječima o međusobnom pomirenju prije žrtvovanja (Mt 5, 23-24), bibličar David W. Trilling naglašava da prije same molitve Časoslova „Između braće (sestara) ne smije biti nikakve neskladnosti i nesloge. Inače nisu sposobni Boga dostojno služiti... Ako između braće (sestara) ne postoji jedinstvo, onda je prekinuta veza između njih i Boga... Kakav sve napor i trud moramo uložiti da postignemo pomirenje – inače nam je cijelo bogoslužje besmisleno i prazno!“³⁹⁷ Bitni preduvjeti za molitvu Časoslova dobri su međuljudski odnosi, sklad, jedinstvo i pomirenost u redovničkoj zajednici. Zajednička molitva u redovničkoj zajednici nije molitva jednih kraj drugih, nego molitva jednih s drugima. U njoj se članovi zajednice nastoje susresti međusobno i s Bogom. Da bi zajednička molitva bila autentična, već samom sastajanju treba prethoditi bratska/sestarska povezanost.

Zajednička molitva nije samo molitva Časoslova u redovničkoj zajednici. Mnoge redovničke zajednice njeguju zajedničku molitvu kao pripremu za euharistiju ili kao reviziju života, što doprinosi njegovanju zajedništva. Spontani molitveni susreti ozbiljna su potreba i djelotvorna pomoć za rast zajedništva.³⁹⁸ Što zajednica uvjerljivije moli to snažnije daje dokaz jednodušnosti. Kao takva sposobna je prihvaćati nove članove i odgajati ih. Zajednica koja nerado moli daje protusvjedočanstvo.³⁹⁹

U Zagrebu je 1973. godine održan XIII. teološko-pastoralni tjedan koji je imao temu *Značenje i vrijednost molitve u kršćanskom životu*. Teme koje je taj Tjedan obradio duboko su

³⁹⁵ Usp. Bernardin ŠKUNCA, Redovnički poziv i posveta vremena, u: Albertina Anđa BAČAR (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, KVRP i UVRP, Zagreb, 1993., 89.

³⁹⁶ Usp. Martin KIRIGIN, Preduvjeti za moljenje Časoslova, u: *Posvećeni život*, 3 (1996.), br. 2, 216-218.

³⁹⁷ David W. TRILLING, *Das Evangelium nach Matthäus I*, Düsseldorf, Patmos Verlag, 1962., 118.

³⁹⁸ Usp. Renata MRVELJ, Duhovni elementi zajednice, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, 23.

³⁹⁹ Usp. *Isto*, 24.

zadirale u vrednotu molitve i donijele njezine bitne oznake.⁴⁰⁰ Od četrnaest predavača šestorica su bili svećenici – redovnici, čime se želi reći da je tema molitve bila promišljana među redovnicima i da su joj oni dali svoj nezamjenjiv doprinos i pečat. Na II. redovničkom tjednu, koji je održan u Zagrebu 1974. godine s temom *Da svi budu jedno*, tema molitve pronašla je svoje mjesto u predavanju s naslovom *Molitva i zajednički život*.⁴⁰¹ Autor Vinko Kraljević na početku konstatira da je rasprava o molitvi već započela 1973. godine na Teološko-pastoralnom tjednu i da se nalazimo u vremenu kada su se već svi pomalo umorili od govorenja i slušanja o molitvi. Pribjegavanje molitvi pretpostavka je za prevladavanje krize zajedništva. Od molitve se očekuje da bude važan činitelj u zajedničkom životu i razlog redovničke zajednice za *biti zajedno*. Kriza redovničkog zajedništva može biti poticaj i izvanredna mogućnost za kvalitetniji rast u molitvi i u zajedništvu.⁴⁰² Autor u svom predavanju ne odjeljuje osobnu od zajedničke molitve, ali se iz konteksta razabire više govor o zajedničkoj molitvi koja utječe na redovničko zajedništvo. Ipak, zajednička molitva je u prednosti pred osobnom jer „zajednica u molitvi skupa traži lice Božje, čita znakove vremena i otkriva njegovu volju u konkretnim situacijama svog poslanja“.⁴⁰³ Autor je u prvom dijelu predavanja izravno povezao molitvu i zajedništvo, dok se u drugom dijelu pomalo odmiče od zajedništva donoseći biblijske, starozavjetne i novozavjetne elemente molitve. Dolazi do euharistije, koja je sabiratelj zajednice, te pokorničkog bogoslužja i sakramenta pomirenja kao bitnih uvjeta za obraćenje pojedinaca, a samim time i zajednice.

U radu u skupinama došao je do izražaja stav da je zajednička molitva prostor u kojemu su redovnici/redovnice jedni drugima poticaj koji ih onda disponira za Božju poruku.⁴⁰⁴ Jedna skupina naglašava da je molitva u krizi i nazvat će to dijagnozom kojoj je potrebna terapija. Molitva je slaba i neuspješna zato što si u molitvi ne postavljaju ozbiljno pitanje tko je za njih Bog. Slaba je molitva, nadalje, manjak vjere. U molitvi je važno da

⁴⁰⁰ Obrađene teme na XIII. teološko-pastoralnom tjednu su: Adalbert REBIĆ, *Čovjek molitve (molitva) u Bibliji Staroga i Novoga saveza*; Bonaventura DUDA, *Pavao molitelj*; Josip ĆURIĆ, *Molitva u vijeku industrijalizacije*; Vjekoslav BAJSIĆ, *Psihologija molitve*; Vladimir ZAGORAC, *Liturgijska i privatna molitva*; Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Crkva moliteljica u euharistijskoj molitvi*; Anton BENVIN, *Molitva vjernih Ecclesiae peregrinantis*; Josip BARIČEVIĆ, *Odgojna vrijednost molitve*; Ljudevit PLAČKO, *Društvena vrijednost molitve*; Tomislav IVANČIĆ, *Oblici molitve u nekršćanskim religijama posebno u islamu*; Ante TAMARUT, *Časoslov za Božji narod*; Jerko FUČAK, *Povijest nastanka novih liturgijskih knjiga*; Zvezdan Vjekoslav LINIĆ, *Nove vrednote u molitveniku Rimskog misala*; Ivan ŠEŠO, *Temeljna načela II. vatikanskog sabora o molitvenoj obnovi*. Usp. *Bogoslovska smotra*, 43 (1973.), br. 1, 3-216.

⁴⁰¹ Usp. Vinko KRALJEVIĆ, *Molitva i zajednički život*, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, 137-146.

⁴⁰² Usp. *Isto*, 137.

⁴⁰³ *Isto*, 140.

⁴⁰⁴ Usp. Ancila PERKOVIĆ (zapisničarka), *Rad u skupinama*, 4. dan, 11. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPuJ, Zagreb, 1974., 152.

svatko pronađe sebe, ali i svakog pojedinca u zajednici. U molitvi se može dogoditi prihvaćanje drugoga samo u jedinstvu s Bogom.⁴⁰⁵ Za molitvu je potrebno vrijeme i predispozicija. Jedna skupina konstatira da se ipak ne može govoriti o krizi molitve, nego o krizi molitvenih oblika te da bi mladima trebalo omogućiti da mole prema oblicima koji njima odgovaraju. Zanimljivo je da jedna skupina postavlja i pitanje odnosa između rada i molitve te zaključuje da se molitva ne može potpuno zamijeniti radom.⁴⁰⁶ U većim redovničkim zajednicama dolazi do poteškoća i napetosti u zajedničkoj molitvi jer stariji radije mole prema ustaljenim oblicima, dok mlađi mole radije spontano.⁴⁰⁷ Redovnička zajednica koja ne moli zajedno iznevjerila bi se svom pozivu u najbitnijoj stvari.⁴⁰⁸

Još je jedno predavanje važno za temu o zajedničkoj molitvi održano 1989. godine u Zagrebu na XI. redovničkom tjednu. Autor Rudi Borštnik je obradio temu *Molitva i rad u redovničkom životu*.⁴⁰⁹ Najprije raspravlja o molitvi, zatim o radu, da bi u trećem dijelu govorio o molitvi kao nutarnjoj, a o radu kao vanjskoj čovjekovoj djelatnosti te njihovu nadopunjavanju. Govoreći o molitvi autor se oslanja na dokument *Kontemplativna dimenzija redovničkog života*. Molitva je prva i najvažnija služba redovnika i redovnica, a ona svoje uporište i opravdanje nalazi u Isusovu primjeru i nauku. Isus je molio svaki dan te je sudjelovao u zajedničkim molitvama u sinagogama i hramu. Govorio je o potrebi molitve, o njezinim bitnim svojstvima. Marija je predstavljena kao uzor redovnicima za slušanje u molitvi. Krenuvši od kristološke, preko mariološke, autor dolazi do eshatološke utemeljenosti molitve koja se izražava izrazom *već, ali ne još*.⁴¹⁰ Molitva je povezana s apostolskim radom, ona čini apostolska djela plodnima. Redovnik koji je uronjen u neprestanu molitvu i kontemplaciju bit će spreman nastavljati Kristovo djelo posvećivanja i spašavanja. Zato se molitvi i kontemplaciji pripisuje čudesna snaga apostolske plodnosti.⁴¹¹ Na tragu toga može se reći da između molitve i vanjskog apostolskog djelovanja mora postojati tijesna povezanost. Molitva treba utjecati na apostolat i sama biti apostolska. Molitvom se zaziva milost na apostolsko djelovanje, a apostolsko djelovanje može za redovnike/redovnice biti

⁴⁰⁵ Usp. Ferdo VLAŠIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 4. dan, 12. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPuJ, Zagreb, 1974., 152.

⁴⁰⁶ Usp. Vincencija NOSIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 4. dan, 15. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPuJ, Zagreb, 1974., 154.

⁴⁰⁷ Usp. Marijana BILJAN (zapisničarka), Rad u skupinama, 4. dan, 17. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPuJ, Zagreb, 1974., 154.

⁴⁰⁸ Usp. *Isto*.

⁴⁰⁹ Usp. Rudi BORŠTNIK, *Molitva i rad u redovničkom životu*, u: Albertina Anđa BAĆAR (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, KVRP i UVRP, Zagreb, 1993., 35-57.

⁴¹⁰ Usp. *Isto*, 36-38.

⁴¹¹ Usp. *Isto*, 43.

poticaj i hrana za molitvu. Zanimarivanje molitve dovodi do nazadovanja u apostolskoj gorljivosti. Ono što povezuje molitvu i apostolsko djelovanje jest traženje Božje volje, inače postoji opasnost duhovnog egoizma.⁴¹²

Da bi pojasnio vrijednost zajedničke molitve, autor Rudi Borštnik u članku *Molitva i rad u redovničkom životu* citira pismo Pier Giordana Cabre mladom subratu: „Radi se o redovitoj molitvi u zajednici sa subračom, pa makar će ti se takva molitva činiti neplodnom, premalo ugodnom, manje privlačnom od drugih oblika molitve koje si negdje drugdje doživljavao. Upravo ta zajednička molitva, obavljena u točno određeni sat, dat će ti milost Božje vjernosti i omogućiti da doživiš zahvat oslobođenja u trenutku poteškoća. Budi vjeran toj molitvi i postat ćeš dionikom Božje vjernosti. Budi joj vjeran u danima uspjeha kad ti ide sve od ruke i Bog će ti priskočiti u pomoć u časovima napasti“.⁴¹³

3.2.3. Osobna molitva

Potrebno je odmah nakon zajedničke molitve osvrnuti se na osobnu molitvu te istražiti koliko je i na koji način o njoj pisano u zadanoj literaturi. Temi molitve bio je posvećen cijeli III. redovnički tjedan (1975.) i III. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica (1975.). Od ukupno šest predavanja na III. redovničkom tjednu četiri su se odnosila više na osobnu nego na zajedničku molitvu.⁴¹⁴ Predavanja su prilično kratka i lako razumljiva, a o molitvi se govori na jednostavan način.

Jedan predavač smatra da je važnost i potreba molitve tako velika da budućnost redovnika, bez pretjerivanja, primarno ovisi o molitvenoj dimenziji.⁴¹⁵ Na individualnu ili osobnu molitvu gleda se kao na čovjekovo suočenje s Bogom, kao čovjekov govor Bogu i kao čovjekov život pred Bogom. Navedene su tri primarne značajke čovjekovog govora Bogu. Prva je intencionalnost, to jest upravljanje srca i čitavoga bića Bogu. Druga je značajka

⁴¹² Usp. Anton NADRAH, Redovnički život kao „nastojanje oko savršene ljubavi“ /PC 1/ i apostolat, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 31-32.

⁴¹³ Rudi BORŠTNIK, Molitva i rad u redovničkom životu, u: Albertina Anđa BAČAR (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, 44-45; Pier Giordano CABRA, *Essere religioso*, Queriniana, Brescia, 1978., 160-170.

⁴¹⁴ Predavači i obrađene teme na III. redovničkom tjednu su: Vinko ŠKAFAR, *Liturgijska molitva*; Ines KEZIĆ, *Izvanliturgijski molitveni oblici u redovničkim zajednicama*; Josip ČURIĆ, *Individualna molitva*; Ancilla PRESEČKI, *Duhovna obnova – oblik molitvenog života*; Srećko BADURINA, *Meditativna molitva u redovničkom životu*; Bernardin ŠKUNCA, *Meditativni oblici nekad i danas*. Usp. Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 5-157.

⁴¹⁵ Usp. Josip ČURIĆ, Individualna molitva, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 52.

rječitost, a treća intimnost. O Isusu se piše kao o onome koji je sve ove tri značajke savršeno proveo u djelo. Osobna molitva treba postati trajna, neprekidna molitva. Pravi se molitelj prepoznaje po tome što ima pažnje, vremena i zanimanja za sve osim za samoga sebe. O molitvi se piše kao o najtežem umijeću života. Uspješnost života položena je u vještinu moljenja. Pravo zna živjeti samo onaj koji zna moliti. Redovnik/redovnica u molitvi se ne bi trebali baviti istraživanjem svojih molitvenih uspjeha ili neuspjeha.⁴¹⁶

Kao oblik molitvenog života redovnika/redovnice predstavljena je i duhovna obnova. Dosljedan molitveni život pojedinca u redovničkoj zajednici doprinosi poboljšanju molitvenog života zajednice.⁴¹⁷ Da bi se objasnio pojam *duhovna obnova* predavačica ga uspoređuje s vladanjem dobre domaćice.⁴¹⁸ Za dan duhovne obnove potrebno se pripremiti dan prije. Kako bi pojedinac u redovničkoj zajednici znao u čemu se treba obnoviti, potreban mu je sestrarski/bratski dijalog dan prije duhovne obnove. Glavni subjekt promatranja u duhovnim obnovama treba biti potpuni Krist evanđelja. Da bi se ostvario osobni susret s Kristom, potrebno je imati dovoljno vremena za osobni rad te ozračje mira i tišine.⁴¹⁹

Duhovna obnova, u kojoj se ostvaruje osobni susret pojedine duše s Bogom, pozitivno utječe na cijelu redovničku zajednicu. Intenzivni molitveni život pojedinca duhovno oslobađa cijelu zajednicu, stvara ozračje vedrog povjerenja i iskrenosti; pojedinačni razgovori i susreti bivaju osmišljeniji, duhovniji i plodniji. Što je dublje uranjanje u Boga, to je nesebičnije darivanje braći i sestrama, kako u zajednici tako i izvan zajednice.⁴²⁰

U osobnu molitvu ubraja se i meditativna molitva. Predavanje Srećka Badurine *Meditativna molitva u redovničkom životu*⁴²¹ dat će odgovor na pitanje što je to meditacija, a što meditativna molitva. Meditacija ili razmatranje unutrašnja je ili mislena molitva, za

⁴¹⁶ Usp. *Isto*, 53-61.

⁴¹⁷ Usp. Ancilla PRESEČKI, Duhovna obnova – oblik molitvenog života, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 65.

⁴¹⁸ „Ona, iako uvijek s ljubavlju nastoji oko reda u kući, određene dane posebno posvećuje uređenju stana, garderobe, smočnice, ili – uzmimo primjer bliži muškarcima: uređenju knjižnice. Tada temeljito pregleda da li je sve na svom mjestu, nije li se ponegdje nakupila prašina, razapele paukove mreže, uvukla vlaga... Možda se neopazice ugnijezdio koji nametnik-štetočina, pa ga treba bez smilovanja izbaciti i uništiti, a možda će trebati unijeti i koji novi element, da se poveća vrijednost onoga što već postoji... Recite, ne možemo li sve to prenijeti na posao duhovne obnove? Iako je taj posao, već smo rekli, prije svega unutrašnji proces. I u našem se duhovnom životu može nakupiti prašine, površnosti i nemara, može ga duboko prožeti vlaga mlakosti i nagrizati rđa polusvjesnih i svjesnih nevjera. Zato je vrlo potrebno i korisno u određenim vremenskim razmacima organizirati dane koji će biti pridržani za tu duhovnu kontrolu i za pomlađivanje prve ljubavi, koju treba bez prestanka produbljivati i rasplamsavati do sve veće zrelosti, jer – bez ljubavi ne možemo živjeti.“ Ancilla PRESEČKI, Duhovna obnova – oblik molitvenog života, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, 65-66.

⁴¹⁹ Usp. *Isto*, 66-68.

⁴²⁰ Usp. *Isto*, 69.

⁴²¹ Usp. Srećko BADURINA, Meditativna molitva u redovničkom životu, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 87-94.

razliku od usmene molitve. Meditativna je molitva molitva jednostavnosti i aktivne sabranosti, tiha kontemplacija. Ona se predstavlja kao neophodna i nužna u redovničkom životu. Put do plodne meditativne molitve mučan je i dug, ali ne neostvariv.⁴²²

Vrijedno je spomenuti predavanje o povijesti meditativnih oblika. Autor Bernardin Škunca⁴²³ donosi povijesni presjek oblika starih tradicija Dalekog istoka. Objasnjava tehnike i ciljeve joge i zen-meditacije. Zatim se okreće objavljenoj Riječi, što je sadržaj kršćanske meditacije. U razdoblju crkvenih otaca meditacija nije bila tehnički razrađena, dok će u vrijeme skolastike ona imati već razrađene meditativne oblike (metoda sv. Bonaventure i sv. Ignacija). Autor, nakon što je izložio kratki povijesni prikaz meditativnih oblika, okreće se suvremenim metodama meditacije kršćanskoga tipa. Oni obuhvaćaju nekoliko bitnih elemenata: stvaranje uvjeta koji olakšavaju proces meditacije (važnost držanja tijela i prikladan prostor), unutarnja i vanjska šutnja, znati gledati – prodirati u dubinu stvari i događaja, te znati očitovati bogatstvo sadržaja.⁴²⁴

Činjenica da je tema III. redovničkog tjedna bila izražena vapajem *Gospodine, nauči nas moliti* dokaz je koliko je ta tema bila važna redovnicima i redovnicama tog vremena. Naslovi i sadržaji predavanja otkrivaju želju da se pojasne i dadu glavne značajke molitve i da se o tome u radu u skupinama otvoreno razgovara. Upravo će izvještaji iz rada u skupinama iznijeti na vidjelo sve ono što redovnike/redovnice muči, zabrinjava ili raduje i ohrabruje.

Iz *Izvještaja o radu u skupinama* proizlazi najprije činjenica da je molitveni život u krizi, a kriza molitve dovodi do krize redovništva.⁴²⁵ Kao razlog tome navodi se prevelika zaposlenost i nerazborita podjela dužnosti.⁴²⁶ Za osobnu molitvu važan je stav slušanja, klima mira u zajednici,⁴²⁷ čišćenje savjesti,⁴²⁸ šutnja,⁴²⁹ askeza,⁴³⁰ prihvaćanje drugih i stav

⁴²² Usp. *Isto*, 87-93.

⁴²³ Usp. Bernardin ŠKUNCA, Meditativni oblici nekad i danas, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 99-109.

⁴²⁴ Usp. *Isto*, 99-109.

⁴²⁵ Usp. Ambrozije MATUŠIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 7. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 76.

⁴²⁶ Usp. Dionizija PETRIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 16. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 79.

⁴²⁷ Usp. Ambrozije MATUŠIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 7. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, 76.

⁴²⁸ Usp. Ines KEZIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 4. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 75.

⁴²⁹ Usp. Ambrozije MATUŠIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 7. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*, Zbornik radova III. redovničkog tjedna, 76.

⁴³⁰ Usp. Antun KNEŽEVIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 17. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 80.

pomirenosti s drugima.⁴³¹ Molitva liječi sebičnost,⁴³² blagotvorno utječe na odnose u zajednici.⁴³³ Ona je Božji dar, a početak je prave molitve u obraćenju.⁴³⁴ Odgojitelji/odgojiteljice na V. savjetovanju u jednoj skupini kažu da spontani način izražavanja u zajedničkoj molitvi doprinosi međusobnom razumijevanju samih članova zajednice.⁴³⁵

Zanimljivo je da nakon III. redovničkog tjedna (1975.) više ni jedan Tjedan nema temu koja bi na bilo koji način doticala stvarnost osobne molitve. Jedno od predavanja, održanih u sklopu XI. redovničkog tjedna (1989.) kratko će prikazati stvarnost *Lectio divina*.⁴³⁶ Autor Jozo Milanović u svom predavanju „*Lectio divina*“ u ritmu liturgijske godine pojašnjava povezanost *Božanskog čitanja* i redovništva. Osoba posvećenog života zaručnica je Riječi. Ona u Svetom pismu ne traži mrtvo slovo na papiru, nego Zaručnikov glas. Osoba koja čita Sveto pismo prilazi Božjoj riječi kao djevica, a nakon slušanja Riječi postaje majka, trudna Kristom pod prilikom Riječi, da bi ga zatim rodila bližnjima.⁴³⁷ Uočljiva je povezanost osobne molitve i života u zajednici. Redovnik/redovnica najprije se sam/sama hrani Božjom riječju da bi zatim mogao/mogla hraniti svoje bližnje.

3.2.4. Pučka pobožnost

Izvanliturgijski molitveni oblici pojavljuje se na zalasku srednjega vijeka kada je liturgijski duh bio u opadanju i kada se kod vjernika pojavljuje određeno udaljavanje od liturgije. Dolazi do pojave osjećajne pobožnosti prema Kristovu čovještvu i prema Djevici Mariji.⁴³⁸ Postoji bitna razlika između liturgijske i izvanliturgijske molitve. Liturgija

⁴³¹ Usp. Tarzicija TUNJIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 3. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 74.

⁴³² Usp. Bernartka PASARIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 13. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*, Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 78.

⁴³³ Usp. Irminka JUKIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 14. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 79.

⁴³⁴ Usp. Mirabilis RITTGASSER (zapisničarka), Rad u skupinama, 3. dan, 2. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 111.

⁴³⁵ Usp. Petar LJUBAS (zapisničar), Rad u skupinama, 3. dan, 2. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 129.

⁴³⁶ *Lectio divina* znači u prijevodu *božansko čitanje*. Najčešće se dijeli na četiri dijela: 1. čitanje (*lectio*), 2. meditacija (*meditatio*), 3. molitva (*oratio*) i 4. kontemplacija (*contemplatio*). Često se dodaje i 5. djelovanje (*actio*). Usp. Jozo MILANOVIĆ, „*Lectio divina*“ u ritmu liturgijske godine, u: Albertina Anda BACAR (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, 29. kolovoz – 1. rujna 1989., KVRP i UVRP, Zagreb, 1993., 123.

⁴³⁷ Usp. *Isto*, 124.

⁴³⁸ Usp. PAPA PAVAO VI., *Marialis cultus*. Enciklika o ispravnom štovanju Blažene Djevice Marije (2. II. 1974.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994., br. 48, 73.

„uprisutnjuje pod velom znakova, koji su na otajstven način djelotvorni, najveća otajstva našeg Otkupitelja“,⁴³⁹ dok izvanliturgijska molitva „pomaže molitelju da se sjeća tih otajstava te potiče njegovu volju da odatle crpi pravila za život“. ⁴⁴⁰

Temu pučke pobožnosti (izvanliturgijske molitve)⁴⁴¹ u redovničkim zajednicama bila su posvećena dva predavanja. Prvo je predavanje - *Izvanliturgijski molitveni oblici u redovničkim zajednicama* imala - sestra Ines Kezić na III. (1975.),⁴⁴² a drugo predavanje – „*Pučko*“, „*liturgijsko*“, „*duhovnjačko*“ u molitvi redovnika – održao je Petar Bašić na XI. redovničkom tjednu (1989.).⁴⁴³ Oba će dati važne informacije s obzirom na pučku pobožnost u redovničkim zajednicama te je iz njih moguće iščitati na koji je način ona živjela i kako se o njoj promišljalo.

Razlog su nastanka mnoštva molitvenih opusa u redovničkim zajednicama uspomene na utemeljitelje, svijest o karizmi družbe, potrebe zajednice, zahvalnost dobročiniteljima, razne devetnice, križni putovi, mnoštvo marijanskih slavlja. Premda su zahtjevi obnove Drugog vatikanskog sabora doveli do gubitka važnosti nekih tradicionalnih molitava, ipak je razboritost i emotivna navezanost uvjetovala zadržavanje znatnog dijela ovih pobožnosti. Pojedine redovničke zajednice, uvalu oduševljenja nakon Sabora, ukinule su sve izvanliturgijske molitvene oblike. No, ubrzo, zbog osjećaja nedostatka i praznine i zbog stvaralačkog smisla za novo, ponovno se vraćaju na neke od starih tradicionalnih oblika. Stariji članovi u zajednici izražavaju žaljenje zbog gubitka tradicionalnih molitava i raznih pobožnosti u zajednici, a mlađi članovi osjećaju nezadovoljstvo s onim što je zadržano.⁴⁴⁴ Drugi vatikanski sabor bavit će se u prvom redu obnovom liturgije, dok će za izvanliturgijske molitve tražiti da budu obnovljene i usklađene s liturgijom. Prvo predavanje, održano na III. redovničkom tjednu, napisano je godinu dana nakon izlaska enciklike *Marialis cultus* pape Pavla VI. pa je stoga razumljivo da će se ono više baviti pitanjima štovanja Blažene Djevice Marije, ali uključivat će i načela za obnovu ostalih tradicionalnih molitvenih oblika. Dva su bitna načela obnove: ispravan teološki sadržaj i socijalni vid. Teološki sadržaj uključuje

⁴³⁹ Isto.

⁴⁴⁰ Isto.

⁴⁴¹ Jedno predavanje koristi izraz „izvanliturgijski molitveni oblici“, a drugo „pučka pobožnost“. Zapravo se ta dva naziva koriste za iste stvarnosti.

⁴⁴² Usp. Ines KEZIĆ, *Izvanliturgijski molitveni oblici u redovničkim zajednicama*, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 31-38.

⁴⁴³ Usp. Petar BAŠIĆ, „*Pučko*“, „*liturgijsko*“, „*duhovnjačko*“ u molitvi redovnika, u: Albertina Anđa BAČAR (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, KVRP i UVRP, Zagreb, 1993., 59-71.

⁴⁴⁴ Usp. Ines KEZIĆ, *Izvanliturgijski molitveni oblici u redovničkim zajednicama*, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, 31-32.

ispravno poimanje Boga, trojstvenu dimenziju molitve te biblijski sadržaj molitve. Socijalni vid podrazumijeva brigu za potrebe ljudi u konkretnom vremenu i mjestu. Molitva je u redovničkoj zajednici početak socijalnog zalaganja, dubljeg osjećaja odgovornosti za druge i spremnosti da im se pomogne. Nakon iznesenih načela autorica se posebno osvrće na dvije molitve: Anđeo Gospodnji i krunicu. Objema molitvama nije potrebna obnova jer sadrže prikladan teološki vid i bogatstvo. Molitvi krunice može se dodati dinamičniji oblik (čitanje Riječi Božje, homilija, šutnja, slika i glazba). Autorica završava svoje predavanje konstatacijom da problematika izvanliturgijske molitve u redovničkim zajednicama može izgledati periferna, ali je ona zapravo aktualna i zahtjevnja.⁴⁴⁵

U *Izveštaju o radu u skupinama* na III. redovničkom tjednu doći će do izražaja problematika vezana uz molitvu krunice u redovničkim zajednicama. Ta se pobožnost smatra komponentom kršćanskog života. Moljenje krunice predstavlja mladima poteškoću, stoga ju je moguće zamijeniti nekom drugom molitvom Blaženoj Djevici Mariji.⁴⁴⁶ Može ju se moliti na razne načine: osobno ili zajednički, uz čitanje biblijskog teksta i razmatranje otajstava, gledanje kraćih filmova i sl. Težište treba staviti na samo otajstvo, a ne na izgovaranje riječi.⁴⁴⁷ Zapaženo je da u nekim redovničkim zajednicama postoji nagomilavanje izvanliturgijske molitve koje ometa rast osobne molitve.⁴⁴⁸

Predavanje „Pučko“, „liturgijsko“, „duhovnjačko“ u molitvi redovnika u jednom svom manjem dijelu govori o pučkoj pobožnosti u redovništvu. Autor konstatira da su i redovnici „često zdušnije sudjelovali u pučkoj pobožnosti nego u liturgiji“.⁴⁴⁹ Mnoge redovničke družbe gradile su svoju duhovnost na nekoj posebnoj pobožnosti (npr. Srcu Isusovu, Srcu Marijinu, Bezgrješnom Začecu, euharistiji, Anđelima čuvarima i sl.). Pojedine redovničke zajednice gajile su pobožnost koja je prevladavala u vrijeme njihova nastanka, a u umjerenijem obliku neke družbe su to i danas zadržale.⁴⁵⁰ Idealno bi bilo da redovnici i redovnice u samoj liturgiji otkriju duhovno blago te da ona postane škola molitve. Tako se

⁴⁴⁵ Usp. *Isto*, 33-38.

⁴⁴⁶ Usp. Alojzija MARTINČEVIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 1. dan, 19. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 47.

⁴⁴⁷ Usp. Vladimir EREŠ (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 9. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 43.

⁴⁴⁸ Usp. Marinka TADIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 1. dan, 10. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 44.

⁴⁴⁹ Petar BAŠIĆ, „Pučko“, „liturgijsko“, „duhovnjačko“ u molitvi redovnika, u: Albertina Anda BAĆAR (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, 62.

⁴⁵⁰ Usp. *Isto*, 62.

izvori duhovnog života ne bi više tražili u različitim surogatima.⁴⁵¹ Pod izrazom *surogat*, autor vjerojatno misli na razne pobožnosti.

Zaključno se može reći da je tema pučke pobožnosti bila važna redovnicima/redovnicama i da su o tome promišljali na svojim susretima i u zajednicama. Bili su svjesni potrebe obnove molitvenog života prema smjernicama Sabora. Pomalo se i danas može čuti pokoji uzdah starijih redovnika i redovnica za odavno napuštenim pučkim pobožnostima.

3.3. Askeza u redovničkoj zajednici

Život u redovničkoj zajednici podrazumijeva određenu kako osobnu tako i zajedničku askezu. Osobna askeza, ispravno shvaćena i življena, pozitivno utječe na redovničko zajedništvo. Još više to čini zajednička askeza koju su članovi redovničke zajednice sami izabrali živjeti. Možda nijedna stvarnost redovničkog života nije kroz povijest doživjela toliko različitih shvaćanja, oblika i načina življenja, često vrlo pogrešnih, kao askeza. U literaturi (zbornici redovničkih tjedana, zbornici savjetovanja/vijećanja redovničkih odgojitelja/odgojiteljica, predavanja s Redovničkih dana u Bosni i Hercegovini te časopis *Posvećeni život*) često je spominjana i obrađivana tema askeze, najčešće u okviru govora o početnoj formaciji. Može se steći dojam da je askeza ponajprije potrebna osobama prije zavjetovanja ili u početnim godinama redovničkog života, a ne tijekom čitava životnog vijeka redovnika i redovnice.

Kako bi se što bolje uočila razlika u shvaćanju i življenju askeze, u ovoj će se analizi krenuti kronološkim redom, to jest od starijih prema mlađim zapisima o askezi.

Na II. redovničkom tjednu, 1974. godine, askeza se spominje u predavanju *Psihološki aspekt zajedničkog života*. Autor Valter Dermota daje jasno objašnjenje što je askeza i asketika. Asketika znači svladavanje, post, šutnja, borba protiv glavne mane, disciplina, red. Konstatira da je naša asketika usmjerena statično, a ne dinamično. Ako netko želi postići određenu krepost, taj mora vršiti prikladne vježbe koje je za njega pronašao duhovni vođa. Tko je postigao jednu krepost, ide za drugom po točno određenim propisima, vježbama i zadaćama.⁴⁵² Nakon dva održana predavanja, samo je u jednoj skupini (od ukupno 21 skupine) dotaknuto pitanje askeze, i to kao konstatacija da mladi danas nemaju smisla za

⁴⁵¹ Usp. *Isto*, 63.

⁴⁵² Usp. Valter DERMOTA, Psihološki aspekt zajedničkog života, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 83.

žrtvu, da nisu ustrajni i zaključuje se da čovjek rado žrtvuje puno od sebe ako pronade vrijedne, dobre i svrhovite ciljeve.⁴⁵³ Ovdje je pojam askeze povezan s pojmom žrtve i ciljem koji se tom žrtvom želi postići.

U predavanju *Pedagoška vrijednost zajednice*, održanom na VI. savjetovanju redovničkih odgojitelja/odgojiteljica predavač Alojzije Jurak smatra da je redovnička zajednica prilika za osobnu žrtvu. Ona od svih zahtijeva odricanje, strpljivost, opraštanje, bratsko-sestarsko ispravljanje a ponekad i patnju zbog onih koji svojim karakterom zadaju teškoće zajedničkom životu.⁴⁵⁴ Odgojitelji/odgojiteljice konstatiraju da mladi danas (1991.) teško ispunjavaju i najmanju stegu, primjerice dolazak na molitvu ili na objed u točno određeno vrijeme.⁴⁵⁵

Devet godina nakon II. redovničkog tjedna, 1983. godine, na VIII. redovničkom tjednu o askezi se govori u pojmovima: pokora, post i mrtvljenje. U samostanima se počela gasiti molitva zanemarivanjem posta i mrtvljenja. Učinak je posta i pokore *mekšanje* srca i pripravljanje za svjetlo Duha. Pokora se povezuje i sa življenjem zavjeta. Praktične vježbe postova i odricanja pripravljaaju unutarne pokorničko raspoloženje bez kojih zavjeti mogu biti samo jedna pokornička maska.⁴⁵⁶ U raspravi na okruglom stolu na kraju Tjedna predavač će na jedan upit o pokori još dodati važne osobne konstatacije i svoje viđenje pokore i posta. Zanemareni su mnogi vidici pokore, osobito post. Potisnuti su klasični načini vršenja pokore, a drugi nisu pronađeni. Redovnici i redovnice pozvani su osmisliti sadržaje i načine pokore, koji imaju bitnu ulogu u duhovnosti.⁴⁵⁷

Na XII. redovničkom tjednu (1994.) u jednom od predavanja *Današnji trenutak – franjevački odgovor* autora Bone Zvonimira Šagija bit će napravljena poveznica askeze i duhovnosti. U redovničkom bi životu askeza bez duhovnosti bila neka vrsta psihološke droge. Ako bi askeza, vježbanje bilo povezano s onim što se već postiglo i što se još mora postići, onda ona ne može biti povezana s duhovnošću. Duhovnosti nije prirodno brojanje onoga što

⁴⁵³ Usp. Armin PREBEG (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 8. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 109.

⁴⁵⁴ Usp. Alojzije JURAK, *Pedagoška vrijednost zajednice*, Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ, Zagreb, 1977., 44.

⁴⁵⁵ Usp. Rad u skupinama, 2. dan, 1. skupina, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Biti redovnik danas. Redovništvo kao dar i zadaća u novim prilikama*. Odgoj za osobnost. XX., XXI. i XXII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRP i UVRP, Zagreb, 1994., 43.

⁴⁵⁶ Usp. Tomislav VLAŠIĆ, *Otvorenost vodstvu Duha*, u: Jozo VASILJ (ur.), *Redovnički identitet*. Zbornik radova VIII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1984., 149.

⁴⁵⁷ Usp. Okrugli stol na kraju Tjedna, 4. dan, u: Jozo VASILJ (ur.), *Redovnički identitet*. Zbornik radova VIII. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1984., 163.

se postiglo.⁴⁵⁸ Redovnički život podrazumijeva askezu, brojna odricanja i žrtve ali ona s vremenom postaju habitus, stav, krepost, prirođenost o kojoj se ne mudruje, nego ju se spontano živi. Isti će autor u jednom svom predavanju, šest godina poslije (2000.), ići korak dalje u govoru o redovničkoj askezi. Prema njemu, askeza religiozno motivirana u modernom je načinu života gotovo potpuno odbačena. Smatra da bi ona u redovničkim pravilima trebala biti točno određena, a nikako prepuštena vlastitoj inicijativi osobe. U posaborskim godinama asketski čini su uglavnom opisani općenito i prepušteni osobnoj inicijativi članova. Razlog tome ogleda se u nekadašnjem prevelikom juridizmu. Autor dovodi askezu u vezu s novim zvanjima i misli da je potreba novih asketskih oblika od ključne važnosti ako se hoće imati novih duhovnih zvanja.⁴⁵⁹

U Zagrebu je 2001. godine održan susret redovničkih odgojitelja i odgojiteljica koji je imao temu *Pokorničko-asketski vid redovničkog života*. Četiri predavača obradila su temu kršćanskog asketizma ukazavši na tumačenje askeze i asketizma kroz crkvenu povijest te askezu u Starom i Novom zavjetu.⁴⁶⁰

Nakon Sabora došlo je do ubrzanе i nekontrolirane reakcije na izvanjske asketske prakse. Stariji članovi zajednice s tjeskobom su i zabrinutošću gledali na nestajanje pokorničkih vježbi iz dotadašnjeg svakodnevnog života, a mlađi su članovi pokazivali sve jače otpore prema onome što je još ostalo od pokorničkih vježbi. Počelo je nekontrolirano odbacivanje svega što je bilo povezano s riječima askeza, pokora, mrtvljenje, odricanje i slično. Neki su išli tako daleko da su sam redovnički život smatrali za sebe dostatnom pokorom, a dužnosti unutar redovničke zajednice i više su nego dovoljna askeza. Sada postoji opasnost da redovnička zajednica vrši neke pokorničke čine i krajnje im je vjerna, a s druge strane ona može živjeti podjele koje prate trajni sukobi i nesposobnost služenja. Navode se konkretni primjeri ispravne askeze u redovničkoj zajednici.⁴⁶¹ Tako se kaže da „više vrijedi svakodnevna trijeznost u hrani nego mjesec dana najstrožeg posta; diskretnost i samokontrola u pričanju negoli mjesečne duhovne vježbe u šutnji; redovita zauzeta svakodnevna molitva u molitvenom vremenu negoli beskrajni sati u samo nekim danima; sabranost u radu i služenju

⁴⁵⁸ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Današnji trenutak – franjevački odgovor, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *S Klarom Asiškom odgovorni za svoje vrijeme*. Zbornik radova XII. redovničkog tjedna, HK(U)VRP, Zagreb, 1996., 82.

⁴⁵⁹ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Društvene prilike izazov redovništvu, u: Bono Zvonimir ŠAGI, *Put i usput redovništva, Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 56.

⁴⁶⁰ Predavači i teme predavanja na ovom susretu bili su: Tomislav Zdenko Tenšek, *Povijesno-teološke odrednice kršćanskog asketizma*; Zdenko KRIŽIĆ, *Problem nesklada između vanjske i unutarnje askeze*; Ozana KRAJACIĆ, *Pozitivni vidik odricanja u redovničkom životu*; Finka TOMAS, *Asketski lik odgojitelja*. Usp. *Posvećeni život*, 9 (2001.), br. 1., 50-108.

⁴⁶¹ Usp. Zdenko KRIŽIĆ, Problem nesklada između vanjske i unutarnje askeze, u: *Posvećeni život*, 9 (2001.), br. 1, 82-87.

u zajednici, negoli dugi periodi izolacije u kakvoj pustinji, itd. Jer lakše je napraviti nekoliko herojskih djela u mjesec dana nego tjedan dana ustrajati i živjeti tihu vjernost u malim stvarima svakidašnjice. To je ono što istinski posvećuje i mijenja život“.⁴⁶²

Problem askeze ostaje prisutan zbog respekta slobode i pluralizma. Izraženo je mišljenje u kojemu vanjski čini mrtvljenja ne mogu biti ostavljeni inicijativi zajednice, nego ih svaki pojedinac treba svjesno i slobodno birati na širokom području slobode koje mu zajednica ostavlja. Naglašena je i novost koju se do tada u literaturi nije moglo susresti, a to je da askeza nije samo muka i napor, nego postignuće i radost. Preporučuje se askeza radosti u redovničkim zajednicama koja je puno važnija od mnogih pokorničkih vježbi koje su u praksi.⁴⁶³

S obzirom na početni redovnički odgoj trebalo bi dati puno prostora pozitivnoj motivaciji u svakom, bilo osobnom bilo zajedničkom, vidu asketskih vježbi. Treba dati više važnosti svakoj osobnoj nakani i stavu, negoli samom činu žrtve, kako odricanje ili neka druga asketska vježba ne bi vodila u oholost i samodopadnost.⁴⁶⁴ Pozitivan vid odricanja zapravo je trajan proces odvajanja dragocjenog od bezvrijednog. Promicanje asketsko-pokorničkog duha u redovničkom odgoju znači produbljivati osobni odnos s Isusom Kristom. Askeza je na neki način drugo ime za ljubav. Cilj je kršćanske askeze rast u ljubavi ili odgoj za ljubav. A ta je ljubav usmjerena prema Bogu i bližnjemu, čime se izražava kristološka i apostolska dimenzija kršćanske askeze i odricanja. Pozitivni vid odricanja podrazumijeva posvećenje i potpunu pripadnost Isusu Kristu i posvećenje službi potrebnima i poslanju.⁴⁶⁵

Nekoliko godina nakon Drugoga vatikanskoga sabora askezu se najviše povezuje s pojmom žrtve. Prema spomenutim predavanjima na susretu odgojitelja i odgojiteljica (2001.), askezu se povezuje više uz pojam radosti i ljubavi. Zamjetljiv je hod ili prijelaz od negativnog k pozitivnom govoru o askezi. Razlog je zanemarivanja i odbacivanja mnogih vidika pokore s jedne strane juridizam, koji je vladao u redovničkom životu prije Sabora, a s druge je strane to danas pluralizam i shvaćanje osobne slobode pojedinca. Teško je provjeriti koliko je i na koji način danas askeza prisutna u redovničkim zajednicama, no činjenica je da se o njoj malo govori. Istina, njezina su tumačenja vrlo lijepo izražena u crkvenim dokumentima o posvećenom životu ali javno priznanje primjene u konkretnom životu ostaje i dalje izazov.

⁴⁶² *Isto*, 87.

⁴⁶³ Usp. *Isto*, 87-88.

⁴⁶⁴ Usp. Ozana KRAJACIĆ, Pozitivni vid odricanja u redovničkom životu, u: *Posvećeni život*, 14 (2009.), br. 1, 90.

⁴⁶⁵ Usp. *Isto*, 94-101.

U okvir pisanja o askezi ulazi i pitanje o ulozi i mjestu šutnje u redovničkoj zajednici. Nekada je u povijesti redovništva bilo strogo određeno vrijeme vanjske šutnje, što i danas nije strano strogim klauzurnim samostanima. Crkveni joj dokumenti ne posvećuju puno pažnje. Šutnja se u redovničkom životu uglavnom veže uz molitveni život. U zadanoj literaturi također nije puno napisano o šutnji, tek ju se fragmentarno spominje u nekim predavanjima, uglavnom u okviru molitvenog života.

Danas se u redovničkim zajednicama osjeća nedostatak osjećaja za šutnju, ponajprije za unutarnju šutnju, koja je neophodna za susret s Bogom. Redovnici ne trebaju ići u pustinju, poput Isusa i svetih pustinjaka, nego ju mogu pronaći u mjestu gdje žive. Šutnja se ostvaruje u vremenu i prostoru koji svaka zajednica sebi uređuje za molitvu.⁴⁶⁶

Molitva zahtijeva šutnju čovjeka molitelja.⁴⁶⁷ Postoji vanjska i unutarnja šutnja. Doći do unutarnje šutnje isto je što i doći do sadržaja i smisla. Odgovori na životna pitanja rađaju se usred meditacije, okružene samoćom i šutnjom, koja ponekad može biti neugodna, nalik na grob ili ponor, ali tek je u njoj moguće čuti glas i poruku stvari, osoba i samoga Boga.⁴⁶⁸

Još se samo u jednom predavanju na XV. redovničkom tjednu (1999.), spominje potreba šutnje, ali u kontekstu međuljudskih odnosa. Da bi se moglo čuti drugoga, potrebno je znati iznutra šutjeti. Treba biti sposoban usutjeti svoju antipatiju i svoju agresivnost koje se javljaju kada riječ drugoga *razočara* jer je drugačija od očekivanoga.⁴⁶⁹

3.4. Dnevni red zajednice

Svaka redovnička zajednica ima svoj dnevni red. U današnje vrijeme normalno je da se on utvrđuje i dogovara u redovničkoj zajednici na početku svake školske godine i uključuje dogovor o osobnim i zajedničkim molitvenim trenucima, dogovor o pojedinim dnevnim dužnostima u zajednici, vremenu obroka i drugome. On treba biti prilagođen i fleksibilan te voditi računa o svim članovima zajednice. U njemu trebaju moći participirati članovi koji vrše svoj apostolat izvan zajednice kao i oni unutar zajednice. Drugačiji dnevni red bit će u samostanu gdje žive stariji redovnici i redovnice, drugačiji u formativnoj zajednici, a drugačiji

⁴⁶⁶ Usp. Rudi BORŠTNIK, Molitva i rad u redovničkom životu, u: Albertina Anđa BAČAR (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, 41.

⁴⁶⁷ Usp. Ambrozije MATUŠIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 7. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*, Zbornik radova III. redovničkog tjedna, 76.

⁴⁶⁸ Usp. Bernardin ŠKUNCA, Meditativni oblici nekad i danas, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, 106.

⁴⁶⁹ Usp. Matija KOREN, Svijest djetinjstva Božjeg u našim odnosima, u: Petra VIDAKOVIĆ (ur.), *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo „Abba“ Oče*. Zbornik XIV. i XV. redovničkog tjedna, 213.

opet u zajednici u kojoj, na primjer, četiri od pet članova vrše svoj apostolat vani, radeći u nekoj crkvenoj ili državnoj ustanovi.

Iščitavajući zadanu literaturu može se naići na nekoliko spominjanja *dnevnog reda* u redovničkoj zajednici. Na I. redovničkom tjednu (1973.) iz jedne radne skupine dolazi konstatacija da se još uvijek često prenaglašava vršenje dnevnog reda, a otuda dolazi i skučenost prilagodbe potrebama vremena.⁴⁷⁰ Na III. redovničkom tjednu (1975.) u jednoj skupini je konstatirano da se dnevni raspored u zajednici treba načiniti dogovorno.⁴⁷¹ Na VI. redovničkom tjednu (1979.) dnevni red će biti spomenut u kontekstu govora o apostolatu. Ako je redovnička zajednica usmjerena prema apostolatu, ne može dnevni red biti važniji od apostolata. Nije toliko važno biti svaki dan na zajedničkom objedu i na molitvi koliko je važno imati određeno vrijeme u danu ili tjednu gdje će se u zajednici moći izmijeniti iskustva, radosti i probleme apostolata.⁴⁷² Osim navedenih mjesta, nigdje se više ne spominje dnevni red.

3.5. Mjesni sabor ili kućni kapitul mjesne zajednice

Svaka redovnička zajednica na početku apostolske godine planira i određuje vrijeme tjednih ili mjesečnih susreta. Nazivi ovih susreta razlikuju se od zajednice do zajednice: mjesni kapitul, mjesni sabor, sastanak ili jednostavno susret zajednice. Zakonik kanonskog prava također ih predviđa te daje pravo svakoj ustanovi da sama odredi sve što se tiče njihove naravi, sastava, načina postupanja i vremena održavanja.⁴⁷³ U redovničkoj zajednici Klanjateljica Krvi Kristove ovi se susreti nazivaju mjesni sabor i održavaju se jedanput u mjesecu. Predsjeda im mjesna poglavarica, ali vodstvo sabora može povjeriti i nekoj od sestara zajednice. Saboru su nazočne sve sestre zajednice, osim ako je koja iz opravdanog razloga odsutna. Ovaj susret ima svoju strukturu: počinje i završava molitvom; u glavnom dijelu obično se obrađuje neka tema - teološka, psihološka ili neka druga koja je vezana za konkretan život zajednice. Voditeljica ju izloži te pozove sestre na raspravu. Zatim se

⁴⁷⁰ Usp. PRILOZI, Rezultati radnih grupa, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 205.

⁴⁷¹ Usp. Franjo DELIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 15. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 79.

⁴⁷² Usp. Okrugli stol na kraju tjedna, 4. dan, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 137.

⁴⁷³ Usp. ZAKONIK KANONSKOG PRAVA, kan. 632, 317.

vrednuje život zajednice od prošlog sabora te se donosi neka odluka koju sestre žive do sljedećeg sabora.⁴⁷⁴

U zadanoj literaturi na nekoliko se mjesta spominju ovi susreti/sastanci zajednice. Iz jednom se takvog zapisa saznaje što je bio predmet razgovora na sastanku zajednice kao i potreba da se ovi sastanci održavaju češće: „Potrebni su češći sastanci zajednice da bi oni članovi zajednice koji nisu uključeni u direktni apostolat bili upućeni u ono što drugi članovi zajednice rade na tom području da tako steknu svijest važnosti svoga rada, koji pomaže da drugi mogu izvršavati određene zadatke u apostolatu“.⁴⁷⁵ Nadalje, zajednički sastanci služe također tome da jedni drugima mogu ukazati na slabosti i da nakon toga mogu mirno razgovarati.⁴⁷⁶ Ovi sastanci imaju za cilj permanentnu formaciju, reviziju života i pospješuju sudjelovanje.⁴⁷⁷ Sami redovnici i redovnice na ove samostanske sastanke gledaju kao na jedan od osnovnih čimbenika jačanja zajedničkog života. Oni su veoma potrebni jer jačaju duh zajedništva i međusobno povjerenje.⁴⁷⁸ Na drugom mjestu piše da su potrebni samostanski sastanci te da ako se oni ostvaruju u međusobnom povjerenju, mogu se izbjeći sukobi i nesuglasice te se može također lakše djelovati u duhu vlastite karizme.⁴⁷⁹

U predavanju *Sredstva za pospješivanje dinamičnog života u odgojnim zajednicama* (1977.) redovničkim odgojiteljima/odgojiteljicama spominje se problematika mjesnih kapitula. Autorica ih smatra nedjelotvornima. Premda su oni u pretsaborsko vrijeme bili uspješno sredstvo za rast zajedništva i međusobno pomaganje u duhovnom dozrijevanju, ta se svrha s vremenom izgubila. Oni su s vremenom postali puka formalnost u kojoj cvjeta neiskrena i neodgovorna šutljivost te pasivno klimanje glavom.⁴⁸⁰

Iz ovih nekoliko kratkih spominjanja može se zaključiti da redovnici i redovnice drže bitnim održavanje mjesnih sastanaka/susreta/sabora, i to često održavanje. Ovi susreti prilika

⁴⁷⁴ Donesen je primjer mjesnog sabora kako se održava u zajednici Klanjateljica Krvi Kristove kako bi mogao pobliže objasniti o čemu je riječ.

⁴⁷⁵ PRILOZI, Rezultati radnih grupa, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 211.

⁴⁷⁶ Usp. Franjo DELIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 15. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, 79.

⁴⁷⁷ Usp. Rafaela GLASENČNIK, Poziv na „prilagođenu obnovu“ redovničkih zajednica i apostolat, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 105.

⁴⁷⁸ Usp. Katarina MAGLICA (zapisničarka), Rad u skupinama, 3. dan, 12. skupina, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 133.

⁴⁷⁹ Usp. Marko DURAN (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 4. skupina, u: Jozo VASILJ (ur.), *Redovnički identitet*. Zbornik radova VIII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1984., 109.

⁴⁸⁰ Usp. Marija Agneta TADIĆ-ŠUTRA, *Sredstva za pospješivanje dinamičnog života u odgojnim zajednicama*, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ, Zagreb, 1977., 48.

su za međusobno informiranje, za međusobno ispravljanje, za pravljenje revizije života i, što se čini najvažnijim, oni jačaju duh zajedništva.

3.6. Zavjet čistoće

Već na I. redovničkom tjednu (1973.) održano je predavanje pod naslovom *Zavjet čistoće*.⁴⁸¹ Autor Nedjeljko Slišković na početku konstatira da o zavjetu čistoće već tri do četiri stoljeća vlada stanovita šutnja, što je pogodovalo manjku psihičkog zdravlja, ali također i manjku plodnog življenja tog zavjeta.⁴⁸² Zavjeti su uvijek povezani sa zajedničkim životom. Postojanje ili nepostojanje zajedništva, prožetog iskrenom ljubavlju, olakšava ili otežava i samo življenje pojedinog zavjeta.⁴⁸³ Zavjetom čistoće cijela redovnička zajednica svjedoči da se ljubav koja treba postojati u zajednici ne vlada po zahtjevima tijela, već po djelovanju Duha Svetoga.⁴⁸⁴

Življenje zavjeta čistoće svakog redovnika i redovnice nešto je što se tiče cijele zajednice. Zbog nepoznavanja psihologije i sociologije u prošlosti se pod zavjetom čistoće govorilo o tome što se ne smije činiti ili dopustiti. Kasnije se oblikovalo sljedeće pitanje: Što u redovničkoj zajednici treba učiniti da bi življenje zavjeta čistoće više napredovalo? Čistoća redovničke zajednice ovisi o čistoći svakog pojedinog člana.⁴⁸⁵ J. B. Metz pišući o zavjetu čistoće naglašava da „ako se, naime, zavjetima ne poduzima ništa smiono, nego se samo nešto izbjegava, oni lako poprimaju mazohističke crte“.⁴⁸⁶ Nadalje, zavjet čistoće, prema Metzu, pada u prazninu ako se ne živi kao sloboda.⁴⁸⁷ U redovničkoj zajednici u kojoj žive mladi treba govoriti otvorenije, suvremenije o zavjetu čistoće.⁴⁸⁸ Na zavjet čistoće treba gledati pozitivno, ne samo kao na odricanju *zbog nečega* nego na odricanju *za nešto*. Odgojitelji o zavjetu čistoće trebaju govoriti više u osobnim razgovorima, poštujući intimnost svake

⁴⁸¹ Usp. Nedjeljko SLIŠKOVIĆ, Zavjet čistoće, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 167-175.

⁴⁸² Usp. *Isto*, 167.

⁴⁸³ Usp. PRILOZI, Rezultati radnih grupa, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 211.

⁴⁸⁴ Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, Teološka zasnovanost redovničkog zajedničkog života, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, 24.

⁴⁸⁵ Usp. Valter DERMOTA, Oblikovanje – formacija za redovničku čistoću, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 100.

⁴⁸⁶ Johann Baptist METZ, Religija, da – Bog, ne, u: Johann Baptist METZ, Tiemo Ranier PETERS, *Pasija za Boga i zbog Boga. Redovnička egzistencija danas*, Svjetlo riječi, Sarajevo-Zagreb, 2009., 18.

⁴⁸⁷ Usp. *Isto*.

⁴⁸⁸ Usp. Gabrijel ŠTOKALO (zapisničar), 2. dan, 1. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ, *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 119.

osobe.⁴⁸⁹ Zajednica nikada ne može nadomjestiti drugi spol u razvoju osobnosti i uvijek će ostati praznina koju zajednica nije pozvana i ne može ispuniti.⁴⁹⁰ Seksualnost koju svaka osoba nosi u sebi treba biti proširena na ljubav u zajednici. Ako se u zajednici doživi ljubav, onda se neće bježati izvan zajednice tražiti neki nadomjestak ljubavi.⁴⁹¹ Redovničke zajednice trebaju biti mjesta u kojima osobe trebaju jedne druge ohrabrivati u trenucima sumnji, opraštati kad netko pogriješi i govoriti istinu kad je netko napastovan samoobmanom. Potrebno je vjerovati u dobrotu braće i sestara i onda kad oni sami prestanu vjerovati. Međusobno uvažavanje dostojanstva drugoga i jednakost svih članova ostvarit će se ako se istinski živi zavjet čistoće.⁴⁹²

Osim na I. i II. redovničkom tjednu te V. savjetovanju redovničkih odgojitelja i odgojiteljica na kojima je održano po jedno predavanje vezano uz zavjet čistoće, 42. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica (16. i 17. travanj 2013.) u cijelosti je bilo posvećeno temi čistoće. Tema tog savjetovanja bila je: *Zavjet čistoće i tjelesnost – življenje u sadašnjem vremenu* i obrađena je u četiri predavanja. Predavanje *Krepost čistoće – temelj za govor o zavjetu čistoće* autorica započinje konstatacijom da novakinje u Novicijatskoj školi u Zagrebu na njezin upit o bilo kojoj tematskoj cjelini iz područja morala, poput govora o grijehu, savjesti, krepostima ili čistoći, gotovo uvijek odgovore pokušavaju pronaći u vlastitom iskustvu života zajedništva sa sestrama u zajednici u kojoj žive.⁴⁹³ Ni jedno od četiri predavanja ne dovodi u vezu zavjet čistoće i redovničko zajedništvo. Uglavnom se zaustavljaju na poimanju tijela i tjelesnosti te samom tumačenju čistoće i zavjeta čistoće.

3.7. Afektivna zrelost

Afektivna zrelost osobe važna je za svaki oblik zajedničkog života, a dakako i za život u redovničkoj zajednici. Da je to istina, potvrđuju i pisani zapisi, to jest predavanja na tu temu, koja je u zadanoj literaturi puno prisutnija u posljednja dva desetljeća nego prije. Razlog tome može biti utjecaj modernih psiholoških i pedagoških znanosti na redovnički život općenito. Najviše se o afektivnoj zrelosti govori u odnosu prema zavjetu čistoće i

⁴⁸⁹ Usp. Rad u skupinama, 9. svibnja 1989., 1. skupina, u: Albertina Anđić BAČAK (ur.), *Ljudskost kao osnovni čimbenik redovničkog života. Redovništvo prema trećem tisućljeću*. XVIII. i XIX. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRP i UVRP, Zagreb, 1994., 19.

⁴⁹⁰ Usp. Petar LJUBAS (zapisničar), 2. dan, 2. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 120.

⁴⁹¹ Usp. *Isto*, 121.

⁴⁹² Usp. Timothy RADCLIFFE, Zavjetovani na poslanje, u: *Posvećeni život*, 3 (1997.), br. 1, 105-106.

⁴⁹³ Usp. Ana BEGIĆ, Krepost čistoće – temelj za govor o zavjetu čistoće, u: *Posvećeni život*, 17 (2013.), br. 1 i 2, 110.

međuljudskim odnosima. I ovdje će se ići kronološkim redom, to jest krenut će se od starijih prema novijim zapisima o afektivnoj zrelosti kako bi se što bolje uočila postupna difuznost govora o afektivnoj zrelosti.

Afektivna zrelost prvi se put u literaturi⁴⁹⁴ spominje na I. redovničkom tjednu u jednoj od radnih skupina koja je obrađivala redovničke zavjete.⁴⁹⁵ U razdoblju početne formacije potrebno je, uz dobru duhovnu formaciju, pravilna i stručna obaviještenost da bi se moglo doći do afektivne zrelosti. Ne bi se smjelo dogoditi da mladi redovnik i redovnica ne znaju neprisiljeno i naravno, ali s poštovanjem, razgovarati s osobom drugoga spola. Sudionici skupine pitaju se nije li uzrok tome u prevelikoj izoliranosti odgajnika, te zaključuju da je potrebno inzistirati na razboritosti u odabiranju pedagoških metoda, pri čemu treba paziti na razvojne faze i osobnu zrelost pojedinca.⁴⁹⁶

Predavanje Josipa Baričevića *Psihopedagoški aspekt redovničke zajednice* na zanimljiv će i izazovan način obraditi temu u kojoj će doći na vidjelo važnost afektivnog aspekta redovničke zajednice. Afektivni život zajednice u najširem smislu ovdje podrazumijeva smisao sposobnosti uspostavljanja istinskih međusobnih odnosa. Nezrelost u afektivnom životu osobe izvor je i izraz podijeljenosti osobnosti, dok skladno integrirana afektivnost dovodi do unutarnjeg jedinstva i osposobljava za odnos s drugima. Ovo se isto može primijeniti na zajednicu. Redovnička zajednica s jedne strane može biti zapreka, a s druge strane pogodno mjesto za razvoj i ostvarenje njezinih članova kao zrelih osoba te kadrih živjeti istinske odnose s drugima i sudjelovati odgovorno u svijetu rada. Uvjeti koji potiču rast pojedinaca i zajednice jesu stav otvorenosti, raspoloživosti i dobrohotnog prihvatanja drugoga,⁴⁹⁷ težnja da se postaje sve više samostalna osoba, nepoistovjećivanje s drugima,⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ Misli se na zbornike redovničkih tjedana i Časopis *Posvećeni život*.

⁴⁹⁵ U Zborniku I. redovničkog tjedna na kraju se nalaze *Prilozi*, među kojima su *Rezultati radnih skupina*. Bilo je sedam radnih skupina i svakoj je skupini bila dodijeljena jedna tema o kojoj će se raspravljati. Sedma radna skupina imala je za temu redovničke zavjete. Budući da se za tu skupinu prijavilo 134 člana, formirane su prvi dan četiri, a drugi dan i peta podskupina. Usp. Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, 4. - 6. rujna 1973., VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 200-215.

⁴⁹⁶ Usp. PRILOZI, Rezultati radnih grupa, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 214.

⁴⁹⁷ To podrazumijeva stav slušanja, umijeće *iznutra šutjeti*, oslobođenje od straha pred samim sobom i pred drugom osobom, dopustiti drugome da ima svoje nenadomjestivo mjesto u zajednici. Usp. Josip BARIČEVIĆ, Psihopedagoški aspekt redovničke zajednice, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 121.

⁴⁹⁸ Članovi i osobito voditelji zajednica ne smiju podleći napasti savršenog slaganja, jednostupnosti u zajednici, to jest fuzije svih članova zajednice. Htjeti imati zajednicu bez napetosti i sukoba u kojoj nema razlika među osobama te težiti za afektivnom toplinom kojoj je cilj posjedovanje drugoga iluzija je. Razlike, napetosti i sukobi potrebni su za normalan rast pojedinaca i zajednice. Usp. Josip BARIČEVIĆ, Psihopedagoški aspekt redovničke zajednice, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, 122-123.

autentično vršenje autoriteta u zajednici koje stvara ozračje istine i slobode, rada i prijateljstva izvan zajednice,⁴⁹⁹ koji pogoduju većoj samostalnosti i osjećaju odgovornosti te prihvaćanju stila života u poslušnosti, siromaštvu i celibatu. Ovome se još dodaje život molitve, osobito zajedničke.⁵⁰⁰

Konstatacija predavača Josipa Baričevića da je za normalniji razvoj zajednice potrebno imati prijatelje izvan zajednice izazvat će burne osvrte u skupnom radu, koji je održan nakon dvaju predavanja (*Psihopedagoški aspekt redovničke zajednice* i *Molitva i zajednički život*); formirana je dvadeset i jedna skupina. U njih dvanaest dotaknuta je tema prijateljstva. Budući da se prijateljstvo smatra važnim za afektivnu zrelost pojedinca i zajednice, vrijedno je promotriti kako o njemu promišljaju redovnici i redovnice prije skoro 40 godina. Jedni misle da su prijateljstva izvan zajednice štetna jer unose nesklad i nemir, drugi misle da ona zajednicu obogaćuju.⁵⁰¹ Jedna skupina drži da zrela osoba u zajednici podjednako stječe prijatelje i u zajednici i izvan nje, no ona treba povezati zajednicu sa svojim prijateljima. Ista će skupina postaviti pitanje razlike između prijateljstva i zaljubljenosti te zaključiti da rješenje pitanja stoji u zrelosti same osobe.⁵⁰² Za prijateljstvo s osobama drugog spola potrebna je afektivna zrelost.⁵⁰³ Nekoliko skupina spominje pojam *posebna prijateljstva*, misleći pri tome na prijateljstva unutar zajednice. Ovakva se prijateljstva smatraju opasnim i treba raditi na tome da ih se suzbije.⁵⁰⁴ Ona nisu nužna za afektivnu zrelost.⁵⁰⁵ Nadasve je zanimljivo i vrijedno konstatirati da je samo nekoliko rečenica o prijateljstvu u jednom predavanju izazvalo tako veliku reakciju sudionika II. redovničkog tjedna. To može upućivati na zaključak da je tema prijateljstva bila vrlo važna redovnicima i redovnicama i da im nije trebalo puno poticaja da iznesu svoja razmišljanja. Svakako se može reći da se ovim predavanjem vrlo smjelo i hrabro dotaknulo pitanje afektivne zrelosti redovničke zajednice.

⁴⁹⁹ Zajednice, zatvorene u sebe, izlažu se opasnosti da postanu mjesto afektivne uskoće i prezasićenosti. Zajednica je *zdravija* ako njezini članovi rade i izvan nje. Također, za normalniji razvoj zajednice važno je da članovi dio svog slobodnog vremena provode izvan zajednice i da imaju prijatelja izvan nje. Usp. Josip BARIČEVIĆ, Psihopedagoški aspekt redovničke zajednice, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*, Zbornik radova II. redovničkog tjedna, 126.

⁵⁰⁰ Usp. *Isto*, 119-127.

⁵⁰¹ Usp. Margareta BABIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 3. dan, 1. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 147.

⁵⁰² Usp. Zorka KOJAKOVIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 3. dan, 3. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 148.

⁵⁰³ Usp. Jacinta MANDURA (zapisničarka), Rad u skupinama, 3. dan, 5. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 149.

⁵⁰⁴ Usp. Bernartka PASARIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 3. dan, 2. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 147.

⁵⁰⁵ Usp. Branislava PAVLEŠIN (zapisničarka), Rad u skupinama, 3. dan, 21. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 156.

Odgojitelji su također na svojim savjetovanjima/vijećanjima razgovarali o prijateljstvu među redovničkim osobama. Za njih je temeljni kriterij pravog prijateljstva da ih ono ne smije udaljavati od članova vlastite zajednice, ali upozoravaju i na potrebnu svijest da prijatelj/prijateljica nikada ne smije zamijeniti bračnog druga na afektivnom području.⁵⁰⁶ Također, odgojitelji smatraju da ako osoba ne nalazi razumijevanje u svojoj zajednici, onda će tražiti prijatelje negdje drugdje, što za nju i zajednicu može biti pogibeljno.⁵⁰⁷

O afektima kao antropološkim komponentama redovničkog poziva progovorit će i VIII. redovnički tjedan (1984.).⁵⁰⁸ O afektima/osjećajima/emocijama u redovništvu radije se šuti negoli govori. Razlog tome može biti u krivom poimanju zavjeta čistoće. Emocije kao što su suosjećanje, divljenje, entuzijazam, simpatija, zaljubljenost, draž, očaranje, ushićenost, ako su pravo usmjerene, mogu biti izvor velike energije i inicijativa. Ako nisu osmišljene, mogu postati opasnost i očitovati se u oblicima kao što su: okrutnost, apatičnost, nadutost, razdražljivost, sentimentalizam, srdžba i drugo. Autor Marko Pranjić u svom predavanju *Neke antropološke komponente redovničkog poziva* drži da afektivni život osobe velikim dijelom pripada području intimnosti. Vrlo je važna objektivna spoznaja s obzirom na zakonitosti afektivnog života kako bi se izbjegli kompleksi, strahovi, bojazni, skrupule. S obzirom da afektivni život osobe pripada području intimnosti, autor će prijeći na govor o ljudskoj seksualnosti i području podsvjesnoga ne dajući precizna objašnjenja kako se to vezuje za afektivnu zrelost. Zaključit će da redovnik s obzirom na afektivni život ima pravo na pozitivnu, jasnu i realnu informaciju te prikladan odgoj.⁵⁰⁹

Na XXXI. vijećanju redovničkih odgojitelja i odgojiteljica (2002.) predavanje na temu *Zrela osoba u redovničkoj zajednici*⁵¹⁰ održao je Vlatko Badurina. U tom predavanju doći će na vidjelo kako se s vremenom preuzela nova terminologija i neke nove vrednote vezane uz afektivnu zrelost. Tu se sada ne upotrebljava više riječ *afekt*, nego *emocija*. Prema predavanju, zapaža se odmak od prevelikog stavljanja naglaska na razum i intelektualne sposobnosti te uvažavanje emocionalne inteligencije kao jednakovrijedne i važne za život pojedinca i redovničke zajednice. Znak zrelosti osobe zapaža se u sposobnosti suočavanja s emocijama. Zanimljivo je da autor emocije dovodi u usku vezu s molitvom i apostolskim djelovanjem

⁵⁰⁶ Usp. Rad u skupinama, 9. svibnja 1989., 1. skupina, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Ljudskost kao temeljni čimbenik redovničkog odgoja*. XVIII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, Zagreb-Fratrovac, 9.-11. svibnja 1989., KVRP i UVRP, Zagreb, 1994., 19.

⁵⁰⁷ Usp. Ivan VITEZ (zapisničar), 2. dan, 4. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 123.

⁵⁰⁸ Usp. Marko PRANJIĆ, *Neke antropološke komponente redovničkog poziva*, u: Jozo VASILJ (ur.), *Redovnički identitet*. Zbornik radova VIII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1984., 39-48.

⁵⁰⁹ Usp. *Isto*, 43-45.

⁵¹⁰ Usp. Vlatko BADURINA, *Zrela osoba u redovničkoj zajednici*, u: *Posvećeni život*, 7 (2002.), br. 1, 13-26.

time što smatra da zrelo ophođenje s emocijama stvara uvjete za to. Emocije, nadalje, pomažu u intenzitetu zalaganja i predanja.⁵¹¹ Zrelost redovnika i redovnica očituje se i u međuljudskim odnosima. Autor će smatrati bitnim osvrnuti se na vrednotu prijateljstva. Značajna je razlika s obzirom na vrednovanje prijateljstava o kojemu je već bilo govora u ovom poglavlju. Sposobnost za pravo prijateljstvo i intimnost u redovničkom životu znak je ljudske i duhovne zrelosti. To se odnosi na prijateljstvo kako unutar tako i izvan redovničke zajednice. To što se na posebna prijateljstva u prošlosti gledalo kao na nešto što smeta jedinstvu zajednice, dovelo je do toga da neki nikada nisu doživjeli istinsko prijateljstvo i istinske odnose.⁵¹²

Da tema afektivne zrelosti postaje sve važnija u redovničkom životu i da se o njoj sasvim otvoreno govori, svjedoči još jedno predavanje Mije Nikića s temom *Psihološka zrelost za redovnički život*.⁵¹³ Tu su iznesene jasne karakteristike afektivno zrele osobe; to je osoba koja se ne boji svojih emocija, ona ih zamjećuje i doživljava, ali se ne da zarobiti od njih; trudi se živjeti u istini i biti autentična; skladno ujedinjuje razum i osjećaje; zna kontrolirati svoje emocije, svoju seksualnost, agresivnost i ostale nagonске impulse itd.⁵¹⁴ Autor također piše o afektivnoj zrelosti, važnoj za uspostavljanje zrelih međuljudskih odnosa. Afektivno nezrele osobe mogu biti paranoidne ličnosti koje nisu prikladne za zajednički život.⁵¹⁵ Do sada se u zadanoj literaturi *paranoidnost* nije nigdje spominjala. Paranoidne osobe mogu biti velika kočnica u apostolskom djelovanju redovničke zajednice. Takve je osobe važno prepoznati prije nego uđu u redovničku zajednicu, a ako već jesu u zajednici, treba od njih tražiti prihvaćanje psihoterapijske pomoći.⁵¹⁶ Autor zatim objašnjava što znači afektivno zrela osoba u redovničkoj zajednici. To je osoba koja svakodnevno uzima svoj križ i ide za Isusom, sposobna je u nevolji postupiti pravilno i osmišljavati nerazumne događaje. Dapače, u vrijeme novicijata nužno je potrebna kušnja kako bi se mogla vidjeti sposobnost ili nesposobnost kandidata da i u teškim trenucima reagira razumno, ponizno i velikodušno. Zrela je osoba sposobna mijenjati se i biti ponizna.⁵¹⁷

Na XVII. redovničkom danu u Bosni i Hercegovini (7. rujan 2014.) mons. José Rodríguez Carballo reći će da afektivna dimenzija ne smije biti tabu tema u posvećenom

⁵¹¹ Usp. *Isto*, 19.

⁵¹² Usp. *Isto*, 21-22.

⁵¹³ Usp. Mijo NIKIĆ, Psihološka zrelost za redovnički život, u: *Posvećeni život*, 9 (2004.), br. 1 i 2, 33-51.

⁵¹⁴ Usp. *Isto*, 36-38.

⁵¹⁵ Usp. *Isto*, 43.

⁵¹⁶ Usp. *Isto*.

⁵¹⁷ Usp. *Isto*, 44-49.

životu te da treba pomoći onima koji su osjećajno ranjeni da se izdignu iznad svoje ranjenosti.⁵¹⁸

3.8. Zavjet siromaštva

Zavjet siromaštva, kao i zavjet čistoće i zavjet poslušnosti, samo je sredstvo koje poziva redovnika/redovnicu na odreknuće od svega kako bi slijedio/slijedila Krista u slobodi i nenavezanosti. Već na I. redovničkom tjednu (1973.) održano je jedno predavanje o zavjetu siromaštva. Sedma radna skupina razgovarala je o zavjetima te objasnila duh siromaštva. Prema toj skupini, biti siromašan u redovničkoj zajednici znači biti otvoren prema drugome, prihvatiti drugoga kakav on jest, darovati mu svoje vrijeme, radost, sposobnosti, lijepu riječ; ne gledati u drugome konkurenta nego brata/sestru; biti zahvalan za usluge koje mi pruža zajednica.⁵¹⁹ Odgojitelji/odgojiteljice na svom V. savjetovanju također naglašavaju duh siromaštva. Za njih je on raspoloživost, otvorenost za potrebe drugoga. Darivanje sebe, unutarnja sreća, mir i zadovoljstvo najbolje su svjedočanstvo siromaštva.⁵²⁰ Peti redovnički tjedan (1977.) bavio se temom redovničkog siromaštva pod raznim vidovima. U svim predavanjima, a bilo ih je šest, uočljiva je zajedničarska dimenzija poimanja zavjeta siromaštva. Ta dimenzija isključuje sebičnost, zavist, rivalstvo, neprihvatanje ovog ili onog člana zajednice, a uključuje dijeljenje teškoća i radosti, uspjeha, ideja i planova.⁵²¹ Biti uistinu siromašan znači otvoriti se drugima u zajednici sve do priznavanja vlastitih nedostataka.⁵²² Redovničko se siromaštvo ne može ispravno shvatiti ako se ne uzme u obzir redovnička zajednica. Riječ je o sasvim novom stavu i odnosu kojima se pristupa braći i sestrama. Redovnik sam sebe *obezvlašćuje*, odriče se svega, pa i samoga sebe, i kad ništa više nema, ima braću i sestre u zajednici. Braća i sestre su bogatstvo koje u krajnjoj liniji eshatološki

⁵¹⁸ Usp. KVRPP BiH, XVII. redovnički dan na temu *Poziv radosti Evanđelja* u Mostaru. Predavanje na Redovničkom danu održao je mons. José Rodríguez Carballo, tajnik Kongregacije za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života (27.09.2014.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=1073> (30.01.2016.).

⁵¹⁹ Usp. PRILOZI, Rezultati radnih grupa, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 214.

⁵²⁰ Usp. Zorka KOJAKOVIĆ (zapisničarka), Izvještaj rada po grupama, 1. dan, 3. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 115.

⁵²¹ Usp. Fides VIDAČKOVIĆ, Redovničko siromaštvo u nas. Analiza shvaćanja i prakse, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1977., 24.

⁵²² Usp. Ferdo VLAŠIĆ (zapisničar), 3. dan, 7. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, 101.

gleda u Boga.⁵²³ Sudionike i sudionice V. redovničkog tjedna muči to što njihove zajednice više nisu materijalno siromašne te se pitaju kakvo svjedočanstvo redovničkog siromaštva daju svijetu. S jedne je strane prisutna akumulacija bogatstva u zajednicama, a s druge strane Božji poziv prikupljanja neprolaznog bogatstva.⁵²⁴ Ipak, posjedovanje određenih materijalnih dobara ne protivi se zavjetu siromaštva ako se sačuva duh siromaštva i unutarnja sloboda.⁵²⁵ No, zajedništvu i zavjetu siromaštva protive se privatni izvori prihoda, bilo od rodbine, bilo od prijatelja, koji se koriste za osobnu potrošnju.⁵²⁶ Temelj je siromaštva svijest ovisnosti o Bogu od kojega sve dolazi. Uz povjerenje u Boga potrebno je gajiti međusobno povjerenje i otvorenost, a osobito u odnosu poglavar - članovi zajednice i obrnuto.⁵²⁷

Ne može se govoriti o redovničkom siromaštvu pojedinca a da se istodobno ne govori i o siromaštvu zajednice. Kod siromaštva pojedinca važan je element ovisnosti o zajednici u raspolaganju materijalnim dobrima. Zajednice koje na prvo mjesto stavljaju siromaštvo pojedinca, a ne siromaštvo zajednice kao cjeline, ne žive pravim duhom siromaštva. Pojedinaac u zajednici može živjeti siromašno, a istovremeno se teško ogriješiti o duh siromaštva. Na primjer, poglavar/poglavarica koji svoju braću/sestre iskoristi za naporan rad s nakanom da svojoj zajednici priskrbi više dobara, griješi protiv duha siromaštva svoje zajednice.⁵²⁸ Isto tako, moguće je u siromašnoj zajednici živjeti bogato na način da redovnik/redovnica ima puno želja, záhtjeva i molbi koje joj zajednica treba neprestance ispunjavati.⁵²⁹

Prema dominikancu Radcliffu, život redovničkih zajednica trebao bi biti obilježen jednostavnošću koja pomaže osloboditi se iluzornih obećanja potrošačke kulture i dominacije bogatstva.⁵³⁰ Biti siromašan znači osloboditi se svih stvari koje se doživljavaju kao kompenzacija unutarnje praznine, nedostatak prijateljstva, poštovanja ili nedostatak dubljih osjećaja. Veliki raskošni samostan može pokrivati duhovnu prazninu u kojoj redovnička

⁵²³ Usp. Diskusija, 1. dan. Intervent: Bono Šagi, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1977., 35.

⁵²⁴ Usp. Biserka JAGUNIĆ (zapisničarka), 1. dan, 1. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, 37.

⁵²⁵ Usp. Venancije MIHALJEVIĆ (zapisničar), 1. dan, 3. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, 37.

⁵²⁶ Usp. Josipa ŠIMIĆ (zapisničarka), 3. dan, 6. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, 101.

⁵²⁷ Usp. Marjan STEINER (zapisničar), 1. dan, 14. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, 40.

⁵²⁸ Usp. Laudes BOSANČIĆ, *Zajedničko svjedočenje siromaštva*, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1977., 90.

⁵²⁹ Usp. Edith BUDIN (zapisničarka), 3. dan, 20. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, 105.

⁵³⁰ Usp. Timothy RADCLIFFE, *Zavjetovani za poslanje*, 103.

zajednica živi, ali može biti i hvalospjev ljubavi ako taj samostan drugi, a osobito siromasi doživljavaju kao svoj.⁵³¹

Špiro Marasović objašnjava na zanimljiv način odnos zavjeta siromaštva pojedinca i redovničke zajednice. Razvojem redovničke zajednice siromaštvo pojedine osobe prešlo je u kompetenciju zajednice pa se tako govori o *kolektivnoj kasi* i *osobnoj askezi*. Pojedinaac se odriče vlastitog posjeda i bogatstva u korist zajednice kojoj pripada. Zajednica, dakle, nema zavjet siromaštva. Ona, budući da može posjedovati neograničeno, gubi svoj unutrašnji smisao i logiku redovničkog siromaštva općenito. Snagom zavjeta, redovnik mora svaki dar primiti i predati ga u zajednicu, a sam ne smije bez dopuštenja nikome ništa dati. Autor zaključuje: nije moguće na evanđeoski način biti siromašan član jedne bogate zajednice.⁵³²

Protivno je duhu zajedništva, jednakosti i siromaštva ako neki u zajednicama imaju privilegije, ako postoji velika razlika između poglavara/poglavarice i podložnika u načinu stanovanja, u pokućstvu, u slavljenju imendana i rođendana, pozivanju rodbine i prijatelja.⁵³³

Odgojitelji su na svom V. savjetovanju u jednoj skupini raspravljali o tome kako stariji redovnici/redovnice doživljavaju svoje redovničko siromaštvo i kako to utječe na mlade u njihovim zajednicama. Pozivaju se na potrebu uzajamnog polaganja računa u zajednici. Kao što pojedinac treba polagati račun poglavaru/poglavarici i zajednici, to bi isto trebao i poglavar/poglavarica. Mladi u redovničkoj zajednici ne vole vidjeti sitničavo ili skrupulozno polaganje računa kod starijih članova, a ne sviđa im se ni luksuz ili razbacivanje. Vrlo je važno pozitivno davanje primjera življenog zavjeta siromaštva.⁵³⁴ Odgojitelji također vide problem redovnika koji nisu u radnom odnosu jer imaju osjećaj manje vrijednosti.⁵³⁵ Prihvatanje evanđeoskog zavjeta siromaštva kao životne orijentacije mladih odgajnika više ovisi o stilu života zajednice nego o teoriji koju slušaju. Uzaludno je pričati o radikalnosti zavjeta siromaštva „ako je dvorište samostana puno automobila nejasne pripadnosti“⁵³⁶ ili „ako članovi zajednice neodgovorno trate vrijeme“.⁵³⁷

⁵³¹ Usp. Marinko PEJIĆ, Redovništvo i evanđeoski savjet siromaštva, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.), br. 3, 636.

⁵³² Usp. Špiro MARASOVIĆ, Redovništvo za 21. stoljeće?, 89.

⁵³³ Usp. Josip WEISSGERBER, Redovnici i upotreba dobara. Zavjet siromaštva, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 78.

⁵³⁴ Usp. Gabrijel ŠTOKALO (zapisničar), 1. dan, 1. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 113.

⁵³⁵ Usp. Imelda ANĐELIĆ (zapisničarka), 1. dan, 5. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 116.

⁵³⁶ Leonard OREČ, Zajednica kao odgojni faktor, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ, Zagreb, 1977., 14.

⁵³⁷ *Isto*.

Ako se u životu redovnika i njegove zajednice ne vidi siromaštvo, onda su sva profinjena razlaganja samo nepošteno izmicanje pred istinom.⁵³⁸

3.9. Autoritet i animiranje redovničke zajednice

Autoritet i animiranje u redovničkoj zajednici uglavnom se povezuje sa zavjetom poslušnosti. O autoritetu, kako ga vide crkveni dokumenti, već je izneseno u točki 2.8. *Autoritet i posluš*, dok će se ovdje analizirati samo zapisi iz zadane literature vezani za temu autoriteta. U analizi će se ići kronološkim putem kako bi se što bolje uočila dinamičnost i svojevrsna razlika u razmišljanjima o autoritetu od Drugog vatikanskog sabora do danas. Još je važno napomenuti da se autoritet o kojemu se piše uvijek odnosi na samo jednu osobu u redovničkoj zajednici, a to je poglavar, odnosno poglavarica. Također je važno znati da se misli na poglavara/poglavaricu u mjesnoj zajednici, a ne na poglavara družbe, provincije ili regije.

Prvi se opis poglavara i njegove službe nalazi u predavanjima održanima na II. redovničkom tjednu (1974.). Zadatak je poglavara u redovničkoj zajednici stvaranje „osjećaja doma, domaćeg postupka i ljudske sigurnosti“⁵³⁹ za sve članove. Da bi redovnička zajednica mogla napredovati, ona mora imati poglavara koji zna stvarati osjećaj domaće atmosfere. Poglavar može i treba biti samo poglavar, a ne istodobno župnik, kapelan, kateheta ili ekonom. Glavni je životni posao poglavara/poglavarice briga za braću/sestre. Poglavara se uspoređuje s vođom koji, premda ostaje u pozadini, ipak sve vodi. On je dobar, plemenit, mudar, ugodan, simpatičan, uviđavan te ljudski oblikovana osoba. Osobe u zajednici znaju da im je poglavar uvijek *pri ruci*.⁵⁴⁰ Njegov je zadatak da se trudi da se u zajednici svi osjećaju dobro.⁵⁴¹ Poglavaru se daje uloga stabilizatora i koordinatora u svim strukturalnim i generacijskim promjenama. On vodi svakog člana redovničke zajednice do emancipatorskog

⁵³⁸ Usp. Jože RAMOVŠ, Potreba programa u redovničkom odgoju, u: Jozo VASILJ (ur.), *Odgojni programi*. IX. i X. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 18.

⁵³⁹ Valter DERMOTA, Psihološki aspekt zajedničkog života, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, 88.

⁵⁴⁰ Usp. *Isto*, 88-89.

⁵⁴¹ „Neka se predstojnica samo brine oko toga da bi se sestre dobro osjećale. Neka pusti školu ako vidi da joj to oduzima vrijeme i ako ne stigne da se brine o onome što smo spomenuli, neka pusti muziku, neka pusti katehizaciju i neka se svim elanom posveti samo svojim sestrama. I neka upozna svaku sestru i njene potrebe. Ako ne može sama to napraviti, neka odabere druge sestre koje će joj u tome pomagati.“ Valter DERMOTA (Diskusija nakon predavanja), u: Ljudevit MARAČIĆ, *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 94.

očovječenja.⁵⁴² On je animator koji stvara ugodnu atmosferu.⁵⁴³ On je animator koji usređuje, vodi i zalaže se za zajednicu. Međutim, zadatak poglavara ipak nije da zadovolji potrebe svih, oko toga se trebaju truditi svi članovi zajednice. Mora postojati uzajamnost, a svaki pojedini član je *sukovač* zajedništva i sreće u zajednici.⁵⁴⁴ Poglavar treba biti trajno prisutan u zajednici kako bi mogao biti potpuno informiran o njenim potrebama i zahtjevima.⁵⁴⁵ Da bi se razvijalo razumijevanje i povjerenje, poglavar/poglavarica mora imati dovoljno vremena da sasluša svaku osobu u zajednici.⁵⁴⁶

U sklopu X. redovničkog tjedna (1987.) Stjepan Vučemilo održao je predavanje *Uprava ustanova posvećenog života*. Cilj kako ovog Tjedna tako i samog predavanja bio je teološko, pravno i praktično tumačenje Zakonika kanonskog prava, proglašenog 1983. godine. Kodeks će poglavare pojedinih redovničkih kuća nazvati kućnim poglavarima (kan. 724 § 1), poglavarima zajednica (kan. 608 i 611 § 1) ili mjesnim poglavarima (kan. 631 § 1 i 703). Dužnost je poglavara obavljanje zadaća i vršenje vlasti prema odredbama općeg i vlastitog prava (kan. 617). Zadaće podrazumijevaju niz obaveza koje od njih zahtijeva kako opće tako i vlastito pravo zajednice kojoj pripadaju. Najopćeniti je izraz njihova prava autoritet ili vlast nad članovima zajednice.⁵⁴⁷

Predavač tumači kanon 618⁵⁴⁸ koji je bitan za razumijevanje službe poglavara. Vlast i poslanje poglavara dolazi od Boga, i on ih prima preko Crkve. On svoju vlast vrši u duhu služenja, što je temeljni stav koji prožima svako njegovo djelovanje. Stavom služenja izbjegava se opasnost da vlast postane nasilje. U ispunjavanju svojih zadaća poglavari su dužni biti poslušni Božjoj volji. Sa svojim podložnicima trebaju upravljati kao s djecom Božjom; trebaju poštivati i cijeniti njihovo dostojanstvo; unapređivati njihovu dragovoljnu

⁵⁴² Usp. Marko ORŠOLIĆ, Sociološki vid zajedničkog života, u: Ljudevit MARAČIĆ, *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 104.

⁵⁴³ Usp. Ambrozije MATUŠIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 6. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ, *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, 108.

⁵⁴⁴ Usp. Tarzicija TUNJIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 4. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ, *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 107.

⁵⁴⁵ Usp. Ancila PERKOVIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 11. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ, *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 111.

⁵⁴⁶ Usp. Klaudija ĐURAN (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 14. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ, *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 112.

⁵⁴⁷ Usp. Stjepan VUČEMILO, *Uprava ustanova posvećenog života*, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Novo pravo ustanova posvećenog života*. Zbornik radova X. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1991., 79.

⁵⁴⁸ „Neka poglavari svoju vlast, primljenu od Boga po službi Crkve, vrše u duhu služenja. Stoga, poslušni volji Božjoj obavljaju službe, neka upravljaju podložnicima kao sinovima Božjim i promiču s poštovanjem ljudske osobe njihovu dragovoljnu poslušnost, neka ih rado pitaju za savjet i potiču njihovu suradnju na dobrobit ustanove i Crkve, pri čemu ipak ostaje na snazi njihova vlast da odluče i narede što treba raditi.“ ZAKONIK KANONSKOG PRAVA S IZVORIMA, kanon 618, 309.

poslušnost; pitati ih za savjet i poticati njihovu suradnju.⁵⁴⁹ U kanonu 619,⁵⁵⁰ koji je namijenjen posebno kućnim poglavarima i poglavaricama, naglašava se vrlo važno načelo života redovničke zajednica, a to je izgrađivanje bratske zajednice u Kristu. Na njezinu ostvarenju trebaju raditi skupa poglavar i svi članovi, ali ipak najveća odgovornost daje se poglavaru, koji je prvi i najodgovorniji graditelj. Kako bi se ova bratska zajednica izgradila, navedene su poglavarske dužnosti: pripadnike zajednice hraniti Božjom riječju, biti primjer u življenju posvećenog života, biti osjetljivi i imati otvorene oči za potrebe svakoga člana zajednice, nemirne opomenuti, tješiti malodušne i sa svima biti strpljivi.⁵⁵¹

Važno je napomenuti da su ova dva broja u Zakoniku, koji se odnose na poglavare u redovničkim zajednicama, bila poznata i dostupna svima koji će nakon izlaska Zakonika kanonskog prava bilo što pisati o ovoj temi. U mnogim će predavanjima objavljenima u časopisu *Posvećeni život* na različite načine biti doticana tema autoriteta, govoreći uglavnom o liku poglavara. U njima se može primijetiti kako sve više raste zahtjevnost ove službe i njegova specifikacija.

Od autoriteta, poglavara/poglavarice, tražit će se da bude prvi/prva koja sluša i služi u ljubavi, da promiče vrednote zajedništva i suradnje. Poglavar će moći zapovijedati tek nakon što je stvoreno ozračje povjerenja i suradnje na svim razinama.⁵⁵² Poglavar/poglavarica treba biti duhovni otac/duhovna majka, a na drugom mu/joj mjestu treba biti briga za izvanjske i organizacijske stvari.⁵⁵³ Poglavar/poglavarica je osoba molitve i osluškivanja riječi Pisma. Najvažnije mu je svojstvo sposobnost slušanja bez predrasuda. Poglavar je svjedok radosne vijesti Božje nježnosti. Ta se nježnost svjedoči ponajprije prisutnošću, blizinom, slušanjem, a onda riječju.⁵⁵⁴ Odgojitelji/odgojiteljice smatraju da se autoritet ne stvara funkcijom koju

⁵⁴⁹ Usp. Stjepan VUČEMILO, Uprava ustanova posvećenog života, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Novo pravo ustanova posvećenog života*. Zbornik radova X. redovničkog tjedna, 80-81.

⁵⁵⁰ „Neka poglavari marljivo obavljaju svoju službu i neka zajedno s članovima koji su im povjereni nastoje izgrađivati bratsku zajednicu u Kristu u kojoj se iznad svega traži i ljubi Bog. Neka stoga često hrane članove hranom riječi Božje i potiču na slavljenje svetoga Bogoslužja. Neka im budu primjer u njegovanju vrline i obdržavanju zakona i predaja vlastite ustanove; neka im prikladno pomažu u njihovim osobnim potrebama, bolesne neka brižljivo njeguju i pohađaju, nemirne neka opominju, malodušne tješe, sa svima neka budu strpljivi.“ ZAKONIK KANONSKOG PRAVA S IZVORIMA, kanon 619, 309-311.

⁵⁵¹ Usp. Stjepan VUČEMILO, Uprava ustanova posvećenog života, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Novo pravo ustanova posvećenog života*. Zbornik radova X. redovničkog tjedna, 82-83.

⁵⁵² Usp. Mirjam GADŽA, Kristova poslušnost – temelj kršćanske i redovničke poslušnosti, u: *Posvećeni život*, 8 (2000.), br. 1, 40.

⁵⁵³ Usp. Fidelis RUPPERT, I opat je čovjek. Što o tome kaže Benediktovo pravilo, u: *Posvećeni život*, 8 (2003.), br. 1 i 2, 54-55.

⁵⁵⁴ Usp. Marija PEHAR, Redovnički poglavar i njegova uloga danas, u: *Posvećeni život*, 10 (2005.), br. 1 i 2, 92-94.

netko vrši nego uspješnošću u radu te argumentacijom i motivacijom.⁵⁵⁵ Prema shvaćanju odgojiteljâ/odgojiteljica, poglavar ne smije biti autoritaran, to jest krut i nametljiv.⁵⁵⁶

3.10. Dijalog i pluralizam mišljenja

Dijalog je važan za svaki dobar suživot. On uvijek uključuje najmanje dvije osobe; u svakoj je redovničkoj zajednici prijeko potreban jer potpomaže i jača duh zajedništva. Dijalog je vrednota kojoj se nakon Drugog vatikanskog sabora pridaje velika važnost, kako općenito tako i u redovništvu. U zadanoj literaturi dijalog se spominje često u okviru zavjeta poslušnosti, ali i šire.

Iskreni je dijalog velika pomoć u shvaćanju i izvršavanju poslušnosti. Za dijalog je potrebna otvorenost duha, spremnost za prihvaćanje mišljenja drugoga, vjera u karizmu koju ima i bližnji te međusobno poštivanje i povjerenje.⁵⁵⁷ U jednoj skupini na II. redovničkom tjednu redovnici drže da je važno naučiti se razgovarati, pa makar pod cijenu predbacivanja i svađe. Dijalog je mučan proces, ali je plodonosan. On je put za bolje međusobno upoznavanje. Važnije je otvoriti se dijalogu i posvađati se, nego se pomiriti s izvanjskom mirnoćom i finoćom.⁵⁵⁸ Dijalog pomaže prevladati konflikte i tjeskobe te time doprinosi stvaranju ozračja mira i radosti u zajednici. Njemu prethodi i iz njega proistječe uzajamno poznavanje, darivanje i ljubav.⁵⁵⁹

Svi su u zajednici pozvani biti osobe dijaloga, ali u tome ipak treba prednjačiti onaj tko vrši ulogu autoriteta u zajednici. Autoritet je prvi pozvan slušati i služiti u ljubavi, motivirati za razgovor te tako promicati vrednote zajedništva i suradnje.⁵⁶⁰ U redovničke se zajednice danas sve više uvlači duh individualizma koji koči spremnost na suradnju, sposobnost za dijalog i međusobno poštivanje. Zato je u odgoju potrebno stavljati naglasak na spremnost i sposobnost za suradnju.⁵⁶¹ Autoritet u zajednici potiče dijalog, ne guši rasprave,

⁵⁵⁵ Usp. Radojko KARAMAN (zapisničar), Izvještaji radnih grupa, Radna grupa: odgojitelji u malim sjemeništima i odgojiteljice u kandidaturi, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *II. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1973., 11.

⁵⁵⁶ Usp. Ferdinand ČAVAR (zapisničar), Izvještaji radnih grupa, Radna grupa: učitelji novaka i novakinja, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *II. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1973., 7.

⁵⁵⁷ Usp. PRILOZI, Rezultati radnih grupa, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, 212.

⁵⁵⁸ Usp. Armin PREBEG (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 8. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 51.

⁵⁵⁹ Usp. Rafaela GLASENČNIK, Poziv na „prilagođenu obnovu“ redovničkih zajednica i apostolat, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, 109.

⁵⁶⁰ Usp. Mirjam GADŽA, Kristova poslušnost – temelj kršćanske i redovničke poslušnosti, 40.

⁵⁶¹ Usp. Ozana KRAJACIĆ, Pozitivni vid odricanja u redovničkom životu, 101.

ima vremena za razgovor, gaji i pokazuje povjerenje, prvi nadilazi distancu, otvara i stvara područje slobode u dijalogu.⁵⁶² Osobe koje su u redovničkoj zajednici otvorene dijalogu, poštuju uvjerenje drugoga, traže dobro u drugoj osobi, nastoje oko jedinstva u različitosti i u sučeljavanjima ne žele ušutkati drugoga.⁵⁶³

Pluralizam mišljenja u svakoj je redovničkoj zajednici poželjan i potreban. On je možda danas zahtjevniji nego je bio ikada u povijesti jer ne može ostaviti nikoga mirnim i ravnodušnim. On zahtijeva angažman i sudjelovanje svake osobe.

Danas postoji puno razloga koji poslušnost čine težom nego što je bila nekada. Nekadašnje *slijepo* slušanje poglavarevih odluka nije od redovnika/redovnica zahtijevalo osobito naprezanje i razmišljanje, nego je jednostavno bilo prihvaćano kao sastavnica redovničkog načina života. Danas su se promijenile vanjske i unutarnje prilike života, te se poslušnost na neki način nalazi u krizi.

Prvih deset redovničkih tjedana, kao i dvadeset i dva vijećanja redovničkih odgojitelja/odgojiteljica u čijim su zbornicima zapisane rasprave nakon predavanja, rezultati rada u skupinama i okrugli stolovi na kraju Tjedna pokazuju da su redovnici i redovnice općenito otvoreni pluralizmu mišljenja. Svatko je od prisutnih mogao izreći što želi, postaviti pitanje, dati sugestiju, nadopunu i slično. I na svim drugim redovničkim tjednima i vijećanima bilo je ovakvih rasprave odnosno mogućnosti dijaloga, ali nakon X. redovničkog tjedna i nakon XXII. vijećanja nisu zapisane. Redovnici/redovnice svjesni su potrebe svog odgoja za pluralizam.⁵⁶⁴ Pluralizam mišljenja u jednoj redovničkoj zajednici zahtijeva od svake osobe da izrazi svoje mišljenje, da ima svoj stav, da ga jasno obrazloži, ali isto tako da može odustati od svoje ideje ako uvidi da je ideja i mišljenje drugoga, ili većine, bolje i prihvatljivije za dobrobit zajednice. Taj pluralizam dolazi snažno do izražaja na redovničkim kapitulima na svim razinama (mjesnoj, regionalnoj, generalnoj/vrhovnoj). Ovdje se „bruse“ ideje, vrednuje život i poslanje, planira buduće usmjerenje zajednice (družbe). Taj pluralizam mišljenja, slobodno i razborito sudjelovanje svih članova/članica u životu družbe, nije i ne smije biti shvaćen kao napad na vršitelja vlasti, nego kao pomoć u traženju i otkrivanju Božje volje i puta kojim Bog vodi svakog člana/članicu u nekoj družbi. Zdravi oblik pluralizma u

⁵⁶² Usp. Marija PEHAR, Redovnički poglavar i njegova uloga danas, 101.

⁵⁶³ Usp. Francka ŽIŽEK, Otkrivanje osobnih vrednota za bolje služenje Crkvi, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Odjek sabora u redovničkim zajednicama*. XV. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1987., 52.

⁵⁶⁴ Usp. Jacinta MANDURA (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 5. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 108.

redovničkoj zajednici donosi bogatstvo i raznolikost talenata pojedinaca, obogaćuje zajednicu, izvor je dinamičnosti te potiče inicijative svih osoba u zajednici.

Pluralizam mišljenja u redovničkoj zajednici dolazi do izražaja na zajedničkom kapitulu gdje cilj rasprava nije nečija pobjeda mišljenja, nego učenje jednih od drugih. Tu se ne traži pobjeda većine, nego jednoglasje u otkrivanju Božje volje. I tu svi imaju pravo izreći svoje mišljenje, a zajednički je cilj dokučiti istinu.⁵⁶⁵

3.11. Međuljudski odnosi u zajednici

Među bitne komponente redovničkog zajedništva ubrajaju se međuljudski odnosi. Na 81. općoj skupštini Unije generalnih poglavara u Rimu don Flavio Peloso, član redovničke zajednice koju je utemeljio sv. Luigi Orione i član upravnog vijeća Unije generalnih poglavara, izrekao je bitnu konstataciju s obzirom na međuljudske odnose u redovničkim zajednicama. Njih treba očovječiti i evangelizirati. Redovničke zajednice bi, prema njemu, trebale biti mjesta i vježbaonica priznavanja drugoga, istinskog dijaloga i suodgovornosti, milosrđa, osjećaja pripadnosti i vrednovanja svake osobe.⁵⁶⁶

Pisani zapisi o međuljudskim odnosima u zadanoj su literaturi rijetki i uglavnom sadrže negativni vid. Francka Žižek u predavanju *Otkrivanje osobnih vrednota za bolje služenje Crkvi* redovničkim odgojiteljima/odgojiteljicama 1987. godine upozorava na veliku važnost međuljudskih odnosa koji su osnova i uvjet za razne djelatnosti. Autorica članka smatra da uzroke različitih neuroza, tjelesnih i duševnih smetnji i otuđenja treba potražiti u neuređenim međuljudskim odnosima.⁵⁶⁷ Na XVIII. redovničkom danu u Tolisi (BiH) Danijela Anić, citirajući mons. Carballa, istaknula je da su najčešći problemi u bratsko/sestarskom životu u zajednici „problemi međusobnih odnosa, nerazumijevanja, odsutnosti dijaloga i autentične komunikacije“⁵⁶⁸. Problematiku međuljudskih odnosa u redovničkim zajednicama ne obrađuje posebno ni jedno predavanje, ali se do *škrtih* informacija dolazi iz rasprava i rada u skupinama na redovničkim tjednima. Više se upotrebljava pojam „međusobni odnosi“ nego

⁵⁶⁵ Usp. Timothy RADCLIFFE, *Zavjetovani na poslanje*, 96.

⁵⁶⁶ Usp. KATOLIČKA TISKOVNA AGENCIJA, Održana 81. opća skupština Unije generalnih poglavara, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, 41 (2013.), br. 1, 27.

⁵⁶⁷ Usp. Francka ŽIŽEK, *Otkrivanje osobnih vrednota za bolje služenje Crkvi*, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Odjek sabora u redovničkim zajednicama*. XV. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, 53.

⁵⁶⁸ Danijela ANIĆ, *Izazov drugog poziva u redovničkom životu*. Krhkost kao snaga za obnovu redovništva (5.09.2015.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=1347> (30.11.2016.), Ovdje: José Rodríguez CARBALLO, *Prevenire gli abbandoni e rafforzare la fedeltà. Le responsabilità delle istituzioni di vita consacrata*, u: Paolo MARTINELLI – Albert SCHMUCKI (ur.), *Fedeltà e perseveranza vocazionale in una cultura del provvisorio. Modelli di lettura e proposte formative*, EDB, Bologna, 2014., 34.

„međuljudski odnosi“, premda se misli na isto. Te se odnose karakterizira kao nezrele.⁵⁶⁹ Zajednički dogovor, međusobno prihvaćanje i razumijevanje, podjela dužnosti prema primljenim karizmama te davanje podrške pojedincu od strane zajednice potrebni su za produbljivanje zajedništva.⁵⁷⁰ Međutim, ista skupina zaključuje da „često i živimo i radimo u zajednici jedni pokraj drugih, mimo drugih, pa i protiv drugih, umjesto da živimo i radimo jedni s drugima i za druge“.⁵⁷¹ Jedan će redovnik na kraju VI. redovničkog tjedna (1979.) postaviti pitanje odnosa apostolata i međuljudskih odnosa te će pitati može li se uopće govoriti o apostolatu izvan zajednice ako u zajednici nešto *škripi*, ako jedni druge ne mogu pogledati u oči.⁵⁷² Također će na jednom od sljedećih redovničkih tjedana (IX. redovnički tjedan, 1985.) jedna skupina dosta negativistički okarakterizirati odnose u redovničkim zajednicama. Oni su obilježeni simpatijom i antipatijom. Nedostaje im empatija. Primijetit će nadalje da su međuljudski odnosi različiti u ženskim i muškim zajednicama. U muškim su samostanima zapostavljeni braća-laici. Osobito je loš i ponižavajući odnos prema sestrama u mješovitim zajednicama, osobito župama.⁵⁷³

Za ostvarenje istinskih međuljudskih odnosa u zajednici važna je afektivna zrelost svakog člana. Nužna je otvorenost i prihvaćanje drugoga. Međusobni odnosi trebaju biti iskreni.⁵⁷⁴

3.12. Duhovnost zajedništva

Duhovnost zajedništva na neki način označava ideal ili vrhunac kojemu trebaju težiti redovnici i redovnice u svom posvećenom životu. Dva su predavanja koja djelomično obrađuju temu duhovnosti zajedništva na kojima će se temeljiti ova analiza. U sklopu prvog predavanja *Mladež pred izazovom i ponudom duhovnosti: što nam je činiti?*, održanog na XVII. redovničkom tjednu, 2001. godine u Zagrebu, Franjo Podgorelec, pozivajući se na

⁵⁶⁹ Usp. Plenarna diskusija nakon izvještaja, 1. dan, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 56.

⁵⁷⁰ Usp. Leonard OREČ (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 4. skupina, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 80.

⁵⁷¹ *Isto*.

⁵⁷² Usp. Okrugli stol na kraju tjedna, 4. dan, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 139.

⁵⁷³ Usp. Mihael MIKULEK (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 3. skupina, u: Albertina Anđa Baćak (ur.), *Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva*. Zbornik radova IX. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1987., 51.

⁵⁷⁴ Usp. Matija KOREN, Svijest djetinjstva Božjeg u našim odnosima, u: Petra VIDA KOVIĆ (ur.), *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo „Abba“ Oče*. Zbornik XIV. i XV. redovničkog tjedna, 217-218.

Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* pape Ivana Pavla II. piše o duhovnosti zajedništva kao temeljnom odgojnom načelu koje treba prethoditi svakom institucionalnom obliku zajedništva. Duhovnost zajedništva znači „ponajprije pogled srca, usmjeren na otajstvo Presvetog Trojstva koje boravi u nama i čije svjetlo treba vidjeti također na licu braće i sestara koji su pokraj nas“.⁵⁷⁵ Nadalje, duhovnost zajedništva oslobađa od suparništva, karijerizma, nepovjerenja, ljubomore.⁵⁷⁶ Franjo Podgorelec se pita kako pripomoći da redovničke zajednice budu više zajednice, a manje organizacije ili *samo-stani*. Koje stavove treba poticati u mladima kako bi mogli rasti kao zrele i odgovorne osobe koje zahtijeva duhovnost zajedništva (dijalog, suodgovornost, solidarnost)?⁵⁷⁷ Duhovnost zajedništva u ovom je predavanju predstavljena kao jedna od tendencija i usmjerenja u suvremenoj duhovnosti koje odgovara senzibilitetu mladoga čovjeka, a o kojoj treba voditi računa u konkretnim praktičnim djelovanjima.⁵⁷⁸

U predavanju *Svetost i kultura našeg vremena*, koje je održao Bono Zvonimir Šagi na XXXII. vijećanju redovničkih odgojitelja i odgojiteljica u Zagrebu 2003. godine, autor ubraja duhovnost zajedništva u jednu od dvije najvažnije dimenzije posvećenja. Uz duhovnost zajedništva tu je još otvorena duhovnost. One mogu ublažiti „nasrtaj tržišnog fundamentalizma, gdje se i religioznost svodi na tržišnu ponudu, i biti ustuk pretjeranom liberalnom individualizmu kojim je obilježena postmoderna kultura“.⁵⁷⁹ Duhovnost zajedništva pozitivan je odgovor na globalizacijski duh koji prijeti. Duhovnost zajedništva je otvorena i dinamična stvarnost, neprestano se širi dok u Kristu ne poveže sve ljude, bez razlike. Ta duhovnost, dijaloški i ekumenski otvorena prema svima, bit će ostvarena u Eshatonu, a redovničke bi zajednice trebale već na zemlji biti slika tog i takvog zajedništva.⁵⁸⁰

⁵⁷⁵ Franjo PODGORELEC, *Mladež pred izazovom i ponudom duhovnosti: Što nam je činiti?*, u: Petra VIDA KOVIĆ (ur.), *Mladež pred izazovom i ponudom duhovnosti*. Zbornik radova XVI. i XVII. redovničkog tjedna, HK(U)VRP, Zagreb, 2002., 113; *Ulaskom u novo tisućljeće*, br. 43, 57.

⁵⁷⁶ Usp. *Isto*.

⁵⁷⁷ Usp. Franjo PODGORELEC, *Mladež pred izazovom i ponudom duhovnosti: Što nam je činiti?*, u: Petra VIDA KOVIĆ (ur.), *Mladež pred izazovom i ponudom duhovnosti*. Zbornik radova XVI. i XVII. redovničkog tjedna, 113-114.

⁵⁷⁸ Usp. *Isto*, 114.

⁵⁷⁹ Bono Zvonimir ŠAGI, *Svetost i kultura našeg vremena*, u: *Posvećeni život*, 8 (2003.), br. 1. i 2, 40.

⁵⁸⁰ Usp. *Isto*, 40-41.

4. IZAZOVI I POTEŠKOĆE ZAJEDNIŠTVA U REDOVNIČKIM ZAJEDNICAMA

U središtu su četvrtoga poglavlja bitni izazovi i poteškoće zajedništva u redovničkim zajednicama. Riječ je o izdvojenim pitanjima do kojih se došlo na temelju istraživanja provedenog u prva tri poglavlja rada gdje se u svjetlu učenja Drugog vatikanskog sabora analiziralo crkvene dokumente o posvećenom životu i cjelokupnu refleksiju redovničkog zajedništva u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u razdoblju od 1972. do 2016. godine. U odnosu na ovo drugo analizom su se obuhvatili zbornici redovničkih tjedana, zbornici savjetovanja/vijećanja redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, časopis *Posvećeni život* te sva pronađena literatura o redovništvu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Na temelju provedene analize došlo se do sljedećih izazova i poteškoća kao ključnih stvarnosti na temelju kojih redovnici i redovnice u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini promišljaju oblikovanje i ostvarivanje redovničkog zajedništva: pitanje individualizma; utjecaj elektroničkih medija; izazovi i poteškoće života u malim odnosno velikim redovničkim zajednicama; ostvarenje međugeneracijskih odnosa; pitanje suodnosa pojedinca i zajednice, zajednice i pojedinca; zajedništvo redovnica na župama; zajedništvo redovnika na župama.

4.1. Individualizam – shvaćanje slobode i odgovornosti

U novije vrijeme u redovničkim je zajednicama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini tema individualizma prilično prisutna premda se u pisanim tekstovima to ne primjećuje na odgovarajući način. Pojam *individualizam* krije u sebi više različitih značenja, a također se tumači na različite načine. Prema jednom sociološkom tumačenju individualizam označava: a) stavljanje interesa pojedinca ispred interesa zajednice; b) načelo djelovanja ili način ponašanja pojedinaca koji beskrupulozno ostvaruju vlastite interese bez obzira na druge, odnosno zajednicu; c) opći naziv za socijalno-političke teorije koje ističu prioritet pojedinačnih interesa nasuprot zajedničkih i d) shvaćanje društvenih pojava kao rezultata djelovanja pojedinaca – mišljenje da je društvo ovisno o jakim pojedincima i da su kretanja u društvu najviše plod pojedinaca.⁵⁸¹ Netom opisan pojam naginje negativističkom shvaćanju

⁵⁸¹ Usp. Milan BOSANAC, Oleg MANDIĆ, Stanko PETKOVIĆ (ur.), *Rječnik sociologije i socijalne psihologije* Informator, Zagreb, 1977., 234.

individualizma. Rječnik sociologije novijeg datuma definira pojam individualizma sljedećim riječima: to je „raznovrstan skup doktrina koje naglašavaju prava, slobode i važnost pojedinca u odnosu prema drugim entitetima poput države, crkve ili kralja“.⁵⁸² Ovdje se na individualizam gleda s pozitivne strane. Tako se kaže da su zapadne vlade nastojale potaknuti jačanje individualizma. Poduzetni pojedinci, oslobođeni državnog utjecaja i kontrole, najbolji su jamac uspješnog gospodarstva i poduzetničke kulture.⁵⁸³

Ne može se i ne treba individualizam shvatiti samo kao nešto negativno. No ako je spojen s egoizmom, sebeljubljem u jednoj redovničkoj zajednici, on postaje problem.

Individualizmu kao najopasnijoj razbijačkoj prijetnji zajedništva⁵⁸⁴ crkveni dokument *Bratski život u zajednici* pristupio je sasvim ozbiljno i kritički. On ga tumači kao potrebu za samoisticanjem i pretjeranim inzistiranjem na vlastitom fizičkom, psihičkom i profesionalnom probitku. Individualist daje prednost osobnom poslu i osobnim težnjama te individualnom putu bez obzira na druge i bez odnosa sa zajednicom.⁵⁸⁵ Dokument ukazuje na individualizam kao prijetnju zapadnjačkom društvu, a redovnička je zajednica pozvana biti proročki znak ostvarenja bratstva i solidarnosti u Kristu.⁵⁸⁶ Širenju kulture individualizma na Zapadu pridonijelo je jednostrano i pretjerano naglašavanje slobode, što je opet utjecalo na slabljenje ideala zajedničkog života redovničke zajednice.⁵⁸⁷ Dokument *Ponovno krenuti od Krista* ne spominje izričito riječ individualizam, ali upućuje na njega kada kaže: „Premoć osobnih pothvata nad zajedničkim može duboko povrijediti zajedništvo bratske i sestrinske ljubavi“.⁵⁸⁸

Nesumnjivo je da individualizam kao negativna pojava modernog doba ostavlja svoj trag i u redovničkim zajednicama te uvelike utječe na kvalitetu međuljudskih odnosa. On poput virusa ulazi u sve pore redovničkog tkiva.⁵⁸⁹ U posljednjih nekoliko godina redovnici i redovnice se ne ustručavaju otvoreno govoriti i pisati o ovom problemu u svojim konkretnim zajednicama. Tako jedan redovnik piše da pojedinac individualist u redovničkoj zajednici stvara svoj vlastiti red, u njegovu privatnost zabranjeno je dirati, a njegov je stav mjerodavan... Individualist cijeni samo ono što on sam učini. Redovnička zajednica može biti pravo utočište „likova“ koji svoje prohtjeve ne bi mogli provoditi u bračnoj ili obiteljskoj zajednici. Individualisti u redovničkoj zajednici rade više nego što im snage dopuštaju. Trče

⁵⁸² Nicholas ABERCROMBIE, Stephen HILL, Bryan Stanley TURNER (ur.), *Rječnik sociologije*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008., 134.

⁵⁸³ Usp. *Isto*.

⁵⁸⁴ Usp. Zdenko KRIŽIĆ, *Zajedništvo kao pokazatelj Isusa Krista*, u: *Posvećeni život*, 4 (1997.), br. 2, 199.

⁵⁸⁵ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 39, 35.

⁵⁸⁶ Usp. *Isto*, br. 52, 44.

⁵⁸⁷ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 4, 12.

⁵⁸⁸ *Ponovno krenuti od Krista*, br. 12, 20.

⁵⁸⁹ Usp. Slavko LOVRIĆ, „Virus individualizma“ uzroci i posljedice, u: *Posvećeni život*, 7 (2002.), br. 2, 12-22.

za poslom ili ga izmišljaju opravdavajući se kreativnošću, angažmanom ili programom. Druže se s osobama kod kojih mogu „doživjeti sebe“. Uvijek nekamo trče, nekoga čekaju ili s nekim sudjeluju u projektima nemajući vremena biti s braćom i sestrama u zajednici. Pravi su kreativci u traženju sebe.⁵⁹⁰

Redovnik Ljudevit Maračić na XXX. je redovničkom danu u Godini posvećenog života održao predavanje pod naslovom *Zajedništvo u radosti. Razmišljanje u društvu s papom Franjom*. Govoreći o sjenama ili opasnostima za redovničko zajedništvo u Hrvatskoj, na prvo mjesto stavlja sve naglašeniji individualistički pristup posvećenom životu. U redovničkom životu i uzajamnim odnosima, prema njegovu mišljenju, ima previše individualizma, koji se očituje u nedostatku zajedničkog dogovora i planiranja, u zatvaranju u osobni krug interesa. Nadalje ističe: „Mi često postajemo čak i vrsni individualni eksperti, koji ipak rado zaboravljamo na radosno zajedništvo“.⁵⁹¹ Nadalje, ističe da se individualistički odnos prema redovničkom zajedništvu očituje u zanemarivanju i nesudjelovanju na skupovima i susretima koje organizira provincijsko vodstvo i u nepoznavanju i nezainteresiranosti za trenutne brige na višoj razini. Na razini redovničke zajednice taj se individualizam očituje u nezanimanju „za ono što radi i kako živi moj subrat, s kojim dijelim možda jedino zajednički stol... ravnodušnost prema uspjesima naših bližnjih“.⁵⁹²

Individualizmu u redovničkoj zajednici pridonose mnoge promjene koje su se dogodile nakon Drugog vatikanskog sabora. Danas gotovo svaki redovnik i redovnica u samostanu ima svoju sobu, nerijetko svoj televizor i internet. Mnogi, osobito redovnici, posjeduju automobil, bankovni račun i slično. Često to postaje višak koji opterećuje osobu i sve ju više čini samodostatnom.⁵⁹³

Svaka redovnička zajednica ima svoje strukture koje čine nosive točke zajedništva i minimum su zajedničkog života. Tako na primjer postoji vrijeme za zajedničku molitvu, za zajedničke objede, zajedničke sastanke i drugo. No u shvaćanju pojedinaca postoje razlike u vrednovanju što je bitno, a što manje bitno u tom minimumu. U svijetu u kojemu su redovnici/redovnice podložni globalnom mišljenju da je za pojedinca najvažniji uspjeh na individualnom planu teži se za tim da bude što manje zajedničkih obaveza kako bi ostalo više vremena za privatne inicijative i samostalnoga, individualnog prostora slobode. Kako bi se

⁵⁹⁰ Usp. Mirko BOBAŠ, Kriza redovništva je signatura vremena, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, 39 (2011.), br. 2, 171.

⁵⁹¹ Ljudevit MARAČIĆ, *Zajedništvo u radosti. Razmišljanje u društvu sa papom Franjom* (predavanje u rukopisu), u: *Arhiv Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, Zagreb, 2016., 10.

⁵⁹² *Isto*.

⁵⁹³ Usp. Slavko LOVRIC, „Virus individualizma“ uzroci i posljedice, 14-15.

prevladao individualizam u redovničkoj zajednici, jedan redovnik predlaže dva plana. Prvi je plan *asketski*. On u zajedničkom životu redovnika/redovnice podrazumijeva da se svaki pojedinac trudi izaći iz svoga egoizma, da svjesno živi s drugima, da odabire zajednički, a ne individualni način života. Drugi je plan *strukturalni* i on podrazumijeva dogovorno i institucionalno uređenje. Potrebno je da se svaki posao tako planira, organizira i vodi da omogući zajedništvo, uvažavajući pritom sposobnosti i kompetencije svakog člana zajednice. U ovaj strukturalni plan ulazi i potreba dobrog međusobnog kolanja informacija, zajedništvo rada i zajedništvo materijalnih i duhovnih dobara. Zajedništvo rada podrazumijeva da zajednica zna što svaki pojedinac radi; bitno je da postoji dogovor, planiranje i programiranje. I na kraju, važno je držati se dogovorenoga. Zajedništvo dobara podrazumijeva potrebu da sve što pojedinac primi ili stekne donosi u zajednicu.⁵⁹⁴

Nastanku i širenju individualizma doprinijelo je novo shvaćanje osobne slobode i odgovornosti. Sve do Drugog vatikanskog sabora u redovničkom je životu vladalo načelo dužnosti. Božja volja se očitovala po odlukama i volji poglavara/poglavarice, a braća i sestre trebale su slijepo izvršavati tu volju. To će načelo biti s vremenom zamijenjeno načelom odgovornosti i suodgovornosti. Načelo odgovornosti uključivat će u sebi tri stvarnosti: preuzimanje osobne odgovornosti za sebe i svoj život, sudjelovanje u problemima koji pritišću subraću/susestre i cijelu zajednicu te prihvatanje zdrave kritike od zajednice.⁵⁹⁵

Temi individualizma bio je posvećen XVIII. redovnički tjedan (27. - 28. kolovoza 2002.), što ukazuje da je problematika individualizma bila snažno prisutna kod redovnika i redovnica u Hrvatskoj. Predavanje „*Virus“ individualizma, uzroci i posljedice* donosi program terapije protiv „virusa“ individualizma koji je redovnicima i redovnicama izazov da pomoću njega prevladavaju taj problem. Program ne *izmišlja* nešto novo u redovničkom životu, nego ga vraća njegovim pravim vrednotama, a to su: euharistijsko slavlje, redovita meditacija, sakramentalni život, časoslov, krunica i ostale duhovne točke primjerene pojedinom redu. Ako je sjeme individualizma već posijano, ono uz primjenu spomenutog programa neće imati uvjete rasta.⁵⁹⁶

Redovnička zajednica Klanjateljica Krvi Kristove na svom će vrhovnom saboru (2011.) pozvat sve sestre Družbe da ožive strukture života u zajednicama promičući model

⁵⁹⁴ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Problem individualizma u redovničkom životu, 244-253.

⁵⁹⁵ Usp. Josip ĆURIC, Ostvarivanje ljudskog dostojanstva u zajednicama redovnika, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva*. Zbornik radova IX. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1987., 128.

⁵⁹⁶ Usp. Slavko LOVRIC, „Virus individualizma“ uzroci i posljedice, 19.

većeg sudjelovanja koji ih ohrabruje za suodgovornost, otvoreni dijalog, prihvaćanje različitosti, jednostavan stil života te spremnost na zajednički rizik za Božje Kraljevstvo.⁵⁹⁷

Nameće se zaključak da se između nekadašnjeg *načela dužnosti* i današnjeg *načela (su)odgovornosti* ispriječio nepremostivi jaz individualizma. Kao pomoć i izazov redovnicima da premoste taj jaz stoji askeza, altruizam – okrenutost prema potrebama drugoga, sakramentalni i molitveni život. Ukoliko redovnik/redovnica bude više prožet tim vrednotama, utoliko će se manje razvijati *virus* individualizma u budućnosti.

4.2. Utjecaj elektroničkih medija na redovničko zajedništvo

Današnji je svijet gotovo nezamisliv bez medija, osobito elektroničkih. Oni su jednostavno srasli sa svakidašnjim životom i uvelike utječu na moralnu prosudbu ljudi. Današnji složeni narodni i međunarodni sustavi ne bi mogli funkcionirati bez elektroničkih medija. Oni koriste društvu svjesno olakšavajući sudjelovanje građana u političkom događanju, sjedinjuju ljude u težnji za zajedničkim namjerama i ciljevima, nenadomjestivi su kod suvremenih demokratskih društava. Osim političke dimenzije, elektronički mediji sadrže i uljudbenu dimenziju te na taj način ljudima pomažu u pristupu književnosti, kazalištu, glazbi, umjetnosti. Javna su glasila važna odgojna sredstva u brojnim okolnostima, od škole do radnog mjesta, i u raznim životnim razdobljima. Vjerski se život obogaćuje društvenim obavijesnim sredstvima koja donose vijesti i izvješća o vjerskim događajima, idejama i osobama.⁵⁹⁸ Ovdje je naveden pozitivan vid djelovanja društvenih obavijesnih sredstava, ali se podrazumijeva da na istim područjima mogu djelovati i kao sredstva koja narušavaju dobro osobe i zajednice. No unatoč tome može se reći da elektronički mediji, ispravno upotrijebljeni, mogu pridonijeti stvaranju i podupiranju zajednice utemeljene na pravednosti i ljubavi. U mjeri u kojoj to čine, postaju znakovima nade.

Samorazumljiva je činjenica da su se okolnosti u kojima se danas živi redovnički život u zajednicama bitno promijenile, kako u pogledu odnosa s društvenim okruženjem tako osobito u pogledu odnosa unutar samih zajednica. Puno je čimbenika koji su utjecali i danas utječu na ove promjene. Jedan od uzročnika ovih promjena svakako su elektronički mediji i odnos prema njima.

⁵⁹⁷ Usp. KLANJATELJICE KRVI KRISTOVE, *Odredbe XX. vrhovnog sabora*, Klanjateljice Krvi Kristove, Rim, 2011., 14.

⁵⁹⁸ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA DRUŠTVENA OBAVIJESNA SREDSTVA, *Etika u obavijesnim sredstvima* (4. VI. 2000.), Informativna katolička agencija, Zagreb, 2000., 12-15.

Različiti sadržaji (razmišljanja, vrijednosti i ponašanja) koje donose elektronički mediji u samostanima nailaze na sve više zainteresiranih „konzumenata“. Često se ovi sadržaji usvajaju bez dovoljno kritičkog prosuđivanja.⁵⁹⁹

Ovdje će biti promišljeni sljedeći elektronički mediji u odnosu na redovničko zajedništvo: radio, televizija i internet. Svaki je od njih, nakon pojavljivanja, značio veliku novost u redovničkom životu. S jedne strane, ta je novost bila prihvaćana sa stanovitom rezervom i oprezom a, s druge strane, pozitivan izazov u pokušajima oživljavanja redovničkog zajedništva na nov i kreativan način. Sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća redovničke zajednice na području bivše Jugoslavije počet će više kritički vrednovati radio i televiziju, dok će internet biti aktualan tek negdje 90-ih godina i nadalje. U početku će u zajednicama postojati samo jedan radio i jedan televizor. Kompjutor i internet bit će dostupan u početku samo određenim članovima u zajednici, a uskoro će biti nezamislivo da neki redovnik/redovnica nema u svojoj sobi radio ili pristup internetu.

Rekreacija u redovničkoj zajednici uvijek je imala svoje posebno mjesto i važnost. Ona znači trenutke opuštanja i zajedničkog odmora i sredstvo je rasta u zajedništvu. No tempo suvremenog života, pa tako i života redovnika i redovnica, ostavlja sve manje prostora ovoj vrsti razonode i odmora, tako da se nameće pitanje postoje li uopće u današnjim redovničkim zajednicama trenuci zajedničkog odmora i razonode ili su oni zamijenjeni upotrebom elektroničkih medija, osobito kod osoba posvećenog života u srednjoj i mlađoj životnoj dobi. Ljudevit Maračić ističe da su rekreativni trenuci blagoslovljeno „vrijeme odmora, predaha, vedrine, čega zaista puno treba, a često nema“.⁶⁰⁰ I nastavlja: „Za veći dio braće, čini se da su zanimljiviji privatni trenuci gledanja televizije, surfanja po internetu, čavrljanja na mobitelu.“⁶⁰¹

Nedugo nakon Drugoga vatikanskoga sabora korištenje radija i televizije uvelike je utjecalo na redovničko zajedništvo, te su se s njima uhvatili u koštac najprije redovnički odgojitelji i odgojiteljice prilikom svojih redovitih susreta u organizaciji tadašnje Konferencije viših redovničkih poglavara u Jugoslaviji.

Na VI. savjetovanju redovničkih odgojitelja i odgojiteljica u Zagrebu 1977. godine u jednom od predavanja izići će na vidjelo problematika vezana za rekreaciju i upotrebu

⁵⁹⁹ Usp. Valerija KOVAČ, Redovnički život i nada, u: *Posvećeni život*, 13 (2008.), br. 1 i 2, 65. Tome se može dodati da bi bilo zanimljivo istražiti koje se sve novine dnevnog, tjednog ili mjesečnog tiska mogu danas naći u samostanima koje redovnici i redovnice prelistavaju i čitaju, te kakav je njihov kritički aparat kojim se služe u iščitavanju tih sadržaja?

⁶⁰⁰ Ljudevit MARAČIĆ, *Zajedništvo u radosti. Razmišljanja u društvu s papom Franjom*, 12.

⁶⁰¹ Isto.

televizije. Rekreativna u redovničkoj zajednici bila je uglavnom vezana uz zajedničke obroke. Uočena je i naglašena razlika između redovnika i redovnica. Prigoda je za rekreaciju u muškim redovničkim zajednicama za vrijeme svakog obroka u danu, dok je u ženskim redovničkim zajednicama povezana samo s večerom, zbog različitih angažmana tijekom dana. U rekreaciju navečer, kao mogućnost blagotvornog zajedništva, ugurao se problem televizora: „TV – aparat kod mnogih je smješten u blagovaonici. On se uspio nametnuti, osobito starijima. To samo po sebi ne bi bilo loše da ti isti ne ušutkavaju zajednicu kako bi oni mogli nesmetano pratiti program. To su svakako i problemi prostorija. Rekreativna bi morala imati svoj prostor kao vrijedan i dragocjen izraz zajedništva. Istina je da je potrebna i dobra informiranost o zbivanjima u svijetu preko vijesti, ali osobno mislim, kad se radi o drugim programima, da bi u svijestima pojedinaca trebala postojati 'cenzura kvalitete'. Svakako da je za rekreaciju dobro ponekad pogledati i koji kraći odmarajući film. Kod blagdanskih rekreativna osobito su važne razne društvene igre koje se dadu vrlo lijepo organizirati. Glazba je u rekreaciji sposobna stvoriti topli ugođaj. Stoga bi i ona od vremena do vremena trebala imati svoje mjesto.“⁶⁰²

Koliko je tema medija bila važna redovnicima, osobito odgojiteljima/odgojiteljicama govori i činjenica da je VII. savjetovanje o redovničkom odgoju (1979.) imalo temu *Uloga i utjecaj sredstava informiranja u razvoju osobe odgajnika*.⁶⁰³ Iz samih predavanja, a još više iz pitanja za diskusiju i iz rada po skupinama, može se jasno iščitavati odnos redovnika i redovnica prema sredstvima društvenog priopćavanja. Mi ćemo ovdje vidjeti u kojem se kontekstu spominje upotreba radija i televizije i na koji način oni utječu na redovničko zajedništvo.

U kontekstu govora o televiziji i njezinu utjecaju na redovničko zajedništvo može se uočiti pozitivan i negativan govor. Kao negativno obilježje navodi se razbijanje međusobne komunikacije,⁶⁰⁴ zatim da je televizija moguće sredstvo za bijeg iz zajednice,⁶⁰⁵ sredstvo

⁶⁰² Marija Agneta TADIĆ-ŠUTRA, Sredstva za pospješivanje dinamičnog života u odgojnim zajednicama, u: Ljudevit Antun MARAČIĆ (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, 53.

⁶⁰³ Predavači i teme predavanja na VII. savjetovanju su bile: Mijo ŠKVORC, *Sredstva informiranja i njihov psihološko-sociološki utjecaj na osobu odgajnika*; Pavao CRNJAC, *Sredstva društvenog priopćavanja u službi evanđeoskog navještaja*; Anunciata VOLODER, *Kohezijska moć sredstava informiranja u formiranju svijesti pripadnosti redovničkoj zajednici i stvaranju kršćanskog zajedništva pod različitim vidovima: molitvenom, radnom i rekreativskom*. Usp. Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Uloga i utjecaj sredstava informiranja u razvoju osobe odgajnika*. VII. savjetovanje o redovničkom odgoju, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1979., 7-68.

⁶⁰⁴ Usp. Anto BAOTIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 4. skupina, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Uloga i utjecaj sredstava informiranja u razvoju osobe odgajnika*. VII. savjetovanje o redovničkom odgoju, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1979., 13.

⁶⁰⁵ Usp. *Isto*, 15.

otuđenja jednih od drugih.⁶⁰⁶ Televizija je postala zaraza, gledanje do kasno u noć bolesna navika od koje se teško otrgnuti.⁶⁰⁷ Kao pozitivni učinci gledanja televizije navode se: bolja veza sa svijetom, psihička uravnoteženost, novi oblik zajedništva, učenje solidarnosti, poticaj na zajedničku molitvu za ljude u potrebi,⁶⁰⁸ oživljavanje zajedničke redovničke rekreacije i stvaranje obiteljskog ozračja u zajednici.⁶⁰⁹ Elektronički mediji, napose televizija, samo su sredstva koja bitno utječu na vrednotu redovničkog zajedništva, no ona nikada ne bi smjela zamračiti spontane odnose ljubavi i međusobne simpatije. Nije dobro svaku rekreaciju pretvoriti u *slušanje* i *gledanje* drugih, zaboravljajući one najbliže, braću i sestre u zajednici.⁶¹⁰

Već na II. savjetovanju redovničkih odgojitelja/odgojiteljica mediji se spominju kao razlog izbjegavanja ili nedolaženja na zajedničku molitvu. Mladi odgajanci „gledaju TV, idu u kino, slušaju tranzistor do kasno u noć i ujutro teško ustaju da stignu na molitvu“.⁶¹¹

Konkretan i jasan problem televizije koja je zapravo zamijenila vrijeme rekreacije u redovničkoj zajednici iznio je Špiro Marasović u jednom svom predavanju redovnicama na temu *Današnji mediji – koristi i zamke za redovnicu*. On kaže da je televizija zapravo trebala biti samo jedna „proteza“ u komunikaciji, no ona je zagospodarila komunikacijskim prostorom te se postavila kao pravi i istinski „organ“ do te mjere da onaj pravi i prirodni komunikacijski proces ne samo otežava, već ponegdje i onemogućava. Uzima za primjer zajedničku rekreaciju, dio dnevnog reda koji je zamišljen i osmišljen u neposrednoj bratskoj i sestrinskoj komunikaciji kao vrijeme međusobne razmjene mišljenja, iskustava, doživljaja i svega onoga što jednu osobu obogaćuje pri susretu s drugom osobom. Takva je rekreacija tim više potrebna što svi članovi zajednice ne rade na istom mjestu pa se nerijetko jedino tada mogu naći svi zajedno. Međutim, ovako zamišljeno i ponuđeno vrijeme preuzela je u mnogim

⁶⁰⁶ Usp. *Isto*, 14.

⁶⁰⁷ Usp. Plenarna rasprava, 6. svibnja 1988., Intervent: Tonči Trstenjak, u: Albertina Anđić BAČAK (ur.), *Problemi mladih u današnjem društvu*, XVII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1989., 104.

⁶⁰⁸ Usp. Stjepan KUZMIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 3. skupina, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Uloga i utjecaj sredstava informiranja u razvoju osobe odgajanika*. VII. savjetovanje o redovničkom odgoju, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1979., 40.

⁶⁰⁹ Usp. Mijo BLAŽANOVIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 2. dan, 5. skupina, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Uloga i utjecaj sredstava informiranja u razvoju osobe odgajanika*. VII. savjetovanje o redovničkom odgoju, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1979., 66.

⁶¹⁰ Usp. Anunciata VOLODER, Kohezijska moć sredstava informiranja u formiranju svijesti pripadnosti redovničkoj zajednici i stvaranju kršćanskog zajedništva pod različitim vidovima: molitvenom, radnom i rekreacijskom, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Uloga i utjecaj sredstava informiranja u razvoju osobe odgajanika*. VII. savjetovanje o redovničkom odgoju, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1979., 58.

⁶¹¹ Anđelina KUJUNDŽIĆ (zapisničarka), Radna grupa, 2. dan, Odgojitelji u klerikatima i junioratima, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *II. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1973., 14.

samostanima televizija ili internet. To znači da se zajednička rekreacija sastoji samo u tome da, umjesto bratskoga odnosno sestrarskog razgovora, svi u zajednici šute kako bi televizija mogla doći do riječi. Ona određuje i temu govora i način razgovora. Ne vodi se u tom prostoru govor unutar zajednice, nego se sluša zajednički govor onih izvan zajednice koji je zajednicu ušutkao. Zajedničko gledanje televizijskog programa samo je prva stepenica otuđenja, jer – budući da na televiziji ima mnogo različitih programa – a svi ne žele gledati isti, „rješenje“ se kod brojnih muških zajednica našlo u tome da se nabave najprije dva i više televizora, a na kraju je svatko nabavio za sebe televizor, pa, radi mira u kući, neka svatko gleda što hoće, kad hoće i koliko hoće. Time je zajednička rekreacija i formalno prestala postojati.⁶¹²

Dokument *Bratski život u zajednici*, u kontekstu govora o televiziji, kaže kako postoji opasnost da ona postane jedini oblik rekreacije te na taj način sprječava odnos među osobama, ograničava bratsku/sestarsku komunikaciju, a može i škoditi samom posvećenom životu. Stoga je potrebna istinska ravnoteža koja podrazumijeva umjerenu i razboritu upotrebu sredstava priopćavanja, uz zajedničko razlučivanje koje može zajednici pomoći da bolje upozna složenost svijeta kulture, omogući usporedno i kritičko primanje te da procijeni njihov utjecaj s obzirom na različite službe evanđelju.⁶¹³

Posebno snažan utjecaj na redovničko zajedništvo danas ima internet. Sa sigurnošću se može reći da je on u svijetu najraširenije i najmoćnije sredstvo komuniciranja. Njegov je utjecaj na pojedinca, narode i međunarodnu zajednicu velik i povećava se iz dana u dan. Internet označava izvornost, neposrednost, prisutnost u cijelom svijetu, decentraliziranost, interakciju. Može se beskonačno širiti u pogledu sadržaja, fleksibilan je i vrlo prilagodljiv. Omogućuje ravnopravnost u smislu da svatko, uz pomoć potrebne opreme i skromnog tehničkog znanja, može biti djelatno prisutan i ući u *cyberspace*, prenositi svijetu svoju poruku i očekivati da ga se čuje.⁶¹⁴ Internet, kao „najnovije i s mnogih gledišta najmoćnije sredstvo“, ⁶¹⁵ neki smatraju kombinacijom radija, televizije, novina i „brze pošte“, tako što je svako od tih sredstava na neki način u njega uključeno. Time internet obuhvaća sva spomenuta sredstva. Zbog toga Papinsko vijeće za sredstva društvenih komunikacija

⁶¹² Usp. Špiro MARASOVIĆ, Današnji mediji – koristi i zamke za redovnicu (predavanje u rukopisu), u: *Arhiv Konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2014.

⁶¹³ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 34, 32.

⁶¹⁴ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA DRUŠTVENA OBAVIJESNA SREDSTVA, *Crkveni dokumenti o internetu* (22. II. 2002.), u: http://petar.ffdi.hr/~gvilov/meni/prilozi/download/dokumenti/Etika_na_internetu.doc (20.11.2015.).

⁶¹⁵ *Isto*.

preporučuje da se internet stalno istražuje i proučava s nakanom da se izradi antropologija i teologija komunikacije koja će imati u vidu promjene koje uzrokuje taj najnoviji medij.⁶¹⁶

S obzirom na upotrebu interneta u redovničkoj zajednici, jedan mladi redovnik piše: „Danas više nego ikad, potreban je jedan zdrav odgoj te odgojitelji danas imaju tešku zadaću poučiti mlađe generacije kako se ispravno služiti svim tim tehničkim pomagalima jer dolazimo do sve većega broja individualaca koji se povlače u svoje radne sobe i internet im je jedina i glavna komunikacija“.⁶¹⁷ Ovisnost o televiziji zamijenjena je ovisnošću o internetu. On je postao nešto poput „male kapele“.⁶¹⁸ Zadirući i u redovničke prostore, internet oblikuje svakodnevni redovnički život, utječe na organizaciju vremena i strukturira spoznaje. Nemali broj redovnika i redovnica ima na svom *Facebookovu* profilu puno više virtualnih prijatelja nego što ih ima i poznaje u stvarnom životu. Puno se više vremena posvećuje tom virtualnom, na štetu stvarnom zajedništvu u redovničkoj zajednici.

Dokaz da se redovnice konkretno bave problematikom interneta jest i predavanje Ivana Miklenića održano sestrama juniorkama⁶¹⁹ na temu *Virtualno u službi zajedništva*. Na ovom je predavanju autor dotaknuo probleme medija, prema kojima se treba kritički odnositi. Oni mogu biti blagoslov, ali i prokletstvo.⁶²⁰

Zanimljivo je da ni jedan crkveni dokument o posvećenom životu ne spominje mobitel, a ni sami redovnici na svojim susretima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini nisu ga problematizirali. Kad se pojavio kao sredstvo komunikacije, najprije je zajednica imala jedan mobitel, a njome se uglavnom služio poglavar/poglavarica. Danas je doista rijetkost susresti redovnika ili redovnicu koja nema mobitel. Komunikacija mobitelom, SMS-komunikacija, WhatsApp, Viber ili neka druga virtualna komunikacija postala je i među redovnicima svakodnevna. Taj način komunikacije sigurno doprinosi smanjenoj usmenoj komunikaciji, što može biti poteškoća u njegovanju vrednote redovničkog zajedništva. Ipak, na elektroničke medije ne bi trebalo gledati samo kao na sredstva koja onemogućuju ili negativno utječu na

⁶¹⁶ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA MEDIJE, *Crkva i Internet* (26. IV. 2002.), u: <http://www.ika.hr/index.php?pri kaz=vijest&ID=49521> (26.12.2015.).

⁶¹⁷ Nikola KAURIN, *Suvremene napasti redovništva* (12.05.2015), u: http://www.ofm.hr/juniorat/index.php?option=com_content&task=view&id=594&Itemid=1 (12.10.2015.).

⁶¹⁸ Usp. TAJNIŠTVO HUVRP-a i HKVRP-a, *Međunarodni susret konferencija viših redovničkih poglavara i poglavarica. Redovništvo u mjesnoj Crkvi: izazovi i perspektive*, Dubrovnik, 5. i 6. rujna 2010., u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i Hrvatske unije viših redovničkih poglavarica*, 38 (2010.), br. 2, 51.

⁶¹⁹ Sestre juniorke su sestre koje su položile prve redovničke zavjete i nalaze se u dijelu formacije koji se zove juniorat. On traje do polaganja doživotnih zavjeta, obično pet ili šest godina. Sestre juniorke, svih redovničkih družbi koje žive u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini imaju svake godine jedan zajednički susret u Zagrebu.

⁶²⁰ Usp. Marija Darija LUKIĆ, *Virtualno u službi zajedništva* (19.05.2015.), u: <http://marijapropetog.hr/marija1/juniorat-1337764698> (14.10.2015.).

redovničko zajedništvo. Ponajprije je potrebno naglasiti važnost odgoja i samoodgoja za upotrebu medija. Pritom je važno razvijati osjećaj za mjeru, samodisciplinu, askezu, a nadasve krepost umjerenosti i razboritosti. Elektronički su mediji velik izazov za redovnike i redovnice, pomoću njih mogu pronalaziti nove i neslućene načine komunikacije te iskoristiti znanja i vještine mlađih redovnika i redovnica u pronalaženju novih oblika i vidova zajedništva, osobito služeći se internetom.

4.3. Zajedništvo u malim i zajedništvo u velikim zajednicama

Redovnici žive u malim ili u velikim zajednicama. Ima redovnika/redovnica koji su cijeli svoj život proživjeli u velikoj zajednici. No ima i redovnika koji su gotovo cijeli svoj život proživjeli na župama u službi župnih vikara, župnika, pastoralnih djelatnika/djelatnica, orguljašica, vjeroučiteljica, kuharica i slično, a u svojoj zrelijoj ili starijoj dobi došli su živjeti u veliku redovničku zajednicu. Nadalje, ima redovničkih zajednica u kojima živi mali broj redovnika, ali ima i onih u kojima je njih 20, 30, 40 ili više zajedno.

Je li redovničko zajedništvo lakše ostvarivo u maloj ili u velikoj zajednici? Koje su prednosti i nedostaci jedne, a koji druge zajednice? Ostvaruje li se ideal nasljedovanja Isusa Krista u redovničkom životu lakše u maloj ili u velikoj zajednici? Ovo su samo neka od pitanja koja se mogu postaviti u promišljanju o zadanoj temi.

Život u malim zajednicama počeo se više prakticirati 70-ih godina 20. stoljeća na Zapadu jer se pojedinac u zajednici od nekoliko desetaka redovnika/redovnica osjećao osamljenim, zatvorenim u svoj svijet ili u neku skupinu.⁶²¹

Crkveni dokument pape Pavla VI. *Evangelica testificatio* u br. 39-41, prvi nakon Drugog vatikanskog sabora, spominje stvarnost malih i velikih zajednica. Težnja za stvaranjem manjih zajednica proizlazi iz potrebe stvaranja duha skupne povezanosti, prijateljskih odnosa, bratske suradnje u apostolatu te uzajamnog pomaganja u zajedničkom suživotu.⁶²² Nadalje, u pobude koje su potaknule neke ustanove da osnuju zajednice s malim brojem članova ubrajaju se „spontani otpor protiv čovjekove bezimenosti u gradskim blokovima; potreba da se zajednički dom prilagodi malome stanu u suvremenim gradovima; želja da se i životnim prilikama bude bliži ljudima kojima se želi donijeti svjetlo Blagovijesti“.⁶²³ Pozitivna su obilježja malih zajednica bliskiji odnosi među redovnicima i

⁶²¹ Usp. Mirko MATAUŠIĆ, Svjesna i nesvjesna komunikacija, u: *Posvećeni život*, 15 (2010.), br. 1 i 2, 58.

⁶²² Usp. *Evangelica testificatio*, br. 39-41, 76.

⁶²³ *Isto*, br. 40, 76.

uzajamnost u preuzimanju različitih obveza. S druge strane, isti *Dokument* konstatira da male zajednice ne olakšavaju život svojih članova, nego su još zahtjevnije od velikih zajednica.⁶²⁴

Velike su zajednice potrebne zbog naravi nekih dobrotvornih pothvata, zbog ustrojstva nekog intelektualnog posla, ili pak da omoguće kontemplativan ili monaški život. Mnogim redovnicima veoma odgovara život u velikim zajednicama. Bez obzira jesu li zajednice male ili velike, bitno je da ih stalno prodahnjuje duh Evanđelja, da se hrane molitvom, da se odlikuju velikodušnim mrtvljenjem i stegom te plodnošću koja izvire iz žrtve križa.⁶²⁵

Dokument *Bratski život u zajednici* također spominje male zajednice koje su se proširile opredjeljenjem pojedinih ustanova. Svrha je stvaranja malih zajednica jačanje bratskog jedinstva te suradnja putem užih veza među osobama, ali također i uzajamnije i međusobno podijeljenije prihvatanje odgovornosti.⁶²⁶ Premda su ove zajednice izložene utjecaju posvjetovnjačenog mentaliteta, njihova je zadaća da na vidljiv način budu mjesta „veselog bratstva, marljive radinosti i transcendentne nade“.⁶²⁷ *Dokument* upozorava na opasnost koja može dovesti do odvajanja i marginalizacije malih zajednica od velikih zajednica ustanove. Zbog toga su joj potrebni povremeni susreti s drugim zajednicama iste ustanove. Premda ovaj *Dokument* drži da male zajednice mogu predstavljati prednost, nikako ne preporučuje da u jednoj redovničkoj ustanovi budu samo male zajednice. Nužne su ipak zajednice koje su po broju osoba brojnije. Njihova je prednost u mogućnosti dubljeg molitvenog života i slavlja, povlaštenog mjesta za studij i razmišljanje te mjesta za duhovnu obnovu i odmor članovima koji rade na najtežim područjima svoga poslanja. No bile zajednice sastavljene od malog ili velikog broja članova, sve su one pozvane biti prepoznatljive po svom bratstvu/sestrinstvu, po jednostavnosti života, po poslanju u ime zajednice, po vjernosti karizmi.⁶²⁸

Može se konstatirati da crkveni dokumenti *Evangelica testificatio* i *Bratski život u zajednici* jedini spominju stvarnost male i velike zajednice ne dajući prednost jednoj ili drugoj. Obje su potrebne i obje imaju svoje prednosti i nedostatke.

Redovnici u Hrvatskoj također su na svojim susretima promišljali stvarnost života u velikim i u malim zajednicama. U glavnoj diskusiji na kraju I. redovničkog tjedna (1973.) otac Hadrijan Borak donio je svoje promišljanje koje ide u smjeru davanja prednosti malim redovničkim zajednicama, koje bolje izražavaju idealizam redovničkog života. On smatra da

⁶²⁴ Usp. *Isto*.

⁶²⁵ Usp. *Isto*, br. 41, 76.

⁶²⁶ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 64, 57.

⁶²⁷ *Isto*.

⁶²⁸ Usp. *Isto*, br. 64, 58.

broj članova u jednoj redovničkoj zajednici utječe na intenzitet redovničkog života uopće i da nema sumnje da je lakše živjeti intenzivnije vrednote redovničkog života u manjoj zajednici.⁶²⁹ U prilog tome ide i promišljanje u skupnom radu u II. redovničkom tjednu gdje se konstatira da male zajednice daju veću mogućnost izmjene iskustva i međusobnog obogaćivanja.⁶³⁰ Nadalje, prevladava mišljenje da se zajedništvo lakše ostvaruje i proživljava u manjim zajednicama. No neki smatraju da veće zajednice daju mogućnost šireg evanđeoskog zajedništva, a da se u slučaju nesporazuma lakše dolazi do „izravnavanja“. Ipak je donesen zaključak koji ne daje prednost ni malim ni velikim zajednicama, nego duhovnoj izgrađenosti pojedine redovničke osobe bez obzira koliko osoba živi u redovničkoj zajednici.⁶³¹ Na istom će se Tjednu u skupinama zaključiti da je život u malim zajednicama teži i riskantniji nego u velikim zajednicama,⁶³² a među nedostatke velikih zajednica ubrajaju se: osjećaj izgubljenosti, disharmonija, stvaranje grupa, osjećaju se 'teške naravi' pojedinaca, uniformiranost, pojedinačna, a ne zajednička duhovnost.⁶³³ Na XVII. vijećanju redovničkih odgojitelja i odgojiteljica Jure Šimunović u svom predavanju *Svjedočenje i utjecaj zajednice u odgojnom pastoralu mladih* između ostalog kaže da su naše redovničke zajednice prevelike, da teže za veličinom, samodostatnošću, da su previše oslonjene na ustrojstva te da prenaplaćavaju osjećaj odgovornosti, što ih onda čini neprilagodljivim i nepokretnim.⁶³⁴

U malim zajednicama treba paziti na to da ni jedan brat i ni jedna sestra ne ostanu osamljeni, što nije rijetkost u tročlanim zajednicama.⁶³⁵

U okviru predavanja *Psihopedagoški aspekt redovničke zajednice* Josip Baričević opisuje svoje zanimljivo promišljanje na temu velikih i malih zajednica. Prednost daje malim zajednicama u kojima se ostvaruju osobniji i istinitiji odnosi. Svim redovnicima koji to žele treba omogućiti život u manjim zajednicama. No, redovnike u podmakloj dobi ne bi trebalo prisiljavati da žive u malim zajednicama ako oni to ne žele. Nedostatak je velikih zajednica

⁶²⁹ Usp. PRILOZI, Glavna diskusija, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 195.

⁶³⁰ Usp. Ambrozije MATUŠIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 6. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 50.

⁶³¹ Usp. Ferdo VLAŠIĆ (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 12. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 53.

⁶³² Usp. Anton STRES (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 20. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 55.

⁶³³ Usp. Ivan GEROVAC STRES (zapisničar), Rad u skupinama, 1. dan, 13. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 53.

⁶³⁴ Usp. Jure ŠIMUNOVIĆ, *Svjedočenje i utjecaj zajednice u odgojnom pastoralu mladih*, u: Albertina Anđić BAČAK (ur.), *Problemi mladih u današnjem društvu*. XVII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1989., 73.

⁶³⁵ Usp. Dolorosa DILBER (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 4. skupina, u: Albertina Anđić BAČAK (ur.), *Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva*. Zbornik radova IX. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1987., 98.

veća međusobna distanciranost osoba u molitvi, na sastancima i općenito u međuljudskim odnosima.⁶³⁶

Špiro Marasović, redovnik-franjevac, piše o problematici malih redovničkih (muških) zajednica i pita se može li njihovo zajedništvo biti prepoznato kao znak ako se svatko od njih trojice „bavi svojim poslom, ako mu je posao takve naravi da se s drugom dvojicom jedva dnevno i susretne, ako – zbog naravi posla ili slabosti ljudske – svatko ima svoje osobne prihode i rashode, odnosno ako zbog istih razloga slavi svoju euharistiju i sam moli svoje molitve, a to je u malim zajednicama vrlo često slučaj“.⁶³⁷

Promišljanje o zajedništvu u malim i u velikim redovničkim zajednicama pokazalo je da kvaliteta redovničkog zajedništva ne ovisi toliko o broju osoba, nego prije svega o osobnoj izgrađenosti svakog redovnika i redovnice. Možda je doista lakše ostvariti zajedništvo u jednoj ili drugoj zajednici, ali redovnicima ne bi trebao biti cilj živjeti ono što je manje zahtjevno, nego živjeti ideal nasljedovanja Krista, a taj je ideal često u prihvaćanju križa, odnosno onoga što je zahtjevnije. Kvalitetno je redovničko zajedništvo *zbir* ili *skup* kvalitetnih i izgrađenih osobnosti članova redovničke zajednice.

4.4. Međugeneracijski odnosi u redovničkoj zajednici

Međugeneracijski odnosi konstitutivni su element svake redovničke zajednice. U zajednicama žive redovnici/redovnice različitih životnih dobi, različitih darova, mogućnosti, karakternih osobina. Različite životne dobi u redovničkom životu uključuju nekoliko generacija koje su živjele u različitim povijesnim, političkim, kulturnim i drugim okolnostima. Neki redovnice/redovnice odrasli su u vrijeme rata, neki u vrijeme mira; neki su živjeli u bogatstvu, neki u siromaštvu; neki dolaze u samostan iz velikih, a neki iz malih obitelji. Neki su u samostan došli u mlađoj, a neki u zrelijoj dobi itd.

Od Drugog vatikanskog sabora do danas mijenjala se slika redovničkih zajednica s obzirom na broj redovnika/redovnica mlađe i starije dobi. Sve se redovničke zajednice danas nalaze u procjepu između sve brojnijih starijih članova i sve manjeg broja mladih članova.

General reda franjevaca od 2003. do 2013. godine fra José R. Carballo u jednom od svojih pismama upućenom svim franjevačkim zajednicama iznosi svoje promišljanje o budućnosti posvećenog života u kojemu spominje važnost doprinosa svih životnih dobi u redovništvu. „Osobno, nisam uvjeren da su samo mladi budućnost posvećenoga života.

⁶³⁶ Usp. Josip BARIČEVIĆ, Psihopedagoški aspekt redovničke zajednice, 127-128.

⁶³⁷ Špiro MARASOVIĆ, Novi oblici redovničkoga zajedništva, 595.

Naravno, našem životu je potrebna snaga mladih ljudi, njihov entuzijizam i domišljatost, ali također treba i odrasle i starije, njihovu mudrost, čovječnost, autoritet, primjer, dobrotu i utjecaj. Redovnički život treba učenike, no još više treba istinske učitelje ili svjedoke. U tome odrasli i stariji ne mogu biti izostavljeni, niti sebe mogu smatrati umirovljenima za to. Ako je to istina, čini mi se da je, prilikom promišljanja o budućnosti posvećenoga života u Europi, rehabilitacija starijih redovnika stvar hitnosti, kao i redovnika srednje dobi koji su još sposobni. Bez pomoći svih njih, bit će teško pripremiti nas same da s nadom zagrlimo budućnost.“⁶³⁸ Misli nekadašnjeg franjevačkog generala teže idealu uravnotežene međugeneracijske razmjene, što bi trebao biti cilj svake redovničke zajednice. Dokument *Bratski život u zajednici* smatra veoma pozitivnom stvarnost prisutnosti starijih osoba u zajednici. Stariji redovnici koji podržavaju radost, ljubav i nadu unatoč nemoći i ograničenja vlastite starosti, mladima su potpora od neprocjenjive vrijednosti. Njihovo svjedočenje, mudrost i molitva neprestano su hrabrenje za mlade na njihovu duhovnom i apostolskom putu. S druge strane, mladi su pozvani brinuti se za svoju ostarjelu braću i sestre.⁶³⁹

O međugeneracijskim odnosima, ali i o svim drugim stvarnostima redovničkih zajednica, u zapadnim se zemljama dosta govori i piše, no u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini je to vrlo oskudno. Na poziv dokumenta *Bratski život u zajednici* mnoge su se zajednice u zapadnim zemljama usudile podvrći istraživanjima u pogledu predložene i željene reorganizacije života i apostolskog djelovanja.⁶⁴⁰ Ta istraživanja ukazuju na nešto više od zahtjeva prilagodbe novih zvanja. U skladu s rezultatima, zajednice su počele više raditi na temeljnim zahtjevima obnove, pri čemu nije bilo najvažnije pitanje kako mlade uklopiti u postojeće strukture zajednice ili uočiti u čemu stariji popuštaju ili prave pogreške. S druge strane, nije riječ o tome da se mladi jednostavno prilagode, a stariji ostanu u svojim uvjerenjima, nego je riječ o biranju ciljeva prema kojima će se mijenjati stvarnost zajedništva u duhu predložene obnove i smisla samog redovničkog posvećenja.⁶⁴¹

U trima samostana u Njemačkoj organiziran je Dan zajedništva na temu *Konflikt generacija*. Dan zajedništva održan je tripot u razdoblju od tri godine. U jednom od samostana sudjelovalo je 100, u drugom 70, a u trećem 55 redovnica. U tim samostanima živi manji broj mlađih sestara, nekolicina sestara srednje dobi i veliki broj starijih sestara.

⁶³⁸ José Rodríguez CARBALLO, Posvećeni život u Europi: obveza prema evandeoskom prorokovanju (20.09.2015.), u: http://www.franjevcis.plit.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1968&Itemid=30 (25.11.2015.).

⁶³⁹ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 68, 61-62.

⁶⁴⁰ Usp. *Isto*, br. 67, 60-61.

⁶⁴¹ Usp. Marijana MOHORIC, Studijski seminar o postkoncilskoj redovničkoj obnovi (20.04.2015.), u: <http://www.sestre-scj.hr> (25.11.2015.).

Dinamika rada u tim danima uključivala je razgovor u manjim skupinama, prema životnoj dobi, te plenum. Cilj razgovora bio je da svaka dobna skupina okarakterizira ostale dvije, ali i samu sebe, pazeći pritom na istinsko vrednovanje različitosti, prihvatanja vlastite i drugih dobi te dopuštanja drugima da budu ono što jesu. Nakon svih povratnih informacija, dijeljenja rezultata rada po skupinama i njihova sumiranja, došlo se do tri glavna zaključka s obzirom na obilježja pojedinih životnih dobi u tim samostanima. Mlađu dob redovnica karakterizira, s jedne strane, istinsko duhovno traženje i želja za vrednovanjem duhovnog života, liturgije i briga za osobni odnos s Bogom. S druge strane, za mlade se kaže da nisu „nikada tu“ i da su manje opterećeni. Sestre u srednjoj životnoj dobi u tim samostanima karakterizira raspoloživost i zalaganje za potrebe zajednice prije nego za vlastite potrebe. To su one sestre koje rade i doista drže zajednicu. Sjena je njihove zauzetosti pitanje: Mogu li one išta još činiti, osim raditi? One uređuju i vrtove koji im ne pripadaju. Postavlja im se pitanje: A što je s vašim duhovnim životom i životom vjere? Sestrarna starije životne dobi pripisuje se mjera zrelosti, opuštenosti, mudrosti, iskustva i ispunjenosti, ali i ukočeni stav, koji uvijek ponovno poziva na ono kako je bilo u prošlosti.⁶⁴² Ovaj primjer pokazuje kako je međugeneracijska razmjena bitna, kako je važno o njoj međusobno razgovarati i vrednovati svaku životnu dob. Primjer koji se može naći u samostanima zapadnih zemalja mogao bi biti izazov redovnicima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini da počnu više promišljati na sličan način, prema svojim potrebama i mogućnostima.

Stvarnost svih redovničkih zajednica, u svijetu i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, karakteriziraju tri činjenice, međusobno usko povezane: pad broja novih članova, nedovoljna generacijska razmjena i povećanje prosječne starosne dobi.⁶⁴³ Navedene činjenice utječu na mnoge aspekte redovničkog života i poslanja. Stvarnost sve većeg broja starijih i sve manjeg broja mlađih redovnika/redovnica uvjetuje nastanak drugačijih međuljudskih odnosa. Socio-kulturalni kontekst u kojemu se živi dovodi do sve većeg međugeneracijskog jaza.

Dokument *Vita consecrata* ne donosi precizno određenje životnih dobi, nego spominje *mlade posvećene osobe, osobe srednje dobi i poodmaklu dob*.⁶⁴⁴

Potrebno je istaknuti činjenicu da nije posve jasno kako se i prema kojim kriterijima treba voditi u određivanju dobnih skupina u redovničkim zajednicama. Podjela na samo dvije dobne skupine, mlađu i stariju, podrazumijeva poprilično nesrazmjeran odnos zbog toga što je

⁶⁴² Usp. Bertram DICKERHOF, Jung und Alt, Gemeinschaftstag zum Thema „Generationskonflikt“, u: *Ordens Korrespondenz*, 48 (2007.) 1, 7-15.

⁶⁴³ Usp. *Vita consecrata*, br. 63, 75-76.

⁶⁴⁴ Usp. *Isto*, br. 70, 83.

danas puno veći broj starijih nego mlađih redovnika/redovnica. To je vidljivo u statističkim podacima na mrežnoj stranici redovnika i redovnica u Hrvatskoj (www.redovnici.hr).⁶⁴⁵ Proučavajući statistike u godinama nakon Drugog vatikanskog sabora, uočeno je da je bilo više redovnika mlađe životne dobi nego starijih. Posljednjih se godina u redovničkim zajednicama u Hrvatskoj govori o tri dobne skupine: mlađa, srednja i starija. Iz konteksta redovničkih zajednica u Hrvatskoj moguće je još jasnije precizirati i odrediti dobne skupine: odrasla mlađa dob (20 – 25 - 35 godina), odrasla zrela dob (35 – 45 - 65 godina) i starija dob (od 65 godina).⁶⁴⁶ Svaka životna dob nosi sa sobom svoje izazove, uspone i padove. U redovničkoj zajednici odrasla mlađa dob podrazumijeva ulazak u samostan, razdoblje početne formacije te prva apostolska poslanja. To je kritično razdoblje obilježeno prijelazom u „situaciju pune djelatne odgovornosti. Važno je da mlade posvećene osobe podržava i prati brat ili sestra, koji bi im pomogli da žive u punini mladost svoje ljubavi i svoga zanosa za Krista“.⁶⁴⁷ U odrasloj zreloj dobi prisutna je *opasnost navike* i kušnja razočaranja zbog izostajanja željenih rezultata. To je dob traženja bitnoga. Osobe starije dobi u samostanu karakterizira postupno povlačenje iz aktivnog djelovanja te često suobličavanje raspetom Kristu po prihvatanju bolesti i patnje.⁶⁴⁸

Istinsko se bratstvo/sestrinstvo ostvaruje tamo gdje se generacije međusobno obogaćuju i ne isključuju. Stariji redovnici/redovnice trebaju biti svjesni činjenice i prihvatiti da su mladi oni koji će biti nositelji poslanja u budućnosti,⁶⁴⁹ a „idealne su redovničke zajednice sastavljene od mlađih i starijih članova.“⁶⁵⁰ Često se događa, a to je na neki način i prirodno, da mladi traže zajednicu koja će odgovoriti njihovim naravnim težnjama i potrebama te ju žele korigirati, a stariji žele reproducirati postojeću zajednicu i „proizvesti“ nove članove po svom uzorku.⁶⁵¹

Nesumnjiva je činjenica da su u svakoj redovničkoj zajednici u kojoj žive dvije ili tri generacije važni međugeneracijski odnosi i da upravo oni u velikoj mjeri utječu na

⁶⁴⁵ Usp. HKVRPP, *Statistika* (31.12.2014.), u: <http://www.redovnistvo.hr> (12.12.2015.).

⁶⁴⁶ Usp. Marijana MOHORIĆ, Međusobno poznavanje i prihvatanje generacija unutar redovničke zajednice, u: *Naša družba. Vjesnik Družbe sestara presvetog Srca Isusova*, 45 (2012.), br. 1, 91.

⁶⁴⁷ *Vita consecrata*, br. 70, 83.

⁶⁴⁸ Usp. *Isto*, br. 70, 84.

⁶⁴⁹ Usp. Jakov MAMIĆ, Autoritet i animiranje redovničke zajednice (31.08.2007.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=61> (30.08.2015.).

⁶⁵⁰ Radogost GRAFENAUER (zapisničar), Rad u skupinama, 3. dan, 13. skupina, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 133.

⁶⁵¹ Usp. Ivo MARKOVIĆ, Uloga zajednice u odgoju (nacrt predavanja), u: Albertina Anđa BAČAK, *Biti redovnik danas. Redovništvo kao dar i zadaća u novim prilikama. Odgoj za osobnost*, XX., XXI. i XXII. Vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRP i UVRP, Zagreb, 1994., 95.

zajedništvo. Međusobno prihvaćanje, jedinstvo u različitosti, istinsko vrednovanje svake životne dobi te spoznaja kriza i izazova svake dobi otvara zajednicu pozitivnim vrednotama zajedništva. Iznimno je teško analizirati i opisati međugeneracijske odnose u redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini jer o tome ne postoji ni jedno objavljeno istraživanje. Razlog zbog kojega se u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini o tome još ne piše možda leži u činjenici da te redovničke zajednice još uvijek imaju podjednak broj svih životnih dobi. Ni Hrvatsku ni Bosnu i Hercegovinu ne zaobilazi problem smanjivanja broja redovničkih zvanja, a međugeneracijski odnosi postaju sve važniji premda se o njima još ne piše puno. Hrvatska konferencija viših redovničkih poglavara i poglavarica (HKVRPP) sa sjedištem u Zagrebu u svojim *Vijestima* svake godine donosi statističke podatke o redovnicima i redovnicama. U njima su vidljivi samo podaci o broju kandidata/kandidatica, postulanata/postulantica, novaka/novakinja, privremeno i doživotno zavjetovanih te ukupan broj svih redovnika i redovnica u svim redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Iz tih podataka nije vidljivo koje su životne dobi redovnici/redovnice pa tako ni koji je omjer pojedinih životnih dobi.⁶⁵²

S druge strane, nepromišljeno bi bilo tvrditi da uopće ne postoji promišljanje o toj temi u pojedinim redovničkim zajednicama. Tako su u redovničkoj zajednici *Klanjateljica Krvi Kristove* u apostolskoj 2009./2010. godini bili organizirani susreti za sestre prema trima životnim dobima (mlađa, srednja i starija). Moguće je da i u drugim redovničkim zajednicama postoje slični susreti, samo se o njima još ne piše.

4.5. Odnos zajednice prema pojedincu i pojedinca prema zajednici

Polazište za promišljanje odnosa pojedinca i zajednice citat je iz *Gaudium et spes*: „Počelo, naime, subjekt i svrha svih društvenih ustanova, jest i mora biti ljudska osoba“.⁶⁵³ Može li se to primijeniti i na redovničku zajednicu, pa izraziti riječima: Nije redovnik zbog redovničke zajednice, nego je zajednica zbog pojedinog redovnika? Ili, počelo je, subjekt i svrha redovničke zajednice svaki pojedini redovnik/redovnica, a ne redovnička zajednica? Je li to doista tako, treba pokazati u daljnjoj analizi.

⁶⁵² Prema Statistici HKVRPP od 31. prosinca 2012. godine u Hrvatskoj je 46 kandidatica, 23 postulantice, 51 novakinja, 109 sestara s privremenim zavjetima i 3 254 sestre s doživotnim zavjetima. Sjemeništara je u Hrvatskoj 54, postulanata i novaka 94, bogoslova 196, zavjetovane braće laika 78, a svećenika 967. Usp. UREDNIŠTVO, Statistika (stanje od 31. prosinca 2012.), u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, 41 (2013.), br. 2, 23-28.

⁶⁵³ *Gaudium et spes*, br. 25, 687.

Uvijek će biti netko tko će naglašavati prvenstvo zajednice, ali će biti i onih koji će naglašavati prvenstvo svakoga pojedinog člana unutar zajednice.⁶⁵⁴

U prošlosti je ulazak u redovničku zajednicu zahtijevao prilagodbu pojedinca ustrojstvu i pravilima zajednice. Pravila zajednice bila su iznad osobe. Prošlo vrijeme imalo je prevlast nad sadašnjim vremenom. Naglasak je stavljan isključivo na zajednicu i na dobra zajednice, dok je pojedinac bio zaboravljen. Takva je praksa dovela do zatvaranja ne samo pojedinaca nego i zajednica jednih prema drugima te do manjka svijesti osobne odgovornosti. Odgovornost pojedinca bila je svedena na to da izvrši ono što su drugi odlučili ili naredili. U redovničkoj zajednici to su bili poglavari. Neznatna vrijednost pojedinca, sustavno izgrađivana stoljećima, teško se može brzo promijeniti u zdravu svijest i odgovornost pojedinca za zajednicu i za sve ono što toj zajednici pripada.⁶⁵⁵

Drugi vatikanski sabor pozvat će poglavare redovničkih zajednica da „rado saslušaju svoje članove i promiču njihovu udruženu suradnju za dobro svoje ustanove i Crkve“⁶⁵⁶ te da „svoje članove dovedu do toga da u obavljanju dužnosti i u preuzimanju poslova surađuju svojom aktivnom i odgovornom poslušnošću“.⁶⁵⁷ Sigurno je da odredbe Sabora neće odmah promijeniti pretsaborsku koncepciju shvaćanja i življenja zavjeta poslušnosti koja je vrijedila stoljećima u redovništvu, nego će trebati vremena i mudrosti da se ona počne ukorjenjivati prvo u *mentalni sklop* pojedinaca, a onda i zajednica.

U redovničkoj zajednici pojedinac je onaj koji više određuje svoju zajednicu nego što zajednica određuje njega. Kriterij zajedništva nije tek puno ostvarenje sebe, ni izvršavanje dnevnog reda i zadataka zajednice, nego najprije odnos i nasljedovanje Isusa Krista. Briga za zajednicu znači briga za slobodu i ostvarenje subrata/susestre.⁶⁵⁸

U godinama vremenski bližima Drugom vatikanskom saboru pojedinac koji bi stupio u redovničku zajednicu, našao je sasvim uređenu, gotovu zajednicu u kojoj je sve bilo do u sitnice propisano. Mogao se jedino pitati odgovara li on ili ne odgovara toj zajednici, je li za tu zajednicu prikladan ili nije? Ubrzo nakon Sabora to se izmijenilo. Zajednice više nisu „gotove“ zajednice niti kandidati žele stupiti u zajednicu kao na brod ili u vlak s gotovim *redom vožnje*. Osobe koje ulaze u zajednicu žele zajedno s njom i uvijek iznova graditi tu

⁶⁵⁴ Usp. Špiro MARASOVIĆ, Novi oblici redovničkoga zajedništva, 588.

⁶⁵⁵ Usp. Jure ŠIMUNOVIĆ, Odgoj u ljudskom dostojanstvu i rast crkvenosti, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva*. Zbornik radova IX. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1987., 66-67.

⁶⁵⁶ *Perfectae caritatis*, br. 14, 328.

⁶⁵⁷ *Isto*.

⁶⁵⁸ Usp. Ivan ŠARČEVIĆ, Duh sveti i proročka uloga redovnika za treće tisućljeće, u: Petra VIDAKOVIĆ (ur.), *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo „Abba“ Oče*. Zbornik XIV. i XV. redovničkog tjedna, 94.

zajednicu. Mnogi će se u zajednicama početi ispitivati o identitetu zajednice, to jest gubi li zajednica svoj identitet s novim članovima i njihovom željom da svi zajedno budu graditelji.⁶⁵⁹ Redovnici/redovnice ne rađaju se unutar redovničke zajednice, nego njoj pridolaze izvana, noseći sa sobom svoje darove, ali i ograničenja. Svaki je novi član za redovničku zajednicu u koju ulazi novost i osvježenje karizme zajednice. Zadatak zajednice nije da preodgoji pojedinca tako da u njemu nestane originalnosti i pretopi se u već postojeće, nego je pojedinac Božji dar zajednici da se i ona, ako je potrebno, preodgaja. Zajednica, dakle, odgaja pojedinca, ali i pojedinac odgaja zajednicu.⁶⁶⁰ Zadatak zajednice nije da prilagodi pojedinca „čvrstom mehanizmu okoštale tradicije, besprijekornom ustrojstvu života i rada, nego, umjesto poistovjećivanja s ustanovom, otvorenost koja omogućuje obogaćenje zajednice originalnim osobnostima i idejama što s njima nadolaze“.⁶⁶¹

Redovnici u Hrvatskoj također su promišljali odnos zajednice i pojedinca na svojim redovničkim tjednima. Iz rada u skupinama na IX. redovničkom tjednu izići će na vidjelo njihovi problemi, stavovi i usmjerenja. Osjetit će se, premda ne izravno izrečena, tendencija naglašavanja stava da zajednica ipak treba biti ispred pojedine osobe. Tako zajednica treba uložiti trud da se pojedinac u njoj osjeti kao „kod kuće“. Pojedinac treba imati uvida u potrebe zajednice kako bi ih osjetio kao svoje. Nadalje, zajednica ne može dati svakom svom članu ono što on želi. Pojedinac se trebaju truditi da uvide potrebe i mogućnosti svoje zajednice.⁶⁶²

Ipak su se okolnosti i razmišljanja o odnosu zajednice i pojedinca s vremenom mijenjale. Danas je prirodno razmišljati u tom smjeru da se može priznati da zajednica postoji zbog svake pojedine osobe u njoj. Doprinos jedinstvenog značaja svake osobe koja se trudi živjeti zajedno u jedinstvu gradi i obogaćuje zajednicu. Ono što je jedinstveno u svakoj osobi jesu njezini darovi, sposobnosti, ali i slabosti i granice. Ako se ta jedinstvenost može razvijati, onda će ta osoba i davati život u zajednici.⁶⁶³ To znači da, ako se osobe prihvati, cijeni i vrednuje sa svim što one u sebi jesu, onda im se daje i mogućnost da se iz dana u dan oslobađaju tereta slabosti i osobnih granica.

⁶⁵⁹ Usp. Leonard OREČ, *Zajednica kao odgojni faktor*, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, 15.

⁶⁶⁰ Usp. Špiro MARASOVIĆ, *Novi oblici redovničkoga zajedništva*, 589-590.

⁶⁶¹ Anto STOJČIĆ, *Odgoj za suradnju*, u: Albertina Anđa BAČAK, *Biti redovnik danas. Redovništvo kao dar i zadaća u novim prilikama. Odgoj za osobnost*. XX., XXI. i XXII. Vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRP i UVRP, Zagreb, 1994., 89.

⁶⁶² Usp. Katarina MAGLICA (zapisničarka), *Rad u skupinama*, 2. dan, 1. skupina, u: Albertina Anđa BAČAK, *Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva*. Zbornik radova IX. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1987., 96.

⁶⁶³ Usp. Anna Mary MUKAMWEZI, *Zajednica, zajedništvo, poslanje, oganj ljubavi*, u: *Posvećeni život*, 6 (1998.), br. 2, 180.

4.6. Redovničko zajedništvo ženskih redovničkih zajednica koje su u direktnom župnom pastoralu i žive u prostorijama župe

U Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini vjerojatno ne postoji aktivno-kontemplativna redovnička zajednica koja ne bi imala, između ostaloga, i sestre angažirane u župskom apostolatu.⁶⁶⁴ Jedan je od razloga uključivanja redovnica u župni pastoral nacionalizacija sestarskih škola i samostana u prvim godinama nakon Drugog svjetskog rata. Redovnice su se našle pred pitanjem egzistencije jer su izgubile svoje kuće, samostane, škole, institute, bolnice i radna mjesta. Njihovi su samostani i materijalna dobra nacionalizirani. Mnoge djelatnosti sestara jednostavno su nestale te su one bile prisiljene tražiti nova područja rada i nove oblike djelatnosti.⁶⁶⁵ Župnici su bili zamoljeni da prime koju nezbrinutu sestru u svoje župe.⁶⁶⁶ Redovnice će biti uključene u župni apostolat nakon rata najprije pod vidom brige za župna domaćinstva, a kasnije će se početi sve više uključivati u izravne pastoralne službe, osobito nakon Drugog vatikanskog sabora.⁶⁶⁷ Razlog je tome i činjenica da su u poslijesaborskim godinama unutar Crkve osnovane najvažnije institucije koje će omogućiti osposobljavanje sestara za rad u katehizaciji i organiziranju liturgijskog života u Crkvi: Katehetski institut KBF-a, Institut za crkvenu glazbu pri KBF-u u Zagrebu, te Filozofsko-teološki institut za kršćanski nazor Družbe Isusove. Polaznice tih triju instituta u početku su bile uglavnom redovnice. Na inicijativu karmelićana u Zagrebu je 1984. godine, pri KBF-u, osnovan Institut za kršćansku duhovnost čiji će polaznici u prvim godinama biti velikim dijelom redovnice.⁶⁶⁸

Pastoralno djelovanje sestara u župama i njihov život unutar župnog stambenog prostora uzrokovat će nerijetko napetosti između njihovog apostolata i pripadnosti redovničkoj zajednici. Postavlja se pitanje kako je uopće moguće ostvariti redovničko

⁶⁶⁴ Pod pojmom *župni apostolat* Mato Zovkić ubraja katehiziranje, pjevanje i sviranje u liturgiji, održavanje crkve i vođenje domaćinstava. Usp. Mato ZOVKIĆ, Redovnice u našoj Crkvi, u: *Vrelo života. Časopis za duhovnost*, 3 (1997.), br. 2, 116. Pod pojmom *župni pastoral* Bono Zvonimir Šagi podrazumijeva vođenje župe i svu djelatnost koja se odvija u okviru župe, na njezinu teritoriju, a usmjerena je na okupljanje i duhovno izgrađivanje župne zajednice preko koje se izražava mjesna i univerzalna Crkva. Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Redovnici i župe, u: Albertina Anđa BAČAK (ur.), *Novo pravo ustanova posvećenog života*. Zbornik radova X. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1991., 148.

⁶⁶⁵ Usp. Karolina BAŠIĆ, Redovnice u mjesnoj Crkvi, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovnici u mjesnoj Crkvi*. Zbornik radova IV. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1976., 115-116.

⁶⁶⁶ Usp. Mato ZOVKIĆ, Redovnice u našoj Crkvi, 116.

⁶⁶⁷ Usp. Branka Natalija PALAC, Apostolske inicijative redovništva u nas kroz posljednja tri desetljeća, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 63.

⁶⁶⁸ Usp. Jakov MAMIĆ, Valentina MANDARIĆ, Zvonimir Bono ŠAGI, Redovi, u: Pero ARAČIĆ (ur.), *Jeremija, što vidiš? (Jr 24,3). Crkva u hrvatskom tranzicijskom društvu*, Teologija u Đakovu, Đakovo, 2001., 270. i Usp. Stjepan BALOBAN, Znanstveno-nastavni i znanstveno-istraživački instituti – bogatstvo Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, u: *Bogoslovska smotra*, 83 (2003.), br. 4, 697-721.

zajedništvo unutar župne zajednice, osobito ako tu zajednicu sačinjavaju samo dvije ili tri sestre. Bono Zvonimir Šagi promišlja i živi redovničku problematiku pa u tom kontekstu konstatira da župe trebaju pružiti šansu karizmi redovničke zajednice koja u njoj živi da se u recipročnom odnosu sa župnom zajednicom može razrasti i obogatiti. Redovnička zajednica sa svoje strane treba otkriti goruće potrebe Crkve i svijeta i na njih odgovoriti svojom karizmom. Suvremena župa nesumnjivo treba suradnju redovnica i ona se nikako ne bi smjela svesti samo na domaćinske poslove. Smatra opasnom tendenciju redovnica da se povuku iz župnog pastoralala. Šagi također promišlja problem dinamike posla na župi i duhovnog života redovnica. Redovnička družba gotovo redovito šalje na župu dvije ili tri sestre koje onda tvore jednu zajednicu. Za redovničko zajedništvo dviju ili triju sestara koje žive na župi postoji opasnost atomiziranja. Te sestre teško mogu održati sve što njihova redovnička pravila propisuju s obzirom na njihov duhovni život. Tako redovnička zajednica unutar župe ima svoje unutrašnje odnose, svoja pravila i običaje. Sestre su, kao pripadnice svoje zajednice, aktivne pripadnice i župne zajednice. Cijeli duhovni program treba biti usklađen sa župom na obostranu duhovnu korist. Temelj je kreativnog redovničkog zajedništva na župi međusobna dobra komunikacija te suosjećajnost s uspjesima i neuspjesima pojedine sestre.⁶⁶⁹

Mogućnosti ostvarenja kvalitetnog redovničkog zajedništva sestara na župi otežava često i činjenica da na župi ne postoji radno vrijeme za sestre, zatim sestre nemaju vlastiti prostor.⁶⁷⁰ U početku su sestre bile premalo angažirane u apostolatu župe. Mučilo ih je to što ih se prihvaćalo kao radnu snagu i poslugu, a ne kao ravnopravne suradnice.⁶⁷¹

Redovnice su često u radu u skupinama na redovničkim tjednima iznosile probleme sestara koje žive i djeluju na župama: prezaposlenost, nedostatak vremena za molitvu i meditaciju te nedovoljna formacija za takav način života.⁶⁷² Sestre, nadalje, teško nalaze vrijeme za vanjske oblike vlastitog zajedništva.⁶⁷³ Zajednički život sestara bolje bi se razvijao kad bi one imale svoju posebnu kuću u župi, a ako to nemaju, onda bi svakako trebale imati

⁶⁶⁹ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Redovnice u župnom pastoralu, u: *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 86-98.

⁶⁷⁰ Usp. Marija Similijana KODRIČ, Branka Natalija PALAC, *Školske sestre Franjevke Krista Kralja. Povijest-poslanje-život*, Hrvatske provincije Školskih sestara franjevki, Mostar, Sarajevo, Split, 1987., 246.

⁶⁷¹ Usp. Vendelina BRAŠNIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 14. skupina, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 87.

⁶⁷² Usp. Mercedes CINDRIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 1. dan, 19. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.) *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 55.

⁶⁷³ Usp. Branislava PAVLEŠIN (zapisničarka), Rad u skupinama, 1. dan, 21. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.) *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 55.

vlastiti unutrašnji prostor.⁶⁷⁴ Teškoća ostvarivanja zajedništva pridonosi i prezaposlenost i malobrojnost (najčešće su dvije sestre u zajednici). Apostolsko je djelovanje sestara preusko; rijetko ih se prihvaća kao suradnice, više su posluga i jeftina radna snaga, primjećuje se u skupnom radu 1980. godine.⁶⁷⁵ Redovnički odgojitelji/odgojiteljice upozoravaju na činjenicu da je rad sestara na župama doveo do gubitka mnogih zvanja pa i sablazni na području življenja zavjeta čistoće.⁶⁷⁶

Premda većina ženskih redovničkih zajednica pastoralno djeluje u župama, još uvijek nitko nije pokušao proučiti i javno artikulirati njihova iskustva. Očekuje se da to učine same redovnice. Upravo na tome tragu nastao je referat koji je napisala sestra Marije Iskra, nakon provedene ankete među tridesetak redovnica, pripadnica raznih redovničkih družbi u Zagrebu. Referat je objavljen u Bogoslovskoj smotri 1970. godine i vrijedi iznijeti promišljanja proizišla iz njega. Naslov je referata *Nedjelja u životu redovnice*. Tu se analizira uglavnom redovnice koje su angažirane u župnim zajednicama. Redovnica bi trebala biti prisutna svuda gdje se ljudi sastaju. Trebala bi posjećivati članove župne zajednice, s djecom organizirati susrete, duhovne obnove, predavanja i slično. Zajedno s djecom i ženama vodit će računa o svim članovima župe kojima je potrebna duhovna ili materijalna utjeha. Odlazit će, sama ili u skupini, u bolnice, u staračke i dječje domove.⁶⁷⁷ Nebrojene su aktivnosti u liturgijskom životu župne zajednice u kojima nedjeljom sudjeluju redovnice.⁶⁷⁸ Redovnice u župnom pastoralu nedjeljom doživljavaju kulminaciju zaduženja i ne mogu odgovoriti na zahtjeve svoje redovničke zajednice, a osobito na potrebu biti sa svojim sestrama i graditi zajedništvo.⁶⁷⁹ Provedena anketa i referat, načinjeni prije više od četiri desetljeća, odraz su stvarnosti koju su živjele redovnice u to vrijeme. Današnja slika angažmana redovnica zasigurno je puno drugačija. Prisutnost i djelovanje sestara u župama bitno je smanjeno. U nekim župama, a možda i na većini, uopće ne postoji angažman redovnica. Negdje je on sveden samo na koji sat vjeronauka, sviranje ili prigodni angažman. Redovnice se posljednjih

⁶⁷⁴ Usp. Klaudija ĐURAN (zapisničarka), Rad u skupinama, 1. dan, 14. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.) *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 53.

⁶⁷⁵ Usp. Vendelina BRAŠNIĆ (zapisničarka), Rad u skupinama, 2. dan, 14. skupina, u: Stjepan BOLKOVAC (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 87.

⁶⁷⁶ Usp. Imelda ANĐELIĆ (zapisničarka), 2. dan, 5. skupina, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 123.

⁶⁷⁷ Usp. Marija ISKRA, *Nedjelja u životu redovnice*, u: *Bogoslovka smotra*, 40 (1970.), br. 1, 104-105.

⁶⁷⁸ Redovnice trebaju u dogovoru sa župnim centrom tiskati komentare za misu, nacрте za homilije, molitve vjernika; na prikladnom plakatu staviti misao nedjeljne liturgije; pjevačke zborove i katehetske grupe pripremiti za nedjeljnu liturgiju; brinuti o formaciji čitača; uvoditi i ispraćati vjernike; priprema hostija za mise. Usp. *Isto*, 106-107.

⁶⁷⁹ Usp. *Isto*, 108.

godina povlače s mnogih župa. Razlog je tome uglavnom manjak novih duhovnih zvanja i visoka starosna dob sestara. No još uvijek veći broj sestara pastoralno djeluju na župama, ali tamo odlaze iz svojih samostana; sve ih manje živi u samim prostorijama župe.

Istina, mnoge redovničke zajednice bile su primorane, zbog okolnosti spomenutih na početku, prihvatiti pastoralni rad u župi premda to nije izvorno njihova karizma. Dugogodišnji župnik i aktivni pastoralni djelatnik Bono Zvonimir Šagi smatra da same redovnice svoj pastoralni rad u župama smatraju sporednim područjem rada te da bi se one same trebale boriti za ravnopravni status u pastoralnom djelovanju.⁶⁸⁰ S jedne strane, B. Z. Šagi smatra župni angažman redovnica gorućom potrebom, a same redovnice, premda u velikom broju sudjeluju u župnom pastoralu, ne smatraju to svojom izvornom i prvotnom karizmom.

Na mrežnoj stranici redovnika i redovnica u Hrvatskoj postoje, između ostalog, statistički podaci o apostolatu redovnica iz 2008. godine. Prema tim podacima, od ukupnog broja redovnica (2 329) koje djeluju u apostolatu njih su 1 123 u nekoj od službi mjesne Crkve (župe). U župni vjeronauk izravno je uključena 281 redovnica, orguljašica je 297, za crkvu brine 315; u župnim domaćinstvima rade 174, a u drugim djelatnostima unutar mjesne Crkve uključeno je 56 redovnica. U službi je Crkve na razini nadbiskupija i biskupija 309 redovnica. Ostale aktivne redovnice zaposlene su u školstvu ili u zdravstvu.⁶⁸¹

Odlazak sestara sa župa i povratak u samostan može se shvatiti i prihvatiti kao izazov za same sestre u kvalitetnijem življenju redovničkog zajedništva. Zajedništvo koje je bilo vrlo teško ostvarivo unutar župe sada može biti više prihvaćeno i življeno u samostanu. Pitanje je samo koliko su sestre spremne prihvatiti tu radikalnu promjenu, krenuvši od nečeg jednostavnog kao što su dnevni red, redovito i ustaljeno vrijeme za osobnu i zajedničku molitvu i drugo. Svakako je važna samodisciplina i strpljivost, za sestre koje su se nakon više godina vratile u samostan, a i za sestre koje cijelo vrijeme žive u samostanu.

4.7. Redovničko zajedništvo svećenika-redovnika u župi

Često se postavlja pitanje: kako se u isto vrijeme može biti redovnik i župnik? Kako spojiti dinamiku života u redovničkoj zajednici koja podrazumijeva poštivanje dnevnog reda, zajedničku molitvu, određene asketske čine, život prema zavjetima čistoće, siromaštva i

⁶⁸⁰ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Pastoralno djelovanje i redovnički identitet, u: *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 59.

⁶⁸¹ Usp. HKVRPP, Statistički podaci o apostolatu redovnica u Hrvatskoj, 2008. (31.12.2009.), u: <http://www.redovnistvo.hr> (28.12.2016.).

poslušnosti, zajedničku ekonomiju i poglavara zajednice s cjelokupnim župnim pastoralom, koji opet ima svoju dinamiku vrlo različitu od dinamike života u redovničkoj zajednici? Jesu li ove dvije stvarnosti u suprotnosti i može li ista osoba radikalno biti i živjeti kao redovnik i ujedno kao župnik?

Postoje župe kojima upravlja i u kojima živi samo jedan župnik koji je redovnik. Postoje i župe u kojima su dva ili više redovnika. Ali ima i župa koje su povjerene na upravljanje jednoj redovničkoj zajednici koja ujedno ima samostan u toj župi i u kojoj živi veći broj redovnika. Tako nije ni približno isto biti župnik-redovnik, upravitelj jedne župe i živjeti sam u toj župi, i biti župnik-redovnik, a imati pokraj sebe redovničku zajednicu koja živi u samostanu koji je u samoj blizini župne crkve.

Redovnička zajednica na župi treba svoje unutarnje odnose, strukturu zajedničkog života, dnevni red, molitveni život i raspored poslova prilagoditi potrebama i zahtjevima pastora na župi kao temeljnog zadatka zajednice. To prilagođavanje ne smije nikada biti na štetu redovničkog načina života.⁶⁸² Svjedočanstvo istinskog redovničkog zajedništva najviše koristi župnoj zajednici.

Prvi monasi-redovnici nisu bili uključeni u izravni pastoral župa. Tek od 9. stoljeća počinju i monasi vršiti izravnu dušobrižničku službu i negdje od tog vremena župe se počinju spajati sa samostanima. Premda je ta praksa tako davno zaživjela, još se i danas može čuti kako za redovnike nije župa i kako župni pastoral nije primjeren redovnicima.⁶⁸³ Zakonik kanonskoga prava govori posebno o apostolatu ustanova (usp. kan. 673-683). Prvi apostolat svih redovnika jest svjedočenje posvećenim životom. To se svjedočenje ugrađuje u župni pastoral što ga izvršavaju redovnici.⁶⁸⁴

Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi *Christus dominus* govori o redovnicima i njihovu apostolatu. Redovnici su pozvani marljivo i savjesno raditi, između ostalog, i na dobru partikularnih Crkava. To čine molitvom, činima pokore i primjerom vlastitog života. Poziva ih se i na zalaganje u vanjskim djelima apostolata. S obzirom na preuzimanje župa, *Dekret* daje tu mogućnost redovnicima zbog hitne potrebe duša i nestašice dijecezanskoga klera. *Dekret* koristi riječ *privremeno* preuzimanje župa. Redovnici koji obavljaju vanjski apostolat trebaju biti prožeti duhom vlastitog reda te vjerni opsluživanju redovničkog

⁶⁸² Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Novi zakonik crkvenog prava i pastoralno djelovanje redovnika, u: *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 37.

⁶⁸³ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Redovnici i župe, 62.

⁶⁸⁴ Usp. ZAKONIK KANONSKOGA PRAVA, kan. 673-683, 339-343.

života.⁶⁸⁵ Kako bi redovnički apostolat u mjesnu Crkvu unio specifičnost svoje vitalnosti, važno je da bude „shvaćen, prihvaćen i vršen, ne kao rubna, slučajna, usputna pomoć, već kao aktivnost koja ima svoju trajnost, svoju fizionomiju, svoju nezamjenjivost“.⁶⁸⁶

Crkveni dokument *Bratski život u zajednici*, svjestan važnosti služenja redovničke zajednice Crkvi u vjernosti vlastitoj karizmi, naglašava da prednost treba dati župama koje omogućuju život u zajednici i u kojima je moguće izraziti vlastitu karizmu. Nadalje, u *Dokumentu* je izražena svijest kako redovnicima-svećenicima život u redovničkom zajedništvu stvara nemale poteškoće u izvršavanju župske službe. Angažiranost u župnom pastoralu nauštrb je karizme ustanove i zajedničkog života.⁶⁸⁷ Iskustvo jednog svećenika redovnika koji desetak godina djeluje kao pastoralni djelatnik u župi pokazuje kako angažiranost u župnom pastoralu dovodi do napetosti u duhovnom životu i napose kontemplativnoj dimenziji redovničkog života. Teško je pronalaziti vrijeme za zajedničku molitvu. Molitva Časoslova, u vrijeme blagdana i velike pastoralne angažiranosti, postaje privatna molitva u ranim jutarnjim ili kasnim večernjim satima. Biblijska razmatranja s vremenom prerastaju u pripremanje propovijedi.⁶⁸⁸

Muške redovničke zajednice u velikoj su mjeri u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini usmjerene prema praktično-pastoralnom radu. Tome u prilog govore činjenice da je 1977. godine u Hrvatskoj u župnom apostolatu radilo 44,1% redovnika-svećenika, a dušobrižništvom u inozemstvu bavilo se 10% redovnika-svećenika. Dvadeset godina poslije (1997.) u župnom je apostolatu 48%, a dušobrižništvom u inozemstvu bavi se 12% redovnika-svećenika.⁶⁸⁹

Na kraju ipak ostaje otvoreno pitanje uolikoj mjeri je redovnicima koji su ujedno i župnici moguće živjeti redovničko zajedništvo. Osobito je to izazov danas, a bit će i u budućnosti zbog sve manjeg broja redovnika-svećenika, a potrebe su župnog pastora sve veće.

Većina pitanja, postavljena na početku promišljanja o redovničkom zajedništvu svećenika-redovnika u župi ostaje otvorenima. Ne postoje jednostavni odgovori na njih, nego konstatacija da se svaki redovnik koji je ujedno i župnik treba svakodnevno boriti kako bi

⁶⁸⁵ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Christus dominus. Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi* (28. X. 1965.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 33-35, 229-303.

⁶⁸⁶ Srećko BADURINA, *Prema novoj zrelosti*, Kršćanska sadašnjost i Provincijalat franjevac trećoredaca, Zagreb, 1989., 151.

⁶⁸⁷ Usp. *Bratski život u zajednici*, br. 61, 53.

⁶⁸⁸ Usp. Robert PERIŠIĆ, *Zahtjevi redovništva u župskom i nežupskom pastoralu*, u: *Posvećeni život*, 12 (2007.), br. 1 i 2, 150.

⁶⁸⁹ Usp. Jakov MAMIĆ, Valentina MANDARIĆ, Zvonimir Bono ŠAGI, Redovi, u: Pero ARAČIĆ (ur.), *Jeremija, što vidiš? (Jr 24,3). Crkva u hrvatskom tranzicijskom društvu*, 258-259.

iznova birao dobro, kako svoje redovničke zajednice tako i župe kojom upravlja. Svaka redovnička zajednica, odnosno družba ili red treba vrednovati svoj način uključivanja u dobro pojedinih biskupija i Crkve po župnom pastoralu. Koliko god bilo teško spajati zahtjeve redovničkog zajedništva sa službom koju ima župnik, ne treba ih se shvatiti kao nepremostive i nepovezane. Zapravo, koliko je redovnik-župnik kvalitetnije duhovno i materijalno povezan sa svojom redovničkom zajednicom, toliko je sigurno bolji i kvalitetniji kao osoba i kao župnik.

5. KVALITETA REDOVNIČKOG ZAJEDNIŠTVA PRED SUVREMENIM IZAZOVIMA - EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

U središtu je petoga poglavlja kvalitativno empirijsko istraživanje koje je provedeno u svrhu otkrivanja novih uvida koji će produbiti tematiku redovničkoga zajedništva. Na temelju teoretske obrade teme vrednote redovničkog zajedništva predstavljene u prva tri poglavlja rada i rezultata proizašlih odatle te sedam žarišnih mjesta predstavljenih u četvrtom poglavlju rada, u petom se poglavlju predstavljaju i sabiru rezultati empirijskoga istraživanja koje je imalo za cilj, sada na razini konkretnih empiričkih datosti, predstaviti vrednotu redovničkog zajedništva, njezino ostvarenje i pitanja koja dotiču život redovnica i redovnika u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Drugim riječima, ovo se poglavlje fokusira na predstavljanje provedenog kvalitativnog istraživanja koje se bavilo načinom na koji redovnici i redovnice danas gledaju i doživljavaju vrednotu redovničkoga zajedništva te značenjem koje joj pridaju.

Produbljena saznanja predstavljena u ovom poglavlju rada tendiraju biti dobrim polazištima za daljnja istraživanja ove značajne problematike u životima redovničkih zajednica.

5.1. Osnovni metodološki podaci

Empirijsko je istraživanje u ovom doktorskom radu učinjeno pomoću dvije kvalitativne metode istraživanja: metoda fokus grupe i metoda osobnog intervjua. Metode nisu realizirane tako da je prvo odrađena jedna pa druga, nego su se odrađivale naizmjenice prema unaprijed dogovorenom rasporedu sa samim sudionicima. Svrha je kombiniranjem ovih dviju metoda dobiti veću jasnoću i širinu odgovora te vidjeti kako na gotovo ista pitanja odgovaraju sudionici u osobnom intervjuu, a kako kad se nalaze u skupini s još nekoliko osoba iz svoje redovničke zajednice.

5.1.1. Fokus grupe – organiziranje i izvedba

Samoj izvedbi fokus grupe prethodilo je pismo upućeno e-poštom provincijalima i provincijalkama onih redovničkih zajednica u kojima se namjeravalo provesti istraživanje u obliku fokus grupa. U izboru redovničkih zajednica za sudjelovanje u fokus grupama prioritet

je dān onim zajednicama koje imaju veći broj članova. Istraživanje je provedeno u siječnju (2. - 31.) i svibnju (23. - 31.) 2016. godine.

Ukupno je načinjeno deset fokus grupa u deset različitih redovničkih zajednica. Sedam fokus grupa vodilo se u Hrvatskoj, a tri su vođene u Bosni i Hercegovini. Razlog je tome broj redovnika i redovnica; u Hrvatskoj je 4,5 puta veći broj redovnika i redovnica nego u Bosni i Hercegovini. Od deset fokus grupa šest je ženskih, a četiri muške. Razlog zbog kojeg je u istraživanju sudjelovao veći broj ženskih redovničkih zajednica u tome što je i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini znatno veći broj redovnica nego redovnika. Prema posljednjim dostupnim statističkim podacima u Hrvatskoj su 31. 12. 2015. godine bile 2 934 redovnice te 998 svećenika-redovnika i redovničke braće. U ukupan su broj uključeni redovnici i redovnice koji žive u inozemstvu, a nisu uključeni redovnici i redovnice s privremenim zavjetima.⁶⁹⁰ U Bosni i Hercegovini je 31. 12. 2016. bilo 504 redovnice i 368 svećenika-redovnika i redovničke braće.⁶⁹¹ Ukupan je, dakle, broj redovnika i redovnica u Hrvatskoj 3 932, a u Bosni i Hercegovini 872. Od ženskih redovničkih zajednica s područja Hrvatske u fokus grupama su sudjelovale Milosrdne sestre Sv. Križa, Klanjateljice Krvi Kristove (ASC), Milosrdnice sv. Vinka Paulskog – Provincija Navještenja Gospodinova – Split i Služavke Malog Isusa – Provincija Presvetog Srca Isusova i Marijina sa sjedištem u Zagrebu. S područja Bosne i Hercegovine sudjelovale su Školske sestre franjevke – Bosansko-hrvatska provincija Prečistog Srca Marijina i Školske sestre franjevke – Mostarska provincija Svete Obitelji. Od muških redovničkih zajednica iz Hrvatske su sudjelovali Dominikanci (OP), Franjevci (OFM) – Hrvatska provincija sv. Ćirila i Metoda sa sjedištem u Zagrebu i Salezijanci (SDB), a iz Bosne i Hercegovine Franjevci (OFM) – Provincija Bosna Srebrena sv. Križa sa sjedištem u Sarajevu.

U većini slučajeva sudionice i sudionici fokus grupa pripadali su različitim mjesnim zajednicama te su za ovo istraživanje trebali doći u jednu od pripadajućih redovničkih zajednica. U sedam fokus grupa sudionici su živjeli u dvije različite mjesne zajednice iste redovničke zajednice. U dvije fokus grupe su došli iz tri, a u jednoj iz četiri različite mjesne zajednice. Tako je ukupan broj redovničkih zajednica u kojima žive sudionici fokus grupa više nego dvostruko veći (24) od samog broja fokus grupa. To je znatno obogaćenje jer svaki sudionik/sudionica u razgovoru iznosi stvarnost svoje zajednice.

⁶⁹⁰ HKVRPP, Statistički podaci o redovnicima i redovnicama (8.04.2015.), u: <http://www.redovnistvo.hr/statistika/> (22.04. 2017.).

⁶⁹¹ KVRPP BiH, Statistički podaci, Redovnici u Bosni i Hercegovini. Statistički podaci (31.12.2016.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=12> (22.04.2017.).

Sudionici/sudionice fokus grupe pomno su birani i bilo je važno da u svakoj bude skupina osobâ koja je po nečemu specifična. Budući da je zajamčena potpuna anonimnost sudionika i sudionica, ovdje se navodi samo to po čemu je svaka fokus grupa bila specifična a da se ne govori koja je to grupa. Tako su u fokus grupama bile osobe koje su radile ili još uvijek rade u medicinskoj struci; zatim osobe do 40. godine života; osobe koje imaju iskustvo katehiziranja u župi i u školi te osobe između 50 i 60 godina života koje imaju iskustvo vodstva mjesne zajednice. U jednoj su grupi bile osobe koje imaju iskustvo odgoja, u jednoj su bili redovnici koji vrše službu župnika, a jedna se sastojala od osoba koje imaju iskustvo župnog vikara na redovničkoj župi ili se za to spremaju. Jedna je grupa imala iskustvo u odgoju i radu s mladima, a sastojala se od osoba između 50 i 65 godina života. Jednu su grupu činile osobe do pet godina svećanih zavjeta. U jednoj su grupi bile osobe s iskustvom odgojiteljske uloge i koje istovremeno imaju iskustvo katehiziranja u školi i u župi.

Budući da je za pojedinu fokus grupu tražena točno određena grupa osobâ, nije bilo nimalo jednostavno pronaći takve osobe u istoj redovničkoj zajednici. Jednu su fokus grupu činile tri osobe. Dvije fokus grupe činile su po četiri osobe; dvije su činile po pet osoba; dvije su zatim činile po šest osoba i u tri fokus grupe sudjelovalo je po sedam osoba. Ukupan broj osobâ koje su sudjelovale u fokus grupama bio je 54; od toga je 36 redovnica i 18 redovnika. Vremenski je najkraća fokus grupa trajala 75,23 minuta, a najduža 119,3 minute. Ukupno je na razgovor u fokus grupama utrošeno 15 sati i 47 minuta. Ako se uzme u obzir da transkripcija razgovora od 10 minuta traje oko 60 minuta tada je za transkripciju svih razgovora bilo potrebno oko 95 sati. Broj je kartica transkriptiranog teksta svih deset fokus grupa 330.

Provođenju fokus grupa prethodilo je dobiveno usmeno ili pismeno odobrenje pojedinog provincijala ili provincijalke redovničke zajednice. Mjesto i vrijeme provođenja dogovaralo se e-poštom, telefonom, mobitelom ili u osobnom susretu. U većini slučajeva bila sam upućena na kontakt-osobu koja je trebala skupiti određeni broj osobâ za sudjelovanje. Negdje je to učinio sam provincijal ili provincijalka, a u nekim redovničkim zajednicama neka druga osoba. Upit s popratnim pismom poslan je na četrnaest redovničkih zajednica. Deset ih je odgovorilo pozitivno. Tri redovničke zajednice – od toga dvije muške (jedna u Hrvatskoj, jedna u Bosni i Hercegovini) i jedna ženska redovnička zajednica u Hrvatskoj – nisu smatrale mogućim i izvedivim provođenje fokus grupe u svojoj redovničkoj zajednici, dok jedna redovnička zajednica, također u Hrvatskoj, nije uopće odgovorila na upit poslan e-poštom. U istraživanju se javljala poteškoća s brojem osobâ u fokus grupama. Idealan broj

osobâ u jednoj fokus grupi je pet do osam, a taj broj nije bilo moguće dostići u tri fokus grupe istraživanja. Premda je dogovoreni broj u svakoj redovničkoj zajednici bio najmanje pet osobâ, u posljednjem je trenutku nekoliko osobâ bilo spriječeno sudjelovati, zbog neplaniranih osobnih obveza ili mogućnosti kašnjenja.

Unatoč manjim poteškoćama, potrebno je ipak istaknuti veliko povjerenje, susretljivost i gostoljubivost svih deset redovničkih zajednica u kojima su provedene fokus grupe.

5.1.2. Osobni intervjui – organiziranje i izvedba

Osobnim je intervjuima, jednako kao i fokus grupama, prethodilo pismo, u ovom slučaju upućeno svakoj osobi koja će sudjelovati u osobnom intervjuu. Pojedine sudionice zahtijevale su da se pismo najprije pošalje njihovoj provincijalki ili su one same to učinile. Osobnih intervjui provodili su se u istom razdoblju kao i rad u fokus grupama.

Ukupan je broj osobnih intervjuâ šesnaest, a proveden je u šesnaest različitih ženskih i muških redovničkih zajednica. Iz ženskih redovničkih zajednica u Hrvatskoj sudjelovalo je šest sudionica, a iz muških četiri sudionika. Iz Bosne i Hercegovine sudjelovale su tri sudionice iz ženske i tri sudionika iz muške redovničke zajednice. Od redovnica koje žive na području Hrvatske sudjelovale su: uršulinka (OSU), Školska sestra franjevka – Bosansko-hrvatska provincija Prečistog Srca Marijina, Sestra Naše Gospe, Kći milosrđa Trećega samostanskog reda sv. Franje (CFM), Milosrdnica sv. Vinka Paulskog – Provincija Navještenja Gospodinova – Split i Karmelićanka božanskog Srca Isusova. Od redovnika koji žive na području Hrvatske u osobnom su intervjuu sudjelovali: franjevac (OFM) – Provincija Presvetog Otkupitelja sa sjedištem u Splitu, Karmelićanin (OCD), Franjevac konventualac (OFM Conv.) i Misionar Krvi Kristove (CPPS). Od redovnica s područja Bosne i Hercegovine pripadaju sudjelovale su: Klanjateljica Krvi Kristove (ASC), Kći Božje Ljubavi (KBLJ) i Milosrdnica sv. Vinka Paulskog – Provincija Majke Divne – Sarajevo, a od redovnika franjevac (OFM) – Provincija Bosna Srebrena sv. Križa sa sjedištem u Sarajevu, salezijanac (SDB) i franjevac (OFM) – Provincija Uznesenja Marijina u Hercegovini sa sjedištem u Mostaru.

Najkraći osobni intervju trajao je 24,13 minuta, a najdulji je trajao 57,45 minuta. Ukupno je na razgovor u osobnim intervjuima utrošeno 10 sati i 31 minuta. Za transkripciju

svih razgovora bila su potrebna oko 63 sata, a ukupno je 213 kartica transkriptiranog teksta svih 16 osobnih intervjua.

S obzirom na način izbora sudionika i sudionica osobnih intervjua, važno je napomenuti da je pritom bilo veoma važno pronaći sudionike iz različitih redovničkih zajednica, s različitim životnim iskustvima. Za razliku od sudionika u fokus grupama, u osobnim intervjuima nije bilo važno da su sudionici samo iz brojnijih redovničkih zajednica. Sudionice i sudionici u osobnim intervjuima različite su životne dobi, od mladih koji su tek položili prve zavjete do onih u starijoj životnoj dobi. Najmlađa sudionica ima 25, a najstariji sudionik 78 godina. Po svojim su službama vrlo raznoliki. Jedni studiraju, drugi rade u pastoralu u različitim službama, jedni su u odgoju, bilo redovničkom bilo u nekim odgojnim ustanovama, jedni su vjeroučitelji/vjeroučiteljice ili predaju neki drugi predmet u školi, neki rade istovremeno u školi i u župi, jedni su u službi vodstva zajednice, jedni su župnici, neki profesori na fakultetu. Po svojim su životnim iskustvima također raznoliki. Neki žive sami, neki u malim a neki u velikim redovničkim zajednicama. Neki imaju iskustvo života u inozemstvu, neki u misijama.

Dogovor o provođenju osobnih intervjua prošao je bez većih poteškoća. Većina je redovnika i redovnica odmah odgovorila pozitivno na upit o sudjelovanju. Nekoliko je redovnika i redovnica odbilo sudjelovati u intervjuu, a neki su predložili neku drugu osobu iz njihove zajednice za osobni intervju. Manji je broj sudionika zahtijevao prethodna tumačenja načina provođenja intervjua, a neki su htjeli znati i područja istraživanja. Kako i kod fokus grupa, i ovdje je zapaženo veliko povjerenje, susretljivost, gostoljubivost i prilagodba pri traženju mjesta i vremena provođenja osobnog intervjua, što je dodatno olakšalo samo istraživanje.

5.1.3. Metodička napomena, istraživačko pitanje i hipoteza

Cilj je ovog istraživanja kvalitativno propitati vrednotu redovničkoga zajedništva u hrvatskim i bosansko-hercegovačkim redovničkim zajednicama i na taj način doći do novih spoznaja o istraživanom predmetu.

Glavni interes istraživanja odnosno glavno istraživačko pitanja usmjereno je na sljedeće:

- ispitati percepciju slobodnog vremena u redovničkim zajednicama i načina na koji se ono provodi, posebno imajući u vidu kako se doživljava zajednička rekreacija

- ispitati stavove redovnika/redovnica o medijima te načine i intenzitet korištenja novim medijima
- ispitati motivacijsku dinamiku u podlozi izgradnje međuljudskih odnosa u redovničkim zajednicama i rješavanja konflikata u njima
- ispitati osjećaj osamljenosti u životu redovnika/redovnica i njegov utjecaj na razvijanje ovisnosti
- ispitati načine i oblike individualne i zajedničke askeze u redovničkim zajednicama.

Hipotetski okvir istraživanja čine prije svega dimenzije proizišle iz teološke refleksije razrađene unutar teoretskog okvira rada. Tijekom istraživanja detektirale su se i neke nove dimenzije za koje se pokazalo da bi ih valjalo ispitati unutar kvalitativnog istraživanja. Oblikovanje glavnih područja ispitivanja može se opisati na sljedeći način. U teoretskom dijelu koji obuhvaća prva četiri poglavlja doktorskoga rada već su obrađena neka područja koja se empirijskim istraživanjem željelo provjeriti u praksi i na taj način produbiti i proširiti. Pritom tri područja ispitivanja imaju veću ili manju podlogu u teoretskom dijelu doktorata, a to su: novi mediji, međuljudski odnosi i askeza. Područje slobodnog vremena djelomično je dotaknuto u teoretskom dijelu u kojem se dotiče i pitanje zajedničke rekreacije u redovničkim zajednicama, ali je ono u istraživanju produbljeno i prošireno. Područje kojim se propitivalo pitanje osamljenosti i ovisnosti nije u teoretskom dijelu došlo do izražaja zbog toga što to u raspravama redovnika i redovnica nije bila zapažena tematika, odnosno o tome se iz različitih razloga nije raspravljalo. Tim se područjem htjelo posebno ispitati jedno sasvim novo i tabuizirano područje redovničkog života u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Sva područja istraživanja unaprijed su definirana. Tijekom izrade teoretskog okvira rada pomno se promišljalo koja bi područja bilo dobro ispitati kvalitativnim empirijskim istraživanjem. Nakon što su okvirno odabrana područja istraživanja (slobodno vrijeme, novi mediji, međuljudski odnosi, osamljenost i askeza), pristupilo se definiranju pitanja za svako područje. Pitanja su koncipirana tako da se krenulo od lakših prema zahtjevnijima. Poredak područja istraživanja slijedio je određenu logiku. Krenulo se od područja slobodnog vremena gdje se pretpostavljalo da će svi sudionici bez većih poteškoća htjeti sudjelovati. Drugo područje, koje se ticalo novih medija, također nije bilo prezahtjevno ni duboko osobno. Ta su dva područja uvelike doprinijela otvorenosti sudionika i tako ih se pridobilo za otvaranje trećeg područja istraživanja, koje je bilo puno osobnije, nego prethodna dva. Treće područje istraživanja, međuljudski odnosi, čija je realizacija trajala najduže, bilo je odlična podloga za prijelaz na četvrto, najosjetljivije i najosobnije područje istraživanja, a to je pitanje

osamljenost. Zadnje područje, čiji je predmet istraživanja osobna i zajednička askeza, bilo je blagi odmak od zahtjevnih, vrlo osobnih, pitanja iz trećeg i četvrtog područja. Takav raspored postavljenih područja i pitanja unutar svakog područja pokazao se iznimno dobrima jer se na taj način bez teškoća moglo prijeći s jednog na drugo područje istraživanja. Ni jedno područje istraživanja nije predstavljeno kao manje ili više važno. Svakom se području dalo dovoljno pažnje i vremena tijekom provođenja fokus grupa i osobnih intervjua.

Na osnovu cilja istraživanja i glavnih istraživačkih pitanja postavljaju se sljedeće polazišne hipoteze:

- mlađi su redovnici i redovnice skloniji svoje slobodno vrijeme prilagoditi „slobodnim i neformalnim“ oblicima zajedništva, dok je formalna i zajednička rekreacija bliža starijim članovima redovničke zajednice; zajednička je rekreacija dragocijen izraz zajedništva za kojim čeznu i mlađi i stariji članovi redovničke zajednice; ona ima svoje povlašteno mjesto i iziskuje trajnu borbu da pronađe svoj novi izraz u užurbanom tempu života;
- novi su mediji sredstva koja bitno utječu na vrednotu redovničkoga zajedništva i pozitivan su izazov u pokušajima oživljavanja vrednote redovničkoga zajedništva, a tako i poboljšanja kvalitete poslanja i služenja; novi su mediji jednako dostupni i mlađima i starijima u redovničkoj zajednici;
- izgradnja međuljudskih odnosa i rješavanje konflikata trajni su izazov za svaki ljudski i duhovni rast redovničke zajednice; pluralizam mišljenja u redovničkim je zajednicama u službi poštivanja svakog pojedinog člana zajednice i stvaranja pozitivnog i zdravog ozračja u zajednici;
- osamljenost i problem ovisnosti još su uvijek tabu-teme u redovničkim zajednicama; njihovo osvijetljavanje otvorenim razgovorom u redovničkoj zajednici doprinosi priznanju i prihvaćanju ljudskih slabosti, koje su neizostavni dio ljudske naravi, ali i traženju ispravnih putova rješavanja, posebno problema ovisnosti;
- osobni i zajednički vid askeze neizostavan je sastavni dio redovničkog života koji pomaže izgrađivati redovničko zajedništvo; poimanje i ostvarenje karijere u redovničkom životu za mlađe je redovnike i redovnice u službi zajednice i zajedništva, a stariji su redovnici i redovnice skloniji karijeri i karijerizmu kojoj nema mjesta unutar redovničke zajednice.

Istraživačka su pitanja bila jednaka kako u fokus grupama i u osobnim intervjuima. Svako područje razgovora sastojalo se od tri do pet pitanja na koja su sudionici odgovarali

redoslijedom kojim su htjeli. Na kraju su bili pozvani iznijeti neki svoj prijedlog ili poticaj u za poboljšanje kvalitete redovničkog zajedništva u redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Važno je na kraju napomenuti da je u samom pismu obraćanja redovničkoj zajednici i njihovim članovima, ali i na početku svakog razgovora u fokus grupama i u osobnim intervjuima, posebno naglašena anonimnost sudionika. Njihova osobna imena i redovnička zajednica kojoj pripadaju neće biti nigdje spominjana. Dalo im se do znanja da će samo u opisu istraživanja biti navedene sve redovničke zajednice koje su sudjelovale u istraživanju. Transkriptirani tekst bit će pažljivo pohranjen i ostat će u vlasništvu doktorandice.

5.2. Slobodno vrijeme

Prvo je područje istraživanja pitanje slobodnog vremena. Ono se sastojalo od tri potpitanja. Prvo je potpitanje bilo na osobnoj razini, a glasilo je: Imate li slobodnog vremena i kako ga najradije provodite? Pri tome su ispitanici bili pozvani navesti dva do tri načina kako najradije provode slobodno vrijeme. Drugo potpitanje odnosilo se na zajedničku rekreaciju u redovničkim zajednicama. Ispitanike se pitalo: postoji li zajednička rekreacija u njihovim zajednicama i ako da, na koji se način rekreiraju? U zadnjem, trećem potpitanju od ispitanika se tražilo da kažu kako bi se redovnici i redovnice danas trebali rekreirati.

5.2.1. Postojanje slobodnog vremena i način provođenja slobodnog vremena

Na pitanje „Imate li slobodnog vremena?“ veliki je dio sudionika, njih 18, odgovorilo pozitivno ne dajući informaciju o količini tog vremena. Jedna sudionica između njih kaže da ima dosta slobodnog vremena jer živi u klasičnoj zajednici koja nema rano ujutro misu i u kojoj se tijelo može odmoriti te imati dovoljno vremena za molitvu (OI 15)⁶⁹². Jedna sudionica uspijeva isplanirati slobodno vrijeme i kaže: „U biti sam na neki način vlasnica svog života i vremena premda sam u samostanu“ (OI 3). Jedna sudionica smatra da je vrlo bitno „znati imati radno vrijeme i imati slobodno vrijeme da bi čovjek bio u svakom pogledu

⁶⁹² Analiza rezultata dobivenih putem metode osobnih intervjuja slijedit će daljnju logiku: za oznaku osobnih intervjuja koristit će se oznake: OI 1 (Osobni intervju 1), OI 2 (Osobni intervju 2)... i tako sve do OI 16 (Osobni intervju 16).

zdrav“ (FG 3, Sudionica 4).⁶⁹³ Nešto manji broj sudionika (16) nije dao izravan potvrđan odgovor, ali se iz daljnjeg razgovora podrazumijeva da imaju slobodnog vremena. Samo troje sudionika reklo je da nema slobodnog vremena, a iz konteksta se daje vidjeti da je još dvoje sudionika blizu istini da nemaju slobodnog vremena. Jedna sudionica kao razlog neimanja slobodnog vremena navodi svoju odgovornost koju ima kao kućna poglavarica (FG 1, Sudionica 4), a druga navodi razne dužnosti i obaveze koje ima (OI 9).

Velike su razlike u odgovorima s obzirom na količinu slobodnog vremena što ga sudionici imaju. Tako samo jedan sudionik navodi da ima i previše slobodnog vremena, a kao razlog navodi svoje loše zdravstveno stanje (OI 14). Jedan broj sudionika, njih 11, tuži se da ima vrlo malo ili malo slobodnog vremena. Tako jedan sudionik kaže da ima „malo slobodnog vremena, skoro nikako“, ali da puno vremena provodi za računalom pregledavajući raznorazne vijesti. Nekada zna ostati do tri sata ujutro za računalom (FG 6, Sudionik 3). Četvero sudionika ističe neprestanu borbu u pronalaženju slobodnog vremena. Jedna je sudionica izjavila: „Moram se neprestano boriti za slobodno vrijeme, koje je neophodno za jedan zdrav život“ (OI 10). Dvoje sudionika izjavljuje da su prije imali puno više slobodnog vremena nego danas. Tako jedan sudionik konstatira da sada na župi nema toliko slobodnog vremena koliko je imao dok je bio u većoj zajednici. „Sada“, kaže: „nemamo kuharice, ni ikoga, ženske ruke, brinemo se za sve... puno vremena ode na pranje suđa i slično“ (OI 12). Jednoj je sudionici slobodno vrijeme dosta zgusnuto, a druga ima onoliko koliko si uzme od nečega drugog. Jedna sudionica kaže: „Slabo koristim svoje vrijeme, zato što i kad dođem do slobodnog vremena u biti sebe zaposlim.“ (FG 5, Sudionica 2). Jedna se sudionica tuži kako je željna slobodnog vremena a onda kad ga ima, kaže: „...nisam dobro organizirana, imam prigovor na sebe.“ (FG 5, Sudionica 1). Jedan bi sudionik volio da ga ima više. Jedan sudionik uopće ne zna može li svoje vrijeme koje provodi s mladima nazvati slobodnim vremenom jer on nema neko slobodno vrijeme u kojemu bi se mogao baviti nekim hobiem koji bi bio opuštajući, što bi za njega bilo slobodno vrijeme (OI 8). Za jednog je sudionika pitanje slobodnog vremena bolno područje jer je kod sebe zamijetio, kako sam kaže: „sklonost prema perfekcionizmu i da nekako robujem tom radu do te mjere da sam godinama zapostavljao sebe i svoje slobodno vrijeme“ (OI 7). Jedna sudionica kaže da ne voli imati puno slobodnog vremena jer ne zna što će s njim i da si ga ona uvijek unaprijed isplanira (OI 4). Jedna si sudionica sama stvara slobodno vrijeme, a druga si ga uzme.

⁶⁹³ Analiza rezultata dobivenih putem metode fokus-grupe slijedit će daljnju logiku: za oznaku fokus-grupa koristit će se oznake: FG 1, Sudionik 1-7 (Fokus grupa 1, Sudionik 1-7), FG 2, Sudionik 1-7 (FG 2, Sudionik 1-7)... i tako sve do FG 10, Sudionik 1-7 (Fokus grupa 10, Sudionik 1-7).

S obzirom na način provođenja slobodnog vremena, većina je sudionika nabrojila dvije do tri najdraže aktivnosti, a neki su nabrojili i više od tri. Najveći broj sudionika u slobodno vrijeme najradije čita, njih 44. Neki su specificirali literaturu koju čitaju; to je ono što ih zanima, nekima je ta literatura duhovno štivo, za neke je to određena literatura, a nekima je to dobra knjiga. Šetnja ili odlazak u prirodu za 22 je sudionika najdraži način provođenja slobodnog vremena. Neki vole ići u prirodu sami, neki sa susestrom/subratom, a neki s prijateljima/prijateljicama. Aktivnost koju sudionici dalje preferiraju jest druženje ili posjet nekome (14 sudionika). Jedni se rado druže sa susestrama/subračom iz zajednice, neki se vole družiti s osobama izvan samostana, a neki će u slobodno vrijeme posjetiti bolesnika. Jedanaest sudionika slobodno će vrijeme provesti u molitvi i meditaciji, a njih devet provest će vrijeme na internetu. Također će devet sudionika slobodno vrijeme posvetiti nekoj sportskoj aktivnosti kao što su gimnastičke vježbe, trčanje, vožnja biciklom, plivanje, planinarenje, odlazak u teretanu i nogomet. Osam sudionika rado će pogledati neki dobar film, a sedam će ih se baviti kreativnim ručnim radom, primjerice heklanjem, izradom figurica od školjki ili izradom kreativnih stvarčica za poklon. Većina sudionika koja nešto izrađuje napominje da je to za članice njihove zajednice ili za poklon. Pet će sudionika slušati glazbu, a četvoro njih će rado odspavati u slobodno vrijeme. Tri će sudionika slobodno vrijeme ispuniti telefonskim pozivom i razgovorom. Dvije sudionice u slobodno vrijeme uređuju knjižnicu, dvije rado rješavaju križaljku, a dvije će nešto odsvirati. Među ostalim aktivnostima kojima se sudionici bave u slobodno vrijeme nabrojene su: pomoć u kućanskim poslovima, učenje jezika, fotografiranje, pravljenje videa, čupanje trave, istovremeno hodanje i slušanje audioknjiga.

Analiza je pokazala da postoje neka značajna odstupanja između redovnika i redovnica u načinu provođenja slobodnog vremena. Dok će deset redovnica u slobodno vrijeme moliti ili meditirati, to će činiti samo jedan redovnik. Situacija je gotovo obrnuta kada je riječ o sportskim aktivnostima. Svoje slobodno vrijeme sportu će posvetiti osam redovnika i samo jedna redovnica. Kreativnim ručnim radom u slobodno vrijeme bave se samo redovnice. Također je značajna razlika između pojedinih fokus-grupa. Dok će u fokus grupi gdje su osobe između 50 i 60 godina koje su bile mjesne poglavarice njih tri navesti da svoje slobodno vrijeme, između ostalog, provode na internetu, u drugoj fokus grupi, gdje su osobe koje imaju do pet godina svećanih zavjeta, tri su osobe navele da će, između ostalog, svoje slobodno vrijeme provesti u druženju s braćom iz zajednice. Također je značajna razlika između sudionika koje su iz medicinske struke i onih do 40 godina života. Dok su kod prvih

sve aktivnosti u slobodno vrijeme vezane uz ostajanje u samostanu, kao na primjer: molitva, čitanje, hobi, ručni rad, pomoć u kućanskim poslovima, zajednički vid opuštanja, kod ovih drugih je naglašen vid provođenja slobodnog vremena negdje vani, u druženju ili u prirodi. U fokus grupi odgojiteljica sve sudionice navode čitanje kao način provođenja slobodnog vremena, dok će u fokus grupi do pet godina svečanih zavjeta svi sudionici u slobodno vrijeme otići u šetnju.

Zaključno se može reći da većina sudionika ima jasnu percepciju kvalitete slobodnog vremena kao i važnosti koju ima za dobar i ispunjen život. Poteškoća se javlja tamo gdje se traži vještina pronalaženja slobodnog vremena koje je najčešće u koliziji sa svakodnevnim dužnostima i obvezama. Tako postoje određena odstupanja u načinu provođenja slobodnog vremena i njegovog sadržajnog osmišljavanja (bilo da je riječ o više aktivnom radu, pasivnom odmoru ili odmoru koji podrazumijeva druženje s članovima redovničke zajednice) sudionici se pozitivno odnose spram kvalitete istih sadržaja.

5.2.2. Zajednička rekreacija

Na pitanje „Postoji li u vašoj zajednici vrijeme zajedničke rekreacije i kako se rekreirate?“ velik broj sudionika povezo je zajedničku rekreaciju s vremenom zajedničkih objeda. Od 16 sudionika osobnih intervjuja sedam ih je navelo da zajedničku rekreaciju u svojoj zajednici imaju za vrijeme objeda ili nakon objeda. Ta je rekreacija zapravo neformalno druženje i razgovor. Jedna sudionica kaže: „Naše rekreacije se svode na rekreacije kod stola, na rekreacije ovako nedjeljom nekad kad gledamo nedjelje i blagdane biti zajedno jer često i kroz tjedne ne stignemo“ (OI 9). Devet sudionika osobnih intervjuja navodi da u njihovim zajednicama postoji zajednička rekreacija. U jednoj je zajednici rekreacija četiri puta tjedno, a njezin je sadržaj međusobno dijeljenje i razgovor (OI 4). Dvoje sudionika navodi da u svojoj zajednici ima rekreaciju nedjeljom navečer, a sadržaj su rekreacije društvene igre i razgovor (OI 5 i 6). Jedna sudionica navodi povremeni dogovoreni zajednički odlazak u planinu ili u šetnju (OI 5). Jedan sudionik navodi da oni kao zajednica često znaju otići u prirodu, na izlet ili u posjet drugim svojim zajednicama prigodom imendana. Isti sudionik svjedoči: „Kad jednostavno nam padne na pamet, hoćemo se negdje naći, pa bilo da je snijeg ili ne znam ni ja neka ljepota, pa prošetamo jednostavno u prirodu...“ Ili, dalje: „Navečer često se znamo naći i razgovaramo, jednostavno razgovaramo i pričamo, pohodimo jedni druge iz zajednice u zajednicu.“ (OI 7). U jednoj je zajednici rekreacija nedjeljom

popodne, a sadržaj je igranje stolnog tenisa ili stolnog nogometa (OI 8). Jedna zajednica ima rekreaciju dvaput dnevno. Ona traje po pola sata, a njezin je sadržaj druženje uz kavu i razgovor. Ista je zajednica navečer zajedno uz neki dobar film, kartanje ili razgovor (OI 10). U jednoj je zajednici zajednička rekreacija također dvaput u danu, ali je sadržaj drugačiji. Tu je rekreacija radna i ona uključuje uređenje okoliša, pomoć u kuhinji, izradu krunica ili slično dok su nedjeljom i blagdanom sadržaji rekreacije društvene igre i razgovor (OI 13). Jedan sudionik kaže: „Zapravo smo obroke pretvorili u rekreaciju... ali imamo jedanput tjedno podužu rekreaciju od nekih dva sata kada je zajednica obvezna biti na toj rekreaciji.“ I dalje, izražava poteškoću u osmišljavanju te rekreacije. Ona se, prema njegovim riječima, „pretvara u grickanje grickalica, popijemo po čašu tko što želi i čašicu razgovora... dogovoreno je da TV ne radi za vrijeme tih tjednih naših rekreacija“. (OI 16). Jedan se sudionik žali da je u njegovoj zajednici sve manje zajedničke rekreacije: „... sve je manje druženja... da se sjedne, popije piva, čaša vina, sok. A to o igranju šaha ili karata nekada, toga više nema. Zajedničkih izleta, odlazaka na imendane. Ljudi su prestali slaviti imendane kod nas“ (OI 12). Jedna sudionica osjeća da bi tih susreta trebalo biti više te kaže: „Na tim manjim razinama ima tih sadržaja, ali mislim da je to premalo koliko bi mogli, koliko bi trebali s obzirom na to koliko nam je potrebno“ (OI 11).

U četiri je fokus grupe navedeno da se zajednička rekreacija veže uz objed, nakon objeda, ili uz kavu poslije ručka (FG 4, FG 6, FG 8 i FG 9). Iz dvije je fokus grupe vidljivo da u zajednicama iz kojih dolaze sudionice postoji i organizirana rekreacija (FG 1 i FG 10). Jedna je sudionica objasnila da je njezina zajednica podijeljena u tri skupine te da svaka skupina ima dvaput tjedno zajedničku rekreaciju. Rekreacija je nekada spontana, nekada su to društvene igre, razne pitalice, crtanje, pjevanje (FG 1, Sudionica 4). U zajednici iz koje dolaze sudionice fokus grupe 10 zajednička rekreacija je šest dana u tjednu po pola sata, a nedjeljom i duže. Sadržaj je te rekreacije uglavnom razgovor o trenutnim i prošlim životnim iskustvima. U jednoj fokus grupi sudionica organiziranu rekreaciju smatra njihovom slabom točkom te kaže: „To mi sebi stalno u svojim susretima govorimo da nam to fali, nekada i uspijemo animirati to, ali dosta ide teško“ (FG 5, Sudionica 6). Jedna sudionica iz iste fokus grupe kaže da oni u svojoj zajednici imaju neformalne susrete koji su „puno formativniji od onih službenih pouka“ (FG 5, Sudionica 1). Druga sudionica kaže: „Ja sam iz doba kad je rekreacija bila obvezna. Svaki dan iza ručka, i to je bilo po sat vremena... znam da je uvijek bilo dobro i odjedanput sa nekim tempom to je sve iščezlo tako da sve to manje vremena i za sve drugo tako i za rekreaciju, a to je šteta“ (FG 5, Sudionica 5).

Sudionice iz jedne fokus grupe dolaze iz četiri zajednice. Samo jedna sudionica spominje zajedničku rekreaciju u svojoj zajednici, a sve ostale žale se da toga gotovo više nema u njihovim zajednicama ili se pretvorilo u gledanje televizije. Jedna sudionica konstatira: „Kod nas je specifično što se u zajednici dogodilo to da imamo čak dvije televizije, dvije prostorije,... tužno ti je to kad stvarno to realno sagledaš... Zapravo jako se malo komunicira, eventualno dok se nešto jede, a kad počne Dnevnik, onda se ne može komunicirati jer se mora čuti (FG 2, Sudionica 5). Druga sudionica nastavlja na istu temu: „I vrlo često se šuti onda uz televizor jer se gleda televizor“ i pita se: „Koliko je to uopće rekreacija?“ (FG 2, Sudionica 3). Jedan sudionik objašnjava da je u njihovoj zajednici prije postojala zajednička rekreacija, da je bila obavezna, da je ovisila o starješinama i da su ju oni forsirali, a sada što se tiče studenata, uvijek je bila „intencija da se malo kao okupljamo pa i da oni koji malo manje vole to, da ipak dođu, jer je ipak zajednička točka i da se bolje upoznamo“ (FG 7, Sudionik 2). Nekoliko sudionika spominje problem uključenog televizora za vrijeme rekreacije. Jedan sudionik kaže: „Neki su često inzistirali da bude upaljen TV, i naravno kad je upaljen TV, nas je bivalo sve manje i manje i onda se praktički svede na to hoćemo li gledati televiziju ili ćemo imati rekreaciju“ (FG 7, Sudionik 1). Još jedna sudionica spominje problem televizora koji neke sestre imaju u svojoj sobi (FG 4, Sudionica 1). Jedan sudionik smatra da je simptom „jednog dubljeg procesa rastakanja tradicionalnog oblika zajedničkog života u samostanu zapravo pitanje televizije i rekreacije kao određene točke dnevnog reda u samostanu (FG 7, Sudionik 6).

Jedna sudionica konstatira da u „zajednicama fali baš zajednička rekreacija“ i kritički se izražava prema rekreaciji za stolom te kaže „Razgovor za stolom, to se i ne može nazvati rekreacijom, to je jednostavno razgovor za stolom uz obrok“ (FG 4, Sudionica 3). Ista sudionica osjeća potrebu naglasiti važnost odlazaka u prirodu i kaže: „Jednostavno mi smo došli u fazu, odnosno dob, kad nisi navikao na to pa ti to više i ne fali, ali to iskustvo izlaza iz svakidašnjeg života, odlazak u prirodu, recimo, što bi bilo jako dobro“ (FG 4, Sudionica 3).

Na kraju se može konstatirati da sudionici nisu ostali samo na pitanju postoji li zajednička rekreacija u njihovim zajednicama i kako se rekreiraju, nego su se kritički osvrnuli na razloge zbog kojih postoji ili ne postoji zajednička rekreacija. Mnogi su govorili o tome kako je to bilo u prošlosti ili u zajednicama gdje su prije živjeli. Neki su izrazili žaljenje što toga nema ili je sve manje.

Može se na kraju zaključiti da postoje velike razlike u zajednicama s obzirom na postojanje i način provođenja zajedničke rekreacije. Dok je to u nekim zajednicama obvezno i

uobičajeno, kod drugih je to nešto usputno i neformalno. Dok jedni imaju gotovo svaki dan rekreaciju u svojoj zajednici, drugi ju imaju prigodice. Jedni rekreacijom nazivaju vrijeme provedeno za objedima, a drugi će se družiti uz kavu i razgovor izvan ili poslije objeda. Nekima je zajednička rekreacija vrlo važna i smatraju žalosnom činjenicu da je toga sve manje u njihovim zajednicama. Neki sudionici spominju problem televizije za vrijeme rekreacije i pitaju se može li gledanje televizije biti rekreacija. S obzirom na sadržaj rekreacije, najčešće je to razgovor, međusobna izmjena životnih iskustava. No, ipak ima i zajednica koje igraju društvene igre, pjevaju, crtaju ili pak odu na izlet ili u posjet nekoj svojoj zajednici. Neki će se baviti sportom, a neki rado zajedno pogledati film.

5.2.3. Prijedlozi za zajedničku rekreaciju

Kao odgovor na pitanje kako bi se redovnici i redovnice danas trebali rekreirati, iz fokus-grupa i osobnih intervjuova proizišlo je nekoliko prijedloga. Jedan broj sudionika smatra da bi bilo dobro odlaziti više u prirodu, organizirati zajedničke izlete ili ići u planine (12 sudionika). Jedan sudionik kaže da su „izleti ujedno i rekreacije i da su to jako kvalitetne rekreacije“ (OI 16). Jedan broj sudionika smatra da bi redovnici i redovnice trebali uvesti društvene igre kao način rekreacije (4 sudionika), dok dvoje smatra da bi bilo dobro zajednički pogledati neki film. Jedan bi sudionik volio da ima više sporta i sportskih aktivnosti (FG 7, Sudionik 5), a jedna je sudionica za to da se nabave sprave za fitnes (FG 2, Sudionica 7). Jedna sudionica smatra da bi trebalo bolje osmisliti događanja u dnevnim boravcima (FG 4, Sudionica 4) dok je jedna za to da se uvedu Dani zajedništva (FG 2, Sudionica 4). Jedna bi sudionica potaknula sestre da više čitaju (OI 13), a jedna bi uvela meditativni ples (OI 3). Jedan sudionik smatra da bi se današnja rekreacija trebala uzeti „kao važan dio života zajednice“ i da bi za nju trebalo naći „vremena kao i za druge stvari u organizaciji posla“ (FG 8, Sudionik 2).

Određeni broj sudionika ne daje konkretan prijedlog s obzirom na vrstu rekreacije, ali opisuje što je i kakva bi trebala biti rekreacija. Tako jedna sudionica ovim riječima definira rekreaciju: to je „vrijeme u kojemu mi na jedan opušteniji način i proživljavamo našu svakodnevnicu, naše svakodnevne odnose, dobre ili manje dobre“ (OI 9). Ili, rekreacija je „vrijeme u kojem se ja osjećam dobro. U kojem susrećem druge, drugu osobu“ (OI 2). Za jednu drugu sudionicu rekreacija bi „trebala biti nešto što je odmor, gdje bi se mi opustile, gdje bismo zaboravile one svakodnevne brige, opterećenja“ (FG 2, Sudionica 1). Nadalje, za

jednog bi sudionika rekreacija trebala biti „zdravi susret“, a kod tog susreta on razumije „prihvatanje čovjeka, tog subrata ili susestre onakve kakva ona jest, sa svim njezinim trenutačnim raspoloženjem, stanjem duha, duše i tijela“ (OI 10). Za jednu je sudionicu važno biti zajedno u rekreaciji te da sestre poznaju jedna drugu, da se znaju našaliti na vlastiti račun i dozvoliti da se drugi našali na njihov račun (OI 15). Jednoj je sudionici važno da rekreacija bude opuštena. Ona može biti „jednostavan razgovor o nekim stvarima koje su se ili tog dana dogodile, što je sestra doživjela“ (OI 5). Za jednu sudionicu u čijoj zajednici postoji rekreacija ona je „izmjena igre i smijeha, i rada i pomoći, i prisutnosti i dijeljenja iskustava“ (OI 13). Jedan sudionik smatra da bi redovnici trebali „neko vrijeme provoditi skupa pa makar ti se to i ne sviđalo“ (OI 12), dok jedan drugi sudionik rekreaciju smatra važnom, ali ona ne smije biti nešto „usiljeno i prisiljeno“ (FG 6, Sudionik 2). Jedna sudionica misli kako, da bi rekreacija uopće mogla funkcionirati, trebaju se dogoditi promjene na više razina i kaže: „U tim nekim zajednicama su dosta kompleksni odnosi među osobama i osobe su možda nekad zatvorene pa onda jednostavno ne žele“. Prema istoj je sudionici potrebno osjetiti potrebu i želju biti sa svojom sestrom (FG 2, Sudionica 5). Dvoje sudionika spominje svoje pozitivno iskustvo iz zajednice u kojoj su prije živjeli. Tako jedan sudionik spominje trenutke koji su ih zbližavali, a to su bili večernji trenuci kad su znali zajedno kuhati, nešto pojesti i roštiljati, zajednički sjesti uz televiziju (FG 8, Sudionik 2). Za drugu sudionicu to su također bili večernji susreti petkom kad su se sve skupile u njihovom dnevnom boravku, skuhale bi si čaj i „zajedno znale razgovarati, duboko razgovarati... to su za mene bili onako doista trenuci u kojima smo dijelile život“ (OI 2). Jedna sudionica u čijoj zajednici postoji zajednička rekreacija ne donosi nikakav prijedlog, nego kaže da nju rekreacija koju one prakticiraju „obogaćuje i izgrađuje kao osobu“.

I ovim se potvrdila važnost zajedničke rekreacije za redovnički život. Značajno je da se ona kod velikog broja ispitanika može izjednačiti sa sadržajima kojima se ispunjava slobodno vrijeme te se vrednuje kao vrijeme kojim se razvija osjećaj zadovoljstva, opuštanja i međusobnog prihvatanja. No može li se rekreacija svesti na slobodno vrijeme ili je ona više od toga?

5.3. Novi mediji

U drugom području istraživanja od ispitanika se tražilo da odgovore na pitanja koriste li se novim medijima i u koje sve svrhe te misle li da redovnici i redovnice danas trebaju biti

medijski pismeni. Pod *novim medijima* mislilo se na internet i pametni telefon. Većinu ispitanika, a ne sve, također se pitalo je li u njihovim zajednicama uobičajeno da se za vrijeme objeda upotrebljava mobitel te ima li njihova redovnička zajednica svoju mrežnu stranicu.

5.3.1. Korištenje novim medijima

Na pitanje „Koristite li se novim medijima?“ većina je sudionika, izravno ili neizravno, odgovorila potvrdno. Samo su dvije sudionice napomenule da se ne koriste internetom, s tim da je jedna od njih rekla da se koristi pametnim telefonom, ali da za internet nema vremena (FG 3, Sudionica 3). Neki su sudionici izričito napomenuli da imaju pametni telefon (19), a neki da ga nemaju (6). Jedna sudionica kao razlog neimanja pametnog telefona navodi: „Imam još uvijek mobitel na tipke baš iz tog razloga što sigurna sam da bih koristila te stvari. Međutim, otišlo bi mi vrijeme, a u ništa“ (OI 6). Jedan sudionik na istu temu kaže: „Nemam smjelosti imati ga jer ne želim na njemu još uvijek imati internet, niti *Face* koji inače koristim“ (OI 16). Jedna sudionica koja živi u zajednici od desetak sestara kaže: „Od nas nema nitko pametni telefon“ (OI 15). Jedna ga druga sudionica smatra Božjim darom, a kako će se netko njime služiti, ovisi ponajprije o odgoju same osobe (FG 4, Sudionica 4). Jedan sudionik napominje da ima mobitel, ali na njemu nije povezan s internetom jer kaže: „...nekako sam sebi rekao, sad kad sam u pastoralu, žive osobe su mi preče od interneta“ (OI 7). Jedan mlađi sudionik koristi pametni telefon, ali ga, kaže: „držim pod jednom ograničenošću koliko treba i dalje od toga ništa“ (FG 9, Sudionik 1).

Jedan broj sudionika izričito navodi da ima svoju Facebook stranicu (22), a jedan broj sudionika ima potrebu reći da nema i da se ne koristi Facebookom (16). Jedna je sudionica navela da je jedno vrijeme imala Facebook, ali da ga više nema jer, kaže: „Imam osjećaj da mi je opterećenje. Baš opterećenje“ (OI 5). Jedan sudionik kaže: „Nisam na Facebooku, bježim od toga kao đavao od tamjana“. Kao razlog tog bijega navodi, s jedne strane, manjak vremena, a s druge strane, da jedva uspijeva kvalitetno održavati i ove kontakte koje ima (OI 12). Jedna sudionica smatra da je bolje da nema Facebook „jer sam takve osobnosti jer mene na neki način to okupira i onda mi to pojede sve moje vrijeme i s time me još i iznutra zagadi sa svim tim informacijama“ (FG 5, Sudionica 7). Jedna sudionica koja nema osobni Facebook profil vidi u tome „puno površnosti“ i kaže: „...važno je samo da ide, da se nešto govori, da se nešto piše a da to nešto nema veze s uvjerenjima, sa stilom koji živim“ (OI 2).

Osim Facebooka izričito su nabrojene sljedeće društvene mreže i aplikacije kojima se sudionici koriste: E-pošta (20), WhatsApp (15), Skype (14), Viber (11), Messenger (1), Twitter (1), Instagram (1). U jednoj fokus grupi ni jedan sudionik nije izričito naveo kojim se sve društvenim mrežama i aplikacijama koristi, ali je iz razgovora vrlo jasno da svi imaju i koriste se internetom i pametnim telefonom. Jedan sudionik iz te fokus grupe kaže da u njihovom samostanu „postoji 35 računala na 38 osoba, svi imaju mobitele koji su povezani s tim računalima, ali nitko nije međusobno povezan“ (FG 7, Sudionik 6).

Nekoliko će sudionika u sklopu teme novih medija upozoriti i na opasnosti koje oni sa sobom nose. Tako jedna sudionica na stvarnost interneta i kompjutera u sobi gleda kao na sredstvo narušavanja osnovnog zajedništva i kaže: „Kad već imaš mogućnost komunicirati s onim koga voliš i s kim jesi dobro, s kim se razumiješ, onda naravno da ćeš izbjeći ono osnovno komuniciranje koje je unutar kuće“ (FG 4, Sudionica 3). Jedan je sudionik prestao koristiti laptop u sobi jer, kaže: „vidio sam da me opterećuje, da mi oduzima previše vremena, osobito večernjeg vremena“ (OI 16). Jedna sudionica smatra važnim oprez, samokontrolu i stavljanje prioriteta kod služenja internetom (FG 5, Sudionica 6). Jedna smatra da je on koristan, ali da može biti i opasan te je nužno postavljanje granica (FG 5, Sudionica 4). Jedan sudionik smatra da čovjek može lako postati zarobljenik tog sredstva i on je s vremenom shvatio, kako sam kaže, „da ne mogu vladati situacijom pa sam se polako odmaknuo od toga“ (FG 8, Sudionik 3). Jedna sudionica navodi svoje prijašnje iskustvo s internetom i kaže: „Ako sam bila u nekom problemu, onda sam ja na taj način pokušala pobjeći od tog stvarnog problema: biti na tome, gledati slike i tako to, a sada vidim da mi je bolje, bolje mi se suočiti... pročitati nešto ili nešto uraditi nego ići na internet“ (FG 5, Sudionica 7).

S obzirom na svrhu korištenja novih medija, odgovori su sudionika različiti. Sudionici koriste nove medije za razne oblike komunikacije kao što su razgovor, dopisivanje, informiranje i prosljeđivanje poruka, priča, misli, fotografija i propovijedi (14), čitanje i pregledavanje vijesti (9), kao pomoć u poslu (5), zatim čitanje članaka, duhovnog štiva (3), u pastoralu (3), posebno u radu s mladima (3), skidanje materijala za rad u katehizaciji (2), u znanstveno istraživačke svrhe (2) te korištenje i praćenje aplikacija kao što su *Nova Eva* i *Svjedočanstvo i vjera* (2). Još su navedene sljedeće svrhe korištenja novih medija: pisanje bilježaka, evangelizacija, pravljenje videozapisa i manjih filmova, za studij, zatim surfanje, brzi pronalazak osnovnih informacija i gledanje filmova.

Za jednu je sudionicu internet veliki izvor informacija i mjesto gdje može pronaći literaturu za svoj rad koja je inače: „jako skupa i ne mogu si baš sve priuštiti“ (OI 3). Jedan će

sudionik reći da se koristi Facebookom iz jednostavnog razloga, a taj je što su mladi na tome i što će najviše dobiti odgovore od njih na taj način (OI 8). Jedna sudionica kaže da se koristi Facebookom konstruktivno i da se ne libi koristiti se tim sredstvima jer „onim sredstvima kojima se mlade truje, mislim da se tim istim sredstvima mlade treba liječiti, pomagati“ (OI 9).

Neki su od sudionika u procesu početnog odgoja, a neki su sudionici odgojitelji odnosno odgojiteljice, pa su se osvrnuli i na stvarnost novih medija u njihovim odgojnim zajednicama. Tako jedna od sudionica za korištenje mobitelom kod postulantica kaže: „Svaka ima svoj osobni mobitel“, ali je on u sobi i način na koji ga one koriste „ide na osobnu odgovornost i zrelost“ (FG 5, Sudionica 2). Druga sudionica navodi da novakinje imaju mobitel, ali je isključen. Kada se žele nekome javiti, trebaju tražiti dopuštenje. Također, iste novakinje imaju slobodan pristup internetu, ali ako se primijeti da ga neka koristi *malo više*, tada ju se diskretno upozori (FG 5, Sudionica 1). Prema riječima jednog sudionika, u njihovoj je odgojnoj zajednici internet u sobama dostupan tek zadnju godinu i on smatra da to nije negativno utjecalo na njihov zajednički život jer ako se „čovjek osjeća kao kod kuće, neće tražiti te neke bjegove u neku virtualnu stvarnost... po tome se možda vidi i koliko je zajednica čvrsta“ (FG 9, Sudionik 2).

Nekoliko je sudionika odgovorilo na pitanje može li se u njihovoj zajednici za vrijeme obroka koristiti mobitelom. Jedna će sudionica na to pitanje odgovoriti potvrdno i reći: „Sve manje imamo osjećaja i poprilično smo nekulturni po pitanju korištenja“ (FG 3, Sudionica 4). Jedan sudionik također konstatira da se u njegovoj zajednici koristi mobitelom za vrijeme obroka i to je po njemu tragično. Jedan će sudionik reći da se podrazumijeva da je to zabranjeno „iako pojedinci potajno gledaju ispod stola, ali to je jako rijetko“ (FG 7, Sudionik 6). U jednoj fokus-grupi sudionice navode da se mobitelom može koristiti za vrijeme obroka, ali ako je to samo prijeko potrebno, a to se događa vrlo rijetko.

Na pitanje „Ima li vaša redovnička zajednica svoju mrežnu stranicu?“ svi su sudionici odgovorili potvrdno.

Analiza je pokazala i neka odstupanja s obzirom na korištenje Facebookom. Tako, na primjer, u fokus-grupi gdje su osobe do pet godina svečanih zavjeta od njih pet samo jedna ima svoj Facebook profil. Isto tako u grupi osoba koje su iz medicinske struke od njih sedam samo jedna ima Facebook profil dok ih od sedam sudionica do 40. godine život njih četiri izričito spominje da ima svoj Facebook profil. Također, kada je riječ o Facebook profilu, kod sudionika osobnih intervjua postoji značajna razlika između onih iz Hrvatske i onih iz Bosne i

Hercegovine. Dok šest sudionika iz Hrvatske ima svoj Facebook profil, a dvoje ga nema, kod sudionika je iz Bosne i Hercegovine obrnuto, to jest šest ih nema, a samo dvoje ima svoj Facebook profil.

Prije svega može se zaključiti da se sudionici u velikoj mjeri koriste novim medijima, a njihova upotreba ima velik utjecaj na kvalitetu redovničkoga života ponajprije pod vidom njihova usklađivanja sa „stvarnim svijetom“ komuniciranja, kao i pod vidom štetnosti koja se otkriva u njihovoj neumjerenoj upotrebi, primjerice za vrijeme obroka.

Ispitanici prepoznaju, bolje rečeno, potvrđuju važnost novih medija u procesu nove evangelizacije, ali još više ističu osjećaj samokontrole kao i potrebe medijskog odgoja na osobnoj razini.

5.3.2. Trebaju li redovnici i redovnice biti medijski pismeni

Svi su sudionici odgovorili potvrdno na pitanje trebaju li redovnici i redovnice biti danas medijski pismeni. Pri tome su neki od sudionika naglasili važnost odgoja i izobrazbe za medije. Jedan sudionik smatra da bi svaka redovnička zajednica trebala imati nekoga „tko je završio novinarstvo i komunikologiju“ (OI 1), dok drugi sudionik pod medijskom pismenošću podrazumijeva „širinu izobrazbe“ (FG 6, Sudionik 2).

Neki sudionici naglašavaju evangelizacijsku ulogu medija. Jedan sudionik medije smatra nezamjenjivima ako se želi pojačati učinkovitost pastoralne metode i kaže kako bi tu trebalo „staviti naša razmišljanja, naše molitve, naše, dakle, svetinje, odnosno vrednote za koje živimo... jer ljudi se doista zanimaju, žedni su, gladni su duhovnosti, a ako mi nećemo na tom području preko ovih suvremenih medija ponuditi nešto, tko će“ (OI 7). Sadržaji koji su u svrhu evangelizacije trebaju biti „vrlo sržni, vrlo kratki i na prvu dojmljivi, da bi ih se prihvatilo, da bi ih se usvojilo“ (FG 8, Sudionik 3). Jedan se sudionik pita i predlaže: „Zašto mi ne bismo bili ti koji radimo dobre stvari da mladi prepoznaju: aha, ima i dobrih stvari kojima se ljudi bave“ (OI 8).

Neki sudionici naglašavaju potrebu odgoja za medije „već od prvih faza odgoja biti što više usmjereni... svakako bi ih trebalo opismeniti dobro i osuvremeniti jer je to jednostavno zahtjev vremena“ (FG 8, Sudionik 1). Jedan sudionik smatra da u odgojim kućama treba razvijati kritičko mišljenje i kaže: „Treba biti prisutan i to, ali treba onda i znati, pročistiti te informacije koje čovjek čuje“ (FG 9, Sudionik 2). Jedna sudionica nadalje smatra da je važan samoodgoj, da se ne dogodi da osobe htijući evangelizirati i naviještati kraljevstvo Božje

počnu propovijedati sebe stavljajući fotografije koje možda nisu prikladne (FG 5, Sudionica 1). Jedna sudionica kaže da bi trebali „biti istančani u odabiru“ (OI 2). Pored samoodgoja, jedna sudionica smatra vrlo važnom svjedočku ulogu, posebno razboritost i osobni primjer (FG 3, Sudionica 4).

Neki sudionici upozoravaju i na opasnosti koje mediji sa sobom donose, u prvom redu problem depersonalizacije odnosa. Tako se može dogoditi da se „koncentriramo ne više toliko na osobu, nego na stilove, modalitete“ (FG 8, Sudionik 4). Jedna sudionica kaže da trebamo biti „prisutne, ali ne ovisne“ (FG 5, Sudionica 7).

Odgovorima na ovo pitanje sudionici su jednostavno potvrdili stav važnosti medijske pismenosti, posebno pod vidom njihove pastoralne svrhovitosti i izazova za suvremeno misijsko poslanje. Na razini osobnog duhovnog razvoja ispitanici prepoznaju kako pozitivne tako i negativne čimbenike novih medija.

5.4. Međuljudski odnosi

Treće područje istraživanja obuhvatilo je dinamiku međuljudskih odnosa u redovničkim zajednicama. Ispitanici su najprije trebali odgovoriti na pitanje koje aspekte međuljudskih odnosa smatraju važnima za kvalitetno redovničko zajedništvo. Zatim su trebali pronaći i izreći one aspekte međuljudskih odnosa za koje misle da bi se u njihovoj redovničkoj zajednici mogli poboljšati. Treće je pitanje bilo osobno, a u njemu se tražilo da ispitanici kažu imaju li problema u međuljudskim odnosima i kako rješavaju konflikt. U četvrtom su pitanju ispitanici iznosili svoja razmišljanja o povezanosti međuljudskih odnosa i apostolata zajednice. U analizi odgovora na prvo i drugo pitanja rezultati svake fokus grupe bit će predstavljeni pojedinačno, a u osobnim intervjuima tražit će se ono što međusobno povezuje sudionike/sudionice. Razlog je tome što su ispitanici u svakoj fokus grupi više naglašavali jednu ili drugu stvarnost. Nakon što budu predstavljeni rezultati svake fokus grupe i osobnog intervjua, bit će izvučeni važni aspekti međuljudskih odnosa prema redu prednosti kako su ih sudionici iznijeli i oni aspekti koji bi se mogli poboljšati.

5.4.1. Važni aspekti međuljudskih odnosa za redovničku zajednicu

U fokus grupi sudionica iz medicinske struke naglašeni su sljedeći aspekti međuljudskih odnosa. Jednoj je sudionici važno moći izreći ono što osoba nosi u sebi jer,

kaže: „Zadržavanje u sebi često ide i po ćoškovima... jer nemamo hrabrosti to izreći“ (FG 1, Sudionica 7). Tri su sudionice naglasile važnost poštivanja. U zajednici bi trebalo biti ozračje vedrine, međusobnog poštivanja, pravog dijaloga i pravo slušanje (FG 1, Sudionica 2). Jedna sudionica smatra da sestre trebaju biti radosne, čuvati se ogovaranja i da među sestrama treba biti „jako veliko povjerenje“ (FG 1, Sudionica 1). Istoj je sudionici važno „saslušati sestru“ i uživjeti se u to što smo čuli „da bi je bolje razumjeli“ (FG 1, Sudionica 1). Druga sudionica naglašava ozračje povjerenja i međusobnog uvažavanja. Dvije sudionice naglašavaju dobrohotnost. Jedna uz dobrohotnost stavlja iskrenost, a druga malenost. Aspekti međuljudskih odnosa koji su važni sudionicama iz medicinske struke ovi su: poštivanje i međusobno uvažavanje, dobronamjernost, povjerenje, iskrenost, malenost, dijalog, radost, vedrina, mogućnost izreći se, slušanje, uživanje i čuvanje od ogovaranja.

U fokus grupi osoba do 40 godina života međuljudski odnosi, prema jednoj sudionici, trebaju jednostavno biti ljudski, a za drugu odnosi trebaju biti humaniji. Treća sudionica dodaje međuljudskim odnosima sljedeće karakteristike: oni trebaju biti istiniti, otvoreni, s poštivanjem osobe i uvijek s povjerenjem prema drugome. Jednoj je sudionici na prvom mjestu dobronamjernost i iskrenost, a druga uz dobronamjernost naglašava „zauzimanje perspektive drugoga“ (FG 2, Sudionica 6). Sudionicama do 40 godina života važni su sljedeći aspekti međuljudskih odnosa: ljudskost i humanost u odnosima, istinitost, otvorenost, poštivanje, povjerenje, dobronamjernost, iskrenost i zauzimanje perspektive drugoga.

U fokus grupi osoba koje imaju iskustvo katehiziranja u školi i župi važni aspekti međuljudskih odnosa za dvije su sudionice ljubav i praštanje, dok jedna od njih uz ljubav i praštanje dodaje i kulturu ophođenja. Trima je sudionicama važna iskrenost, a dvije uz iskrenost dodaju komunikaciju. Jedna sudionica naglašava prihvaćanje i uvažavanje drugoga i susestre kao „one koja je različita, jedinstvena i preko koje Bog isto govori“ (FG 3, Sudionica 4). Jedna sudionica kaže da je veoma važno „voditi računa što govorimo o drugim osobama“ (FG 3, Sudionica 4). Jedna sudionica naglašava važnost da u drugim osobama uvijek treba gledati pozitivne, a ne negativne strane. Dakle, aspekti važni sudionicama ove fokus grupe jesu: ljubav, praštanje, kultura ophođenja, iskrenost, komunikacija, prihvaćanje i uvažavanje, gledanje pozitivno kod druge osobe i pozitivan govor o drugima.

Sudionice fokus grupe osoba koje imaju iskustvo vodstva mjesne zajednice ističu sljedeće aspekte međuljudskih odnosa. Dvije sudionice ističu važnost međusobnog opraštanja. Drugoj je sudionici uz opraštanje važna komunikacija, odnosno „normalan razgovor o svemu... prilično se ustručavamo reći jedni drugima što mislimo i prilično se ustručavamo

prokomentirati uopće neke situacije“ (FG 4, Sudionica 3). Jedna sudionica na prvo mjesto stavlja važnost uvažavanja i prihvaćanja osobe sa svim njezinim problemima. Važni su aspekti međuljudskih odnosa za ovu fokus-grupu opraštanje, komunikacija, uvažavanje i prihvaćanje.

Fokus grupa odgojiteljica ističe sljedeće važne aspekte međuljudskih odnosa. Četiri sudionice naglašavaju prihvaćanje. Tri od njih uz prihvaćanje dodaju razumijevanje. Dvije od njih k tome dodaju zanimanje, a treća uz prihvaćanje i razumijevanje dodaje povjerenje i ljubav. Jedna sudionica naglašava važnost molitve i važnost biti zajedno. Ona misli da su za biti zajedno najvažnije „zajednička molitva, zajednički susreti, onda su tu zajednički objedi“ (FG 5, Sudionica 7). Jedna sudionica naglašava važnost otvorenosti i razgovora. Važni aspekti za ovu fokus grupu mogu se sažeti u sljedeće vrijednosti: prihvaćanje, razumijevanje, zanimanje, povjerenje, ljubav, molitva, biti zajedno, otvorenost i razgovor.

U fokus grupi osoba koje vrše službu župnika naglasak je stavljen na sljedeće aspekte međuljudskih odnosa: Jedan sudionik smatra da su potrebni otvoreni i zdravi međuljudski odnosi. Čovjek nadalje, za istog sudionika, ne smije biti „licemjer pa i ne pohvaliti ono što je dobro“ (FG 6, Sudionik 1). Drugi sudionik toj otvorenosti dodaje spremnost na suživot i međusobno opraštanje i opisuje tko je za njega brat: „Brat je meni onaj s kim ja mogu živjeti, koji je spreman na suradnju, koji je spreman oprostiti i ja od njega tražim oprostjenje“ (FG 6, Sudionik 3). Trećem je sudioniku također važno opraštanje, bez kojega nema zajedništva. Ukratko, važni aspekti međuljudskih odnosa za sudionike su ove fokus grupe: otvoreni i zdravi odnosi, spremnost na suživot, međusobno opraštanje, znati pohvaliti ono što je dobro.

Za trojicu sudionika fokus grupe osoba koje imaju iskustvo župnog vikara ili se za to spremaju najvažniji je aspekt međuljudskih odnosa iskrenost. Jedan uz iskrenost dodaje otvorenost i veliku važnost pridaje tome da se on može „osloniti na čovjeka“, na subrata i da je to uvijek uzajamno (FG 7, Sudionik 1). Drugi sudionik iskrenosti dodaje kritiziranje iz ljubavi i kaže: „Ako je stvarno jedna iskrena nakana, onda ćeš i kritizirati iz ljubavi i primiti kritiku iz ljubavi“ (FG 7, Sudionik 5). Jedan bi sudionik uz iskrenost volio da ima „više familijarnosti“, a opet ga je „strah intimnosti koja dolazi s takvom vrstom familijarnosti“. Isti sudionik ističe potrebu postojanja „jasno određenog kvoruma ponašanja“ u redovničkoj zajednici (FG 7, Sudionik 6). Jedan sudionik ističe povjerenje i spremnost „učiti u svakom pogledu od drugoga“ (FG 7, Sudionik 3). Ukratko, važni aspekti za ovu su fokus grupu: iskrenost, otvorenost, uzajamna oslonjenost, kritiziranje iz ljubavi, više familijarnosti, jasno određen kvorum ponašanja, povjerenje i spremnost učiti od drugoga.

U fokus grupi osoba koje imaju iskustvo odgoja i rada s mladima došli su do izražaja sljedeći važni aspekti međuljudskih odnosa. Za jednog je sudionika najvažnije međusobno prihvaćanje vjerom, i to je prema njemu „temelj koji stvara među nama onda i sve druge odnose“ (FG 8, Sudionik 4). Drugi sudionik uz ovaj aspekt vjere dodaje i ljudsku dimenziju: biti čovjek. A to za njega znači „uvažavanje, poštivanje, prihvaćanje, znati čuti drugoga, razumijeti jedan drugoga“ (FG 8, Sudionik 3). Druga dva sudionika stavila su naglasak na animacijsku ulogu voditelja zajednice. Jedan sudionik tome dodaje „jaču i dublju duhovnost svakog pojedinog člana“ koja onda određuje komunikaciju i odnose (FG 8, Sudionik 1), a drugi sudionik uz animacijsku ulogu voditelja zajednice dodaje još otvorenost za komunikaciju, odgovornost u zajednici za povjerene poslove i samodisciplinu u izvršavanju tih poslova (FG 8, Sudionik 2). Ukratko, važni aspekti međuljudskih odnosa za ovu su fokus grupu sljedeći: međusobno prihvaćanje vjerom, biti čovjek (uvažavanje, poštivanje, prihvaćanje, čuti i razumjeti drugoga), animacijska uloga voditelja zajednice, jača i dublja osobna duhovnost, otvorenost, odgovornost i samodisciplina.

Za trojicu sudionika fokus grupe osoba do pet godina svečanih zavjeta važan je aspekt međuljudskih odnosa prihvaćanje, dok dvojica od njih spominju i visok stupanj tolerancije. Jedan od njih kaže: „Moram prihvatiti da je netko drugačiji od mene, da ja imam te darove, da taj čovjek ima druge darove“ (FG 9, Sudionik 1). Za dva je sudionika važna također i poniznost. Jedan sudionik na prvo mjesto stavlja vrednotu ljubavi i razumijevanja. Jedan sudionik navodi da u zajednici nikako ne bi smjelo biti konkurencije jer ona „najviše ruši život zajednice“ (FG 9, Sudionik 2). Ako vlada osjećaj konkurentnosti, kaže jedan sudionik, „onda počinje raslojavanje, a to je sasvim nezdravo“ (FG 9, Sudionik 1). Dakle, za ovu su fokus grupu važni aspekti međuljudskih odnosa prihvaćanje, tolerancija, poniznost, ljubav, razumijevanje i nekonkurentnost.

Za osobe iz fokus grupe s iskustvom odgoja u zajednici i katehiziranja u školi i u župi važni su sljedeći aspekti međuljudskih odnosa. Za dvije sudionice važno je prihvaćanje. Jedna od njih uz prihvaćanje dodaje poštivanje, a druga opraštanje, iskrenost i dobronamjernost. Jednoj je sudionici najvažnije povjerenje, a jednoj komunikacija na osobnoj razini. To je povjerenje „bitna cigla od koje se gradi zajedništvo“ i ono bi trebalo „biti čvršće od onog osnovnog, temeljnog, kad komuniciramo“ (FG 10, Sudionica 1). Jedna sudionica o prihvaćanju kaže: „Važno je prihvatiti i svoje manjkavosti i prihvatiti ograničenja, nikoga ne osuditi, ni odbaciti“ (FG 10, Sudionica 4). Za ovu su, fokus grupu važni sljedeći aspekti

međuljudskih odnosa: prihvaćanje, poštivanje, opraštanje, iskrenost, dobronamjernost, povjerenje i komunikacija.

Ako se važni aspekti međuljudskih odnosa žele staviti prema redu prednosti kako su ih nabrajali sudionici fokus grupa, onda na prvo mjesto dolazi prihvaćanje koje je spomenuto u šest fokus grupa. U pet grupa došli su do izražaja ovi aspekti: poštivanje i međusobno uvažavanje, povjerenje, iskrenost, otvorenost i komunikacija odnosno razgovor ili dijalog. U četirima fokus grupama spomenut je aspekt međusobnog praštanja dok su u trima važni dobronamjernost i ljubav. U dvije su grupe naglašeni: malenost odnosno poniznost, razumijevanje, slušanje, zdravi odnosi (humanost i ljudskost), pozitivan govor o drugima (pohvaliti ono što je dobro kod drugih), molitva (jača i dublja osobna duhovnost). A ovi su aspekti bili važni samo u jednoj od fokus grupa: vedrina, istinitost, zanimanje, uživanje, zauzimanje perspektive drugoga, gledanje na pozitivno kod druge osobe, spremnost učiti od drugoga, odgovornost, samodisciplina, tolerancija, spremnost na suživot, uzajamna oslonjenost, kultura ophođenja, mogućnost *izreći se*, biti zajedno, više familijarnosti, kritiziranje iz ljubavi, jasno određen kvorum ponašanja, animacijska uloga voditelja zajednice, nekonkurentnost i čuvanje od ogovaranja.

Ako se želi vidjeti koji su aspekti više ili manje naglašeni kod sudionika s obzirom na spol, onda se može uočiti značajna razlika i reći da su neki aspekti važniji sudionicama nego sudionicima. Tako je aspekt komunikacije važan samo za sudionice. On je, naime, spomenut u pet od šest fokus grupa u kojoj su bile sudionice, a ni jedna fokus grupa sudionika nije naglasila. Također je značajno spomenuti da je aspekt povjerenja i aspekt iskrenosti, inače spomenuti u pet fokus grupa, četiri puta u ženskim fokus grupama, a samo jednom u muškoj. Praštanje su naglasile tri fokus grupe sudionica i jedna grupa sudionika. Također je aspekt dobronamjernosti, spomenut u tri fokus grupe, važan samo sudionicama.

Sudionici osobnih intervjua među važne aspekte međuljudskih odnosa na prvo mjesto stavljaju iskrenost (7), zatim prihvaćanje (4), poštivanje (4), komunikaciju (4), uvažavanje (3). Jedan sudionik kaže: „Prvo morate biti ljudi“ ... i „imati nekakav osnovni osjećaj pristojnosti“ (OI 1). S obzirom na bratsku opomenu jedan sudionik kaže: „Svima je nama uvijek teško prihvatiti lošu karakteristiku ili kritiku, ali eto nastojati uvijek biti spreman, biti ponizan, i prihvatiti da me netko ispravi“ (OI 8). Za jednog je sudionika u međuljudskim odnosima najvažnije uvažavanje i poštivanje dostojanstva osobe. On kaže: „Osoba koja stoji ispred mene... da je to jedna velika Božja riječ preko koje Bog neprestano govori i mislim da je to prva stvar od koje treba krenuti u toj komunikaciji“ (OI 10). Jedan sudionik, između

ostaloga, smatra važnom opomenu i poslušnost i o tome kaže: „U našem načinu života važna je poslušnost iako naši poglavari... su prestali zapovijedati. Sve je kao neki dogovor, nema više opomene, nema zapovijedanja, nema ono *pod poslušnost*... Ljudi više maksimalno izbjegavaju nešto zapovijedati. To je jako čudno za nas redovnike, mi funkcioniramo po tom ključu“ (OI 12). Jedna sudionica, uz iskrenu i neposrednu komunikaciju te spremnost na sukob, naglašava duhovitost koja njoj „puno pomaže... da i neke oštre situacije, malo se smijemo iz njih i onda nešto što je zapravo bilo jako ozbiljno ispadne poslije jako smiješno“ (OI 13). Jedna sudionica smatra važnom stvaranje dobre klime u zajednici u kojoj „treba naći načina da se svatko izrazi i da može reći ono što osjeća, da nije blokiran, da nije suđen. Napraviti takvu klimu“ (OI 15). Osim navedenih, istaknuti su i sljedeći aspekti međuljudskih odnosa: marljivost, utjeha, angažiranost, otvorenost, jasnoća, susretljivost, ljubav, tolerancija, neagresivnost, neposrednost, razumijevanje, suradnja i rad.

Zaključno se može napisati da je sudionicima/sudionicama fokus grupâ najvažniji aspekt međuljudskih odnosa prihvaćanje, poštivanje i međusobno uvažavanje, zatim povjerenje, iskrenost, otvorenost i komunikacija, a za sudionike osobnih intervjua najvažnija je iskrenost, zatim prihvaćanje, poštivanje, komunikacija, uvažavanje i drugo. Uz navedeno, sudionicima je važan aspekt međusobnog opraštanja, dobronamjernosti, ljubavi, poniznosti, razumijevanja, ljudskosti i tako dalje. Može se reći da je ovdje na poseban način došla do izražaja osobna odgovornost za cjelovito promicanje međuljudskih odnosa.

5.4.2. Aspekti međuljudskih odnosa koji bi se mogli poboljšati

U fokus grupi sudionica iz medicinske struke navedeno je nekoliko aspekta međuljudskih odnosa koji bi se u njihovoj zajednici mogli poboljšati. Jedna sudionica smatra da bi u njihovoj zajednici jedna prema drugoj trebale imati malo više razumijevanja i poštovanja. Jedna starija sudionica koja živi u zajednici s mlađima kaže da mlade „imaju jedan svoj svijet koji mi ne možemo razumjeti pa i tu treba dobrohotnosti“ (FG 1, Sudionica 2). Zbog toga što je u zajednici jako velik broj starijih sestara, a mali broj mladih, potrebno je veliko razumijevanje. Jedna sudionica kaže da zbog nedostatka vremena „često jedni drugima uskratimo i sebe, na neki način i uho za saslušati i popričati, imaš osjećaj kao da sada s tim gubimo vrijeme... s tim onda nekako ignoriramo osobe, ne namjerno, nego jednostavno stvori se ta nekakva atmosfera rada“ (FG 1, Sudionica 7).

U fokus grupi osobâ do 40 godina života sudionice otvoreno navode aspekte međuljudskih odnosa za koje misle da bi se u njihovoj zajednici mogli poboljšati. Neke misle da bi trebalo raditi na dobrohotnosti i iskrenosti. Jedna misli da je u njezinoj zajednici najveći problem ogovaranje. Druga, nadovezujući se na to, spominje nepotrebne i nekonstruktivne razgovore i smatra da osobe često ne posjeduju tu dobronamjernost ni prema samima sebi. Za jednu je sudionicu iskrenost i strpljivost najvažnija u njezinoj zajednici. Ona kaže: „... ta ogovaranja i ti neki lomovi među nama dolaze upravo zbog toga, zbog te neiskrenosti i zbog te površnosti i zato je baš potrebna strpljivost“ (FG 2, Sudionica 4). Razlog zbog kojega dolazi do sukoba u komunikaciji, prema jednoj sudionici, u tome je „što osobe vrlo često ne poznaju ni same sebe i ne žele ni upoznati drugu osobu s kojom žive“ (FG 2, Sudionica 3).

U fokus grupi osoba koje imaju iskustvo katehiziranja u školi i župi nije bilo postavljeno pitanje o aspektima međuljudskih odnosa koji bi se mogli poboljšati jer su sudionice već u odgovaranju na prethodno pitanje djelomično odgovorile i na ovo.

Među sudionicama fokus grupe osoba koje imaju iskustvo vodstva mjesne zajednice jedna sudionica spominje mjesečne sastanke kao aspekt međuljudskih odnosa koji bi se mogao poboljšati odnosno koji nedostaje u njezinoj zajednici. Smatra da je to bolna točka svake zajednice. To su sastanci na kojima su sve sestre pozvane nešto izreći, ali kad ih se na to pozove „svi šutimo, svi smo pametni“ (FG 4, Sudionica 1). Jedna sudionica misli da im nedostaje međusobnog prihvaćanja i uvažavanja. Prema istoj, potrebno je „prihvatiti svaku s njezinim *problemčićima*, ne samo svoju istomišljenicu, svoga *kompanjona*“ (FG 4, Sudionica 4).

U fokus grupi odgojiteljica za jednu sudionicu aspekt međuljudskih odnosa koji bi se mogao u njihovoj zajednici poboljšati jest zanimanje jednih za druge. To bi prema njoj „poboljšalo i kvalitetu našeg zajedničkog života“ (FG 5, Sudionica 1). Druga sudionica kaže: „jer nama se često dogodi da mi u biti pokrivamo molitvom svoje neživljenje zajedništva i događa nam se često da smo jako pobožni, a iza te pobožnosti sakrije se puno gorčine“ (FG 5, Sudionica 6).

U fokus grupi osoba koje vrše službu župnika sudionici nisu konkretno naveli ni jedan aspekt međuljudskih odnosa koji bi se mogao poboljšati. Dapače, jedan sudionik kaže: „... pored svih problema ima puno više širine, puno komunikativnosti, ljudskosti“ (FG 6, Sudionik 2). Drugi sudionik o sebi kaže: „... ja sam vrlo energičan, u stanju sam i udariti, ali sam u stanju istog momenta kleknuti i oprostiti i zatražiti oprostjenje“ (FG 6, Sudionik 3).

U fokus grupi osoba koje imaju iskustvo župnog vikara ili se za to spremaju, na pitanje o aspektima međuljudskih odnosa koji bi se u njihovoj zajednici mogli poboljšati, od šest sudionika uključila su se samo trojica. Jedan je odmah na početku rekao da bi se svi aspekti mogli poboljšati. Jedan od sudionika govori o međugeneracijskoj solidarnosti i kaže: „Ja imam osjećaj da mi nemamo dovoljnu razinu razumijevanja između različitih generacija“ (FG 7, Sudionik 6). Dok je za tog sudionika razlika u godinama u njihovom samostanu problem, za drugog je sudionika to nekako sasvim razumljivo, a za trećeg u određenoj mjeri i dobro.

Za sudionike fokus grupe osoba koje imaju iskustvo odgoja i rada s mladima aspekt koji bi se u njihovoj zajednici mogao poboljšati međusobna je komunikacija koja osobe okuplja oko zajedničkog projekta, zatim dogovor. Jedan sudionik smatra da bi se trebali veseliti tuđem dobru, a jedan naglašava iskrenu bratsku opomenu i kaže: „Imati hrabrosti reći članu svoje zajednice i isto tako biti otvoren čuti od drugoga“ (FG 8, Sudionik 3).

Trojica od pet sudionika fokus grupe osoba do pet godina svečanih zavjeta dala su odgovor na pitanje o aspektima koji bi se kod njih u zajednici mogli poboljšati. Jedan sudionik naglašava važnost iskrenosti, drugi misli da bi u zajednici trebalo biti više transparentnosti. Prema tom sudioniku, ako se problem „ne kaže, ne imenuje onda će se skupljati, skupljati dok stvarno negdje ne krahira“ (FG 9, Sudionik 1). Jedan sudionik misli da bi se kod njih već u odgoju trebale neke stvari pročistiti jer kaže: „Čovjek kad bi se više suočavao možda i sa svojim problemima... puno bi mu bilo lakše, a ovako ispada na kraju sve je sjajno i bajno, a kad dođe nekada nešto konkretno, onda eskivira“ (FG 9, Sudionik 4).

Dvije sudionice iz fokus grupe s iskustvom odgoja u zajednici i katehiziranja u školi dale su svoj odgovor na pitanje o aspektima međuljudskih odnosa koji bi se u njihovoj zajednici mogli poboljšati. Jedna misli da bi se svaki od prije nabrojenih aspekta mogao podići na višu razinu i da bi mogli biti kvalitetniji, a pri tome posebno spominje poštivanje, prihvaćanje i opraštanje. Druga sudionica naglašava problem što su kod njih većinom starije sestre i njima samima je teško prihvatiti kod sebe tu nemogućnost djelovanja i sudjelovanja u životu. I zato, kaže: „... svaki dan ideš malo gore, malo dolje i uvijek imamo nove izazove i ništa nije dovršeno niti izrečeno“ (FG 10, Sudionica 4).

U odgovaranje na pitanje „Koji bi aspekti međuljudskih odnosa u vašoj zajednici mogli biti bolji?“ uključio se znatno manji broj sudionika nego u prethodnom pitanju gdje je jednostavno trebalo reći koji su aspekti međuljudskih odnosa za njih osobno najvažniji u redovničkoj zajednici. Razlog toj suzdržanosti može biti i to što je u tom odgovoru trebalo

iznijeti i negativne stvarnosti iz svojih zajednica. Više je suzdržanosti bilo u fokus grupama nego u osobnim intervjuima. Važno je napomenuti da su sudionici fokus grupa nekada spominjali aspekte koji bi se trebali poboljšati u njihovoj zajednici, a nekada su jednostavno imenovali problem koji postoji u njihovoj zajednici. Aspekt kojega bi trebalo biti više u redovničkim zajednicama jest iskrenost. Ona je spomenuta u trima fokus grupama. Na drugom su mjestu poštivanje, dobronamjernost i prihvaćanje, aspekti spomenuti u dvjema fokus grupama. Ovi su aspekti spomenuti samo u jednoj od fokus grupa: razumijevanje, prihvaćanje, uvažavanje, dogovor, transparentnost, opraštanje, prihvaćanje vlastite životne dobi, iskrena bratska opomena, međusobna komunikacija, međugeneracijska solidarnost, zanimanje jednih za druge, radost zbog tuđeg dobra. Među konkretne probleme odnosno negativne aspekte ubrojene su sljedeće stvarnosti u samo jednoj od fokus grupa: ogovaranje, nepotrebni i nekonstruktivni razgovori, uskraćivanje sebe drugima, šutnja na zajedničkim sastancima i skrivanje iza pobožnosti.

Sudionici osobnih intervjua također su bili pitani o aspektima međuljudskih odnosa koji bi se mogli poboljšati u njihovoj zajednici. Među njima ima dosta sličnih, ali i različitih aspekata važnih za pojedine sudionike. Najčešće spomenuti aspekt je komunikacija. Na njoj bi jednostavno trebalo više raditi. Jedan sudionik spominje problem *surfanja* na zajedničkim susretima i kaže: „Mi sjedimo za stolom, razgovaramo, i dobar dio njih istodobno *surfa*“ (OI 7). Koliko god komunikacijska sredstva omogućuju dostupnost „toliko istodobno nam evo smetaju kad smo mi fizički jedni uz druge da mi svoju pažnju usredotočimo na nešto što u ovom trenutku nije važno“ (OI 7). Jedna sudionica smatra da sestre u njezinoj zajednici trebaju raditi više na komunikaciji i zajedništvu. K tome dodaje da ima dosta ljubomore i zavisti u odnosu starijih prema mlađima. Jedna sudionica misli da se one ponekad povode „ljudskim obzirima i nekakvim pravilima, okvirima kako se kao treba komunicirati“ (OI 13). Jedan sudionik misli da kod njih u zajednici, osim potrebe za poboljšanjem komunikacije, nedostaje askeze, nedostaje vrijeme koje se treba provoditi u zajednici jer se to pojedincu možda jednostavno ne da. U njegovoj zajednici postoje ljudi koji ne komuniciraju, koji se međusobno izbjegavaju. Jedan dio sudionika misli da u njihovoj zajednici treba biti više razumijevanja, prihvaćanja, uvažavanja, poštovanja, brige, strpljivosti, međusobne ljubavi i zbližavanja. Jedan sudionik spominje problem elitizma u svojoj zajednici i smatra da bi općenito trebalo biti više otvorenosti prema kritičnosti. On kaže: „Premalo je kritičnosti, ili preraste u kritizerstvo, ili ne bude one prave kritike“, a to onda narušava, prema njemu, međuljudske odnose (OI 1). Jedna sudionica iznosi problem tromosti i inertnosti koja dolazi s

godinama. Ista sudionica spominje strah pred budućnošću zbog nedostatka novih zvanja i misli da bi trebale imati više vjere u Božju providnost. Jedna sudionica iz svoje zajednice iznosi problem i naziva ga „čudnim nemarom“ te kaže: „Baš mi se čini da uvijek trčimo za nečim, nešto moramo, a kroz to naše grčevito traženje nečega, propuštamo ono što se kraj nas igra“ (OI 12).

Rezultati istraživanja aspekata međuljudskih odnosa koji bi se mogli poboljšati u redovničkim zajednicama sudionika pokazali su da je većini sudionika fokus grupâ na prvom mjestu aspekt iskrenosti, a sudionicima osobnih intervjuâ komunikacija. Ostali su sudionicima bitni aspekti poštivanje, dobronamjernost, prihvaćanje i drugo. Od konkretnih problema koji postoje u zajednicama sudionici su izdvojili ogovaranje, nepotrebne i nekonstruktivne razgovore, uskraćivanje sebe drugima, šutnju na zajedničkim sastancima i skrivanje iza pobožnosti.

5.4.3. Rješavanje konflikata

Nakon što su sudionici odgovorili na pitanje koji su aspekti međuljudskih odnosa njima važni i koji bi se u njihovoj zajednici mogli poboljšati, postavljeno im je posve osobno i konkretno pitanje: Imate li vi problema u međuljudskim odnosima? Gotovo ni jedan sudionik nije dao izravan odgovor na to pitanje, nego su se svi osvrnuli na njegov drugi dio, a ono je glasilo: Kako rješavate konflikte u svom životu? Budući da su se gotovo svi sudionici uključili u razgovor o tome kako rješavaju konflikt i gotovo nitko nije zaniijekao da u svom životu ima konflikata, proizlazi zaključak da svi, više-manje, imaju problema u međuljudskim odnosima. Zanimljivo da se od ukupnog broja sudionika samo jedan sudionik i jedna sudionica nisu uopće uključili u razgovor o konfliktima.

Načini rješavanja konflikata kod sudionika se razlikuju, ali bi se gotovo svi njihovi odgovori mogli svesti na pet modusa ili načina rješavanja konflikata. Prvi je način rješavanja konflikata razgovor. Drugi je način koji navodi jedan broj sudionika da se nakon konflikta prvo povuku, zatim razmišljaju ili mole, a nakon toga traže razgovor s osobom s kojom su ušli u konflikt. Treći način provode sudionici koji ignoriraju konflikt ili puštaju da on prođe sam od sebe. Četvrti je način da sudionici u konfliktu najprije burno reagiraju, a zatim traže ispriku. Peti je način rješavanja konflikata jednostavno izbjegavanje svakoga konflikta. Jedna sudionica navodi da u svom životu uopće nema konflikata.

Najveći je broj sudionika (23) kao način rješavanja konflikata naveo razgovor. Od toga je 12 sudionica, a 11 sudionika. Jedna sudionica kaže: „...volim sjesti i vidjeti zašto je nastao konflikt, zbog čega nam se to dogodilo“ (OI 2). Jedna mlađa sudionica voli izravno rješavati konflikte i to čini sa sestrama koje su njezina generacija jer, kaže, „nema smisla ulaziti u sukobe sa starijima jer nisu spremni... prihvatiti određenu kritiku“ (OI 6). Jedan sudionik rješava konflikte uvijek razgovorom jer je to za njega „jedan od učinkovitijih načina rješavanja problema“ (OI 10). Jednoj sudionici nije teško i prva pristupiti, ali ako osjeti da druga osoba nije spremna čuti, onda će ju kasnije zamoliti za razgovor. Trojica sudionika iz jedne fokus grupe nisu izravno odgovorila da konflikte rješavaju razgovorom, ali se to može pretpostaviti jer sva trojica stavljaju naglasak na važnost traženja i prihvaćanja opraštanja u suživotu sa subraćom. Jedan sudionik navodi da je prije imao običaj prešutjeti, ali da sada zbog zdravlja i drugoga misli da „stvari treba transparentno rješavati“ pa si je rekao: „Ne, neću šutjeti, neću šutjeti više“ (FG 9, Sudionik 1). Jedan sudionik misli da „... se bolje i posvaditi pa riješiti situaciju nego to vući mjesecima i gledati se krivo“ (FG 9, Sudionik 2). Jedna sudionica ne voli konfliktne situacije, ali ako se one dogode, onda voli razgovarati o tom problemu i ne može ga ostavljati za drugi dan jer ju on muči. Jedna sudionica ne odgovora izravno da konflikte rješava razgovorom, ali je to iz razgovora u fokus grupi očito i nekoliko puta naglašava poteškoću kod rješavanja konflikata. Ona, između ostaloga, kaže: „Vrlo je teško zapravo rješavati probleme zato što ljudi na različit način reaguju i vrlo je nezgodno kad ne znaš što čovjek doista misli“ (FG 4, Sudionica 3).

Nešto manji broj sudionika (21) rješava konflikt malo duže. Naime, kad se konflikt dogodi, sudionici se povuku, zatim si uzmu neko vrijeme za razmišljanje ili molitvu, i nakon određenog vremena traže razgovor s osobom s kojom su imali konflikt. Zanimljivo je da taj način rješavanja konflikata prakticira 20 sudionica i samo jedan sudionik. Jedna sudionica kaže: „Ja sam takve naravi da ću zašutjeti i kad me nešto zaboli, i onda poslije ću o tome razmisliti i probam to staviti na svoje mjesto, koliko sam kriva, koliko nisam kriva. Ako smatram da jesam, onda pristupim pa se ispričam“ (FG 1, Sudionica 6). Jedna sudionica nakon konflikta najprije vrednuje svoj postupak, pokuša realno sagledati situaciju pa nakon toga pristupi i razgovara s osobom s kojom je u konfliktu. Jedna druga će se najprije povući, a onda voli „porazgovarati kad malo situacija *splahne*“ (FG 3, Sudionica 2). Jedna sudionica, premda ne voli konflikte, kaže: „Često mi se puta dogodi...“ i nastavlja: „Ima nekakvih konfliktnih situacija gdje ja sebe pitam: čekaj, što te to ugrožava, zašto si ti to tako reagirala?“ (FG 3, Sudionica 4). Jedna sudionica se u konfliktu obično povlači, ali u trenutnoj službi koju

obavlja nastoji o konfliktu razgovarati. Jedna sudionica najprije „premota“ u sebi i onda traži priliku kako razgovarati. Najgore joj je ako nema priliku ili ne može naći načina kako započeti, onda joj je to tjeskobno i mučno nositi i kaže: „Ne mogu nositi, ne mogu nositi stvari, ne mogu dugo onako držati, to kipi“ (FG 5, Sudionica 1). Jedna sudionica ne može konflikt riješiti odmah, treba joj vremena da može oprostiti sebi i oprostiti drugome. Jedna sudionica navodi da nije osoba koja će „burno odreagirati na prvu“, ali će se najprije povući, razmisliti i moliti, i kad osjeti da je i druga strana spremna, tražit će razgovor (OI 4). Jedna će sudionica nakon konflikta moliti i za osobu s kojom je imala konflikt i kad osjeti da se situacija nekako smirila, prići će toj osobi bez obzira tko je kriv zbog konflikta. Jednoj sudionici također treba vremena da se smiri nakon nekog konflikta, ali je ona „uvjerena da su konflikti poželjni, ali da se na konfliktima ne smije ostati, nego se moraju rješavati i zapravo se onda osobe zbliže“ (OI 15). Jedini sudionik koji na ovaj način rješava konflikt pusti da se stvari slegnu, da se smire i kad su obje strane spremne, stupa u iskreni razgovor i kaže: „Nakon takvog razgovora rastanemo se u miru, puno mirniji nego što smo bili i puno spremniji za daljnju suradnju“ (OI 16).

Treći je način rješavanja konflikata koji prakticira šest sudionica i šest sudionika takav da se nakon određenog vremena ponašaju kao da konflikta nije ni bilo. U opisu konkretnih primjera moći će se uočiti razlika među sudionicima u načinu rješavanja konflikata. Dok jedni taj način primjenjuju u svakom svom konfliktu, drugi ga primjenjuju samo u slučaju da se s osobom s kojom je nastao konflikt ne može razgovarati ili osoba sama shvati i primijeti da je razgovorom nemoguće riješiti nastali konflikt. Tako jedna sudionica kaže: „Ne moram odrazgovarati. Počnem pričati, pravim se kao da me nije pogodilo“ (FG 3, Sudionica 3). Jedna sudionica kaže: „Kad vidim da nema koristi reći..., prođe određeno vrijeme, onda samo to pustim“ (FG 5, Sudionica 3). Druga sudionica ističe da postoje osobe s kojima ne može drugačije nego se posvađati, ali se time opet ništa ne dobije, nego najčešće od takvih osoba napravi distancu, zatim bude neki period šutnje i tišine, a zatim se „jednostavno komunikacija ponovno uspostavi“ (FG 2, Sudionica 4). Jedan sudionik misli da konflikt nije nužno rješavati razgovorom, nego „može svatko sa sobom riješiti i druga osoba to primijeti i idemo dalje“ (FG 7, Sudionik 3). Tri sudionika iz jedne fokus grupe imaju slična mišljenja s obzirom na rješavanje konflikata. Jedan misli da neke stvari treba jednostavno prepustiti vremenu. Drugi kaže da treba „nekorektne i agresivne oblike komunikacije ignorirati, a maksimalno podržavati one konstruktivne i pozitivne“ (FG 8, Sudionik 1), a treći sudionik misli da nije dobro biti zlopamtilo i da ono što osobi ne pomaže, treba pustiti da prođe, a ono što je dobro

treba zadržati. Jedna sudionica konstatira: „... puno je situacija, na žalost, kad više zbilja nema smisla ništa upozoravati ni govoriti, nego raditi dobro koliko se god može i moliti Boga, čekati neke bolje trenutke da se štogod napravi“ (OI 11).

Četvrti način rješavanja konflikata prakticiraju tri sudionice koje najprije burno reagiraju, a onda vrlo brzo traže ispriku. Jedna od sudionica kaže: „A ja sam temperamentna, odreagiram i onda fino idem moliti za oprostjenje... To se vrlo često kod mene događa“ (FG 1, Sudionica 3). Druga kaže: „... naglo reagiram, odnosno brzo me možeš iznervirati, ali evo nekada pokušam dodatnim nekim pitanjima shvatiti zašto mi osoba uopće tako nešto govori“ (FG 1, Sudionica 7). Treća sudionica koja prakticira četvrti način rješavanja konflikata kaže: „Osobno smatram da nisam neka konfliktna osoba“ pa dodaje: „nekad za sitnicu planem, ali brzo se ohladim“ (FG 2, Sudionica 7).

Izbjegavanje svakoga konflikta peti je način rješavanja konflikta koji prakticira troje sudionika. Jedan sudionik kaže: „Maksimalno izbjegavam konflikte... ne želim tjerati mak na konac“ (OI 12). Jedna se sudionica nastoji svladavati da uopće ne dođe do nekog konflikta, dok druga nastoji ni s kim imati konflikt jer je sebe tako nastojala odgajati.

Određeni broj sudionika, njih pet, premda su se uključili u razgovor, ipak nisu dali konkretan odgovor na pitanje kako oni osobno rješavaju konflikt. Od njih pet, trojica su sudionika iz iste fokus grupe i premda nisu dali osoban odgovor, ipak su na neki način doprinijeli općenitom razgovoru o konfliktima. Tako jedan sudionik konflikte smatra procesom „upoznavanja, prihvaćanja i sebe i drugih“ (FG 7, Sudionik 2). Drugome su sudioniku konfliktne situacije „najviše pomogle da sebe upoznam, da rastem u ljubavi, da budem bliže Gospodinu“ (FG 7, Sudionik 5). Treći sudionik smatra svaki susret konfliktom jer je svaki susret „natezanje, borba za dominaciju“. I prema njemu, postoje „četiri osnovne strategije za rješavanje svakog konflikta... povlačenje, pogađanje ili kompromis, zastrašivanje ili agresija“ (FG 7, Sudionik 6).

Uočljive su neke sličnosti i razlike u rješavanju konflikata kod redovnika i kod redovnica. Gotovo jednak broj jednih i drugih rješava konflikt razgovorom. Ipak, kod opisa drugog načina rješavanja konflikta, koji podrazumijeva povlačenje pa tek onda razgovor, uočljivo je da taj način primjenjuju gotovo samo redovnice. Omjer je 20 redovnica prema jednom redovniku. Također je zanimljivo da se isti broj redovnika (6) i redovnica (6) nakon određenog vremena ponaša kao da konflikta nije ni bilo. U dvije fokus grupe, kod sudionika do pet godina svećanih zavjeta i onih koji imaju iskustvo župske službe, svi sudionici primjenjuju isti način rješavanja konflikata, a to je razgovor. Treći način rješavanja konflikata

primjenjuju svi sudionici fokus grupe sudionika koji imaju iskustvo u odgoju i radu s mladima. Kod osobnih intervjua primjećuje se da većina redovnika primjenjuje prvi, a redovnice drugi način rješavanja konflikata.

Iz prethodno istraženog područja može se zaključiti da su sudionici vrlo otvoreno i konkretno govorili o svojim iskustvima s konfliktima. Svi su, osim jedne sudionice, priznali da imaju konflikata i opisali način kako ih rješavanju. Načini rješavanja konflikata svedeni su na pet najčešćih. Dok jedni rješavaju konflikte odmah, i to razgovorom, drugi čekaju da prođe neko vrijeme prije nego razgovaraju. Treći se ponašaju kao da konflikta nije ni bio, a četvrti će najprije burno reagirati pa će zatim tražiti ispriku. Neki će uporno izbjegavati svaki konflikt. Različitost „modela“ prevladavanja konflikata ukazuje da im pojedini redovnici pristupaju na učinkovit način, dok drugi na manje učinkovit način.

5.4.4. Međuljudski odnosi i apostolat zajednice

U zadnjem se pitanju od sudionika tražilo da kažu kakva je veza između međuljudskih odnosa i apostolata zajednice. To pitanje nije bilo postavljeno svim sudionicima fokus grupa zato što nije smatramo veoma važnim, a oduzelo bi dosta vremena. Odgovor na to pitanje dali su sudionici osobnih intervjua i nekoliko sudionika iz pet, od ukupno deset, fokus grupa. Način na koji se odlučilo hoće li sudionicima pojedine fokus grupe biti postavljeno to pitanje bilo je jednostavno. Naime, ako su sudionici dugo i opširno odgovarali na prethodna pitanja, tada im to pitanje nije bilo postavljeno. Kako bi se dobilo na vremenu, sudionicima je bilo rečeno da na to pitanje o povezanosti međuljudskih odnosa i apostolata zajednice odgovori samo jedan ili više sudionika, a ne svi. Budući da je priličan broj sudionika tražio dodatno pojašnjenje pitanja „Koja je veza između međuljudskih odnosa i apostolata zajednice?“, ono je nadopunjeno pitanjem „Može li apostolat zajednice biti uspješan ako međuljudski odnosi nisu dobri?“

Za većinu sudionika postoji velika i uska povezanost između međuljudskih odnosa i apostolata zajednice. Gotovo se svi slažu da apostolat zajednice nije i ne može biti uspješan ako međuljudski odnosi u zajednici nisu dobri. Jedna sudionica kaže: „Ako ja u zajednici nisam zadovoljna, ako ja u zajednici ne živim to zajedništvo ljubavi s Bogom i s mojim susestrama, onda to neću moći prenijeti ni dalje“ (OI 9). Jedan sudionik smatra da što je bolje zajedništvo, to je bolji apostolat. Jedan sudionik misli da „bez tog ... zajedništva, te podrške, razumijevanja... naš apostolat ne može biti učinkovit“ (OI 10). Za jednu je sudionicu veza

između međuljudskih odnosa i apostolata zajednice vrlo jaka jer zapravo, kaže: „ne možeš ti biti autentičan vani ako nisi autentičan unutra“ (OI 13). Jedna sudionica primjećuje kod sebe da ako joj je nešto teško u zajednici, da se to odrazi i vidi i na njezinom radnom mjestu. Dvoje sudionika naglašava važnost zajedničkog, a ne osobnog apostolata ili nekog projekta. Jedan od tih sudionika misli da je zajednicu uvijek potrebno upoznati s osobnim projektom kako bi se od zajednice mogla dobiti potpora, pa i pohvala. Redovnik/redovnica se uvijek treba truditi činiti sve „zbog zajednice i u ime zajednice“ (OI 8). Druga sudionica stavlja naglasak na informiranje cijele zajednice o nekom osobnom apostolatu jer „apostolat osobe izvire iz kohezije ljubavi i zajednice“ i zato je važno informirati sve sestre u zajednici i preporučiti se u njihove molitve (OI 15). Dvoje sudionika, nadalje, u tom odnosu apostolata i međuljudskih odnosa naglašava timski rad. Jedna sudionica misli da je danas neophodan timski rad, a ako međuljudski odnosi ne funkcioniraju dobro, tada to u timskom radu dođe do izražaja i zato je potrebno više razgovarati. Drugi sudionik kaže: „Ako je komunikacija u zajednici zdrava, savršeno funkcionira i ovaj timski rad“ (OI 7).

Ipak, šestero sudionika otvara malu mogućnost kratkoročne uspješnosti apostolata iako međuljudski odnosi u zajednici nisu pogodni. Jedna sudionica misli da se može „imati trenutni uspjeh, ali s vremenom nagomilava se i to će kad-tad puknuti“ (OI 6). Jedan sudionik iz fokus grupe misli da takav apostolat može „uspijevati određeno vrijeme, ali na duge staze neće, puknut će“ (FG 7, Sudionik 1). Jedna sudionica misli da takav apostolat može biti uspješan samo izvana, ali on „ne donosi blagoslov i radost“ (FG 10, Sudionica 3). Jedan sudionik misli da je čak moguće imati uspješan apostolat ako međuljudski odnosi nisu dobri, iako kaže: „Pravog odgovora na to nemam“ (OI 1). Pri tome posebno misli na školski, znanstveni rad i to je, prema njemu, teško dovesti u vezu s međuljudskim odnosima. No, i to se može dogoditi „... ako je čovjek labilan pa ga sve to dira“ (OI 1). Jedan sudionik misli da takav apostolat može biti uspješan, ali on tada nije „apostolat zajednice, nego osobni apostolat“ (FG 9, Sudionik 1).

Dvoje je sudionika ukazalo na stvarnost neprihvatanja nečijeg osobnog projekta ili rada od strane zajednice. Jedna sudionica kaže: „Dobro, ja sam doživjela da nisu ni oni koji su u zajednici, iz nekog razloga, da ne podržavaju taj vid rada i onda da stalno rade nekakav problem“ (FG 1, Sudionica 7). Drugi sudionik spominje problem zavisti od strane zajednice ili pojedinaca prema nečijem projektu koji može biti dobar i za cijelu zajednicu. Pojedinci mogu ne prihvatiti nečiji projekt jer kažu: „To se dosad nikad tako nije radilo i zato ti nećemo

dati podršku. Onda je to jednostavno ili nekakva zavist ili nekakva krutost“ (FG 8, Sudionik 2).

Može se zaključiti da gotovo svi sudionici istraživanja kojima je bilo upućeno ovo pitanje stavljaju u vrlo usku vezu međuljudske odnose i apostolat zajednice. Te su dvije stvarnosti za njih gotovo neodvojive; što su bolji međuljudski odnosi, to je bolji apostolat zajednice. Za određeni broj sudionika moguć je ipak prividni i kratkoročni uspjeh apostolata neke osobe unatoč lošim međuljudskim odnosima u zajednici, ali to onda više nije apostolat zajednice, nego osobni apostolat. Jedni pridaju veliku važnost timskom radu, potrebi informiranja zajednice o svemu što pojedinac radi te preporuci u molitve zajednice.

5.5. Osamljenost

Četvrto je područje istraživanja imalo za polazište temu osamljenosti te su sudionici trebali odgovoriti na pitanje osjećaju li se kada osamljeni u svojoj zajednici i, ako je odgovor potvrđan, što tada rade. Sljedeće pitanje, povezano s prethodnim, proširilo je temu osamljenosti te su ispitanici trebali odgovoriti na pitanje dokle može jednog redovnika ili redovnicu dovesti osjećaj osamljenosti koji predugo traje. Kako se moglo i pretpostaviti, većina je sudionika rekla da dugotrajan osjećaj osamljenosti, između ostalog, može dovesti i do raznih ovisnosti. Kod sljedećeg su se pitanja ispitanici trebali složiti ili ne složiti s konstatacijom da je tema ovisnosti, bilo koje vrste, tabu-tema u svim redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Nakon toga su ispitanicima postavljena ova pitanja: „Jeste li se osobno susreli s nekom vrstom ovisnosti? Ili s ovisnošću nekog svog subrata ili susestre? Kojom? Kako ste se s tim nosili? Tko Vam je pomogao? Kome ste Vi pomogli? Tko uopće takvim osobama treba pomoći?“

5.5.1. Osjećaju li se redovnici i redovnice osamljeno

Na pitanje „Osjećate li se kada osamljeni u svoj zajednici?“ dvije trećine sudionika odgovorilo je potvrdno (45). Od ukupnog broja sudionika (70) njih 16 nikada se ne osjeća osamljeno. Dvoje ih se trenutno ne osjeća osamljeno, ali imaju iskustva osamljenosti u svojoj prošlosti. Pet sudionika nije se uključilo u taj razgovor i nije dalo nikakav odgovor na postavljeno pitanje. Jedan se sudionik izjasnio da se možda osjeća osamljenim, a jedan je tumačio osjećaj osamljenosti, ali nije dao osoban odgovor na to pitanje. Različiti su razlozi i

vrste osamljenosti kod sudionika kao i učestalost tog osjećaja. Neki se osjećaju osamljenima kad se preforsiraju u radu. Tako jedan sudionik kaže: „Redovito je to povezano s pritiskom rada... Ne da mi se nigdje, ne da mi se ništa, samo se zatvorim u sobu“ (OI 1). Jedna sudionica također se osjeća osamljeno kad se preforsira u radu, i onda, kaže: „Vidim da to nema nikakve veze s drugima oko mene, nego da je to nekako moje nutarnje raspoloženje ili nekakva prezasićenost“ (FG 3, Sudionica 4). Jedan sudionik razlog svoje osamljenosti pronalazi u samome sebi i kaže: „... ako je nekad bilo da sam osamljen, to je većinom bilo zbog toga što sam prije samog sebe separirao od drugih i onda sad na kraju kusaš ono što si napravio“ (FG 7, Sudionik 4). Neki sudionici spominju takozvanu misaonu osamljenost ili nerazumijevanje od strane zajednice, osamljenost u nekoj ideji, razmišljanju ili stavovima. Jedan sudionik kaže: „Nekad se osjetim možda osamljen više u nekim razmišljanjima. Vidim da to ne bih imao možda s kime podijeliti“ (OI 12). S obzirom na učestalost, nekima je osjećaj osamljenosti čest, dok se kod nekih javlja samo ponekad. Jedna sudionica kaže: „Neminovno je da se osjetimo osamljeni, osjetim se osamljenom, i to vrlo često, bilo da je oko mene, ne znam, puno ljudi bilo da sam doista fizički isto sama“ (FG 2, Sudionica 3). Druga sudionica iste fokus grupe kaže: „Meni je taj osjećaj dosta onako rijedak, rijetko se javi, vjerojatno zbog svih obaveza“ (FG 2, Sudionica 5). Jedna se mlađa sudionica ponekad osjeća osamljeno jer joj, kaže: „zafali sestara mojih godina, mojih generacija“ (FG 1, Sudionica 7).

Na pitanje što rade kad se osjećaju osamljeni sudionici su dali različite odgovore. Dvije sudionice će zaplakati, jedna si posvijesti da se vjerojatno udaljila od Boga. Ona osjećaj osamljenosti podijeli s nekom osobom ili jednostavno ode u šetnju. Neki to rješavaju molitvom ili meditacijom, neki razgovorom s nekom bliskom osobom dok će neki pristupiti sakramentu pomirenja.

Dvije su sudionice izjavile da imaju iskustvo osamljenosti u svom životu, ali da se trenutno ne osjećaju osamljenima. Jedna od njih povezala je svoj osjećaj osamljenosti s krizama na početku svog redovničkog života. Tada je počela pisati pjesme i „kroz taj način sam iznijela tu svoju muku“ (FG 1, Sudionica 2). Druga se sudionica, dok je bila mlađa, pokraj svih osjetila osamljenom dvaput u životu i tada joj je najviše pomogla molitva.

Nekoliko sudionika gleda na osjećaj osamljenosti kao na nešto neizbježno, ali i pozitivno u svom redovničkom životu. Tako jedan sudionik na osamljenost gleda kao na „jednu priliku nekako i da rastem u svom osobnom životu, i u vjeri i u zajedničkom životu“ (FG 7, Sudionik 3). Drugi sudionik misli slično i kaže: „Mislim da je stvarnost osjećaja osamljenosti nešto od elemenata koji nam pomažu u rastu i razvoju, u našem ljudskom, a isto

tako u našem odnosu s Gospodinom“ (OI 10). Jedna sudionica misli da je i dobro osjetiti se osamljenom, ali kaže da „ne smijemo uživati u toj osami, nego mi uvijek imamo uza se Boga“ (OI 15). Za jednu je sudionicu osjećaj osamljenosti nešto što redovnički život neizbježno donosi sa sobom, a to je za nju još posebno ako osoba ima neke određene službe, posebno odgovorne službe. Za jednu je sudionicu osjećaj osamljenosti pozitivan jer ju usmjerava na Boga. Za jednu sudionicu osjećaj osamljenosti može biti ponekad težak, ali se tada, kaže: „nekako susretnem sama sa sobom i nekako mi je čak i dragocjeno to vrijeme... to uvijek nekako nastojim prožeti tom nekom duhovnom dimenzijom“ (FG 2, Sudionica 6). U jednoj fokus grupi svi se sudionici slažu da je osamljenost sastavni dio redovničkog života i da od toga ne treba praviti tragediju. Važno je znati da taj osjećaj nije trajan i da će proći. Smatraju važnim moći ga podijeliti s nekim subratom. Jedan od njih kaže: „To je sastavni dio života. Da takve stvari ne bi bile, ja bih se začudio, što je sad ovo“ (FG 9, Sudionik 4), dok drugi kaže: „Ne znam koliko će ti tko priznati, ali mislim da svatko ima neki period kad se stvarno osjeća sam“ (FG 9, Sudionik 2). Jednoj je sudionici osjećaj osamljenosti važno iskustvo za duhovni rast i nije joj žao što je prošla jedno iskustvo dugotrajne osamljenosti i kaže: „Ja sam toliko Bogu zahvalna za te trenutke da sam ih prošla i dugo, dugo su trajali“ (FG 10, Sudionica 4).

Određeni broj sudionika, njih 16, odgovorili su da se nikada ne osjećaju osamljeni u svojoj zajednici. Kao razlog tome nekoliko njih navodi da jednostavno nemaju vremena za osamljenost, ili nisu takav tip osobe. Jedna starija sudionica kaže: „Ja se nikad ne osjećam osamljena“, a kao razlog tome navodi svoju društvenost i kaže: „Ja sam uvijek nekako društvena, i mislim, ne da sam centar, ali sam tu negdje... Ako me ne privuku, ja se ubacim“ (FG 1, Sudionica 1). Jedna sudionica kao razlog ne-osamljenosti navodi da puno radi, ali i da se dobro slažu, odnosno da susestre podnose njezinu temperamentnu narav. Petero je sudionica reklo da jednostavno nikada nisu imali taj osjećaj. Jedna od njih kaže: „Otkad sam došla u samostan, imam osjećaj pripadnosti“ (FG 5, Sudionica 3). A druga sudionica kaže: „Nemam kada, a imam previše ljudi oko sebe tako da nemam kada razviti taj osjećaj osamljenosti“ (FG 5, Sudionica 7). „Ne mogu reći da živim osamljeno“, kaže jedna, a kao razlog tome navodi: „Osjećam se dobro u svojim odnosima, cjelokupnim. I sa sestrama i s ljudima koji nisu dio moje zajednice“ (OI 2). Jedna se mlađa sudionica u svojoj zajednici ne osjeća osamljeno i objašnjava: „... baš ne očekujem od sestara da budu uz mene na taj način, emotivan..., pa onda iz tog razloga ne osjećam se osamljeno“ (OI 6).

Analiza je pokazala neke značajne razlike i sličnosti među sudionicima pojedinih fokus grupa, ali i s obzirom na spol. Od ukupnog broja redovnika (25) njih je 21, odnosno 84%, reklo da ima osjećaj osamljenosti. Kod redovnica je taj broj znatno manji. Od ukupnog broja redovnica (45), njih su 24, odnosno 53% priznale da se osjećaju osamljeno. Nadalje, dok je 14 redovnica reklo da uopće nema osjećaj osamljenosti, to su priznala samo dva redovnika. Iz toga se može zaključiti da se redovnici više nego redovnice osjećaju osamljenima. Također postoji značajna razlike u odgovorima s obzirom na pojedine fokus grupe. Svi sudionici u četiri fokus grupe izjavili su da imaju osjećaj osamljenosti. To su dvije grupe redovnika i dvije grupe redovnica. Tri od njih su iz Hrvatske, a jedna iz Bosne i Hercegovine. U jednoj fokus grupi sve su redovnice rekle da nemaju osjećaj osamljenosti. Zanimljivo je da jedna od njih, koja je zadnja odgovorila na to pitanje kaže: „... kako to da nema osamljenosti kad čujem sve vas da nitko nema to iskustvo, pa pada mi na pamet u kakvoj mi žiži živimo“ (FG 5, Sudionica 1). Toj je fokus grupi vrlo bliza još jedna fokus grupa redovnica gdje su tri redovnice izjavile da se uopće ne osjećaju osamljenima, druge su dvije prije imale taj osjećaj, ali danas ga više nemaju. Jedna je nesigurna u odgovoru, a jedna ima taj osjećaj samo ponekad. Također je zanimljivo da od 16 sudionika osobnih intervjuja njih 14 jasno reklo da ima osjećaj osamljenosti dok je samo dvoje reklo da se ne osjeća osamljeno.

Sljedeće je pitanje skrenulo pažnju sudionika s osobne na opću razinu. Ono je glasilo: „Dokle može jednog redovnika ili redovnicu dovesti osjećaj osamljenosti koji traje predugo?“ Jedni misle da osjećaj osamljenosti koji traje predugo može redovnika ili redovnicu dovesti do raznih psihičkih, psihosomatskih i fizičkih bolesti i problema poput depresije, očaja, ludila, izolacije i samoizolacije, povlačenja u sebe, zatvaranja, nezadovoljstva ili čak do samoubojstva (17). Drugi misle da ga/ju može dovesti do raznih vrsta ovisnosti poput alkoholizma i kocke, ovisnosti o osobi drugoga spola, o medijima (internet, TV i facebook), ovisnosti o ogovaranju, ovisnosti o autu (10). Treće do čega može dovesti dugotrajan osjećaj osamljenosti jest napuštanje zvanja, odnosno izlazak iz samostana (7). Zbog toga im je bilo postavljeno sljedeće pitanje: A što ako osoba ostane u samostanu, ne napusti svoje zvanje? Neki od odgovora na to pitanje bili su: „Ostane depresivan... ili vazda trči za nekim stvarima, bude rastresen, baš bude nezadovoljan i stalno nešto traži“ (OI 6). Druga sudionica kaže: „To može dovesti do kojekakvih bolesti... Vjerujem da može doći do nekih psihičkih bolesti, poremećaja“ (OI 5).

Jedan sudionik misli da je samoća i samotnički život svećenika i redovnika doveo možda do jednog stanja ponašanja za koje on kaže da „ljudi malo čudinjaju, postaju čudniji“. Iskustvo samoće poučava ljude da se povlače u sebe i tada, kaže isti sudionik: „Mi se branimo od toga, bježimo, skupljamo se u sebe i postajemo čudni“. I to se onda „nekad zna vidjeti u gestama, u načinu govora, u ponašanju među ljudima, na oltaru. Ima puno ljudi koji čudinjaju“ (OI 12).

Jedan sudionik misli da je važno vidjeti što je uzrok nečije ovisnosti. Ako se netko zaljubio ili ima vezu, onda ga to može „još više rastrgati jer ima još više osamljenosti“, ali, prema njemu, postoje i drugi izvori osamljenosti, na primjer „neshvaćenost u zajednici, ili izrugivanje zajednice, nerazumijevanje zajednice što ga odvede u alkoholizam, ili ne daj Bože, kocku, što je danas sve aktualnije, možda čak i kod redovnika“ (OI 1). Jedan sudionik misli da je vrlo važno da voditelj ili voditeljica zajednice primijeti da je neka osoba u zajednici osamljena. Znakovi osamljenosti mogu biti nedostatak osjećaja za zajedničke susrete, molitvu ili objede. Ako se to previdi, onda to može voditi „sigurno u pogubne posljedice koje mogu biti kobne za samu osobu, ali onda na kraju i za zajednicu“ (OI 7). Jedna sudionica smatra da je dugotrajan osjećaj osamljenosti težak period i da „nije dobro da čovjek bude tako osamljen... jer je to grijeh protiv samoga sebe“. On bi morao tražiti prijatelja, prijateljicu, ići na ispovijed. Ipak, ista sudionica smatra da je „taj period važan da možeš razumjeti sebe i druge poslije“ (OI 15). Jedna sudionica kaže da „ima dosta osamljenosti u samostanu“ a jedna druga smatra da se starije i bolesne sestre osjećaju jako osamljeno: „Vidim naše bolesne sestre, starije sestre, one će reći da se osjećaju jako osamljeno zato što one imaju velika očekivanja“ (OI 2). Jedna sudionica može zamijetiti kad se neka osoba u njezinoj zajednici osami. Htjela bi joj se približiti, ali misli da je to s njezine strane dosta površno. Ili se ne usudi, ili vidi da nema nekog rezultata, ali kaže: „A bojim se ono svega, opet i tih ovisnosti današnjice“ (FG 1, Sudionica 5).

S obzirom na osjećaj osamljenosti kod redovnika i redovnica može se zaključiti da je većina redovnika i redovnica iskreno priznala da ima ili nema osjećaj osamljenosti. Ipak, puno je više onih koji se osjećaju osamljeno nego onih koji se ne osjećaju osamljeno. Među njima je veći postotak redovnika. Sudionici su naveli različite razloge, vrste i učestalost tog osjećaja. Neki se osjećaju osamljeno nakon napornog rada. Neki razloge osjećaja osamljenosti pronalaze u samima sebi. Neki osjećaju misaonu osamljenost ili pak osamljenost do koje dolazi zbog nerazumijevanje od strane zajednice, zbog različitosti stavova ili ideja. Neki imaju osjećaj osamljenosti često, a neki samo ponekad. Neki imaju neko iskustvo

osamljenosti iz prošlosti. Jedan se dio sudionika izrazio pozitivno s obzirom na vlastita iskustva osamljenosti. Ona su za njih neizbježna iskustva i prilika za duhovni rast i sazrijevanje. Ipak, dugotrajan osjećaj osamljenosti za sudionike nije nešto pozitivno, nego vrlo negativno i on može dovesti do raznih bolesti, napuštanja zvanja ili ovisnosti.

5.5.2. Ovisnost među redovnicima i redovnicama – tabu tema

Kao uvod u problem ovisnosti u redovničkim zajednicama sudionici su trebali odgovoriti na sljedeće pitanje: „Slažete li se s konstatacijom da je tema ovisnosti, bilo koje vrste, još uvijek tabu tema u svim redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini?“ Svi sudionici osobnih intervjua dali su odgovor na to pitanje dok sudionici fokus grupa jednostavno nisu imali potrebu svi odgovarati, osobito ako su se složili s onim što je prvi ili prva od njih rekao ili rekla. U sedam fokus grupa vladalo je jedinstveno mišljenje, dok su u dvije sudionici imali različito mišljenje s obzirom na konstataciju da je tema ovisnosti tabu-tema u njihovoj zajednici. U jednoj fokus grupi sudionice su odmah prešle na razgovor o ovisnostima a da ni jedna nije dala konkretan odgovor je li to tabu tema ili nije.

Većina se sudionika složila da je tema ovisnosti u redovničkim zajednicama još uvijek tabu-tema (24), a devet ih je reklo da to više nije tabu-tema. Četiri sudionika misle da to danas i jest i nije tabu-tema.

Među sudionicima koji tvrde da je tema ovisnosti tabu tema u redovničkim zajednicama ima nekoliko vrlo zanimljivih primjedbi ili razmišljanja. Za jednu je sudionicu tema ovisnosti još uvijek tabu tema u njezinoj zajednici jer „kao da se misli da redovnik ili redovnica ne može biti ovisna o bilo čemu“ (OI 9). Jedan sudionik tvrdi da oni u svojoj zajednici o temi ovisnosti govore, ali ne razgovaraju, a razlog tome je, prema njemu „strah da nekoga ne uvrijedim, da nekoga ne optužim, da nekoga ne prozovem... Danas smo jako osjetljivi“ (OI 16). Jedna sudionica također misli da je to tabu-tema i ona smatra „da se jako malo čini“ (FG 2, Sudionica 6). Jedna sudionica kaže kako sestre u njezinoj zajednici pričaju o ovisnostima vani, ali, kaže: „... nitko od nas ne pomisli da bi mogao postati ovisan o internetu ili o medijima i da se to može dogoditi nama u samostanu, ali valjda toga još nismo svjesni“ (OI 5). Jedan sudionik ima dojam da je tema ovisnosti „poprilično tabu tema kad se radi o braći ili sestrama“ i kaže dalje: „... mislim da se puno toga odvija na krivi način“. Njegov je dojam, nadalje da „... nismo svjesni opasnosti koje se kriju iza toga, kao da stavljamo glavu u pijesak, i nekako nismo svjesni opasnosti koje se kriju iza toga“ (OI 7). U

jednoj fokus grupi jedna sudionica misli da se o toj temi može razgovarati, a druge dvije se ne slažu s njom. Jedna od njih kaže: „Ja nisam baš to primijetila, da se baš raspravlja naglas. Nisam baš to primijetila. Ja mislim da se izbjegava to“ (FG 4, Sudionica 4). A druga dodaje: „Ne raspravlja se ni o čemu“ (FG 4, Sudionica 3). Sudionik jedne fokus grupe smatra da kod njih nema intelektualne i emotivne zrelosti za rješavanje problema, dok drugi sudionik iste grupe smatra da se kod njih ovisnosti prešućuju i „jednostavno skrivaju se do onog momenta dok ne eskaliraju, dok ne postanu javna sablazan, e onda se javi problem, e onda se tek pokušava gasiti vatru benzinom“ (FG 6, Sudionik 1). Jedna sudionica također misli da tema ovisnosti još nije javna tema, a pogotovo „u zajednicama gdje je različitost životne dobi, mlađi-stariji, možda da se netko ne sablazni“ (FG 10, Sudionica 3).

Tri sudionice misle da se o problemu ovisnosti ipak razgovara, ali samo u kuloarima, a ne na pravom mjestu. To znači: „Priča se o tome“, ali ne otvoreno, ali zato, kaže sudionica „mi znamo sve kako bi i što bi i tko je kakav, do koje granice je došao... Ne želimo se suočiti s tim“ (FG 2, Sudionica 1). Druga sudionica kaže: „... ne bih u potpunosti stavila da je to tabu tema da baš uopće ne razgovaramo, mi razgovaramo, ali možda ne razgovaramo na pravom mjestu“ (FG 3, Sudionica 5).

Devet sudionika misli da tema ovisnosti ipak više nije tabu tema. Neki od njih misle da je to prije bila tabu tema, ali danas više nije. Jedan sudionik kaže: „Mogu za svoj samostan reći da nije tabu tema... Možda među starijima“ (OI 1). Jedna sudionica kaže: „Sad se govori i pokušava se i liječiti“ (FG 5, Sudionica 5). Jedan je sudionik rekao da to kod njih „nije više tabu tema, ali je križ“ (FG 8, Sudionik 4). Drugi će sudionik iz iste fokus grupe dodati da su neka područja ovisnosti kod njih svakodnevnica o kojoj se razgovara, ali da postoje još neke teme koje su tabui i o kojima se u redovništvu još ne priča, a to su, prema njemu „ovisnosti o neradu, o lijenosti, ovisnosti o internetu, ovisnosti, ne znam ni ja, o pornografiji“ (FG 8, Sudionik 3). Jedan sudionik kaže da se kod njih nekada „sve guralo pod tepih, skrivalo, ali pogotovo sad su mlađe generacije puno otvorenije da se i problem riješi“ (FG 9, Sudionik 1).

U fokus grupama uočljiva je značajna razlika s obzirom na konstataciju je li tema ovisnosti tabu tema ili nije. Među sudionicima pet fokus grupa u potpunosti prevladava mišljenje da je tema ovisnosti tabu tema. U jednoj grupi jedan je sudionik držao da tema ovisnosti jest tabu tema dok je drugi izjavio da je on vodio takve razgovore, istina „ne na razini zajednice“ nego „između braće“ (FG 7, Sudionik 6). Iz cjelokupnog se razgovora može zaključiti da u toj fokus grupi ipak prevladava mišljenje da tema ovisnosti za njih više jest nego što nije tabu tema. Također u jednoj fokus grupi sudionica samo jedna od njih misli da

to više nije tabu tema, dok druge misle da ipak jest. U dvije fokus grupe sudionika-redovnika postoji jedinstveno mišljenje da tema ovisnosti više nije tabu tema. Također su sudionici u dvije fokus grupe gotovo jedinstveni da je tema ovisnosti tabu tema. Četiri su fokus grupe redovnicâ u potpunosti jedinstvene, a u jednoj je samo jedna sudionica drugačijeg mišljenja, da je tema ovisnosti tabu tema.

Zaključno se može ustvrditi da se većina sudionika i sudionica slaže s konstatacijom da je tema ovisnosti još uvijek tabu tema u redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, a manji dio njih smatra da to više nije tabu tema kao što je nekada bila i da se o tome ipak razgovara.

5.5.3. Osobna ovisnost i ovisnost subrata/susestre

Tema ovisnosti s kojom su se sudionici susreli u prethodnom pitanju, u sljedećem je pitanju usmjerena najprije na osobnu razinu te su sudionici trebali reći jesu li oni sami o nečemu ovisni. Zatim su bili pitani o ovisnostima u svojoj redovničkoj zajednici.

S obzirom na osobnu ovisnost jedan je od sudionika izjavio: „... nema nikoga od nas tko nije o nečemu ovisan, da li je to štetno ili dobro i da li se to vidi ili ne vidi, to je pitanje“, i nastavlja: „to proizlazi iz naše potrebe da nam se nešto sviđa ili ne sviđa, iz naše afektivne potrebe, a onda nas ta afektivna potreba odvede nekamo gdje ne bismo htjeli“ (FG 8, Sudionik 4). Jedan sudionik misli da razlog ovisnosti ne mora biti nužno osamljenost, nego da ona može doći iz navike jer, kaže: „Nekad vam se možda neka stvar sviđa, nešto možda volite piti, nešto možda volite jesti, znači čisto kroz nekakav užitak, ugodu, i još ako čovjek možda ima malo slabiji karakter, volju, pa neke stvari ne primijeti“ (FG 7, Sudionik 3).

Kao osobne ovisnosti sudionici su naveli: ovisnost o slatkom (4), ovisnost o radu (3), ovisnost o hrani (2), ovisnost o kavi (2) i ovisnost o pušenju (2). Ovisnosti koje je spomenuo samo jedan od sudionika jesu: ovisnost o internetu, mobitelu, lijeku, *Coca-Coli*, prolazna navezanost, ovisnost na „svoj ja“ i spavanje. Jedan je sudionik na pitanje je li kod sebe osjetio da je o nečemu ovisan odgovorio: „Jesam sestro. Mogu vam iskreno reći nije mi bilo lako živjeti svoj zavjet djevičanstva. Nije bilo lako. To je bila krvava borba“ (OI 14). Jedna sudionica fokus grupe misli „da svi pomalo imamo ovisnosti, pa na taj svoj ja... volimo da se dobro misli o nama, volimo, eto da me baš jako ne ogovaraju, da to malo manje bude ili da to ne bude baš jako...“ (FG 1, Sudionica 3). Jedan sudionik govori o svojoj ovisnosti o radu: „Bio sam ovisan i još uvijek sam jako sklon toj ovisnosti o radu, radoholičar sam i to me je

dobrim dijelom koštalo zdravlja“ (OI 7). Jedna sudionica koja je također ovisnica o radu za sebe kaže: „... mogu reći da sam ovisnik o poslu... Ja ako znam da je to moj posao, ja to trebam, ja to ne mogu ostaviti. Stvarno ne mogu, uz najbolju volju, ja ću to završiti. E, to je moja ovisnost“ (OI 15). Jedan je sudionik kod sebe osjetio ozbiljnu ovisnost o internetu, gdje bi, kaže: „... provodio po nekoliko sati dnevno..., preko dana ili navečer, što je još bio češći slučaj“ (OI 16). Jedan je sudionik već 15 godina ovisnik o cigaretama, a jedan za svoju ovisnost o *Coca-Coli* kaže: „... teško se nosim s time i dalje pijem enormno puno. Volio bih da je manje, ali kad pijem manje, počnu mi se ruke tresti“ (FG 7, Sudionik 1). Jedan sudionik iskreno priznaje kako se borio da smanji svoju ovisnost o mobitelu. Svjesno se pokušavao od njega odmaknuti tako što namjerno satima ne bi pogledao u njega ili bi smanjio zvuk. Isti sudionik svjedoči i o svojoj ovisnosti o slatkome. O tome kaže: „To je meni primarni problem mojih varijacija u kilaži i problem s težinom“ (FG 7, Sudionik 6). Jedna sudionica za svoju ovisnost o hrani i slatkome kaže: „Ne volim osjećaj kad ne mogu kontrolirati sebe i uvijek se pitam što stoji iza toga, koja motivacija ili zašto mi dva reda čokolade nisu dovoljna, nego deset, ni tih deset mi nije dovoljno“ (FG 2, Sudionica 7). Jedna sudionica iz iste fokus grupe nije imenovala svoju ovisnost, ali je o njoj rekla: „Ja mogu reći da jesam bila, osjetila sam jednu svoju ovisnost o nečemu i uistinu kad netko doživi, kad si podsvijesti svoju ovisnost o nečemu, kako je teško pronaći put izlaza (FG 2, Sudionica 2).

Šest je sudionika izričito napomenulo da kod sebe ne pronalazi nikakvu ovisnost. Od njih šest troje navodi da ni u svojoj zajednici nisu susreli nekoga s nekom ovisnošću.

Sudionici fokus grupa i osobnih intervjua bili su skloniji i otvoreniji govoriti o ovisnostima u svojim zajednicama nego o osobnim ovisnostima, što je bilo i očekivano.

Ovisnosti koje su sudionici susreli u svojoj zajednici i koje su u istraživanju spomenuli jesu sljedeće: problem ovisnosti o alkoholu spomenut je u osam fokus grupa i u devet osobnih intervjua. Još su dvije sudionice osobnog intervjua napomenule da su čule za ovisnost o alkoholu, ali ne u svojoj, nego u muškim redovničkim zajednicama. Nadalje, spomenute su ovisnosti o internetu (4 puta) i ovisnost o osobama ili takozvana posebna prijateljstva (4 puta). Zatim je spomenuta ovisnost o mobitelu (3 puta) i ovisnost o filmovima (3 puta). Po dvoje sudionika spomenulo je navezanost na određeno mjesto ili samostan i ovisnost o pušenju. Samo su jedanput spomenute ovisnost o hrani, sportu, televiziji, autu, komunikacijskim sredstvima, navezanost na drugu osobu istog spola i navezanost na „svoj ja“.

Budući da su sudionici najčešće govorili o problemu ovisnosti o alkoholu na razini svojih zajednica, vrijedno je zaustaviti se na tom problemu i vidjeti što proizlazi iz reakcija

sudionika. Neki se pitaju o razlogu te ovisnosti u svojoj zajednici, neki pokušavaju otkriti kako bi se to trebalo riješiti, neki stavljaju odgovornost više na pojedinca, neki više na zajednicu.

Za ovisnost o alkoholu jedna sestra kaže: „Svjesni smo toga da ima sestara koje su ovisne o alkoholu, ali nitko nema snage, čak ni poglavarica, reći dotičnoj sestri i kad vidi da je to istina, isto nema snage“ (FG 4, Sudionica 1). Za problem alkoholizma u ženskim redovničkim zajednicama jedna sestra si postavlja pitanje zašto je uopće došlo do te ovisnosti i kaže: „Očito sestra nije uspjela, ili možda ima neke rane i nije uspjela to nadići, nadvladati, a možda ju je zajednica tu još više malo stisla i ona je našla nekakav kanal jer alkohol obično odrveni osjećaj... Možda je bijeg od stvarnosti, od onoga što te sad trenutno muči“. I nastavlja ista sudionica: „Tu puno ima odgovornosti zajednica, samo što mi nekako više volimo prokomentirati to, a manje htjeti riješiti“ (FG 1, Sudionica 7). Jedna sudionica misli da je svaka sestra odgovorna za nečiju osobnu ovisnost u zajednici jer, kaže: „... ako sami mi isprovociramo da osoba upada još više, ja mislim da tada odgovornost njezine ovisnosti pada na nas. Velikim dijelom, samo mi to sebi ne želimo priznati. Jer da si posvijestim da sam ja odgovorna za propadanje te osobe, onda bi možda vjerojatno bili drugačiji“ (FG 2, Sudionica 2). Druga je sudionica sasvim suprotnog stava. Ona kaže: „... Ja bih rekla i to je doista moje uvjerenje, da mi nismo odgovorni za ponašanje drugih ljudi. Jedino ponašanje za koje smo mi odgovorni jest naše osobno ponašanje“ (FG 3, Sudionica 4). Jedan sudionik smatra da je ta vrsta ovisnosti prisutna i zato što mnogi koji imaju problema s alkoholom žive sami na župi i „kad čovjek dođe pred zid, redoviti izlaz je alkohol“ (OI 1). Prema mišljenju istog sudionika trebalo bi školovati ljude, psihologe, koji bi se pozabavili tim problemom. Drugi sudionik navodi problem iz svoje redovničke zajednice i kaže: „Ne možeš alkoholičara poslati ponovno u župu da bude sam bez kontrole, pogotovo u brda. Mi to radimo“ (FG 6, Sudionik 2). Jedna sudionica problem alkohola u redovničkim zajednicama naziva gorućim problemom, ali za rješenje tog problema, prema njoj, nema dovoljno otvorenosti ni ozbiljnosti. Jedan je sudionik za svoju zajednicu iskreno priznao da kod njih ima alkoholičara i da se to kod njih lako otkrije te nastavlja „Mi smo jako tolerantni prema njima“ jer „nestalo je opominjanja, nestalo je askeze“ (OI 12). Jedan će sudionik reći za alkohol u njegovoj zajednici: „taj porok, porok alkohola, uz to još i pušenje, sve je intenzivniji, sve je učestaliji“ (FG 6, Sudionik 3). Jedna je sudionica mišljenja da o ovisnostima treba „pričati unutar zajednice, tražiti pomoć, a sigurno da zaključati alkohol nije rješenje, ali bar u toj nekakvoj fazi može nekako pomoći i treba se liječiti to, a možda je trebalo prije 20 godina, a ne sad“ (FG 2, Sudionica 7). Jedna je

sudionica mišljenja da ako u zajednici postoje osobe koje su ovisne o piću, da ih se zajednica ne smije „stidjeti ni sramiti, nego im pomoći“ jer je za nju puno gore „prešutjeti i pustiti nego reagirati“ (FG 5, Sudionica 7). Jedna sudionica iz iste fokus grupe misli da kad se „radi o konkretnim osobama, tu treba biti vrlo pažljiv i diskretan“ (FG 5, Sudionica 2). Jedan sudionik misli da je prvi korak kod ovisnosti ukazati dotičnomu na njegovu ovisnost, ali da je pogrešno činiti to u četiri oka. To treba činiti cijela zajednica. Jedna je sudionica navela kako je ovisnost o alkoholu u zajednici delikatna stvar, ali da se mora pronaći način kako razgovarati s osobom i da je ona, kako sama kaže: „... puno puta ostala, neću reći razočarana, frustrirana, znam činjenice i kažem na najbolji način, ali bez uspjeha. Osoba to ne može prihvatiti... U zajednici, što se tiče alkohola, ne mogu reći da je bilo nekog pomaka“ (OI 15).

Važno je reći nešto i o ovisnostima koje su spomenute četiri puta u razgovoru sa sudionicima istraživanja: to su ovisnosti o internetu i ovisnost o osobama ili takozvana posebna prijateljstva, zatim ovisnost o mobitelu i ovisnost o filmovima, koje je spomenulo troje sudionika.

Jedna sudionica misli da u zajednici postoji ovisnost o internetu i komunikacijskim sredstvima na koju se upozorava, ali se dovoljno ne preispituje. Ona misli da ju se ne mora kontrolirati, ali „može se razgovarati s dotičnom osobom, ako primijetiš“ (OI 6). Jedan stariji sudionik na internet gleda kao na prokletstvo i kaže: „Što vi znate, kad se on zaključa, što on gleda unutra... ako on nije odgojen da zna što mu je za izgradnju, a što mu je za razgradnju“ (OI 14). Jednom se sudioniku čini da u njegovoj zajednici „postoji, ne velika, ali ipak postoji ovisnost upravo o internetu“ (OI 16).

S obzirom na takozvana posebna prijateljstva jedna je starija sudionica ispričala svoje negativno iskustvo kad je ušla u samostan gdje su, kaže: „sestre bile ovisne i kandidatice su bile neke ovisne“. Na pitanje što je u tom prijateljstvu bilo negativno, odgovorila je: „One su se viđale, sastajale, stalno pričale međusobno. Ona je nju darivala. Nije to bilo nešto patološkoga“ (FG 1, Sudionica 2). Jedna mlađa sudionica spominje posebna ili, kako ih ona još naziva, isključujuća prijateljstva. Ta se prijateljstva događaju rjeđe i „kad se dogode takve sestre uglavnom često *dobivaju po glavi* od drugih sestara... i reagira se na to žustro“ (OI 6). Jedna sudionica prijateljstvo smatra svetim, ali ono nije zdravo „ako ti prijatelji i te prijateljice isključuju druge“ (OI 15).

Za ovisnost o mobitelu ili pametnom telefonu jedan sudionik za svoju braću kaže: „... primjećujem da braća često drže mobitel u ruci i čini mi se da postaju ovisnici“ (OI 16). Za mobitel kod svojih susestara jedna sudionica kaže: „Kad ljudi misle da su dragocjeni ako to

imaju u rukama ili da stalno vrte. Ja ih baš žalim. Iskreno ih žalim. Nadam se da će i to proći. Vidim da svi govore protiv toga“ (OI 15).

Nije zanemariva ni spomenuta ovisnost o filmovima. Jedna sudionica posebno spominje ovisnost o sapunicama kojih ima u zajednicama, a jedna sudionica nije sigurna može li se za nekoga tko više gleda filmove uopće reći da je ovisan.

Navezanost na jedno mjesto ili samostan u jednoj je zajednici, prema jednom sudioniku, „grozna vrsta ovisnosti“ koja je kod njih „na visokoj razini“. Osobe misle da samostan „neće moći funkcionirati bez mene i ja moram pošto-poto ostati tu“ (FG 7, Sudionik 1). S obzirom na pušenje cigareta, jedan sudionik kaže: „Za mene je svaka osoba koja puši ovisnik, automatski. Iako će većina onih kojima sam ja to rekao u lice negirati i tvrditi da to nije istina“ (FG 7, Sudionik 6). Za jednog je sudionika u njegovoj zajednici problem pušenja za vrijeme objeda i u blagovaonici stvar bezobzirnosti i primitivizma. Dvoje je sudionika iz muške redovničke zajednice spomenulo da u njihovoj zajednici prestanak pušenja nije nikakav uvjet za ulazak u zajednicu ili u novicijat. Jedan je sudionik na pitanje: može li se za vrijeme objeda u njegovoj zajednici pušiti, odgovorio: „To smo izbacili. Više nema ni jedne blagovaonice u kojoj se puši“ (OI 12).

Među sudionicima uočljive su neke sličnosti i razlike s obzirom na osobnu ovisnost i ovisnosti u zajednicama. U trima fokus grupama ni jedan sudionik ni sudionica nisu izrekli neku svoju osobnu ovisnost, nego su se samo osvrnuli na ovisnost susestara odnosno subrača u svojim zajednicama. To su dvije fokus grupe redovnica i jedna fokus grupa redovnika. Dvije su od njih iz Bosne i Hercegovine, a jedna iz Hrvatske. U osobnim intervjuima više su redovnici nego redovnice govorili o nekoj svojoj osobnoj ovisnosti. Međutim, nema razlike kad se gleda sudjelovanje redovnika i redovnica u razgovoru o ovisnostima u zajednicama. Tu su jedni i drugi bili otvoreni u jednakoj mjeri. Kako je već rečeno, problem alkoholizma spomenut je u osam fokus grupa. Ovisnost o cigaretama spomenuta je u trima fokus grupama redovnika, a ni u jednoj fokus grupi redovnica.

Rezultati istraživanja o osobnoj ovisnosti i o ovisnostima u zajednici pokazali su da redovnici i redovnice nisu imuni na ovisnosti i da one postoje u redovničkim zajednicama. Također je bitno napomenuti da postoji stanovita otvorenost za razgovor o ovisnostima, istina više za ovisnosti koje su prisutne u redovničkim zajednicama nego osobne ovisnosti redovnika i redovnica. Više je redovnika i redovnica priznalo ove osobne ovisnosti: ovisnost o slatkom, ovisnost o radu, ovisnost o hrani, ovisnost o kavi i ovisnost o pušenju. Samo su jedanput spomenute kao osobne ovisnosti: ovisnost o internetu, o mobitelu, o lijeku, o *Coca-*

Coli, prolazna navezanost, navezanost na „svoj ja“ i ovisnost o spavanju. Ovisnosti koje su prisutne u zajednicama sudionika i koje su oni izričito spomenuli više puta jesu ovisnost o alkoholu, ovisnost o internetu, o osobama ili takozvana posebna prijateljstva, ovisnost o mobitelu, o filmovima, navezanost na određeno mjesto ili samostan i ovisnost o pušenju. Samo su jednom spomenute ove ovisnosti prisutne u zajednicama: ovisnost o hrani, o sportu, o televiziji, o autu, o komunikacijskim sredstvima, navezanost na drugu osobu istog spola i navezanost na „svoj ja“.

5.5.4. Rješavanje ovisnosti

Vrlo važno i osjetljivo područje istraživanja bilo je područje ovisnosti u redovničkim zajednicama sudionika. Trebalo je odgovoriti na ova pitanja: „Tko je pozvan prvi upozoriti ovisnika/ovisnicu, tko će učiniti prvi korak u zajednici, tko takvim osobama treba pomoći?“ Većina se odgovora sudionika može svrstati u dvije skupine. U prvoj su skupini odgovori sudionika koji misle da problem ovisnosti treba rješavati svaka susestra odnosno subrat u zajednici ili mjesna zajednica u kojoj živi redovnik odnosno redovnica. Prema drugima, to treba prvotno rješavati poglavar odnosno poglavarica, mjesna ili provincijalna. Veći broj sudionika misli da je proces rješavanja problema ovisnosti stupnjevit. To znači da je prva osoba koja primjeti da je neki brat/sestra ovisan/ovisna, pozvana pomoći. Zatim ta osoba treba tu informaciju dati mjesnom poglavaru/poglavarici, a onda treba ići na višu instancu, to jest s problemom ovisnosti treba biti upoznat provincijal odnosno provincijalka koji su tada dužni poduzeti konkretne korake pomoći. Ako je potrebno, smatraju neki sudionici, treba tražiti i stručnu pomoć. Jedna sudionica smatra da su svi u zajednici dužni učiniti sve što mogu. Neki sudionici misle da je dobro da takvim osobama najprije pomogne prijatelj ili prijateljica iz zajednice. Jedan dio sudionika smatra nužnim samu volju pojedinca-ovisnika da mu se pomogne. Jedna sudionica kaže: „...iako se ne može puno učiniti dok osoba sama zapravo ne zatraži pomoć i ne shvati, bilo da se radi o osobnoj nekoj ovisnosti, bilo o ovisnosti druge osobe“ (FG 2, Sudionica 3). Jedan je sudionik mišljenja da rješavanje ovisnosti treba činiti transparentno, ne u četiri oka, nego pred zajednicom. Jedan sudionik smatra da tu treba biti jako oprezan jer „... ako osoba ne prizna sama, što vi sada možete? Ne možete vi silu primijeniti, a opet, s druge strane, taj problem postoji i treba ga riješiti“ (FG 7, Sudionik 3). Jedan sudionik smatra velikim grijehom propusta ako poglavar nije spreman za rješavanje

problema jer kaže: „... ja ne mogu nekoga odvesti na liječenje ako nisu oni koji su za to zaduženi“ (FG 9, Sudionik 1).

Kod sudionika u fokus grupama uočljiva je razlika kod odgovora na pitanje tko je prvi pozvan rješavati problem ovisnosti. U svim četirima fokus grupama redovnika uočljivo je da gotovo svi redovnici misle da to najprije treba rješavati poglavar, mjesni ili provincijalni. Tome su skloniji i redovnici u osobnim intervjuima. Naprotiv, većina redovnica u istraživanju naglašava da je svaka sestra u zajednici pozvana prva pristupiti ovisnoj osobi, a tek nakon toga poglavarica zajednice ili provincijalna poglavarica.

Na kraju se može zaključiti da su sudionici u istraživanju svjesni problema ovisnosti u svojim zajednicama i da su otvoreni za rješavanje tog problema. Dok su jedni skloniji stavu da to treba rješavati svaka susestra odnosno svaki subrat u zajednici koji prvi primijeti, a zatim ići na višu instancu, drugi smatraju da su poglavari prvi koji to trebaju rješavati. Ipak, i jedni i drugi pokazuju interes i volju za rješavanje problema ovisnosti u svojoj zajednici.

5.6. Askeza

Zadnje, peto područje istraživanja, obuhvatilo je pitanje askeze, i to osobne i askeze u redovničkoj zajednici. Sudionici su bili pitani o osobnoj askezi kojoj daju prednost u svom životu. Zatim su bili pitani o oblicima zajedničke askeze u njihovim zajednicama. Zadnjim se pitanjem pokušalo dovesti u vezu askezu i karijerizam.

5.6.1. Važnost askeze u redovničkom životu

Gotovo svi su se sudionici složili da je askeza važna, potrebna i neodvojiva od redovničkog života. Ona je sredstvo duhovnog rasta i sazrijevanja. Jedna od sudionica misli da je askeza vrlo važna i nju osobno dovodi u ravnotežu. Jednoj sudionici askeza pomaže da upozna samu sebe, svoje nedostatke i ono na čemu treba raditi. Jedna sudionica na askezu gleda kao na „... fitnes duše i tijela, volje i svega“ i dalje kaže: „Baš osjećam da me nekako ona jača i snaži“ (FG 2, Sudionica 6). Jedna sudionica smatra da čovjek zapravo ne može bez askeze, da je ona „negdje u tvojoj dubini od koje ti zapravo živiš i koja ti daje smisao života“ (FG 3, Sudionica 3). Druga kaže: „Askeza mi je zbilja puno pomogla u životu i ja volim askezu“ (FG 4, Sudionica 5), dok će druga izraziti strah prema askezi. Druga sudionica kaže: „Slaba sam ti ja na askezu, ali je cijenim“ (OI 15). Jedan sudionik misli da je redovnička

svakodnevnica zapravo askeza, a drugi izražava istu misao riječima: „Redovnički život jest jednako askeza“. Prva je askeza u životu redovnikâ i redovnica, prema istom sudioniku, beženstvo, odnosno celibat ili djevičanstvo. Zatim je askeza „život u zajednici, s ljudima koje nisi birao“, zatim premještaj, dnevni red, redovnička haljina, sve je to za njega askeza (OI 12). Jedan sudionik misli da „normalna askeza koju već imamo u redovništvu“, a to su zavjeti čistoće, siromaštva i poslušnosti, i da pored toga redovnici i redovnice ne trebaju neku drugu askezu (FG 8, Sudionik 2).

Neki su sudionici imali potrebu pojasniti sam pojam i smisao askeze. Za jednu je sudionicu pojam askeze, kao i termin, zastario i teško ga je uopće čuti. Jedna sudionica pojam askeze veže uz pojam samodiscipline, a to je prema njoj, „nešto što je jako teško ako nismo jak karakter“ (FG 2, Sudionica 7). Jedna sudionica askezu shvaća kao odricanje te sa žaljenjem konstatira da „... nama negdje u svijesti nije taj pojam askeze dobro posložen, odnosno da ne shvaćamo zapravo koju vrijednost odricanje samo po sebi ima“ (FG 4, Sudionica 3). A jedan sudionik govori o njoj sa žaljenjem: „Malo mi je žao što je ova vanjska askeza, odricanja od hrane, pića, te široke lepeze hrane i pića, što je gotovo zamrla u samostanu, mome barem“ (OI 16). Jedna sudionica misli da je askeza puno više nego samo odricanje. Drugoj pak ta riječ askeza označava nešto pomalo zastrašujuće: „... askeza kao nešto strašno, radikalno“ (FG 5, Sudionica 6). Jedan dio sudionika smatra važnim naglasiti da je askeza sredstvo, a ne cilj. Jedna sudionica misli da kad bi imali „više te askeze, toga samoodgoja, možda bi mogli puno stvari učiniti više i... učiniti ljepšim naš život u redovničkoj zajednici“ (FG 10, Sudionica 3).

Kao što se moglo očekivati, svi se sudionici složu da je askeza za redovnički život veoma važna. I bez obzira na koji način ju se definiralo, ona je uvijek sredstvo, a ne cilj.

5.6.2. Askeza kojoj daju prednost redovnici i redovnice danas

Različiti su oblici osobne askeze koju prakticiraju sudionici istraživanja u svom redovničkom životu. Dio sudionika navodi da prakticira neki oblik vanjske askeze, na primjer post, odricanje od nečega ili nametanja sebi neke izvanjske vježbe. Drugi dio sudionika prakticira jedan oblik askeze kao osobnu disciplinu života. Neki sudionici prakticiraju askezu koja nerijetko ima veze s međuljudskim odnosima.

Sudionici istraživanja koji prakticiraju askezu kao post, odricanje ili neku izvanjsku vježbu naveli su sljedeće: post i odricanje od hrane ili slatkoga i pića, odricanje u sitnicama,

ustajanje ranije kako bi molili ili ostajanje duže u molitvi, uspravno sjedenje pri osobnoj molitvi, jutarnja tjelovježba uz molitvu jednog psalma, ustajanje na vrijeme, odricanje od odlazaka na koncerte.

Nekoliko je sudionika spomenulo post i odricanje od hrane kao vrstu osobne askeze pa je vrijedno zaustaviti se na njihovim razlozima i načinima vršenja te askeze. Dvanaest je sudionika navelo da prakticira post kao osobnu askezu. Četvero njih navodi da su prije više i češće postili nego danas. Tri sudionice ne poste više iz zdravstvenih razloga, ali velike su blagodati što im je post donio u osobnom životu. Jedna od njih za dane u kojima je postila kaže: „... koristili su mi zato da ja mogu svoju riječ kontrolirati, da mogu gledati koje vrijednosti su mi važne, da mi je post sredstvo i nije uvijek bio lagan post, ali s vremenom, ne mogu reći da mi je postalo uživanje, postao je dio mene, nije mi bio više ni problem“ (FG 5, Sudionica 3). Druga sudionica iz iste fokus grupe, koja je deset godina srijedom i petkom postila o kruhu i vodi kaže: „Ja znam koliko je to utjecalo na oblikovanje mog karaktera, na mom samosvladavanju, na mojoj strpljivosti, jer znam koliko sam prije bila drugačija nego danas“ (FG 5, Sudionica 2). Jedna sudionica misli da joj je post puno pomogao i da ju je jednostavno izgrađivao. Jedna mlađa sudionica koja i danas dva dana u tjednu posti svjedoči: „Kroz to sam ja naučila o sebi, naučila sam kvalitetu svoga života, vrijednost svoga vremena, vrijednost svoga rada“. Njoj, nadalje, post pomaže naučiti „kako vladati mislima, vladati riječima, vladati djelima“ (FG 5, Sudionica 7). Jedna sudionica koja posti jedan dan u tjednu kaže: „Doslovno postim, ništa ne jedem cijeli dan“, i dodaje: „Na taj način pokušavam zapravo sebi nametnuti nešto“ (FG 4, Sudionica 3). Jedan sudionik povremeno prakticira post samo o vodi kako bi dozvolio „svom organizmu da se vrati malo k sebi“ (OI 7). Troje sudionika navodi osobno odricanje od hrane, ali koje nitko ne vidi i ne primijeti. Jedan sudionik navodi da je prije dolaska u samostan nekad znao postiti, ali kad je došao u samostan, nije više postio i kaže: „To sam se malo i razočarao“, pa nastavlja „nije baš zgodno to... život u zajednici, kako ćeš ti sada postiti“ (FG 7, Sudionik 5). Jedna sudionica za sestre u svojoj zajednici kaže: „Ima sestara koje poste o kruhu i vodi petkom. Nekad i dvaput tjedno“ (FG 1, Sudionica 3).

Osim posta, nekoliko je sudionica osobnu askezu povezalo sa svojom osobnom molitvom. Tako jedna sudionica ustaje ranije kako bi molila i kaže: „... u rane jutarnje sate se dižem i nekako želim naći vrijeme za molitvu, za slušanje, nekako za osluškivanje, za sabiranje misli“ (OI 2). Druga sudionica kaže: „Nekad mi stvarno i askeza može biti uzeti vremena za molitvu“ (OI 5). Jedna će druga sudionica za osobnu asketsku vježbu reći da će

ona ostati „pet, deset minuta duže u osobnoj molitvi“ (OI 13), a jedna će sudionica gledati da uvijek odabere vrijeme koje je najpogodnije za molitvu.

Sudionici koji prakticiraju oblik askeze koji bi se mogao nazvati disciplina osobnog života naveli su sljedeće oblike: svladavanje sebe samoga, pridržavanje pravila i dnevnog reda života u zajednici, biti prisutan u potpunosti tamo gdje jesam i u onome što radim, suzdržavanje, prikazivanje svoje bolesti, rad na sebi (imati dovoljno vremena za Boga, za druge i za sebe), nelakomost u duhovnim stvarima, umjerenost, siromaštvo, svjesno življenje vlastitih nedostataka, odgađanje užitka, briga o vlastitom zdravlju, prihvaćanje svega što život sa sobom donosi, upoznavanje sebe i svojih nedostataka.

Kao oblike askeze koja je povezana s međuljudskim odnosima sudionici su naveli: obavljanje nekih dužnosti koje nisu osobne dužnosti, vježbanje u strpljivosti, neogovaranje, nereagiranje na situacije afektivno, prihvaćanje sebe i drugih u ograničenostima, odricanje od svoga prava, odricanje od sebe, askeza srca (ophođenje s drugima), pomoć drugima.

Iz analize proizlazi da post, kao osobnu askezu, prakticira puno više redovnica nego redovnika. Neki su redovnici mišljenja da je sam redovnički život i život u zajednici askeza. Također, ustajanje ranije kako bi molile ili ostajanje duže u molitvi asketska je vježba više prisutna kod redovnica nego kod redovnika.

Može se zaključiti da redovnici i redovnice u svom osobnom životu prakticiraju razne oblike osobne askeze. Dio redovnika i redovnica živi i prakticira neki vanjski oblik askeze. Dio njih provodi askezu koja ih drži u jednoj osobnoj disciplini i duhovnoj budnosti, a dijelu sudionika askeza je jednostavno usko povezana sa životom u zajednici i međuljudskim odnosima.

5.6.3. Askeza na razini zajednice

Većina sudionika, kako u osobnim intervjuima tako i u fokus grupama, odgovorila je potvrdno na pitanje „Postoji li u njihovoj redovničkoj zajednici neka asketska vježba na razini zajednice u jačim liturgijskim vremenima, na primjer, u došašću i u korizmi?“ U fokus grupama je naglašeno da na to pitanje ne moraju odgovoriti svi sudionici, nego samo jedan, posebno ako sudionici dolaze iz iste redovničke zajednice. Među navedenim asketskim vježbama najčešće je spomenut post ili neko odricanje od hrane ili pića. Odricanje u došašću i u korizmi nije samo sebi svrhom, nego je ono povezano, gotovo u svim zajednicama, sa siromašnim osobama ili obiteljima u potrebi. Sudionici naglašavaju da se na kraju došašća ili

korizme novac koji se uštedio daruje nekome u potrebi. Također je naglašeno da se u zajednicama u određene dane u došašću i korizmi odriču voća, mesa, kolača, vina, alkohola i cigareta. Jedna sudionica objašnjava: „... bilo da ćemo dva puta u tjednu biti bez mesa, ili ćemo se odreći kolača za nedjelju“ (OI 5). Jedan sudionik tumači kako to čine članovi u njegovoj zajednici: „Običaj je kod nas da tijekom adventa i tijekom korizme, to su nekako dva vremena kroz koje kažemo sebi: evo ono što možemo odvojiti od sebe, ne znam, oni koji puše, smanjit će ili će prestati, koji piju isto tako pokušati. Svatko na neki svoj način, pa ćemo nešto, ono što dođe od nas i nešto u ime zajednice, odvojiti za ljude u posebnim potrebama“ (OI 7). Jedna sudionica dodaje slično tome: „Uvijek se zajednica odriče nečega: kolača, ili voća, ili mesa, ali za neku svrhu. Dati nekoj obitelji ili nekom siromahu“ (OI 15). Jedan sudionik navodi da u njegovoj zajednici post srijedom ili petkom o kruhu i vodi nije stran. Jedan drugi sudionik kaže da se u njegovoj zajednici srijedom i petkom ne jede meso. Također pripadnik jedne muške redovničke zajednice napominje da u njegovoj zajednici postoji odricanje od pića ili su dva dana u tjednu bez mesa. Jedna sudionica kaže za svoju zajednicu: „Meso ne jedemo srijedom, petkom i subotom“ (OI 16). Prema iskazu jedne sudionice u njezinoj se redovničkoj zajednici „ne mrsi srijedom, petkom i subotom, a petkom se i posti... Nema vina“ (FG 4 Sudionica 1). Jedna sudionica svjedoči kako se u njezinoj zajednici i starije sestre trude održavati post petkom u korizmi i došašću: „Bude mi to lijepo vidjeti da starice koje nisu obvezne na ništa, ni po kanonskom zakonu ni nikako, a da se opet trude (FG 2, Sudionica 7).

Osim odricanja i posta, sudionici su naveli i neke druge oblike zajedničke askeze koju prakticiraju u svojim zajednicama. Tako jedna sudionica navodi kako će njezina zajednica u jačim liturgijskim vremenima „više pripaziti na neke točke dnevnog reda, da smo točne“ (OI 5). Jedan sudionik napominje kako se u njegovoj zajednici mladima ponude jutarnja kreativna molitva koja je kao „duhovni poticaj rasti u duhovnosti i ljudskosti“ (OI 8). Jedan sudionik svjedoči o asketskoj vježbi svoje zajednice u došašću: „Svaki dan razmatramo, čitamo, komentiramo i svakako nastojimo to provesti u djelo“ (OI 10). Jedna sudionica objašnjava kako su sestre njezine zajednice, uz odricanja u svrhu siromašnih, u Godini posvećenog života odlučile da će svaka sestra adorirati 40 minuta tjedno, uz već postojeću zajedničku adoraciju dvaput u tjednu. Druga sudionica svjedoči kako se u njezinoj zajednici kao asketsku vježbu prakticira ljubljenje škapulara prije objeda. U drugoj zajednici sestre su u zadnjem došašću, kao oblik zajedničke askeze, odlučile da će „malo više poraditi na... zajedničkoj komunikaciji jedne prema drugoj“ (FG 2, Sudionica 3), a slično, u došašću i korizmi, odlučuju sestre druge

zajednice: da će slušati „kad netko govori“ (FG 2, Sudionica 6). U tri redovničke zajednice u vrijeme došašća sestre više mole jedna za drugu, više su usmjerene na bližnje i na njihove potrebe. U jednoj je muškoj redovničkoj zajednici, u vrijeme došašća, televizor uključen samo do određenog večernjeg sata.

Jedna sudionica o postu u korizmi u zajednici kaže: „... onda smo u korizmi petkom postili o kruhu i vodi i mislim da nije to loše nekada tako. Možda će netko reći da je to previše ili čak će i banalizirati post, pa će reći da je bolje postiti od riječi, suvišnih i tako, ali ako ti uspiješ jedan dan ili cijelu korizmu postiti o kruhu i vodi, ja sam uvjerena da će se i te nepotrebne riječi smanjiti, sigurno“ (FG 2, Sudionica 5).

Neki sudionici sa žaljenjem konstatiraju da je u njihovim zajednicama svaka zajednička askeza teška. Tako jedan sudionik kaže: „... dogovorimo se gotovo svake godine isto, da nećemo u korizmi neke dane jesti meso i da nećemo piti alkohol. Više mi je to simbolično, međutim i to simbolično nekima teško pada. To im je silan problem iako nisu ovisnici i ne konzumiraju puno toga, ali im teško pada i to malo odricanje. Ali mislim da se mora čuvati, barem, evo, znakovito, simbolično odricanje, to vanjsko“ (OI 16). Slično konstatira jedna sudionica za svoju redovničku zajednicu: „Imam osjećaj da stvarno nekako treba vratiti vrijednost posta u naše zajednice. Postiti svakako, i od jezika, ali mislim da i kad ti stvarno istinski postiš, da i to ima svoju vrijednost. Negdje kao da se to izgubilo, da li je to zbog gladi koju su sestre proživljavale, ili ne znam zbog kojih drugih situacija, ali negdje se ta dimenzija izgubila. Onda to uvijek naveliko zaobilazimo“ (FG 2, Sudionica 1). Jedna sudionica misli „da nam na razini naših zajednica definitivno nedostaje tih asketskih vježbi“ i njoj je „osobno jako žao što kad mi počnemo pričati o tome i o tim nekim odlukama, najčešće se to svodi samo na prehranu, a onda ni to ne možemo iz različitih razloga i nađemo sto jedan“ (FG 2, Sudionica 4).

Ima i sudionika koji kažu da u njihovim zajednicama neme nikakve zajedničke askeze u vremenu došašća i korizme. Tako jedna sudionica kaže: „Sad u zajednici u kojoj jesam nismo ništa imali na zajedničkoj razini i s te strane kao da se i bojimo predložiti“ (FG 2, Sudionica 2). Druga sudionica iz iste fokus grupe za svoju zajednicu kaže: „Mi sad u novije vrijeme nemamo nešto tako, prije je bilo, ali onda, to se uvijek nekako kompenzira s nekim drugim stvarima“ (FG 2, Sudionica 6). Kao mogući razlog zaborava asketska dimenzija u redovničkim zajednicama jedna sudionica navodi sljedeće: „Sve nam je osigurano i onda baš zaboravimo na tu asketsku dimenziju“ (OI 6). Jedan sudionik misli da askeza na razini njegove zajednici jednostavno ne bi funkcionirala, i on ne bi bio za to. Jedan je sudionik

mišljenja da je zajednička askeza nekako svedena na osobnu razinu i on za svoju zajednicu kaže: „Nekada je to bilo dosta naglašeno, bar koliko sam vidio iz tih Kronika... danas je to više nekako stavljeno na osobnu razinu“ (FG 8, Sudionik 1).

Promatrajući sličnosti i razlike među redovnicima i redovnicama s obzirom na askezu na razini zajednice, uočava se gotovo kod svih redovnika naglašeni aspekt zajedničkog odricanja od hrane ili pića, rjeđe post, gotovo uvijek u svrhu pomoći potrebnima. Kod redovnica je nakana odricanja ista kao i kod redovnika, samo što je kod redovnica ipak u većoj mjeri zastupljeno prakticiranje posta na razini zajednice. Redovnice, za razliku od redovnika, prakticiraju i neke druge asketske vježbe na razini zajednice, poput molitve jedna za drugu, zajedničkog klanjanja ili rada na poboljšanju međusobne komunikacije. Također, redovnice su više nego redovnici sklone kritički se izraziti prema manjku asketskih vježbi na razini zajednice.

Najčešće su asketske vježbe u redovničkim zajednicama koje su sudionici naveli razne vrste odricanja i post. Neki poste o kruhu i vodi, jedan ili dva dana u tjednu; neki ne jedu meso, voće, kolače, ili ne piju vino u određene dane; neki manje konzumiraju alkohol i cigarete. Gotovo svi sudionici kao svrhu svoga odricanja u zajednici navode pomoć siromašnima ili osobama i obiteljima u potrebi. Među drugim asketskim vježbama koje postoje u redovničkim zajednicama navedene su: molitva, molitva za mlade, osobno i zajedničko klanjanje, pridržavanje dnevnog reda, komunikacija i pažljivije slušanje, ljubljenje škapulara, isključivanje televizora u točno određeno vrijeme. Neki su sudionici naglasili da je u njihovoj redovničkoj zajednici svaka asketska vježba teška i da bi toga ipak trebalo biti više. Neki sudionici navode da u njihovim zajednicama ne postoje asketske vježbe na razini zajednice.

5.6.4. Veza između askeze i karijerizma

Prvo pitanje koje je bilo postavljeno sudionicima istraživanja u vezi askeze i karijerizma glasilo je: „Ima li askeza kakve veze sa karijerizmom i jesu li karijeristi asketski tipovi?“ Drugo pitanje, koje je pojašnjenje prvoga, glasilo je: „Trebaju li se karijeristi nečega odreći da bi postigli svoju karijeru?“ Ta su pitanja za jedan dio sudionika bila dosta nerazumljiva te su tražili dodatno pojašnjenje. Iz odgovorâ je uočljivo da sudionici različito shvaćaju pojam karijere i pojam karijerizma.

Ovako jedan sudionik objašnjava povezanost karijerizma i karijere sa askeзом: „Karijerizam je nešto negativno, karijera može biti i pozitivna stvar u svemu tome. Karijerizam baš možda ne favorizira askezu, karijera da. Znači, kad hoćeš nešto, odreći se nekakvog slobodnog vremena da bi nešto postigao“ (FG 8, Sudionik 2). Jedan se sudionik pita je li askeza povezana s karijerom i odgovara da to ovisi „od smjera u kojemu ide karijerizam“ (OI 1). Jednoj je sudionici teško povezati karijeru s redovničkim životom. Jedna misli da karijeristi jesu asketski tipovi, ali da to može biti jako opasno, a druga je sudionica mišljenja da se karijeristi trebaju nečega odricati da bi postigli neku karijeru i kaže: „Tako da karijerizam danas neke osobe jednostavno isključuje jednim dijelom iz zajednice, jer nekad je njima stavljeno puno kao zadatak da to moraju ispuniti, tu normu i ako je ne ispune, nekad nekima ovisi posao, napredovanje“ (OI 3). Jedna sudionica ovako izražava vezu između askeze i karijerizma: „Doduše, ja osobno nikada nisam o tome nešto puno razmišljala, o tom karijerizmu, ali vjerujem da osoba koja želi postići nekakvu karijeru mora se nekih stvari odricati. Samo što to onda ja ne bih nazvala askeзом jer ćeš se ti odreći zbog posla, ja neću doći na molitvu, ili ne znam što sve, jer sve se mora podložiti mom poslu. To ja ne mogu smatrati askeзом. Askeza bi mi bila: ok, tebi je to važno, ali daj malo odreci se nekih stvari u tome da bi mogla pridonijeti zajednici. E to bi već bilo asketski po mom mišljenju“ (OI 5). Drugi sudionik razmišlja slično i, prema njemu, karijeristi nisu asketski tipovi. Jedan sudionik također ima poteškoća povezati uopće karijerizam s askeзом i kaže: „Odricanje da, ali askezu ja gledam i u pozitivnom smislu, gdje je odricanje s najboljom namjerom, i to za pozitivne ciljeve, a karijerizam nije pozitivna stvar, tako ja to gledam“ (OI 7).

Za jednog je sudionika redovnik karijerist onaj koji želi da se o njemu priča kao o svecu. Za jednog karijeristu u svojoj zajednici kaže: „On je karijerist veliki, ali želi da se o njemu priča u superlativima, da se zna da su njegove titule znanstvene, i da se napišu uvijek i da ga se tako oslovljava“ (OI 1). Jedna sudionica karijerizam shvaća u smislu da u zajednici „netko odskače u nečem“ i kaže: „Eh, mi smo ti u tome maheri, da to ne damo jedni drugima“. I u zajednici, nastavlja: „... ako nešto netko bolje zna, ne da mu se to baš previše do znanja ne bi li, da ne bi slučajno postao ohol“ (OI 4). Jedan sudionik misli da među redovnicima i redovnicama postoje osobe koje žele sebe promovirati i „svojim darovima koje nam je Bog udijelio preko naše obitelji, eto, znamo nekako pretvoriti u karijeru, gdje sebe promoviramo“ (OI 8).

Jedan sudionik vezu između karijerizma i askeze izražava na sljedeći način: „Ako sad uzmemo da svi trebamo biti karijeristi po pitanju cilja svetosti, onda ne vidim tu nekakvog

sukoba. Ali ukoliko je nešto drugo, ukoliko ta askeza nas ne vodi k toj punini kršćanskoga života, toj sjedinjenosti s Gospodinom, dakle svetosti, onda je to problematično. Ukoliko ne vodi k tome, to je karijerizam u onome negativnom smislu, ali ova jedna vrsta zdravog karijerizma, dakle, doći do svetosti, u potpunosti izgorjeti, istrošiti i umrijeti sebi, onom starom čovjeku, to je itekako nešto pozitivno“ (OI 10). Drugi sudionik smatra važnim cilj i smisao askeze jer, kaže: „Ako se izgubi smisao i cilj askeze, onda sve može biti u svrhu nečeg krivog. ... mogu ja radit' nekakve asketske vježbe do iznemoglosti, ali ako nema prave svrhe, onda nema smisla“ (OI 13). Jedna sudionica također misli da su askeza i karijerizam povezani, ali kaže: „... ovisi što je zamotano u tu askezu“ (OI 11). Za jednog sudionika postoji veza između askeze i karijerizma iako ne objašnjava kakva. Jednoj je sudionici normalno da se čovjek mora nekih stvari odreći kako bi nešto postigao, ali ona se često ispitala o osobnim nakanama, zbog čega nešto čini. Važno je, prema njoj, raščistiti čini li nešto zato što je to Božja volja ili neka njezina volja. Jedna sudionica misli da, kako bi se išta postiglo, treba neko odricanje, ali se pita: „Što podrazumijevamo pod karijerom?“ i dodaje: „Mislim da je tu isto bitna ravnoteža... ako se radi o redovniku ili redovnici, ali svaki napredak u karijeri itekako traži odricanje, ... na više razina“ (FG 2, Sudionica 5). Druga sudionica iz iste fokus grupe dodaje: „Uspješnost u karijeri ili poslovnom životu, što ja ne bih nazvala karijerizam, zahtijeva askezu“ i nastavlja: „Askeza za karijeru treba. Jedan sportaš, mislim čisto za ilustraciju, da bi postigao rezultat, mora puno, puno, puno se odricati i sve usmjeriti u tom smjeru, sve drugo odbaciti“ (FG 2, Sudionica 2).

Jedna sudionica kaže: „Ne znam što bih rekla glede karijere, karijerizma? Naime, to je svugdje moguće. Postoje tipovi koji guraju svoje bez obzira na sve“ (FG 4 Sudionica 3). Jednu sudionicu karijera podsjeća na svjetovno i za karijeru u samostanu kaže: „Ako je netko želio neku karijeru, bilo kojega oblika, to je mogao imati vani, ako je mogao, a ući u samostan pa onda ganjati karijeru, ja mislim da je to totalno promašeno“. Ista sudionica ne isključuje mogućnost da u samostanu postoji „skrivena potreba za karijerom“ i to ovako tumači: „Pod krinkom da budem najbolja u nečemu, da budem najbolja u duhovnosti, da budem najbolja odgojiteljica, da budem najpobožnija, da zajednica o meni dobro govori, da imam dobar *rejting*. Može biti velika varka da ja nisam karijerista, a da u biti jesam. Ovdje opet dolazi osobna razina i samoprocjena jesam li ja u samostanu zbog karijere, zbog čega sam ja zapravo redovnica. Nitko od nas možda ne može reći, sad kad govorimo na osobnoj razini, onda govorim da nismo imuni na taj sindrom, sindrom karijerizma“ (FG 5, Sudionica 6). Drugoj sudionici iz iste fokus grupe riječ karijera kosi se s redovničkim životom, dok treća sudionica

ipak misli da „svi mi imamo u neakvim tim sitnim stvarima to da smo netko, nešto i iznad možda drugoga, ali zapravo, to su naše nesavršenosti gdje bi svatko od nas trebao raditi na svom izgrađivanju i ...tražiti gdje je to i kad osjetiš, zapravo, rezati u tom smislu“ (FG 5, Sudionica 3).

Jedan se sudionik pita što znači riječ karijerist i objašnjava: „Znači, ako je gospodin karijerista zato što je dostigao neki akademski stupanj, onda je karijerista svoga rada, ali nije na uštrb nekoga drugoga“. Ali, nastavlja isti sudionik: „Karijerizam u smislu današnje riječi znači, kako ju danas svijet čita, ja mislim ako se imalo zdravo gleda redovnička zajednica, da to nema mjesta u redovničkoj zajednici“ (FG 6, Sudionik 1). Drugi sudionik misli da je „karijerizam smrt i za redovnika, bilo da je riječ o časnom bratu, bilo da se radi o svećeniku, da je to smrt“ (FG 9, Sudionik 1). Jedna sudionica tumači karijerizam na ovaj način: „...znači kad pod svaku cijenu ganjam nešto svoje, a boli me briga za ljude oko mene. Mislim da je to svakako opasno i takav oblik svakako da ne opravdavam“ (FG 2, Sudionica 7). Prema drugoj sudionici „karijerizam to je tako nešto kratkotrajno da se zapravo moraš vraćati onome bitnom“ (FG 3, Sudionica 3).

S obzirom na način kako su sudionici istraživanja povezali askezu i karijerizam, može se zaključiti da njihova različita razmišljanja proizlaze iz različitog shvaćanja i tumačenja pojmova karijere, karijerizma i askeze. Za neke postoji veza između askeze i karijerizma, za druge ne postoji i teško ju je dovesti u vezu. Za neke i karijera i karijerizam nemaju mjesta u redovničkoj zajednici. Ipak, dio bi se mogao složiti da i redovnici i redovnice nikako nisu imuni na sindrom karijerizma u redovničkim zajednicama.

5.6.5. Karijerizam u redovničkoj zajednici

Zanimljivo je analizirati misle li sudionici istraživanja da među redovnicima i redovnicama ima karijerista i ima li ih više u muškim ili u ženskim redovničkim zajednicama te kako uopće na karijerizam gleda redovnička zajednica.

Jedan sudionik iznosi problem redovnika iz svoje redovničke zajednice koji su završili doktorske studije i kaže: „... onima kojima je omogućeno, nekako oni kao da uživaju privilegirani položaj“ (OI 7). Istog sudionika to zbunjuje te se pita je li riječ o kompleksima manje vrijednosti ili je to dio mentaliteta da onaj koji je postigao neki viši stupanj sebe smatra višim od drugih. Jedan sudionik potvrđuje da u njegovoj zajednici ima asketa karijerista, ali da se to uvijek na koncu primijeti i vidi. U jednoj zajednici, kako kaže jedan sudionik, ima

karijerista, i to pokazuju „predizborne kampanje“. Drugi sudionik iz iste fokus grupe smatra da je „borba za pozicije“ isto znak karijerizma. Treći će sudionik iz iste fokus grupe potvrditi postojanje karijerista u njihovoj zajednici i k tome dodati: „... i da toga ima, ima... Potrebu da on nešto znači, da se njega spominje“ (FG 6, Sudionik 3). Nekoliko sudionika iz jedne fokus grupe također potvrđuju da u njihovoj zajednici ima karijerista. Jedan od njih smatra da se to vidi odmah na početku: „Odmah ga vidiš. Ovo mu se sviđa, ovo mu se ne sviđa. Ono ne može raditi, ono ne može jesti, ono ne može piti, ono ne može obući“ (FG 9, Sudionik 3). Jedna sudionica ne zna ima li u njezinoj zajednici karijerista, ali tvrdi da ima sestara koje: „... ja bih rekla da su ranjene, možda u nekim situacijama, i onda biraju, u smislu: ovo mogu, ovo ne mogu“ (OI 13). Za karijerizam u svojoj redovničkoj zajednici druga kaže: „Nisam primijetila neku borbu, neko veliko laktašenje“ (FG 4, Sudionica 4), a druga sudionica iz iste fokus grupe smatra: „To je svugdje moguće. Postoje tipovi koji guraju svoje bez obzira na sve, međutim, meni, evo, zajednica gura moju karijeru, pa se ja ne moram truditi previše oko toga“ (FG 4, Sudionica 3).

Jedan sudionik s radošću izjavljuje da u njegovoj zajednici nema karijerista u smislu „da bi netko bio pokornik da ga svijet više cijeni, da gleda njegova pokornička djela i da ga više cijeni. Mislim da kod nas toga nema, hvala Bogu“ (OI 16). Isti sudionik smatra da karijerista ima podjednako i u muškim i u ženskim redovničkim zajednicama.

Na pitanje ima li karijerizma više u muškim ili ženskim redovničkim zajednicama jedan sudionik kaže da ne zna, ali mu se čini „da je u ženskim zajednicama prisutan taj, nazovimo ga pobožni karijerizam“ (OI 1). Tri sudionice smatraju da u muškim zajednicama ima više karijerista jer su, dvije od njih misle, muškarci više individualisti. Jedna sudionica karijerizam povezuje uz stupanj obrazovanja i kaže: „kod nas nitko nije išao na magisterij..., doktorat, nitko... Ako nešto netko bolje zna, ne da mu se to baš previše do znanja da ne bi slučajno postao ohol“ (OI 4). Jedan sudionik misli da su redovnici više karijeristi nego redovnice jer, kaže: „Više smo mi muškarci zločesti. Jasno, stvoreni smo i fizički jači, bezobrazniji i tako“ (OI 14). Drugi sudionik također smatra da karijerizma ima više u muškim zajednicama i objašnjava: „... muškarci u Crkvi imaju veće mogućnosti ostvarenje. Ali mislim da je puno gori u ženskim zajednicama. Jer mislim da žene imaju puno manje prilike za ostvarenje, ali i onda kada se bore za svoj karijerizam da su tu puno žešće nego muškarci“ (FG 9, Sudionik 1). Jedna sudionica misli da karijerizma ima i kod redovnika i kod redovnica iako, kaže: „Kod muških možda više, ali smatram da i mi žene ukorak ih slijedimo“ (OI 5). Drugi sudionik misli slično i kaže: „Trenutno ima više u muškim, ali žene će to stići uskoro“

(OI 12). Jedan sudionik smatra da „svi imaju jednaku napast po tom pitanju“, ali ipak drži da toga ima više kod muškaraca (FG 8, Sudionik 2).

Na pitanje „Kako redovnička zajednica gleda na karijerizam?“ odgovori su sudionika različiti. Jedan iznosi da je njegova zajednica izabrala liniju manjeg otpora jer se boji suprotstaviti pojedincima pa je zato prihvatila karijerizam kao da je dio normalnog života. Jedna sudionica potvrđuje da u njezinoj zajednici ima karijerista i da zajednica na to gleda negativno. Misli da je razlog karijerizmu kod njih možda „samopotvrđivanje“ i tumači: „Ako se ne brineš dovoljno za zajednicu, brinut ćeš se oko svoga imidža... Ako se ne brineš dovoljno za druge, brinut ćeš se za sebe“ (OI 6). Drugi sudionik potvrđuje postojanje karijerista u svojoj zajednici, a za zajednicu kaže: „Nekad ih zajednica i pravi“. Ali, neki ljudi „hoće biti prvi. Da bi bio prvi, treba ti karijera, treba ti doktorat, barem magisterij, ili moraš biti graditelj... radi se o samoostvarenju i nekome je za samoostvarenje potrebna titula, karijera“ (OI 12). U jednoj fokus grupi sudionice iznose kako njihova zajednica gleda na karijerizam. Jedna od njih kaže: „Oni ne znaju što je karijerizam. Oni sve nazivaju karijerizam“ (FG 2, Sudionica 2). Druga dodaje: „Prevrću očima“ (FG 2, Sudionica 4), a treća: „Kaže, vidi je, samo ganja svoje interese“ (FG 2, Sudionica 6). Problem je u zajednicama, prema sudionicama iste fokus grupe, taj što se ne zna značenje pojma karijerizma i sve se stavlja pod taj pojam. Na nečiji napredak se gleda kao na karijerizam. Jedna sudionica iz iste grupe smatra vrlo važnom motivaciju i ako netko drugi i napreduje u svom poslu, to za nju nije karijerizam, nego odgovornost prema sebi i onome što čini. Ista sudionica ne opravdava karijerizam u bolesnom smislu a to znači: „... kad pod svaku cijenu ganjam nešto svoje, a boli me briga za ljude oko mene“ (FG 2, Sudionica 7).

Na pitanje kako na karijerizam i karijeru gleda njezina zajednica jedna sudionica odgovara: „... ako je karijera u službi, onda je ona dobra... Ja mislim da bi naša najveća karijera prema kojoj bi svi trebali ići, pa ako hoćemo i u karijerizam, trebala bi biti dobra redovnica“ (OI 9). A nakon objašnjenja da askeza može biti „zamotana“ i da se netko može razmetati poniznošću, jedna sudionica kaže da njezina zajednica ne prepoznaje karijerizam „zbog onih asketa“. (OI 11). Redovnička zajednica jedne sudionice odobrava pozitivan vid karijerizma, a ona to objašnjava: „... trebamo biti educirane i da se trebamo u nečemu... specijalizirati, to je svakoj osobi otvorena mogućnost i svakoj osobi se to ponudi već u trenutku formacije“ (OI 3). Dvije sudionice iz iste fokus grupe smatraju veoma važnim naglasiti kako njihova redovnička zajednica podržava one sestre koje koriste svoje znanje i iskustvo kako bi odgovorile današnjim potrebama. Ta redovnica treba uvijek biti svjesna

svoje motivacije, to jest, da to čini u ime zajednice i u ime Crkve, a ne u svoje osobno ime.

Analiza je potvrdila da gotovo svi sudionici misle da je karijerizam prisutan među redovnicima i redovnicama. On se očituje na različite načine, a razlozi su njegova postojanja raznoliki. Analize potvrđuje da i redovnici i redovnice misle da je karijerizam više prisutan kod muških redovničkih zajednica nego kod ženskih. Dio sudionika smatra da je biti karijerist redovnicima lakše nego redovnicama. Redovničke zajednice različito gledaju na karijerizam: neke ga ne odobravaju, a neke ga čak same stvaraju.

5.7. Prijedlozi za poboljšanje kvalitete redovničkog zajedništva

Sudionici empirijskog istraživanja bili su pozvani na kraju razgovora dati neki prijedlog za poboljšanje kvalitete redovničkog zajedništva danas u redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Njihovi se odgovori mogu svrstati u nekoliko područja: vraćanje na izvore i na karizmu; vraćanje molitvi, klanjanju i Božjoj riječi; rad na međusobnim odnosima i komunikaciji; ulaganje u početni odgoj; međukongregacijska suradnja...

Najveći je naglasak stavljen na molitvu i dobre međuljudske odnose. Kako bi se poboljšala kvaliteta međuljudskih odnosa, a samim time i zajedništvo, jedan sudionik ovako razmišlja: „Mislim da je to ustrajno, redovito, autentično susretanje, osobno s Božjom riječju, čitanje, slušanje Božje riječi, življenje po toj riječi, koja je živa, djelotvorna, koja je oštrija od dvosjekla mača, koja proniče i prosuđuje, odjeljuje misli od osjećaja, ...ako se redovnici i redovnice na taj način susreću s Božjom riječju, onda se to automatski odražava i na međusobne odnose u zajednici“ (OI 10). Druga sudionica također potvrđuje ovo i kaže: „Ukoliko se više družimo s tom Božjom riječju, ukoliko više iščitavamo tu Božju riječ i nekako nastojimo je provesti u svoj život, manje će mi biti moja susestra strah. A zapravo iz straha sve se događa, i konflikti i sve“ (FG 3, Sudionica 5). Još je jednoj sudionici ključna molitva jer, kaže, molitva „te jedino može usmjeriti na nešto što nisi ti sam, i ako ti nisi usmjeren na sebe, automatski si otvoren za drugoga i molitva te oslobađa od samoga sebe“. Uz molitvu, istoj je sudionici važno međusobno poštivanje i brižnost. Molitva osposobljuje osobu za odnose uopće (OI 6). Jedan sudionik misli da svatko treba početi više osobno moliti, stati pred Boga i ispitati se vrši li on svoju ili Božju volju. Samim time otvorit će se i za drugoga (FG 7, Sudionik 4). Jedna sudionica smatra važnim rad na komunikaciji, a kao jedan od jačih vidova komunikacije daje primjer *Lectio divina* (OI 11). Druga navodi zajedničko

klanjanje kao sredstvo za poboljšanje kvalitete redovničkog zajedništva i kaže: „I onda smo svi nekako tiši kada je izloženo Presveto. Mi sestre smo svjesnije toga. Nekako nastojiš biti bolji“ (FG 1, Sudionica 3). Za poboljšanje kvalitete zajedništva za jednu je sudionicu važno raditi na ljudskosti. Ako se osobe poštuju, onda jedna u drugoj vide dijete Božje, sebi jednako. Onda je drugi onaj s kojim se zajedništvo isplati živjeti i s kojim se u zajedništvu može i treba puno toga dobra napraviti jer: „samo kao zajednice možemo puno dobra napraviti“ (OI 9). Jedna bi sudionica voljela da u zajednicama bude više radosti te da se više ističe ono što je dobro i pozitivno. Naglašava da je u zajednici potrebno praštanje te iskrena i neposredna komunikacija. Sukobi i nesporazumi ne smiju ostati neraspravljeni i nerazriješeni (OI 13). Jedna starija sudionica također smatra da bi se za dobro zajedništvo trebalo čuvati ogovaranja i da bi trebalo biti više praštanja i razumijevanja. „Budući da smo“, kaže, „svi već u poodmakloj dobi, pa polako kaskamo i kad već nas život tako malo pritišće, onda da mi jedna drugu malo osvježimo tako, s nekim lijepim susretima i razgovorima, da puno ne kljaštrimo druge“ (FG 1, Sudionica 1). Prema jednoj sudionici, kvaliteta zajedništva bi se poboljšala kad bi bilo više međusobnog uvažavanja, empatičnosti i transparentnosti (FG 1, Sudionica 5), a za jednog sudionika, kad bi bilo više iskrenosti i povjerenja među braćom (FG 7, Sudionik 1). Jedan stariji sudionik misli da bi svaki redovnik i redovnica trebao u drugom redovniku i redovnici gledati njegovo i njezino dobro, a ne svoje dobro i da bi svatko trebao svoje talente davati u korist bližnjih (OI 14). Treba raditi na samoodgoju, na iskrenosti odnosa i međusobnom prihvaćanju (FG 5, Sudionica 6). Treba uvijek biti svjestan da je druga osoba pokraj mene tajna i da tu tajnu mogu donekle upoznati u razgovoru i otvorenosti (FG 5, Sudionica 2). Potrebna je, nadalje, svijest da je druga osoba pokraj mene pozvana kao i ja, da jedna drugu nisu birale, zatim vjera da nas je Bog stavio da živimo zajedno te gradimo odnose u ljubavi, povjerenju, razumijevanju, strpljivosti, opraštanju i jednostavnosti (FG 5, Sudionica 4).

Nekoliko sudionika naglašava potrebu vraćanja na izvore i življenje izvornog duha. Potrebno je vidjeti što je izvorni duh, vidjeti što je pojedini utemeljitelj htio s nekim svojim izrekama, prilagoditi ih današnjem vremenu i živjeti ih. Za složno zajedništvo važno je živjeti život u totalitetu, živjeti redovničku karizmu i zavjete (OI 1). Vraćanje na izvore duhovnosti, osobno i kao zajednica, može osvježiti zajednicu (OI 13). Jedan sudionik smatra da bi se svaka redovnička zajednica trebala potruditi oko svoje vlastite karizme, a na taj način bi se produbilo međusobno zajedništvo i zajedništvo s Bogom (OI 16). Prema jednoj bi sudionici trebalo početi ponovno graditi zajednicu „krenuvši od ljudske dimenzije, a onda nadograditi i

ovu duhovnu i karizmatiku“ (FG 2, Sudionica 3). Jedna bi sudionica voljela „da se svatko preispita i odgovori što za njega uopće danas znači redovnički život.“ I kad bi svaka osoba na to pitanje iskreno odgovorila i trudila se to živjeti, to bi sigurno doprinijelo kvaliteti zajedništva (FG 2, Sudionica 4). Druga sudionica napominje da je važno ohrabriti se i živjeti autentično. A živjeti autentično znači živjeti ono što smo mi unutra, to jest živjeti svoja pitanja, svoje problematike, svoja negodovanja (OI 2). Da je potrebno vratiti se na izvore, također misli jedna sudionica, a to se čini „mijenjanjem sebe i svojih navika koje uvidim da mi nisu dobre i početi iznova“ (FG 3, Sudionica 1). Da bi se imala neka vizija potrebno je vratiti se na izvore, na karizmu i „onda kroz te naočale pogledati situaciju u kojoj se sada nalazimo“ (FG 9, Sudionik 5).

Nekoliko je sudionika naglasilo važnost početnog i trajnog odgoja u redovničkim zajednicama. Jedan sudionik smatra veoma važnom početnu redovničku formaciju. I sam se pita što ponuditi mladima u početnom odgoju „da bi one rane koje nose iz obitelji... na neki način mogli postati svjesni tih ranjenosti i znali se nositi s tim ranjenostima“. Ne pomogne li se mladim osobama u tim prvim godinama početnog odgoja, kasnije, kad dođu u zajednicu, osjećaju se posljedice jer takve osobe „nisu sposobne za jednu zdravu komunikaciju“, ili se nameću kao vođe, ili se previše povlače u sebe i stradava im zdravlje. (OI 7). Još jedan sudionik naglašava važnost početnog odgoja. Potrebno je, prema njegovu mišljenju „odgajati ljude za zajedništvo, odgajati mlade jer tu sve počinje“. Mladi kojima se ne govori o zajedništvu i ako ih se u tome ne odgaja, onda to ne mogu ni prihvatiti. Za zajedništvo je potrebno izdvojiti svoje vrijeme, ne biti sebičan, nego širok i darežljiv pa biti u zajednici i provoditi vrijeme zajedno i onda kad ti se to ne da (OI 12). Jedna sudionica smatra da je neobično važno ulaganje u početni i trajni odgoj te navodi primjer iz svoje zajednice kako je nekoliko sestara ušlo u edukaciju realitetne terapije i kako im je to puno pomoglo u međuljudskim odnosima (FG 5, Sudionica 3). Potrebno je biti svjestan svojih ograničenosti i uvijek izgrađivati sebe (FG 6, Sudionik 1), u smislu praštanja i kajanja, uvijek se obuzdavati i kultivirati samoga sebe (FG 6, Sudionik 2).

Kvaliteta redovničkog zajedništva mogla bi se poboljšati pomoću organiziranja većeg broja zajedničkih susreta u zajednicama. Ti susreti omogućuju međusobno bolje upoznavanje. Također bi se u zajednicama, misli jedna sudionica, mogla više prakticirati izmjena duhovnih iskustava, poput *Lectio divina* (OI 5). Jedna sudionica smatra da bi jednostavno trebalo „izmišljati“ neko zajedništvo, dane da se sestre međusobno susretnu (FG 4, Sudionica 4). Dvije su sudionice iznijele primjer *kulpe* ili *mjesečnog kapitula* koji one imaju u svojoj

zajednici. To je, prema jednoj od njih, nešto najteže u samostanu, ali primjećuje da ih to, uz molitvu, ipak najviše zbližava (FG 1, Sudionica 7). Na takvim susretima ili kapitulima sestre jedna pred drugom priznaju i iznose svoje slabosti i posrtaje i to im pomaže da bolje prihvaćaju jedna drugu (FG 1, Sudionica 2). Jedna mlađa sudionica za poboljšanje kvalitete zajedništva predlaže mogućnost susreta u redovničkoj zajednici po dobnim skupinama. Ona misli da bi osobe koje žele živjeti zajedništvo na nekoj dubljoj razini trebale živjeti u istoj zajednici i ne dati se smesti od onih koji su se možda umorili ili su nezadovoljni i ne vide više svjetla (FG 2, Sudionica 7). Poboljšanju kvalitete zajedništva mogu pomoći neformalni susreti u kojima se svatko može slobodno izreći i „biti to što jesi i prihvatiti drugoga da je on drugačiji, da on uz tebe može biti ono što jest“ (FG 5, Sudionica 7). Isto tako bi zajednički izleti u prirodu bili osvježanje za svaku zajednicu (FG 10, Sudionica 1).

Jedna sudionica smatra važnom međukongregaciju suradnju i rad na zajedničkim projektima, a veliku šansu vidi u mlađim generacijama u redovničkim zajednicama koje su danas više educirane. Ona misli da bi „trebale raditi na zajedničkim stvarima, na zajedničkim projektima, temama... socijalnim angažmanima“ (OI 3). Teško može jedna zajednica sama osmisлити i provesti neki projekt jer nema dovoljno educiranih osoba. Još jedna sudionica smatra da bi bilo dobro organizirati neke susrete na razini različitih družbi i zajednica. Navodi mogućnost koncerta, duhovnih programa ili kazališnih predstava.

Jedan sudionik misli da bi naše redovničke zajednice trebale biti otvorene kako bi ljudi koji susreću redovnike i redovnice mogli u našim zajednicama pronaći mir i sklad i time se nahraniti. Redovničke zajednice trebaju biti otvorene, prije svega Bogu, a onda i ljudima, a naročito mladima. Svaki redovnik i redovnica treba raditi na sebi kako bismo bili susretljivi (OI 8). Slično razmišlja i jedna sudionica koja smatra najvažnijim jednostavno svjedočanstvo životom. Nije bitno što tko radi u samostanu, nego je bitno da živi i da svojim životom svjedoči tako da svi oni koji dođu u samostan osjete mir i Božju prisutnost (OI 15). Nekoliko je sudionica iz jedne fokus grupe stavilo veliki naglasak na osobno svjedočanstvo životom. Jedna od njih misli da je to svjedočanstvo potrebno živjeti ponajprije u zajednici (FG 3, Sudionica 2). Potrebno je očitovati Božju prisutnost i Božju ljubav tamo gdje jesmo a da to nije uvjetovano našim većim ili manjim brojem (FG 8, Sudionik 4).

Jedna sudionica misli da je potrebna promjena mentaliteta u shvaćanju redovništva. Prema njezinu mišljenju, za mnoge je osobe u redovničkim zajednicama redovnički poziv bio neki vanjski poticaj, na primjer nošenje redovničkog odijela. Te iste redovnice danas gube svoj identitet gledajući kako se mijenja redovničko odijelo. Potrebna je, stoga, promjena

mentaliteta koja će ponovno otkriti što je bit redovništva i redovničkog života danas, bilo u Crkvi, bilo u društvu (FG 2, Sudionica 2).

Jedna sudionica smatra da bi za poboljšanje kvalitete zajedništva trebalo imati male, a ne velike redovničke zajednice jer je u manjim zajednicama puno lakše produbiti komunikaciju. U zajednicama bi se trebale poštivati dobne razlike (OI 4).

Druga sudionica misli da je redovničkim zajednicama danas potrebna duhovna obnova ili duhovni zaokret. Premda postoje „godišnje duhovne vježbe, mjesečne duhovne obnove... međutim, izgleda da tu negdje nemamo dobar spoj, da nas to puno ne dotiče“ (FG 4, Sudionica 3).

Jedna sudionica smatra da bi trebalo više raditi na osjećaju pripadnosti zajednici jer su u redovničkim zajednicama osobe nekako više usmjerene samo na ono što je njima povjereno (FG 10, Sudionica 3).

Na kraju se prijedlozi svih sudionika mogu kratko sažeti u nekoliko bitnih dimenzija. Potrebno je vratiti se osobnoj i zajedničkoj molitvi, ponovno otkriti izvorni duh vlastite zajednice, rasti u zajedništvu gradeći dobre međuljudske odnose, organizirati što više zajedničkih susreta, bdjeti nad početnim i trajnim odgojem, razvijati smisao za suradnju, svjedočiti životom i biti otvoreni.

ZAKLJUČAK

Na temelju pronađene i prostudirane literature općenito o redovništvu, a onda posebno o redovničkom zajedništvu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, nameće se jednostavan zaključak da o toj temi nije puno pisano. Osim predavanja na redovničkim tjednima i susretima odgojitelja i odgojiteljica u Hrvatskoj te redovničkim danima/redovničkom danu u Bosni i Hercegovini ne može se pronaći opsežnija i znanstveno ozbiljnija studija redovničkog zajedništva u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Prvo je poglavlje pokazalo kako je redovničko zajedništvo duboko ukorijenjeno i utemeljeno na ekleziologiji zajedništva, to jest Crkvi kao *communio*. Zbog toga je jasno da je u ekleziologiji, kako je tumači Drugi vatikanski sabor, uključen i posvećeni život i jedino je, polazeći od Crkve, moguće razumjeti posebnosti posvećenoga života. Nadalje, redovnička zajednica svoje nadahnuće crpi iz novozavjetnih tekstova. Iz analiza prvoga poglavlja proizlazi da je redovnička zajednica najprije ljudska zajednica koja ima svoje zakonitosti, strukture i pravila. Ona je, također, nadnaravna stvarnost, a njezino je zajedništvo duboko ukorijenjeno u trinitarnom zajedništvu. Redovničku zajednicu kao takvu karakteriziraju dvije vrste odnosa: sinovstvo/kćerinstvo i bratstvo/sestrinstvo. Stvarnost redovničkoga zajedništva pogođena je, osobito nakon Drugoga vatikanskog sabora, raznim krizama. Najprije krizom institucija, zatim krizom identiteta koje će dovesti i do krize zajedništva. U tom je kontekstu razumljivo da je papa Bergoglio želio u središte crkvenoga života staviti raspravu o redovničkome životu proglašivši Godinu posvećenog života (30. studenoga 2014. – 2. veljače 2016.) u kojoj je posebno pozivao redovnike i redovnice na obnovu redovničkog zajedništva.

Drugo poglavlje potvrđuje činjenicu da je redovničko zajedništvo bitna kategorija redovničkog života. Crkveni dokumenti od Drugoga vatikanskog sabora do 2016. godine pišu o njemu pod različitim vidovima, nekad izdvojeno, a nekad u sklopu drugih stvarnosti redovničkog života. Oni su putokaz k dobrom redovničkom zajedništvu, predstavljaju ideal, ali otvoreno i kritički razmatraju problematiku zajedništva te predlažu načine i sredstva nadvladavanja problema. Neke su teme u dokumentima više, a neke manje obrađene, no sve one na svoj specifičan način doprinose shvaćanju temeljnih postavki redovničke zajednice, napose njezina zajedništva.

Iz drugog je poglavlja također vidljivo da su se crkveni dokumenti o posvećenom životu vrlo uspješno, radikalno i odgovorno *hvatali u koštac* sa svim prilikama i promjenama koje su se događale u društvu i utjecale na redovnički život općenito.

U trećem su poglavlju analizirani naglasci redovničkog zajedništva redovničkih zajednica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Na strukturu trećeg poglavlja donekle je utjecala struktura drugoga.

U odnosu na redovništvo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini analiza je otkrila da je tema redovničkog zajedništva bila važna redovnicima i redovnicama i da se o njoj u različitim okvirima i na različite načine raspravljalo na redovničkim tjednima, danima i savjetovanjima/vijećanjima. Redovnici i redovnice vrlo smjelo, otvoreno i kritički pišu o problemima svojih zajednica. To je osobito vidljivo iz izvještaja iz skupina u prvih dvadeset i dva zbornika savjetovanja/vijećanja odgojitelja i odgojiteljica te prvih devet redovničkih tjedana. Zanimljivo je kako u tim izvješćima sudionici vrlo hrabro dotiču pozitivne i negativne stvarnosti koje postoje u njihovim zajednicama i o njima otvoreno raspravljaju. Budući da treće poglavlje analizira zbornike redovničkih tjedana i časopis *Posvećeni život* u vremenskom razdoblju od 43 godine (1973.-2016.), uočena je razlika u pristupu temama koje su se obrađivale na redovničkim tjednima. Prvih dvadesetak godina redovnički su tjedni imali puno veći broj kako sudionika tako i predavanja. Rasprave i radovi u skupinama u prva su dva desetljeća bili opsežniji i učestaliji a sudionici su u njima bili otvoreniji i samokritičniji. Zadnja dva desetljeća smanjio se i broj sudionika i broj predavanja. Rasprave nakon predavanja kao i plenarne rasprave postoje i dalje, ali ih nema u pisanom obliku. Radovi u skupinama s vremenom će prestati postojati. Slična je situacija i sa zbornicima savjetovanja odnosno vijećanja redovničkih odgojitelja/odgojiteljica. Organizatori redovničkih dana u Bosni i Hercegovini nisu izdavali zbornike, a samo je dio predavanja dostupan na mrežnoj stranici Konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica Bosne i Hercegovine (www.redovnistvo.ba).

U odnosu na redovništvo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini treće poglavlje pokazuje da liturgijski i molitveni život zauzima vrlo važno mjesto kod redovnika i redovnica. On se stavlja u samo središte redovničkog života, a onda posebice redovničkog zajedništva. Također je vidljivo da je tema autoriteta bila važna. Uočljiva je dinamičnost i razlika u razmišljanjima o autoritetu od Drugoga vatikanskog sabora do danas. U početku je poglavar/poglavarica osoba koja je pozvana činiti sve da se svi u zajednici osjećaju dobro, on/ona stoji svima na raspolaganju, donosi odluke itd. Članovi su zajednice nekada slijepo slijedili odluke poglavara

zajednice koji je znao što je dobro za svakog pojedinca u zajednici i što je dobro zajednice. Kako vrijeme odmiče, polako se naglasak sve više stavlja na dijalog, odgovornost, sudjelovanje, pluralizam mišljenja. Osjeća se potreba za tematiziranjem askeze u kontekstu početne formacije, ali ne i trajne. Življenje zavjeta siromaštva i čistoće u uskoj su vezi i tiču se cijele redovničke zajednice, a ne samo pojedinog redovnika i redovnice.

U prvih dvadesetak godina nakon Drugog vatikanskog sabora redovnici i redovnice s velikim žarom i entuzijazmom raspravljaju, pišu i konkretno nastoje živjeti smjernice i odredbe crkvenih dokumenata o posvećenom životu. Da je to istina dokazuju i same teme redovničkih tjedana koje su gotovo uvijek pratile logiku crkvenih dokumenata o posvećenom životu. Kako godine odmiču, primjećuje se opadanje tog entuzijazma i prvotnog žara. Uočljiva je i razlika u načinu obrađivanja pojedinih tema redovničkih tjedana. Prvih su godina teme bile vrlo konkretne, a predavanja jasna i razumljiva svima, dok su s godinama i teme i predavanja s jedne strane postajala sve više teoretsko-teološka, a s druge strane manje konkretna i jasna.

Četvrto poglavlje dokazuje činjenicu kompleksnosti i dinamičnosti redovničkog zajedništva. Ono se, osobito u zadnjim desetljećima, susretalo s raznim izazovima i poteškoćama. Pritom je uočljivo kako se naglasak od Sabora naovamo sve više pomicao od kolektivnog (zajednica) prema individualnom (pojedinaac), od življenja u većim prema životu u manjim redovničkim zajednicama. Međugeneracijski odnosi i razlike između *starijih i mlađih* u redovničkim zajednicama sve su naglašeniji. Jedan od većih izazova redovničkog zajedništva nakon Sabora bila je upotreba radija i televizora, a s pojavom kompjutera i interneta nastat će prava *zbrka* u izboru prioriteta, poput zajedničkog odmora i rekreacije u zajednicama. Redovnice će, prvenstveno zbog smanjenog broja novih zvanja, reducirati i svoje sudjelovanje u župnom pastoralu, sve će ih manje živjeti u prostorijama župe, a samim time nestajat će i problematika njihovog redovničkog zajedništva unutar župe. Redovnici, u velikom postotku upravitelji župa i župnici, i nadalje će osjećati muku oko usklađivanja svog prvotnog poziva da žive redovničko zajedništvo i da budu župnici.

Četvrto je poglavlje pokazalo da redovništvo nije izuzeto od individualizma, utjecaja elektroničkih medija i međugeneracijskih konflikata. Redovničko zajedništvo ne grade idealne osobe ni prilike, nego upravo se ono izgrađuje i filtrira po krhkim, slabim, grešnim osobama, često u mučnim i neizvjesnim prilikama svakodnevnog života. Poteškoće mogu postati prilika i izazov za preispitivanje osnovne motivacije životnih izbora.

Peto poglavlje u kojemu su sabrani i analizirani rezultati kvalitativnog empirijskog istraživanja, produbilo je tematiku redovničkog zajedništva te pokazalo kako redovnici i redovnice hrvatskih i bosansko-hercegovačkih redovničkih zajednica gledaju i doživljavaju vrednotu redovničkog zajedništva i koje joj značenje pridaju. Ta je vrednota osvijetljena kroz pet istraženih područja. Prvo područje, koje je obradilo tematiku slobodnog vremena i uz to povezanu zajedničku rekreaciju, pokazalo je da redovnici i redovnice, uz veća ili manja odstupanja s obzirom na količinu i način kako se za svoje slobodno vrijeme izbore, ipak imaju slobodnog vremena. Načini provođenja slobodnog vremena vrlo su raznoliki, a najučestaliji je čitanje i odlazak u prirodu. S obzirom na zajedničku rekreaciju analiza je pokazala da je redovnici i redovnice smatraju vrlo važnom i potrebnom. Istina, od zajednice do zajednice postoje velike razlike s obzirom na postojanje i način provođenja zajedničke rekreacije. Od onih zajednica koje uopće nemaju zajedničku rekreaciju ili je ona svedena samo na gledanje televizije, do zajednica u kojima je ona česta i redovita. Drugo je područje obradilo tematiku novih medija, prvenstveno interneta i pametnog telefona. Pri tome je analiza pokazala da svaka redovnička zajednica ima svoju mrežnu stranicu i da se sudionici/sudionice u velikoj mjeri koriste novim medijima. Svrha korištenja novih medija vrlo je raznolika. Novi su mediji sredstva koja omogućuju razne vrste komunikacije, ali su i pomoć u raznim oblicima pastoralne službe. U odgojnim zajednicama ne postoji apsolutna sloboda korištenja novim medijima, a naglasak se stavlja na odgoj za medije. Redovničke se zajednice susreću s problemima korištenja novih medija za vrijeme objeda. Bez obzira na poteškoće sudionici/sudionice su potvrdili da redovnici i redovnice danas trebaju biti medijski pismeni. Analiza trećeg područja istraživanja koja je obuhvatila dinamiku međuljudskih odnosa u redovničkim zajednicama pokazala je koji su aspekti međuljudskih odnosa od iznimne važnosti. Ponajprije je to međusobno prihvaćanje, poštivanje, uvažavanje i povjerenje, a zatim iskrenost, otvorenost, i dobra komunikacija. Važno je također međusobno praštanje, dobronamjernost, ljubav, poniznost i razumijevanje. Nadalje, rezultati analize osvijetlili su i aspekte međuljudskih odnosa koji bi se mogli poboljšati u redovničkim zajednicama. To su prije svega iskrenost i komunikacija, a zatim poštivanje, dobronamjernost i prihvaćanje. Redovnici i redovnice otvoreno su priznali da nisu izuzeti od konflikata u svojim zajednicama, a način kako ga rješavaju svrstali su u pet modusa. Najbrojniji su sudionici koji konflikt rješavaju razgovorom, zatim oni koji se prvo povuku na razmišljanje i molitvu, a zatim traže razgovor. Dok jedni ignoriraju konflikt i puštaju da se on riješi samo od sebe, drugi na njega prvo burno reaguju, a zatim traže ispriku. Neki pak jednostavno izbjegavaju svaki konflikt. Istraženo i

analizirano područje međuljudskih odnosa također je potvrdilo da postoji vrlo snažna i uska povezanost međuljudskih odnosa i apostolata zajednice. Četvrto područje istraživanja osvijetlilo je tematiku osamljenosti i problem ovisnosti u redovničkim zajednicama. Ono je pokazalo da redovnici i redovnice nisu izuzeti od osjećaja osamljenosti te da postoje različiti razlozi, vrste i učestalost tog osjećaja. Tema ovisnosti, pokazalo je istraživanje, za većinu je sudionika još uvijek tabu-tema u redovničkim zajednicama, a o ovisnosti subrata ili susestre u zajednici puno je lakše govoriti nego o osobnoj ovisnosti. Iz istraživanja je vidljivo da redovnici i redovnice nisu imuni na ovisnosti te da postoje razne vrste ovisnosti u redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Nadalje, problemu ovisnosti sudionici pristupaju svjesno i otvoreni su više-manje za rješavanje tog problema. Iz petog je područja istraživanja proizišlo da redovnici i redovnice ne samo pridaju veliku važnost nego, kako u osobnom tako i u zajedničkom životu, njeguju askezu. Razni su oblici osobne askeze koju prakticiraju sudionici. Zajednički vid askeze koju prakticira veliki broj zajednica iz kojih dolaze sudionici i sudionice istraživanja jesu razne vrste odricanja i post. U pokušaju povezivanja askeze s karijerizmom, proizišlo je da sudionici vrlo različito tumače pojmove karijere i karijerizma. Tako su nekima karijera i karijerizam nepovezivi uz askezu i redovničku zajednicu, a dio sudionika se složio da redovnici i redovnice nisu imuni na sindrom karijerizma. Karijerizam se očituje na različite načine, a razlozi njegovog postojanja su raznoliki. Više ga ima u muškim nego u ženskim redovničkim zajednicama.

Polazišne hipoteze koje su se iskristalizirale i koje su definirane na osnovu cilja istraživanja i glavnih istraživačkih pitanja većim su dijelom potvrđene. Neke su se ipak pokazale neodrživima. Postavljeno je pet opširnije opisanih hipoteza. Postavljena hipoteza koja se odnosila na oblikovanje slobodnog vremena dijelom je potvrđena. Kako za starije, tako i za mlađe članove redovničke zajednice, zajednička je rekreacija dragocjeni izraz zajedništva. Ona ima svoje povlašteno mjesto i iziskuje trajnu borbu da pronađe svoj novi izraz u užurbanom tempu života. Ona je u nekim redovničkim zajednicama neupitni dio dnevnog i tjednog ritma zajednice, dok je u drugim redovničkim zajednicama izgubila svoj trajni oblik i vrijeme. Međutim, postavljena hipoteza nije potvrdila da su mlađi redovnici i redovnice skloniji svoje slobodno vrijeme oblikovati putem 'slobodnih i neformalnih' oblika zajedništva, dok je pitanje formalne i zajedničke rekreacije bliže starijim članovima redovničke zajednice.

Nesumnjivo je potvrđeno da novi mediji, posebno internet i pametni telefon, bitno utječu na vrednotu redovničkoga zajedništva, pomažu u poslanju i služenju, jednako su

dostupni i mlađima i starijima u redovničkoj zajednici. Teško je iz samog istraživanja jednostavno potvrditi da su mediji sredstva koja oživljavaju zajedništvo i poboljšavaju kvalitetu poslanja i služenja. Tome u prilog ide i činjenica da se još uvijek jedan dio redovnika opire osobnom posjedovanju pametnoga telefona jer su svjesni opasnosti koje on sa sobom donosi. Neki sudionici koji se koriste internetom i pametnim telefonom pak naglašavaju da tzv. virtualno zajedništvo može biti i jest na štetu stvarnom zajedništvu.

Također je u cijelosti potvrđeno da je izgradnja međuljudskih odnosa i rješavanje konflikata trajni izazov za svaki ljudski i duhovni rast redovničke zajednice. Pluralizam mišljenja u redovničkim je zajednicama u službi poštivanja svakog pojedinog člana zajednice i stvaranja pozitivnog i zdravog ozračja u zajednici.

Potvrđena je hipoteza da su osamljenost i ovisnosti još uvijek većim dijelom tabu-teme u redovničkim zajednicama te da njihovo osvjetljavanje kroz otvoreni razgovor u redovničkoj zajednici doprinosi priznanju i prihvaćanju ljudskih slabosti koje su neizostavni dio ljudske naravi, ali i traženju ispravnih putova rješavanja, posebno problema ovisnosti.

S obzirom na osobnu i zajedničku askezu u redovničkoj zajednici potvrđeno je da je ona neizostavni dio redovničkog života koji pomaže izgrađivati redovničko zajedništvo. Poimanje i ostvarenje karijere u redovničkom životu za mlađe je redovnike i redovnice u službi zajednice i zajedništva dok su stariji redovnici i redovnice skloniji karijeri i karijerizmu kojoj nema mjesta unutar redovničke zajednice.

Ako se usporede rezultati dobiveni na osnovu prva četiri poglavlja, to jest teoretskog dijela obrađene teme doktorskoga rada s rezultatima empirijskog kvalitativnog istraživanja, onda se mogu uočiti neke bitne sličnosti i razlike. Te sličnosti i razlike odnose se na područja koja su obrađena u teoretskom dijelu i istražena u empirijskom istraživanju. To su: zajednička rekreacija, novi mediji, međuljudski odnosi i pitanje askeze.

Dok je u teoretskom dijelu obrađen utjecaj elektroničkih medija i to radija, televizije i interneta na redovničko zajedništvo, empirijsko se istraživanje bavilo novim medijima i to internetom i pametnim telefonom/mobitelom. Nesumnjivo je da je svaki od tih medija nakon pojavljivanja značio veliku novost i izazov za redovničke zajednice i zajedništvo. U teoretskom je dijelu došlo do izražaja to da je zajedničku rekreaciju iz zajednica potisnulo vrijeme koje su redovnici i redovnice koristili gledajući televiziju ili kasnije koristeći internet. Upotrebu i utjecaj elektroničkih medija na redovničko zajedništvo redovnici su kritički promišljali na svojim redovitim susretima te otvoreno iznosili pozitivne i negativne vidove njihove upotrebe. Jasno je došlo do izražaja to da nijedan medij ne može biti zamjena za

stvarno zajedništvo među redovnicima. Budući da se u teoretskom dijelu uočilo da su elektronički mediji u mnogim redovničkim zajednicama zauzeli prostor i vrijeme koje je bilo rezervirano za zajedničku rekreaciju, postavilo se pitanje postoji li uopće danas zajednička rekreacija u redovničkim zajednicama. To je pitanje posebno obrađeno u empirijskom istraživanju i ono je pokazalo da je zajednička rekreacija vrlo važna redovnicima i redovnicama i da je ona danas bitni izraz zajedništva. Ona je u nekim redovničkim zajednicama sastavni dio ritma zajednice, dok je u drugim redovničkim zajednicama izgubila svoj trajni oblik i vrijeme. Dakle, zajednička rekreacija smatra se bitnom za redovničko zajedništvo, ali su velike poteškoće u njenom provođenju. S obzirom na postojanje i način provođenja postoje velike razlike od zajednice do zajednice. U empirijskom je istraživanju također dotaknuto pitanje i problem upotrebe televizije za vrijeme zajedničke rekreacije. Upotreba mobitela nije problematizirana u teoretskom dijelu jer o njima ne pišu ni crkveni dokumenti ni redovnici na svojim redovitim susretima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. To je bio dodatni razlog da upotreba pametnog telefona/mobitela bude jedno od pitanja u empirijskom istraživanju. Otkriveno je da se sudionici istraživanja u velikoj mjeri koriste internetom, a da veći dio sudionika koristi mobitel/pametni telefon. Uočljivo je, kako iz teoretskog dijela tako i iz empirijskog istraživanja, da je gledanje televizije u mnogim zajednicama zauzelo prostor i vrijeme zajedničke rekreacije, ali u empirijskom je dijelu isplivao na površinu i problem upotrebe mobitela/pametnog telefona za vrijeme objeda u nekim redovničkim zajednicama. Premda za sudionike istraživanja novi mediji trebaju biti prihvaćeni kao sredstva i pomoć u evangelizacijskom poslanju redovnika/redovnica isto tako potrebno je biti svjestan zamki i opasnosti koje oni sa sobom donose, ponajprije u pokušaju depersonalizacije.

Međuljudski su odnosi u teoretskom dijelu zauzeli vrlo malo prostora jer se o njima nije puno raspravljalo na susretima redovnika/redovnica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Više je istaknut negativni vid tih odnosa, to jest kakvi oni ne bi trebali biti. Upravo je takva konstatacija isprovocirala, na pozitivan način, potrebu da se empirijsko istraživanje pozabavi tim bitnim područjem života svake redovničke zajednice. Tako je istraživanje otkrilo koji su aspekti međuljudskih odnosa važni sudionicima te koji se mogu poboljšati u njihovim zajednicama. Nadalje, došlo se do odgovora na pitanje kako redovnici rješavaju konflikte i na kraju se pokazalo da je za uspjeh apostolata redovničke zajednice jako važno graditi dobre odnose unutar same zajednice. To zadnje pitanje odnosa apostolata i međuljudskih odnosa bilo je postavljeno već u teoretskom dijelu rada.

Kao u teoretskom tako i u empirijskom dijelu istraženo je područje askeze u redovničkim zajednicama. Teoretski je dio pokazao da je tema askeze bila često obrađivana. To pokazuju zbornici redovničkih tjedana, savjetovanja/vijećanja, predavanja na redovničkim danima i časopis *Posvećeni život*. Tu se može otkriti da se o askezi puno više raspravljalo u okviru početne, ali ne i trajne formacije u redovničkim zajednicama. Nakon Drugoga vatikanskog sabora stariji su redovnici i redovnice sa zabrinutošću i tjeskobom gledali na nestajanje dotadašnjih pokorničkih vježbi, dok su se mlađi redovnici i redovnice sve više opirali dotadašnjoj asketskoj praksi. Teoretski je dio također otkrio kako su redovničke zajednice nakon Drugoga vatikanskog sabora polako pridavale novi smisao asketskim vježbama te kako se polagano krenulo gledati na askezu kao na rast u ljubavi, ne zaobilazeći važnost osobne nakane i motivacije za bilo koji vid asketske vježbe. U teoretskom je dijelu također izraženo pitanje aktualnosti i načina prisutnosti askeze u redovničkim zajednicama danas pa se empirijsko istraživanje pozabavilo i tim područjem. Za razliku od teoretskog dijela, u empirijskom je istraživanju jasno istaknuto da se askeza jednako tiče početne i trajne formacije redovnika i redovnica. Istraživanje je pokazalo da je askeza neizostavni dio redovničkog života i da mnogi redovnici, osim nekog vida zajedničke askeze, prakticiraju i osobnu askezu.

Obradena tema doktorskoga rada, gledana u cjelini, s obzirom na vrednotu redovničkog zajedništva u hrvatskim i bosansko-hercegovačkim redovničkim zajednicama od Drugoga vatikanskog sabora do 2016. godine, pokazuje određene pomake ili trendove kako u pozitivnom tako i u negativnom smjeru. Pozitivno se očituje u nekoliko smjerova. Prvo redovnici/redovnice izborom tema na redovničkim tjednima, savjetovanjima/vijećanjima i redovničkim danima gotovo uvijek slijede logiku i oslanjaju se na crkvene dokumente o posvećenom životu. Također je uočljiva osjetljivost za konkretnost, jasnoću i teološku utemeljenost. Pozitivan se pomak očituje u shvaćanju uloge autoriteta koja je vrlo važna za redovničko zajedništvo. U početku se na poglavara/poglavaricu gleda kao na osobu koja je kao poglavar/poglavarica pozvana *sve činiti*, a umanjuje se odgovornost i sudjelovanje svih za boljitak redovničke zajednice. Vrlo je jasan pozitivan pomak prema vrednoti dijaloga, suodgovornosti i sudjelovanja svih članova redovničke zajednice. Također je važno izdvojiti pozitivan aspekt osjetljivosti redovnika i redovnica za početni i trajni odgoj, posebno za afektivnu zrelost. Uočljiv je također veliki pomak učinjen na planu pozitivnog vrednovanja svake pojedine osobe u zajednici. Ovdje se može uočiti pozitivan trend približavanja darovima pojedinaca koji doprinose dobru cjelokupne zajednice. Dok je u prošlosti pojedinac

bio onaj koji se besprijeckorno trebao uklopiti u strukture i duh zajednice, danas se na pojedinca koji ulazi u zajednicu gleda kao na osobu koja će svojim darovima i odgovorom na Božji poziv obogatiti zajednicu i zajedništvo. Unatoč sve bržem ritmu života važno je da redovnici i redovnice u velikoj mjeri uspijevaju pronalaziti slobodno vrijeme za sebe i vrijeme za zajedničku rekreaciju i da to vrijeme provode na vrlo kreativan i raznolik način. Otvoreni su za vrijednosti koje proizlaze iz upotrebe novih medija, ne ustručavaju se putem novih medija prenositi Evanđelje kao zajednica i kao pojedinci, ali su isto tako svjesni opasnosti i zamki koje novi mediji nose sa sobom. Vrlo je ohrabrujuće primijetiti trajnu želju i pozitivnu borbu redovnika i redovnica za izgradnjom dobrih i kvalitetnih međuljudskih odnosa te u velikoj mjeri izbora dobrih načina rješavanja konflikata u zajednici. Pozitivno je također da se redovnici i redovnice ne boje priznati da se katkada osjećaju osamljenima te da su osobno otvoreni za pokušaje rješavanja problema ovisnosti u svojim zajednicama. Svjesni svojih osobnih slabosti imaju razumijevanja za slabosti brata i sestre u zajednici. Vrijedno je također spomenuti da redovnici i redovnice danas u velikoj mjeri prakticiraju kako osobnu tako i zajedničarsku askezu.

Pomaci prema negativnome više-manje su uočljivi u četvrtom i petom poglavlju. Pozitivan pomak vrednovanja pojedinca u zajednici na neki je način otišao u drugu krajnost, a to je individualizam. Pojedinaac i njegovi interesi, sklonosti, sposobnosti i darovi toliko su se nametnuli zajednici da je ona počela gubiti svoju bitnost. Tom individualizmu pripomogli su i novi mediji i kriza autoriteta. Premda većina redovničkih zajednica koje je obuhvaćeno istraživanjem pokazuje da postoje trenuci zajedničke rekreacije, istraživanje je također pokazalo da postoje zajednice u kojima je zajednička rekreacija potpuno iščeznula ili da su novi mediji zauzeli njezin prostor i vrijeme. Isto tako može se uočiti negativan trend sve većeg manjka osjećaja za zajedništvo i za zajednicu, a razlog za to u određenom postotku jesu svakako novi mediji i puno veće mogućnosti stvaranja virtualnog zajedništva pomoću medija. Također, postoje zajednice u kojima korištenje pametnog telefona ometa vrijeme zajedničkih objeda. Negativnost se očituje također kod problema ovisnosti koja je još uvijek u većini redovničkih zajednica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini tabu-tema pa na razini zajednica općenito postoji još uvijek stanovita zatvorenost konkretnom rješavanju pojedinačnih problema ovisnosti. Postoji također tendencija mišljenja da se u konkretnoj zajednici uvijek netko drugi treba baviti tim problemom. Taj drugi je poglavar ili poglavarica, a ne zajednica u cjelini.

Teme koje su se u ovom radu pokazale iznimno važnima za budućnost redovništva u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini jesu međuljudski i međugeneracijski odnosi u zajednici, novi mediji sa svim svojim mogućnostima i zamkama, uloga i shvaćanje autoriteta u zajednici, uočavanje i rješavanje ovisnosti, redovničko zajedništvo redovnika-župnika. Također je važno postaviti pitanje kako i na koji način redovničko zajedništvo utječe na potencijalna nova duhovna zvanja? Hoće li i koliko osobama koje Bog poziva u redovnički stalež biti važno redovničko zajedništvo zajednice u koju su odlučile ući? Redovnici i redovnice u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, nesumnjivo, trebaju ostati otvoreni za samokritiku te bdjeti nad svjetiljkama pozitivnih vrednota, suočavati se sa svim izazovima odvažnije i otvorenije, a prema svim poteškoćama, koje vrijeme i prilike donose, ne ostajati ravnodušni, sliježući ramenima, nego pogleda uprtog u Isusa Krista tražiti mudrost i razboritost u odgovorima na te poteškoće.

Budući da je u samom istraživanju sudionicima dana mogućnost da izraze svoje mišljenje ili dadnu neki prijedlog kako bi se mogla poboljšati kvaliteta redovničkoga zajedništva u hrvatskim i bosansko-hercegovačkim zajednicama, vrijedno je spomenuti neke od prijedloga, barem najbrojnije, koji mogu biti putokaz za neka daljnja promišljanja ili rad u redovničkim zajednicama. Kao najbitnije sudionici su izrazili potrebu okrenuti se Božjoj riječi i molitvi kako u osobnom tako i u zajedničkom životu. Iz susreta s Bogom u molitvi rađaju se dobri i kvalitetni međuljudski odnosi komunicirani međusobnim poštivanjem, povjerenjem i iskrenošću. Uz molitvu i dobre međuljudske odnose višestruko je iznesena potreba vraćanja na izvore i na izvornu karizmu redovničke zajednice. Osim toga, vrijedno je spomenuti važnost početne i trajne formacije u redovničkim zajednicama, posebno u odgoju za dobre međuljudske odnose i zajedništvo. Kvaliteta redovničkoga zajedništva mogla bi se također poboljšati putem organiziranja češćih zajedničkih susreta na razini zajednice

Redovničko je zajedništvo zahtjevna stvarnost. Njega gradi svaki redovnik i redovnica ulažući u nj svoje darove, sposobnosti, žrtve, vrijeme. Ono je dar za sve koji ga žive, ali dar koji se slobodno i odgovorno živi.

Postavljeni cilj doktorskoga rada, kvalitativno propitati te prikazati i analizirati redovničko zajedništvo u hrvatskim i bosansko-hercegovačkim redovničkim zajednicama od Drugog vatikanskog sabora do 2016., postignut je. Napose su kvalitativnim empirijskim istraživanjem dobiveni mnogi zanimljivi i vrijedni podaci koji mogu biti podloga za daljnja promišljanja i analize. Ovaj rad ima svoju dodatnu vrijednost jer je riječ o prvom doktorskom radu koji teoretski i empirijski propituje određene stvarnosti redovničkoga života u

redovničkim zajednicama na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Premda je ovaj rad, s jedne strane, vrlo zahtijevan i širok, s druge strane, to je i rad koji je od početka do kraja, budio nova pitanja, otvarao nove vidike, dodavao spoznaje i obogaćivao mene kao osobu i kao redovnicu.

Dobro je na kraju istaknuti da je ovaj doktorski rad, napose njegovo provedeno i analizirano empirijsko istraživanje u samom svom začetku i ideji, podrazumijevalo prihvaćanje određenog rizika u odnosu na interdisciplinarno značenje dijela sadržaja. Zahvaljujući pomoći sociologa u pripremi kvalitativnoga empirijskoga istraživanja te u analizi istoga, taj se rizik isplatio kako u odnosu na rezultate doktorskoga rada tako i u odnosu na stečeno interdisciplinarno iskustvo koje se sve više pretpostavlja u teološkim analizama onoga što se događa u crkvenom i crkveno-društvenom životu. Hrvatski i bosansko-hercegovački redovnici i redovnice koji su sudjelovali u kvalitativnom empirijskom istraživanju, pokazali su iznimnu otvorenost u raspravi o tako značajnoj tematici redovničkoga života, o vrednoti redovničkoga zajedništva o kojoj će velikim dijelom ovisiti budućnost redovništva ne samo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini nego i u Europi i svijetu.

POPIS LITERATURE

1. Crkveni dokumenti

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Christus dominus. Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi* (28. X. 1965.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Perfectae caritatis. Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života* (28. X. 1965.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Sacrosanctum concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji* (4. XII. 1963.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu* (30. XII. 1988.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.

IVAN PAVAO II., *Redemptionis donum. Apostolski nagovor redovnicima i redovnicama o njihovu posvećenju u svjetlu tajne Otkupljenja* (25. III. 1984.), u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997.

IVAN PAVAO II., *Redovnički život u nauku Crkve. Papa razgovara s redovničkim poglavarima*, KVRPuJ, Zagreb, 1984.

IVAN PAVAO II., *Svim posvećenim osobama nekih redovničkih zajednica i svjetovnih ustanova u prigodi Marijanske godine. Apostolsko pismo* (22. V. 1988.), u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997.

IVAN PAVAO II., *Ulaskom u novo tisućljeće. Apostolsko pismo episkopatu, kleru i vjernicima na završetku Velikoga jubileja godine 2000.* (6. I. 2001.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.

IVAN PAVAO II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu* (25. III. 1996.), HK(U)VRP, Zagreb, 1996.

KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Smjernice za korištenje psihološke struke u primanju i odgoju svećeničkih kandidata* (29. VI. 2008.), Dokumenti 156, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.

KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE USTANOVE, *Redovnici i promicanje čovjeka* (12. VIII. 1980.), u: NUIĆ, Viktor (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997.

KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Bratski život u zajednici* (2. II. 1994.), HK(U)VRP, Zagreb, 1994.

KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Istražujete. Posvećenim muškarcima i ženama u hodu za Božjim znakovima* (8. IX. 2014.), HKVRPP, Zagreb, 2015.

KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOGA ŽIVOTA I DRUŠTVA APOSTOLSKOGA ŽIVOTA, *Jubilej posvećenoga života, 2. veljače 2000. Posvećeni život u Crkvi. Svjedočanstvo Isusa Krista jučer, danas i uvijek, Pomoćni materijali za trodnevnu pripravu i blagdan Prikazanja Gospodinova* (30. siječnja - 2. veljače), HK(U)VRP, Zagreb, 1999.

KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Ponovno krenuti od Krista. Obnovljena zauzetost posvećenog života u trećem tisućljeću. Instrukcija* (19. V. 2002.), HK(U)VRP, Zagreb, 2002.

KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Radujte se. Okružnica posvećenim muškarcima i ženama. Iz učiteljstva pape Franje* (2. II. 2015.), HKVRPP, Zagreb, 2015.

KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Služenje autoriteta i posluh. Faciem tuam, Domine, requiram. Naputak* (11. V. 2008.), HK(U)VRP, Zagreb, 2008.

KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I ZAJEDNICE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama* (2. II. 1990.), KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1990.

PAPA FRANJO, Apostolsko pismo Svetoga Oca Franje svim posvećenim osobama u prigodi Godine posvećenog života (21. XI. 2014.), HKVRPP, Zagreb, 2015.

PAPA FRANJO, *Evangelii gaudium. Radost evanđelja, Dokumenti 163* (24. XI. 2013.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014., br. 231.

PAPINSKO VIJEĆE ZA DRUŠTVENA OBAVIJESNA SREDSTVA, *Etika u obavijesnim sredstvima* (4. VI. 2000.), Informativna katolička agencija, Zagreb, 2000.

PAVAO VI., Apostolska konstitucija kojom se proglašuje božanska služba (1. XI. 1970.), u: *Novi časoslov. Temeljni dokument*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.

PAPA PAVAO VI., *Ecclesiae sanctae. Motu proprio o primjeni nekih saborskih dekreta* (6. VIII. 1966.), u: NUIĆ, Viktor (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997.

PAPA PAVAO VI., *Evangelica Testificatio. Apostolski nagovor Pavla VI. o obnovi redovničkog života po nauku Drugog vatikanskog sabora* (29. VI. 1971.), u: NUIĆ, Viktor (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997.

PAPA PAVAO VI., *Marialis cultus. Enciklika o ispravnom štovanju Blažene Djevice Marije* (2. II. 1974.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994.

SINODA BISKUPA, IX. REDOVITA OPĆA SKUPŠTINA, *Posvećeni život i njegova zadaća u Crkvi i svijetu. Nacrt*, KVRP, Zagreb, 1993.

SVETA KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE USTANOVE, Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata (31. V. 1983.), u: NUIĆ, Viktor (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997.

SVETA KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE USTANOVE, Kontemplativna dimenzija redovničkog života (12. VIII. 1980.), u: NUIĆ, Viktor (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997.

SVETA KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE INSTITUTE, *Redovnički život u nauku Crkve* (31. V. 1983.), KVRPuJ, Zagreb, 1984.

SVETA KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE USTANOVE, *Renovationis causam - uputa o obnovi formacije za redovnički život* (6. I. 1969.), u: NUIĆ, Viktor (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997.

2. Knjige i zbornici

ABERCROMBIE, Nicholas, HILL, Stephen, TURNER, Bryan Stanley (ur.), *Rječnik sociologije*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008.

BAĆAK, Albertina Anđa (ur.), *Biti redovnik danas. Redovništvo kao dar i zadaća u novim prilikama. Odgoj za osobnost*. XX., XXI. i XXII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRP i UVRP, Zagreb, 1994.

BAĆAK, Albertina Anđa (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, Zagreb, 29. kolovoz – 1. rujan 1989., KVRP i UVRP, Zagreb, 1993.

BAĆAK, Albertina Anđa (ur.), *Ljudskost kao temeljni čimbenik redovničkog odgoja*. XVIII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, Zagreb - Fratrovac, 9. - 11. svibnja 1989., KVRP i UVRP, Zagreb, 1994.

BAĆAK, Albertina Anđa (ur.), *Novo pravo ustanova posvećenog života*. Zbornik radova X. redovničkog tjedna, Zagreb, 1. - 3. rujna 1987., KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1991.

BAĆAK, Albertina Anđa (ur.), *Odjek sabora u redovničkim zajednicama*. XV. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1986.

BAĆAK, Albertina Anđa (ur.), *Problemi mladih u današnjem društvu*. XVII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1989.

BAČAK, Albertina Anđa (ur.), *Redovnički odgoj - promicanje ljudskog dostojanstva*. XIV. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1986.

BAČAK, Albertina Anđa (ur.), *Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva*. Zbornik radova IX. redovničkog tjedna, Zagreb, 3. - 6. rujna 1985., KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1987.

BADURINA, Srećko, *Prema novoj zrelosti*, Kršćanska sadašnjost i Provincijalat franjevac trećoredaca, Zagreb, 1989.

BARBARIĆ, Kerubin, *Redovnici danas. Novo lice redovništva – posvećenje i znak Crkve*, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1973.

BOLKOVAC, Stjepan (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, Zagreb, 4. - 7. rujna 1979., VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980.

BOLKOVAC, Stjepan (ur.), *Uloga i utjecaj sredstava informiranja u razvoju osobe odgajnika*. VII. savjetovanje o redovničkom odgoju, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1979.

BOLKOVAC, Stjepan (ur.), *VII. savjetovanje o redovničkom odgoju*, KVRPuJ, Zagreb, 1979.

BORAK, Hadrijan (ur.), *Redovnička pravila*, Biblioteka „Brat Franjo“ i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985.

BOSANAC, Milan, MANDIĆ, Oleg, PETKOVIĆ, Stanko (ur.), *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*, Informator, Zagreb, 1977.

CABRA, Pier Giordano, *Essere religioso*, Queriniana, Brescia, 1978.

CASALE, Umberto, *Il mistero della Chiesa*, Elle Di Ci, Torino, 1998.

CENCINI, Amedeo, *L'ora di Dio*, Edizioni dehoniane Bologna, Bologna, 2010.

CENCINI, Amedeo, *Sveta povijest osobe*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002.

CENCINI, Amedeo, *Zajednica i rast*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007.

COLE, Basil, CONNER, Paul, *Christian Totality of the Consecrated Life*, New York Alba House, 1997.

COLOMBERO, Giuseppe, *Od suživota do bratstva*, Teovizija, Zagreb, 2005.

DAVIDE, Michael, *Non perfetti, ma felici. Per una profezia sostenibile della vita consacrata*, EDB, Bologna, 2015.

DUDA, Bonaventura, *Ima li naše redovništvo budućnost?*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1971.

GALOT, Jean, *Redovnici i obnova. Komentar koncilskog dokumenta o redovničkoj obnovi*, VVRPuJ i UVRPuJ, Zagreb 1973.

GORSKI, Oton, MAJNARIĆ, Niko (ur.), *Grčko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 2005.

GUCCINI, Luigi, *Karizma osoba i zajednica u redovničkom životu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.

GUCCINI, Luigi, *Vita consacrata e mondanità spirituale. La parola di Papa Francesco*, Edizioni dehoniane Bologna, Bologna, 2015.

HÖFFNER, Joseph Kard., *Christliche Gesellschaftlehre*, Butzon und Bercker Verlag, Kevelaer, 1997.

ILARDUIA, Juan Mari, *Il progetto comunitario. Cammino d'incontro e comunione*, EDB, Bologna, 2004.

KASPER, Walter, *Crkva Isusa Krista. Ekleziološki spisi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013.

KLANJATELJICE KRVI KRISTOVE, *Odredbe XX. vrhovnog sabora*, Klanjateljice Krvi Kristove, Rim, 2011.

KODRIČ, Marija Similijana, PALAC, Branka Natalija, *Školske sestre Franjevke Krista Kralja. Povijest-poslanje-život*, Hrvatske provincije Školskih sestara franjevki, Mostar, Sarajevo, Split, 1987.

LARRAÑAGA, Xabier, *Nella chiesa per il mondo. La dimensione ecclesiale della vita consacrata*, San Paolo, Milano, 2015.

MACCISE, Camilo, *Cento Temi di vita consacrata. Storia e Teologia, Spiritualità e Diritto*, Edizione dehoniane Bologna, Bologna, 2007.

MARAČIĆ, Ljudevit Anton, *Naša konferencija. HKVRP od prošlosti do sadašnjosti*, HKVRP, Zagreb, 1995.

MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna u Zagrebu, Zagreb, 3.-6. rujna 1974., VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974.

MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, Zagreb, 2.-5. rujna 1975., VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975.

MARAČIĆ, Ljudevit, (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ, Zagreb, 1977.

MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, Zagreb, 30. kolovoza - 2. rujna 1977., KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1977.

MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Redovnici u mjesnoj Crkvi*. Zbornik radova IV. redovničkog tjedna, Split, 31. kolovoza - 2. rujna 1976., VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1976.

MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *S Klarom Asiškom odgovorni za svoje vrijeme*. Zbornik radova XII. redovničkog tjedna, Zagreb, 30. kolovoz - 1. rujna 1994., HK(U)VRP, Zagreb, 1996.

MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Za bolje svjedočenje Evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, Zagreb, 4. - 6. rujna 1973., VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974.

MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *II. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1973.

MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976.

METZ, Baptist, PETERS, Tiemo Ranier, *Pasija za Boga i zbog Boga. Redovnička egzistencija danas*, Svjetlo riječi, Sarajevo - Zagreb, 2009.

NADRAH, Anton, *Za Kristom. Smisao posvećenog života*, KVRPuJ, Zagreb, 1991.

Novi časoslov. Temeljni dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.

RATZINGER, Joseph Cardinal, *Weggemeinschaft des Glaubens. Kirche als Communio*, Sankt Ulrich Verlag GmbH, Augsburg, 2002.

RATZINGER, Joseph, *Zajedništvo u Crkvi*, Verbum, Split, 2006.

RIDICK, Joyce, *Zavjeti - blago u glinenim posudama*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

RODRIGUEZ, Angel Aparicio i CANALS CASAS, Joan Maria (ur.), *Dizionario teologico della vita consacrata*, Editrice ancora, Milano, 1994.

ŠAGI, Bono Zvonimir, *Na poprištu redovničke obnove*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979.

ŠAGI, Bono Zvonimir, *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.

ŠAGI-BUNIĆ, Tomislav, *Vrijeme suodgovornosti I*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981.

TRILLING, David W., *Das Evangelium nach Matthäus I*, Düsseldorf, Patmos Verlag, 1962.

VASILJ, Jozo (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, Zagreb, 1. – 4. rujna 1981., VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982.

VASILJ, Jozo (ur.), *Pomirenje - potreba i uvjet rasta osobnosti*. XIII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1985.

VASILJ, Jozo (ur.), *Redovnički identitet*. Zbornik radova VIII. redovničkog tjedna, Zagreb, 30. kolovoz – 2. rujan 1983., KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1984.

VASILJ, Jozo (ur.), *Redovnički poziv*. XII. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1984.

VIDAKOVIĆ, Petra (ur.), *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo „Abba“ Oče*. Zbornik XIV. i XV. redovničkog tjedna, HK(U)VRP, Zagreb, 2000.

VIDAKOVIĆ, Petra (ur.), *Mladež pred izazovom i ponudom duhovnosti*. Zbornik radova XVI. i XVII. redovničkog tjedna, HK(U)VRP, Zagreb, 2002.

ZAKONIK KANONSKOG PRAVA S IZVORIMA, Glas koncila, Zagreb, 1996.

3. Članci

ALBERGINA, Giuseppina, *Fraternità fragile: dono e compito da custodire*, u: AUTORI VARI, *Custodire per essere custoditi. Bellezza della fraternità e Percorsi di Crescita*, Conferenza italiana superiori maggiori, Roma, 2015., 47-60.

BAČAK, Albertina Anđa, Anketa VII. redovničkog tjedna, u: VASILJ, Jozo (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 111-115.

BAČAK, Albertina Anđa, Anketa VIII. redovničkog tjedna, u: VASILJ, Jozo (ur.), *Redovnički identitet*. Zbornik radova VIII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1984., 192-195.

BAČAK, Albertina Anđa, Anketa IX. redovničkog tjedna, u: BAČAK, Albertina Anđa (ur.), *Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva*. Zbornik radova IX. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1987., 152-156.

BADURINA, Srećko, Meditativna molitva u redovničkom životu, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 87-94.

BADURINA, Vlatko, Zrela osoba u redovničkoj zajednici, u: *Posvećeni život*, 7 (2002.), br. 1, 13-26.

BAJSIĆ, Vjekoslav, Kršćanska zajednica – bez grupnog egoizma, u: KUŠAR, Stjepan (ur.), *Život i problemi crkvene zajednice. Članci, rasprave, materijali*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., 191-198.

BALOBAN, Stjepan, Znanstveno-nastavni i znanstveno-istraživački instituti – bogatstvo Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, u: *Bogoslovska smotra*, 83 (2003.), br. 4, 697-721.

BARIČEVIĆ, Josip, Psihopedagoški aspekt redovničke zajednice, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 119-131.

BARIŠIĆ, Marin, Naša povezanost s Ocem nebeskim, u: VIDA KOVIĆ, Petra (ur.), *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo „Abba“*. Zbornik XIV. i XV. redovničkog tjedna, HK(U)VRP, Zagreb, 2000., 131-146.

BAŠIĆ, Karolina, Redovnice u mjesnoj Crkvi, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Redovnici u mjesnoj Crkvi*. Zbornik radova IV. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1976., 114-131.

BAŠIĆ, Petar, „Pučko“, „liturgijsko“, „duhovnjačko“ u molitvi redovnika: u: BAČAK, Albertina Anđa (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, KVRP i UVRP, Zagreb, 1993., 59-71.

BEGIĆ, Ana, Krepost čistoće – temelj za govor o zavjetu čistoće, u: *Posvećeni život*, 17 (2013.), br. 1 i 2, 110-121.

BOBAŠ, Mirko, Kriza redovništva je signatura vremena, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, 39 (2011.), br. 2, 170-172.

BOLKOVAC, Stjepan, Anketa o VI. redovničkom tjednu, u: BOLKOVAC, Stjepan (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 151-168.

BORŠTNIK, Rudi, Molitva i rad u redovničkom životu, u: BAČAK, Albertina Anđa (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, KVRP i UVRP, Zagreb, 1993., 35-57.

BOSANČIĆ, Laudes, Zajedničko svjedočenje siromaštva, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1977., 89-97.

CARBALLO, José Rodríguez, Crisi delle vocazioni religiose? È colpa dello zapping? u: *Vita consacrata*, 50 (2014.), br. 1, 16-21.

CARBALLO, José Rodríguez, Prevenire gli abbandoni e rafforzare la fedeltà. Le responsabilità delle istituzioni di vita consacrata, u: MARTINELLI, Paolo – SCHMUCKI, Albert (ur.), *Fedeltà e perseveranza vocazionale in una cultura del provvisorio. Modelli di lettura e proposte formative*, EDB, Bologna, 2014.

CIARDI, Fabio, Una notte per la vita consacrata? Una chiave di lettura per approdare alla speranza, u: *Vita consacrata*, 43 (2007.), br. 6, 583-591.

CIARDI, Fabio, Quale modello di fraternità e quali conseguenze per la comunicazione, u: *Vita consacrata*, 33 (1997.), br. 2, 130-169.

CIRIELLO, Caterina, La vita religiosa femminile a 50 anni dal Vaticano II. L'importanza di essere segno profetico, u: CIRIELLO, Caterina, *Il contributo delle religiose uditrici al Perfectae caritatis. Fare memoria per guardare al futuro. Saggio storico-teologico*, Tau editrice, Perugia, 2015., 145-188.

ĆURIĆ, Josip, Individualna molitva, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 51-61.

ĆURIĆ, Josip, Ostvarivanje ljudskog dostojanstva u zajednicama redovnika, u: BAČAK, Albertina Anđa (ur.), *Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva*, Zbornik radova IX. redovničkog tjedna, KVRPuJ UVRPJ, Zagreb, 1987., 121-132.

DE AVIZ, Joan Braz card., Sì! Scegliamo il vangelo! Nuove generazioni di vita consacrata, u: *Sequela Christi*, XL (2014.), br. 1, 9-16.

DERMOTA, Valter, Psihološki aspekt zajedničkog života, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 77-94.

DERMOTA, Valter, Oblikovanje – formacija za redovničku čistoću, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 85-101.

DICKERHOF, Bertram, Jung und alt. Gemeinschaftstag zum Thema „Generationskonflikt“, u: *Ordens Korrespondenz*, 48 (2007.), br. 1, 7-15.

DOGAN, Nikola, Crkva i njezina dinamika u Katekizmu Katoličke Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 65 (1995.), br. 1., 58-75.

DUDA, Bonaventura, Crkva kao zajedništvo – koinonia. Priopćenje na VII. međufakultetskom ekumenskom simpoziju u Stični (22-26. rujna 1986.), u: *Bogoslovska smotra*, 58 (1988.), br. 4., 143-148.

DUGANDŽIĆ, Ivan, Biblijsko nadahnuće redovničkog zajedništva, u: *Posvećeni život*, 9 (2004.), br. 1 i 2., 12-21.

FRANIĆ, Frane, Dogmatska konstitucija: o Crkvi: Svjetlo naroda – Komentar, u: *Crkva u svijetu*, 5 (1966.), br. 2, 8-13.

GADŽA, Mirjam, Kristova poslušnost – temelj kršćanske i redovničke poslušnosti, u: *Posvećeni život*, 8 (2000.), br. 1, 36-46.

GLASENČNIK, Rafaela, Poziv na „prilagođenu obnovu“ redovničkih zajednica i apostolat, u: BOLKOVAC, Stjepan (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRP i UVRP, Zagreb, 1980., 104-110.

HOŠKO, Franjo Emanuel, Teološka zasnovanost redovničkog zajedničkog života, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna u Zagrebu, Zagreb, 3. - 6. rujna 1974., VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 13-27.

Il discorso di Giovanni Paolo II ai partecipanti al Congresso Internazionale promosso dall'Unione Superiori Generali. L'impegno dei religiosi nella nuova evangelizzazione, grande sfida del nostro secolo a cui è chiamata tutta la Comunità dei battezzati, u: *L'Osservatore Romano*, 133 (27.11.1993.), br. 273, 4.

ISKRA, Marija, Nedjelja u životu redovnice, u: *Bogoslovska smotra*, 40 (1970.), br. 1, 103-111.

IZDAVAČ Konferencija VRP i Unija VRP, Riječ izdavača, u: BAČAK, Albertina Anđa (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, KVRP i UVRP, Zagreb, 1993., 9.

JURAK, Alojzije, Pedagoška vrijednost zajednice, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ, Zagreb, 1977., 33-46.

JURČEVIĆ, Marijan, Četrdeset godina Perfectae caritatis - dekreta o prilagođenoj obnovi redovničkog života, u: *Posvećeni život*, 10 (2005.), br. 1-2, 62-69.

KASPER, Walter, Trajno značenje Drugoga vatikanskog sabora za Crkvu, u: *Crkva u svijetu*, 31 (1996.), br. 1., 6-20.

KATOLIČKA TISKOVNA AGENCIJA, Održana 81. opća skupština Unije generalnih poglavara, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, 41 (2013.), br. 1, 27.

KEZIĆ, Ines, Izvanliturgijski molitveni oblici u redovničkim zajednicama, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 31-38.

KEZIĆ, Ines, Redovnička zajednica – euharistijska zajednica, u: VASILJ, Jozo (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 45-52.

KIRIGIN, Martin, Preduvjeti za moljenje Časoslova, u: *Posvećeni život*, 3 (1996.), br. 2, 215-219.

KOREN, Matija, Svijest djetinjstva Božjeg u našim odnosima, u: VIDAKOVIĆ, Petra (ur.), *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo „Abba“ Oče*. Zbornik XIV. i XV. redovničkog tjedna, HK(U)VRP, Zagreb, 2000., 209-219.

KOVAČ, Valerija, Redovnički život i nada, u: *Posvećeni život*, 13 (2008.), br. 1 i 2, 56-75.

KRAJAČIĆ, Ozana, Pozitivni vid odricanja u redovničkom odgoju, u: *Posvećeni život*, 14 (2009.), br. 1, 90-102.

KRALJEVIĆ, Vinko, Molitva i zajednički život, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 137-146.

KRIŽIĆ, Zdenko, Problem nesklada između vanjske i unutarnje askeze, u: *Posvećeni život*, 9 (2001.), br. 1, 70-89.

KRIŽIĆ, Zdenko, Zajedništvo kao pokazatelj Isusa Krista, u: *Posvećeni život*, 4 (1997.), br. 2, 195-209.

LOVRIĆ, Slavko, „Virus“ individualizma, uzroci i posljedice, u: *Posvećeni život*, 7 (2002.), br. 2, 12-22.

MAMIĆ, Jakov, MANDARIĆ, Valentina, ŠAGI, Zvonimir Bono, Redovi, u: ARAČIĆ, Pero (ur.), *Jeremija, što vidiš? (Jr 24,3)*. Crkva u hrvatskom tranzicijskom društvu, Teologija u Đakovu, Đakovo, 2001., 247-274.

MANICARDI, Luciano, Quale vita religiosa per gli uomini e le donne d'oggi?, u: Fidenzio VOLPI, Egidio PICUCCI, *La vita consacrata una vita di qualità*, CISM, Roma, 2015., 23-30.

MARAČIĆ, Ljudevit, Drugo savjetovanje redovničkih odgojitelja odgojiteljica, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *II. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1973., 1-3.

MARAČIĆ, Ljudevit, Četvrti redovnički tjedan, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Redovnici u mjesnoj Crkvi*. Zbornik radova IV. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1976.

MARAČIĆ, Ljudevit, Predgovor, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 5-6.

MARAČIĆ, Ljudevit, Predgovor, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Za bolje svjedočenje Evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 5-7.

MARAČIĆ, Ljudevit, Rezultati ankete, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1977., 123-126.

MARAČIĆ, Ljudevit, Treći redovnički tjedan, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 5-6.

MARAČIĆ, Ljudevit, Zajedništvo u radosti. Razmišljanje u društvu sa papom Franjom (predavanje u rukopisu), u: *Arhiv Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, Zagreb, 2016., 1-12.

MARASOVIĆ, Špiro, Današnji mediji – koristi i zamke za redovnicu (predavanje u rukopisu), u: *Arhiv Konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2014.

MARASOVIĆ, Špiro, Novi oblici redovničkoga zajedništva, u: *Bogoslovska smotra*, 72 (2002.), br. 4, 573-602.

MARASOVIĆ, Špiro, Redovništvo za 21. stoljeće, u: *Posvećeni život*, 7 (1999.), br. 1, 77-91.

MARKOVIĆ, Ivo, Uloga zajednice u odgoju (nacrt predavanja), u: Albertina BAČAK (ur.), *Biti redovnik danas. Redovništvo kao dar i zadaća u novim prilikama. Odgoj za osobnost*. XX., XXI. i XXII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRP i UVRP, Zagreb, 1994., 95.

MATANIĆ, Josip Atanazije, Crkva i osuvremenjeno redovništvo, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.), br. 2-3, 263-273.

MATAUŠIĆ, Mirko, Svjesna i nesvjesna komunikacija, u: *Posvećeni život*, 15 (2010.), br. 1 i 2, 37-60.

MILANOVIĆ, Jozo, „Lectio divina“ u ritmu liturgijske godine, u: BAČAK, Albertina Anđić (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, KVRP i UVRP, Zagreb, 1993., 123-126.

MOHORIĆ, Marijana, Međusobno poznavanje i prihvaćanje generacija unutar redovničke zajednice, u: *Naša družba. Vjesnik Družbe sestara presvetog Srca Isusova*, 45 (2012.), br. 1, 88-103.

MRVELJ, Renata, Duhovni elementi zajednice, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ, Zagreb, 1977., 18-24.

MUKAMWEZI, Anna Mary, Zajednica, zajedništvo, poslanje, oganj ljubavi, u: *Posvećeni život*, 6 (1998.), br. 2, 178-188.

NADRAH, Anton, Redovnički život kao „nastojanje oko savršene ljubavi“ /PC 1/ i apostolat, u: BOLKOVAC, Stjepan (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 25-33.

Naša tema 1. Redovnički odgoj pred izazovima suvremenosti, u: *Posvećeni život*, 10 (2005.), br. 1 i 2, 5.

NIKIĆ, Mijo, Psihološka zrelost za redovnički život, u: *Posvećeni život*, 9 (2004.), br. 1 i 2, 33-51.

Omelia in occasione della santa messa con i seminaristi, i novizi e le novizie, Basilica Vaticana, 7 luglio 2013, u: *Sequela Christi*, XXXIX (2013.), br. 2, 46-49.

OREČ, Leonard, Zajednica kao odgojni faktor, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ, Zagreb, 1997., 9-17.

ORŠOLIĆ, Marko, Sociološki vid zajedničkog života, u: MARAČIĆ, Ljudevit, *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 97-104.

PALAC, Branka Natalija, Apostolske inicijative redovništva u nas kroz posljednja tri desetljeća, u: BOLKOVAC, Stjepan (ur.), *Apostolski vidovi redovničkog života danas*. Zbornik radova VI. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1980., 61-74.

Papa Ivan Pavao II. razgovara s redovničkim poglavarima (1983.), u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HK(U)VRP, Zagreb, 1997., 163.

PAREDES, José Cristo Rey García, Lunga alba o crepuscolo della vita religiosa in Europa, u: *Vita consacrata*, 50 (2014.), br. 3, 197-206.

PAVIN, Slavko, Euharistija – temelj duhovnosti redovničkoga života, u: *Posvećeni život*, 10 (2005.), br. 1 i 2, 82-88.

PEHAR, Marija, Redovnički poglavar i njegova uloga danas, u: *Posvećeni život*, 10 (2005.), br. 1 i 2, 90-101.

PEJIĆ, Marinko, Redovništvo i evanđeoski savjet siromaštva, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.), br. 3, 627-639.

PERIŠIĆ, Robert, Zahtjevi redovništva u župskom i nežupskom pastoralu, u: *Posvećeni život*, 12 (2007.), br. 1 i 2, 148-152.

PODGORELEC, Franjo, Mladež pred izazovom i ponudom duhovnosti: Što nam je činiti?, u: VIDA KOVIĆ, Petra (ur.), *Mladež pred izazovom i ponudom duhovnosti*. Zbornik radova XVI. i XVII. redovničkog tjedna, HK(U)VRP, Zagreb, 2002., 107-114.

PRANJIĆ, Marko, Neke antropološke komponente redovničkog poziva, u: VASILJ, Jozo (ur.), *Redovnički identitet*. Zbornik radova VIII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1984., 39-48.

PRESEČKI, Ancilla, Duhovna obnova – oblik molitvenog života, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti*. Zbornik radova III. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 65-70.

PRILOZI, Rezultati radnih grupa, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 200-215.

PRILOZI, Glavna diskusija, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 193-199.

RADCLIFFE, Timothy, Zavjetovani na poslanje, u: *Posvećeni život*, 3 (1997.), br. 1, 91-107.

RAMOVŠ, Jože, Potreba programa u redovničkom odgoju, u: Jozo VASILJ (ur.), *Odgojni programi*. IX. i X. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 9-33.

RODÉ, Franz, Interrogativi e sfide alla vita consacrata nel terzo millennio, u: *Sequela Christi*, 36 (2010.), br. 1, 134-149.

ROSSANA, Enrica, Autoritet i posluš - jedinstven izbor ljubavi, u: *Vijesti Hrvatske konferencija viših redovničkih poglavara i Hrvatske unije viših redovničkih poglavarica*, 37 (2009.), br. 1, 84-92.

ROŠČIĆ, Nikola Mate, Crkvenost redovništva, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 147-157.

ROŠČIĆ, Nikola Mate, Pozdravni govor, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Da svi budu jedno*. Zbornik radova II. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1974., 9-10.

ROVIRA, José, La vita consacrata dal Vaticano II a oggi. Tra il vento dello Spirito e le turbolenze della storia, u: *Vita consacrata*, 49 (2013.), br. 1, 19-33.

RUPPERT, Fidelis, I opat je čovjek. Što o tome kaže Benediktovo pravilo, u: *Posvećeni život*, 8 (2003.), br. 1 i 2, 43-58.

SARTORIO, Ugo, Vita consacrata al futuro, u: MARCELLINA PEDICO, Maria (a cura), *Sedotti e abbandonati? Giorni di grazia e prova per la vita consacrata*, Centro studi USMI, Roma, 2012., 13-35.

SCHNEIDERS, Sandra Marie, Redovnički život u budućnosti, u: RAZNI AUTORI, *Revnost za Krista, revnost za ljude. Međunarodni kongres o posvećenom životu, Rim, 23.-27. studenog 2004.*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2005., 169-195.

SECONDIN, Bruno, Quale modello di fraternità: terapia, comunione o profezia?, u: DE MAIO, Mario, SECONDIN, Bruno, FALLETTI, Cesare, *La vita fraterna inizio di Resurrezione*, Gabriellieditori, Verona, 2010., 31-75.

SEMERARO, Michael Davide, La fraternità custodisce, u: AUTORI VARI, *Custodire per essere custoditi. Bellezza della fraternità e Percorsi di Crescita*, Conferenza italiana superiori maggiori, Roma, 2015., 17-30.

SLIŠKOVIĆ, Nedjeljko, Zavjet čistoće, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Za bolje svjedočenje evanđelja. Zbornik radova I. redovničkog tjedna, VVRPuJ i UVRPJ*, Zagreb, 1974., 167-175.

SPADARO, Antonio, Svegliate il mondo! Colloquio di Papa Francesco con i Superiori Generali, u: *Civiltà Cattolica*, (2014.), br. 1, 3-17.

SPADARO, Antonio, Uomini e donne che illuminano il futuro. Sette sfide della vita consacrata secondo Papa Francesco, u: *La civiltà cattolica*, 166 (18 aprile 2015.), br. 3956, 153-169.

STANIĆ, Stjepanka, Euharistija – izvor i uvir zajedništva, u: *Posvećeni život*, 9 (2004.), br. 1 i 2, 22-32.

STOJIC, Anto, Odgoj za suradnju, u: Albertina BAČAK (ur.), *Biti redovnik danas. Redovništvo kao dar i zadaća u novim prilikama. Odgoj za osobnost. XX., XXI. i XXII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRP i UVRP*, Zagreb, 1994., 88-94.

STRUJIC, Anita, 24. redovnički tjedan. Redovništvo u trajnom obraćenju: opraštanje, nada i poslanje, u: *Vijesti Hrvatske konferencija viših redovničkih poglavara i Hrvatske unije viših redovničkih poglavarica*, 36 (2008.), br. 2, 7-10.

SVETI BENEDIKT, Pravilo svetog Benedikta, u: BORAK, Hadrijan (ur.), *Redovnička pravila*, Biblioteka „Brat Franjo“ i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985., 251-300.

TENACE, Michelina, La vita religiosa femminile per una spiritualità di comunione/1, u: *Vita consacrata*, 48 (2012.), br. 3, 208-218.

TENACE, Michelina, La vita religiosa femminile per una spiritualità di comunione/3, u: *Vita consacrata*, 48 (2012.), br. 5, 410-423.

ŠAGI, Bono Zvonimir, Današnji trenutak – franjevački odgovor, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *S Klarom Asiškom odgovorni za svoje vrijeme. Zbornik radova XII. redovničkog tjedna, HK(U)VRP*, Zagreb, 1996., 79-95.

ŠAGI, Bono Zvonimir, Društvene prilike izazov redovništvu, u: Bono Zvonimir ŠAGI, *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 200-213.

ŠAGI, Bono Zvonimir, Novi zakonik crkvenog prava i pastoralno djelovanje redovnika, u: *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 19-38.

ŠAGI, Bono Zvonimir, Pastoralno djelovanje i redovnički identitet, u: *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 39-61.

ŠAGI, Bono Zvonimir, Problem individualizma u redovničkom životu, u: *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 237-254.

ŠAGI, Bono Zvonimir, Redovnice u župnom pastoralu, u: *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 86-98.

ŠAGI, Bono Zvonimir, Redovnici i župe, u: BAČAK, Albertina Anđa (ur.), *Novo pravo ustanova posvećenog života. Zbornik radova X. redovničkog tjedna*, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1991., 146-155.

ŠAGI, Bono Zvonimir, Svetost i kultura našeg vremena, u: *Posvećeni život*, 5 (2000.), br. 1, 47-56.

ŠAGI, Bono Zvonimir, Značenje i smjernice Perfectae caritatis, u: *Posvećeni život*, 10 (2005.), br. 1 i 2, 70-81.

ŠARČEVIĆ, Ivan, Duh Sveti i proročka uloga redovnika za treće tisućljeće, u: VIDA KOVIĆ, Petra (ur.), *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo „Abba“ Oče. Zbornik XIV. i XV. redovničkog tjedna*, HK(U)VRP, Zagreb, 2000., 83-97.

ŠEPER, Franjo, Crkva je „communio“ – zajedništvo svih vjernika, u: *Bogoslovska smotra*, 58 (1988.), br. 4, 149-157.

ŠIMUNOVIĆ, Jure, Odgoj u ljudskom dostojanstvu i rast crkvenosti, u: BAČAK, Albertina Anđa (ur.), *Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva. Zbornik radova IX. redovničkog tjedna*, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1987., 59-73.

ŠIMUNOVIĆ, Jure, Svjedočenje i utjecaj zajednice u odgojnom pastoralu mladih, u: Albertina BAČAK (ur.), *Problemi mladih u današnjem društvu. XVII. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1989., 69-79.

ŠKAFAR, Vinko, *Liturgijska molitva*, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti. Zbornik radova III. redovničkog tjedna*, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 15-28.

ŠKUNCA, Bernardin, Meditativni oblici nekad i danas, u: MARAČIĆ, Ljudevit (ur.), *Gospodine, nauči nas moliti. Zbornik radova III. redovničkog tjedna*, VVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1975., 99-109.

ŠKUNCA, Bernardin, Redovnički poziv i posveta vremena, u: BAČAK, Albertina Anđa (ur.), *Liturgijska obnova Crkve kao bitni zadatak redovništva*. Zbornik radova XI. redovničkog tjedna, KVRP i UVRP, Zagreb, 1993., 85-91.

ŠOKIĆ, Magdalena, PUŠKARIĆ, Marko, Redovnički tjedan o Isusu Kristu, u: *Posvećeni život*, 4 (1997.), br. 2, 261-263.

ŠTOKALO, Gabrijel, Anketa o IX. savjetovanju o redovničkom odgoju, u: Jozo VASILJ (ur.), *Odgojni program*. IX. i X. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 81-90.

TADIĆ-ŠUTRA, Marija Agneta, Sredstva za pospješivanje dinamičnog života u odgojnim zajednicama, u: MARAČIĆ, Ljudevit Antun (ur.), *Odgojna uloga redovničke zajednice*. VI. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ, Zagreb, 1977., 47-55.

TAJNIŠTVO HUVRP-a i HKVRP-a, Međunarodni susret konferencija viših redovničkih poglavara i poglavarica. Redovništvo u mjesnoj Crkvi: izazovi i perspektive, Dubrovnik, 5. i 6. rujna 2010., u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i Hrvatske unije viših redovničkih poglavarica*, 38 (2010.), br. 2, 43-52.

TOKIĆ, Dario, Stanje hrvatskog redovništva u 2010, u: *Posvećeni život*, 15 (2010.), br. 1. i 2, 61-64.

Udienza ai partecipanti all'Assemblea nazionale della Conferenza Italiana Superiori Maggiori (CISM), 7.11.2014., u: *Testimoni*, 12 (2014.), br. 46, 8.

UREDNIŠTVO, Poštovani čitatelji, draga braćo i sestre, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, 39 (2011.), br. 2, 1.

UREDNIŠTVO, Riječ uredništva, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i Hrvatske unije viših redovničkih poglavarica*, 38 (2010.), br. 2, 1.

UREDNIŠTVO, Statistika (stanje od 31. prosinca 2012.), u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, 41 (2013.), br. 2, 23-28.

UREDNIŠTVO, Uvodnik, u: *Posvećeni život* 13 (2008.), br. 1 i 2, 3-4.

UREDNIŠTVO, 43. plenarna skupština HKVRPP-a. Razlog i smisao ujedinjenja Konferencije i Unije. Perspektive za budućnost, u: *Vijesti Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica*, 39 (2011.), br. 2, 16-19.

VASILJ, Jozo, Anketa o X. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, u: Jozo VASILJ (ur.), *Odgojni program*. IX. i X. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 155-159.

VEČKO, Snežna, Euharistija – slika i temelj zavjeta, u: VASILJ, Jozo (ur.), *Euharistija – središte i vrhunac redovničkog života*. Zbornik radova VII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1982., 69-75.

Veliki jubilej, Vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica. Bog odgaja svoj narod. Redovništvo u godini Boga-Oca, u: *Posvećeni život*, 7 (1999.), br. 1, 30.

VIDAKOVIĆ, Fides, Redovničko siromaštvo u nas. Analiza shvaćanja i prakse, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *Redovničko siromaštvo. Kristov znak danas*. Zbornik radova V. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1977., 16-32.

VIDAKOVIĆ, Petra, Redovnički tjedan 2002., u: *Posvećeni život*, 7 (2002.), br. 2, 74-75.

VIGIL, José Maria, Crisi della vita religiosa in Europa, sfida per la vita religiosa mondiale, u: *Vita consacrata*, 42 (2006.), br. 6, 582-594.

VLAŠIĆ, Tomislav, Otvorenost vodstvu Duha, u: VASILJ, Jozo (ur.), *Redovnički identitet*. Zbornik radova VIII. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1984., 139-150.

VOLODER, Anunciata, Kohezijska moć sredstava informiranja u formiranju svijesti pripadnosti redovničkoj zajednici i stvaranju kršćanskog zajedništva pod različitim vidovima: molitvenom, radnom i rekreacijskom, u: BOLKOVAC, Stjepan (ur.), *Uloga i utjecaj sredstava informiranja u razvoju osobe odgajanih*. VII. savjetovanje o redovničkom odgoju, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1979., 45-60.

VUČEMILO, Stjepan, Uprava ustanova posvećenog života, u: BAČAK, Albertina Anđa (ur.), *Novo pravo ustanova posvećenog života*. Zbornik radova X. redovničkog tjedna, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1991., 78-92.

WEISSGERBER, Josip, Redovnici i upotreba dobara. Zavjet siromaštva, u: Ljudevit MARAČIĆ (ur.), *V. savjetovanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica*, VVRPuJ, Zagreb, 1976., 73-83.

ZOVKIĆ, Mato, Redovnice u našoj Crkvi, u: *Vrelo života. Časopis za duhovnost*, 3 (1977.), br. 2, 113-120.

ŽIŽEK, Francka, Otkrivanje osobnih vrednota za bolje služenje Crkvi, u: Anđa Albertina BAČAK (ur.), *Odjek sabora u redovničkim zajednicama*. XV. vijećanje redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, KVRPuJ i UVRPJ, Zagreb, 1987., 45-54.

[s.n.], Razmišljanje o redovničkom životu, u: *Kalendar aktivnosti i prilozi za slavlja u godini posvećenoga života*, Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja, ad usum privatum, Split, 2014., 135-152.

Bogoslovska smotra, 43 (1973.), br. 1, 3-216.

Posvećeni život, 9 (2001.), br. 1, 50-108.

Posvećeni život, 10 (2005.), br. 1 i 2, 5.

4. Internetski izvori

ANIĆ, Danijela, Izazov drugog poziva u redovničkom životu. Krhkost kao snaga za obnovu redovništva (5.09.2015.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=1347> (30.11.2016.).

CARBALLO, José Rodríguez, Posvećeni život u Europi: obveza prema evandeoskom prorokovanju (20.09.2015.), u: http://www.fra-njevcisplit.hr/indeks.php?option=com_content&view=article&id=1968&Itemid=30 (25.11.2015.).

Discorso del santo padre Francesco ai partecipanti al convegno internazionale per i giovani consacrati, Aula Paolo VI, Giovedì, 17 settembre 2015, u: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150917_giovani-consacrati.html (23.11.2015.).

Discorso del Santo Padre Francesco. Incontro con le comunità religiosa in Korea, Training Center "School of Love", Kkotongnae, Sabato, 16 agosto 2014, u: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/august/documents/papafrancesco_20140816_corea-comunita-religiose.html (15.05.2016.).

ERDIĆ, Katarina, Završeni XXXI. redovnički dani. Redovnici i redovnice u Hrvatskoj, gdje je vaše srce? (24.10.2015.), u: <http://www.redovnistvo.hr/vijesti-hkvrpp/novosti/zavrsili-xxxi.-redovnicki-dani> (30.10.2015.).

HKVRPP, Statistički podaci o apostolatu redovnica u Hrvatskoj, 2008. (31.12.2009.), u: <http://www.redovnistvo.hr> (28.12.2016.).

HKVRPP, Statistički podaci o redovnicima i redovnicama (8.04.2015.), u: <http://www.redovnistvo.hr/statistika/> (22.04.2017.).

HKVRPP, Statistika (31.12.2014.), u: <http://www.redovnistvo.hr> (12.12.2015.).

IKA/HKVRPP, Redovnički dan u Dubrovniku (5.09.2015.), u: <http://www.redovnistvo.hr/vijestihkvrpp/novosti/redovnicki-dan-u-dubrovniku1> (10.10.2016.).

Incontro con il Clero, i Religiosi e i Diaconi permanenti nel Duomo di Napoli, 21 marzo 2015., u: <http://www.cercoiltuovolto.it/2015/vaticano/papa-francesco-incontro-con-il-clero-i-religiosi-e-i-diaconi-permanenti-nel-duomo-di-napoli-21-marzo-2015-video-e-mp3/> (16.04.2015.).

KAURIN, Nikola, Suvremene napasti redovništva (12.05.2015.), u: http://www.ofm.hr/juniorat/index.php?option=com_content&task=view&id=594&Itemid=1 (12.10.2015.).

KTA/RV, Vijesti. Razgovor sa susreta pape Franje i Unije viših redovničkih poglavara, Vatikan, 5. siječanj 2014., u: <http://www.kta-bkbih.net/info.asp?id=40630> (10.01.2015.).

KVRPP BiH, Kronologija (12.09.2011.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=69> (3.12.2015.).

KVRPP BiH, Kronologija. Redovnički dani održani u BiH u organizaciji KVRPP BiH (12.09.2011.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=69> (30.10.2016.).

KVRPP BiH, Održan redovnički dan u franjevačkom samostanu u Tolisi. (5.09.2015.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=1325> (30.01.2016.).

KVRPP BiH, Održan redovnički dan u franjevačkom samostanu na Šćitu (7.09.2013.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=728> (30.01.2016.).

KVRPP BiH, O konferenciji (12.09.2011.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=69> (3.12.2015.).

KVRPP BiH, Redovnički dan održan u Jajcu (11.09.2012.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=393> (30.01.2016.).

KVRPP BiH, Statistički podaci, Redovnici u Bosni i Hercegovini. Statistički podaci (31.12.2016.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=12> (22.04.2017.).

KVRPP BiH/ s. OBUĆINA, Jadranka, Održan XIX. redovnički dan u Katoličkom školskom centru „Don Bosco“ u Žepču (10.09.2016.), u: <http://www.redovnistvo.hr/httpvijesti-hkvrpp/novosti/odrzan-xix.-redovnicki-dan-u-katoliccomskolskom-centru-don-bosco-u-zepcu> (10.10.2016.).

KVRPP BiH, XVII. redovnički dan na temu *Poziv radosti Evanđelja* u Mostaru. Predavanje na Redovničkom danu održao je mons. José Rodríguez Carballo, tajnik Kongregacije za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života (27.09.2014.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=1073> (30.01.2016.).

LUKIĆ, Marija Darija, Virtualno u službi zajedništva (19.05.2015), u: <http://marijapropetog.hr/marija1/juni-orat-1337764698> (14.10.2015.).

MAMIĆ, Jakov, Autoritet i animiranje redovničke zajednice (31.08.2007.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=61> (30.08.2015.).

MARAČIĆ, Ljudevit, Počeci HKVRPP- a (8.04.2015), u: http://www.redovnistvo.hr/index.php/o_nama/pochetci_hkvrpp_a (20.5.2015.).

MOHORIĆ, Marijana, Studijski seminar o postkoncilskoj redovničkoj obnovi (20.04.2015.), u: <http://www.sestre-scj.hr> (25.11.2015.).

Omelia per la Messa di inizio Capitolo Generale dell'Ordine di Sant'Agostino. Basilica di Sant'Agostino in Campo Marzio, Roma, 28 agosto 2013., u: <https://www.youtube.com/watch?v=iJeiP3azzZM> (12.11.2015.).

PAPINSKO VIJEĆE ZA DRUŠTVENA OBAVIJESNA SREDSTVA, *Crkveni dokumenti o internetu* (22. II. 2002.), u: http://petar.ffi.hr/~gvilov/meni/prilozi/download/dokumenti/Etika_na_internetu.doc (20.11.2015.).

PAPINSKO VIJEĆE ZA MEDIJE, Crkva i Internet (26. IV. 2002.), u: <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=49521> (26.12.2015.).

Santa messa con i seminaristi, i novizi e le novizie, Omelia del santo padre Francesco, Basilica Vaticana, 7 luglio 2013., u: https://w2.vatican.va/content/francesco//it/homilies/2013/documents/papa-francesco_20130707_omelia-seminaristi-novizie.html (20.05.2016.).

VASILJ, Jozo, Zajednički život – znak individualiziranom društvu (25.08.2006.), u: <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=1348> (16.04.2015.).

PRILOG 1

Pismo upućeno provincijalima i provincijalkama prije početka empirijskog istraživanja

Sestra Mirjana JURANOVIĆ
Klanjateljica Krvi Kristove
Eyachstr. 36
D – 71063 SINDELFINGEN
e-pošta: mirjanajuranovic@gmail.com

prof. dr. Stjepan BALOBAN
Kaptol 23
HR – 10 000 ZAGREB
e-pošta: stjepan.baloban@zg.t-com.hr

Sindelfingen, 8. listopada 2015.

Poštovane Provincijalke i Provincijali,

na Poslijediplomskom doktorskom studiju moralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom prof. dr. Stjepana Balobana pišem doktorski rad na temu *Vrednota redovničkoga zajedništva u hrvatskim i bosansko-hercegovačkim redovničkim zajednicama od Drugoga vatikanskoga sabora do 2016.* Želja nam je u Godini posvećenog života osvijetliti vrednotu redovničkog zajedništva o kojoj se Papa Franjo ne umara govoriti svaki puta kad se obraća posvećenim osobama.

Za ovaj doktorski rad, uz teoretski dio koji je velikim dijelom učinjen za magistarski rad (2014. godine), odlučili smo provesti istraživanje uz pomoć metode osobnih intervju a i fokus grupa. Fokus grupe (razgovor sa skupinom od 5-8 redovnika – redovnica) trebam provesti u desetak redovničkih zajednica (ženskih i muških). Sociološka pravila nalažu da u svakoj fokus grupi bude 5-8 osoba te da grupa bude koliko je moguće homogena, tj. da u njoj budu osobe koje su po nečemu povezane, na primjer: po životnoj dobi, iskustvu vodstva zajednice, iskustvu župske službe, iskustvu rada u bolnici, trenutno studiranje, rada u školi, rada u odgoju ili nešto drugo). Rad, to jest razgovor u fokus grupi traje 60-120 minuta i anonimnost je potpuna, tj. u doktorskom radu neće biti spomenuta ni imena ni redovnička zajednica kojoj osobe pripadaju. U svakoj je fokus grupi princip razgovora isti. Kao voditeljica pripremiti ću 4-5 tema i usmjeravati razgovor.

Budući da trenutno živim i radim u Njemačkoj planirala sam provoditi fokus grupe tijekom siječnja 2016. godine (11.-29.01.) i tijekom svibnja (20.05.-1.06.) te bih Vas molila da mi omogućite u Vašoj redovničkoj zajednici provesti jednu fokus grupu. Bit ću Vam iznimno zahvalna ako mi možete dati i kontakt osobe s kojom bih mogla dogovoriti sve

potrebno za provođenje istraživanja. Prof. dr. Stjepan Baloban i ja s. Mirjana Juranović trudit ćemo se opravdati Vaše povjerenje i ovim doktorskim radom doprinijeti snažnijem i istinitijem vrednovanju posvećenog života u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Sve ovo radim u dogovoru s prof. dr. Stjepanom Balobanom, mojim mentorom, koji će, ako je potrebno, rado odgovoriti na Vaša eventualna pitanja.

sestra Mirjana Juranović

PRILOG 2

Osnovni podaci o fokus grupi i opis načina provođenja fokus grupe s područjima istraživanja i pitanjima

FOKUS GRUPA

1. **Mjesto i vrijeme provedbe fokus grupe:**
 2. **Voditeljica fokus grupe: s. Mirjana Juranović**
 3. **Sudionici: 5-8**
 4. **Trajanje fokus grupe: između 60 i 120 minuta**
 5. **Napomena: Snimanje – diktafon/mobitel**
-

UVOD

Otvaranje fokus grupe – kratko se predstavim, te u nekoliko rečenica uvedem sudionike u temu. Zahvaljujem sudionicima što su pristali sudjelovati u istraživanju i napominjem da je njihovo sudjelovanje anonimno te da se osobni podaci o njima neće navoditi u izvještajima, ni u disertaciji. Također se neće navoditi redovnička zajednica kojoj pripadaju.

GLAVNA PODRUČJA ZA RAZGOVOR

1. SLOBODNO VRIJEME

Prvo pitanje se tiče načina na koji provodite slobodno vrijeme. Danas se uglavnom svi ljudi tuže da nemaju slobodnog vremena, a neki ga imaju previše...

- Imate li vi slobodnog vremena?
- Kako ga provodite?
- Navedite 2-3 primjera omiljenog načina opuštanja/odmaranja!
- Postoje li trenuci zajedničke rekreacije u vašoj zajednici? Ako da, kako se rekreirate?

Ako ne, što je razlog tome?

S teme slobodnog vremena krećemo na temu novih medija.

2. NOVI MEDIJI

- Koristite li se novim medijima: internetom, pametnim telefonom? U koje sve svrhe?
- Imate li npr. svoj blog, facebook-stranicu i slično? Kako ih koristite, za što?
- Mislite li da redovnici/redovnice trebaju biti medijski pismeni? Zašto?

3. MEĐULJUDSKI ODNOSI

Papa Franjo, kad se obraća posvećenim osobama, najviše govori o međuljudskim odnosima.

- Koje aspekte međuljudskih odnosa smatrate važnima za kvalitetu u redovničkim zajednicama?
- Postoje li neki aspekti međuljudskih odnosa koji bi se u vašoj zajednici mogli poboljšati? Gdje vidite izazove?
- Gdje su vaši/tvoji problemi u međuljudskim odnosima?
- Kako rješavaš konflikte?

4. OSAMLJENOST

- Osjećate li katkada osamljeni u svojoj zajednici? Kada?
- Što radite u takvim situacijama?
- Dokle može jednog redovnika ili redovnicu dovesti osjećaj osamljenosti koji predugo traje?
- Slažete li se s konstatacijom da je tema ovisnosti, bilo koje vrste, još uvijek tabu-tema u redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini?
- Jeste li se osobno susreli s nekom vrstom ovisnosti? Ili s ovisnošću nekog svog subrata ili susedre? Kojom? Kako ste se s tim nosili? Tko Vam je pomogao? Kome ste Vi pomogli? Tko uopće takvim osobama treba pomoći?

5. ASKEZA

- U redovničkom je životu važna askeza?
- Koju vrstu askeze vi preferirate?
- Postoje li kakve asketske vježbe na razini zajednice? Npr. u vremenu došašća, korizme?

- Što mislite ima li askeza kakve veze s karijerizmom? Jesu li karijeristi asketski tipovi? Želiš li ti ostvariti neku karijeru u svom redovničkom životu? Što za to trebaš žrtvovati?

ISKUSTVA I PREPORUKE ZA KRAJ

Papa Franjo je u Godini posvećenog života redovnicima i redovnicama puno govorio upravo o zajedništvu. Kod nas se o tome nije puno pisalo ni govorilo. Što bi bili vaši prijedlozi, sugestije za poboljšanje kvalitete zajedništava u redovničkim zajednicama?

ZAKLJUČAK

Lagano privođenje razgovora kraju - završne misli svakog sudionika, ako imaju još nešto za dodati ili spomenuti, a da se nismo toga već dotakli u razgovoru i slično.

Zahvala sudionicima što su našli vremena i pristali sudjelovati u fokus grupi te ponovno napominjanje da je njihov identitet zaštićen i da nigdje neće biti objavljen.

PRILOG 3

Osnovni podaci o osobnom intervjuu i opis načina provođenja osobnog intervjuu sa područjima istraživanja i pitanjima

OSOBNI INTERVJU

1. Mjesto i vrijeme provedbe osobnog intervjuu:
 2. Voditeljica intervjuu: s. Mirjana Juranović
 3. Sudionik/sudionica:
 4. Trajanje osobnog intervjuu: između 60 i 90 minuta
 5. Napomena: Snimanje – diktafon/mobitel
-

UVOD

Početak – kratko se predstavim, te u nekoliko rečenica uvedem sudionika/sudionicu u temu. Zahvaljujem sudioniku/sudionici što je pristao/pristala sudjelovati u ovom istraživanju i napominjem da je njegovo/njezino sudjelovanje anonimno te da se osobni podaci o njemu/njoj neće navoditi u izvještajima ni u disertaciji. Također se neće navoditi redovnička zajednica kojoj pripada.

GLAVNA PODRUČJA ZA RAZGOVOR

1. SLOBODNO VRIJEME

Prvo se pitanje tiče načina na koji provodite slobodno vrijeme. Danas se uglavnom svi ljudi tuže da nemaju slobodnog vremena, a neki ga imaju previše...

- Imate li Vi slobodnog vremena?
- Kako ga provodite?
- Navedite 2-3 primjera omiljenog načina opuštanja/odmaranja!
- Postoje li trenuci zajedničke rekreacije u Vašoj zajednici? Ako da, kako se rekreirate?
Ako ne, što je razlog tome?
- Što bi po Vama bio najbolji način rekreacije u redovničkim zajednicama danas?

S teme slobodnog vremena krećemo na temu novih medija.

2. NOVI MEDIJI

- Koristite li se novim medijima: internetom, pametnim telefonom? U koje sve svrhe?
- Imate li npr. svoj blog, facebook-stranicu i slično? Kako ih koristite, za što?
- Ima li Vaša zajednica svoju mrežnu stranicu?
- Mislite li da redovnici/redovnice trebaju biti medijski pismeni? Zašto?

3. MEĐULJUDSKI ODNOSI

Papa Franjo, kad se obraća posvećenim osobama, najviše govori o međuljudskim odnosima.

- Koje aspekte međuljudskih odnosa smatrate važnima za kvalitetu u redovničkim zajednicama?
- Postoje li neki aspekti međuljudskih odnosa koji bi se u Vašoj zajednici mogli poboljšati? Gdje vidite izazove?
- Gdje su Vaši problemi u međuljudskim odnosima?
- Kako rješavate konflikte?
- Kakva je po Vama veza između međuljudskih odnosa i apostolata zajednice?

4. OSAMLJENOST

- Osjećate li katkada osamljeni u svojoj zajednici? Kada?
- Što radite u takvim situacijama?
- Dokle može jednog redovnika ili redovnicu dovesti osjećaj osamljenosti koji predugo traje?
- Slažete li se s konstatacijom da je tema ovisnosti, bilo koje vrste, još uvijek tabu-tema u redovničkim zajednicama u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini?
- Jeste li se osobno susreli s nekom vrstom ovisnosti? Ili s ovisnošću nekog svog subrata ili susestre? Kojom? Kako ste se s tim nosili? Tko Vam je pomogao? Kome ste Vi pomogli? Tko uopće takvim osobama treba pomoći?

5. ASKEZA

- U redovničkom je životu važna askeza?

- Koju vrstu askeze Vi preferirate?
- Postoje li kakve asketske vježbe na razini zajednice? Npr. u vremenu došašća, korizme?
- Što mislite ima li askeza kakve veze s karijerizmom? Jesu li karijeristi asketski tipovi? Želite li Vi ostvariti neku karijeru u svom redovničkom životu? Što za to trebate žrtvovati? Kako na karijerizam gleda Vaša zajednica? Ima li više karijerizma u ženskim ili u muškim redovničkim zajednicama?

ISKUSTVA I PREPORUKE ZA KRAJ

Papa Franjo je u Godini posvećenog života redovnicima i redovnicama puno govorio upravo o zajedništvu. Kod nas se o tome nije puno pisalo ni govorilo. Što bi bili Vaši prijedlozi, sugestije za poboljšanje kvalitete zajedništava u redovničkim zajednicama?

ZAKLJUČAK

Lagano privođenje razgovora kraju - završne misli svakog sudionika, ako imaju još nešto za dodati ili spomenuti, a da se nismo toga već dotakli u razgovoru i sl.

Zahvala sudionicima što su našli vremena i pristali sudjelovati u osobnom intervju te ponovno napominjanje da je njegov/njezin identitet zaštićen i da nigdje neće biti objavljen.

Sestra **Mirjana Juranović** je rođena 6. studenog 1975. u Doboju, u Bosni i Hercegovini od oca Franje i majke Ljube, rođ. Antolović. Nakon završenog osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja stupila je u novicijat Družbe sestara Klanjateljica Krvi Kristove, gdje je 1996. godine položila prve, a 2001. godine doživotne zavjete. Akademске godine 1997/1998. upisala je filozofsko-teološki studij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je diplomirala 2002. godine s temom *Problematika početnog odgoja u ženskim redovničkim zajednicama u Hrvatskoj*. U razdoblju od 2002. do 2007. radila je kao vjeroučiteljica u Srednjoj školi u Ivancu. Od 2007. do 2013. godine u svojoj je redovničkoj zajednici obavljala službe odgojiteljice, mjesne poglavarice i predsjednice *Povjerenstva za duhovna zvanja i pastoral mladih*. U studenom 2013. godine završila je dvogodišnje obrazovanje za voditeljicu Bibliodrame.

Svoj licencijatski rad iz specijalizacije moralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod naslovom *Razumijevanje i ostvarivanje vrednote zajedništva u redovničkim zajednicama u Hrvatskoj od Drugoga vatikanskoga sabora do danas* obranila je 14. travnja 2014. godine. Godinu dana (2014.-2015.) radila je kao vjeroučiteljica u Katoličkom školskom centru *Ivan Pavao II.* i u Osnovnoj školi *Harmani II.* u Bihaću. Dvije je godine (2015.-2017.) radila kao pastoralna suradnica u Hrvatskim katoličkim zajednicama u Sindelfingenu i Herrenbergu (Njemačka), a od jeseni 2017. započinje edukaciju za pastoralnu referenticu u biskupiji Rottenburg-Stuttgart. Aktivno se služi njemačkim i talijanskim jezikom.